
ИДОРАКУНИИ ДАВЛАТӢ

**НАШРИЯИ ДОНИШКАДАИ ИДОРАКУНИИ
ДАВЛАТИИ НАЗДИ ПРЕЗИДЕНТИ ҶУМӢУРИИ
ТОҶИКИСТОН**

ГОСУДАРСТВЕННОЕ УПРАВЛЕНИЕ

**ИЗДАНИЕ ИНСТИТУТА ГОСУДАРСТВЕННОГО
УПРАВЛЕНИЯ ПРИ ПРЕЗИДЕНТЕ
РЕСПУБЛИКИ ТАДЖИКИСТАН**

PUBLIC ADMINISTRATION

**EDITION OF THE INSTITUTE OF PUBLIC
ADMINISTRATION UNDER THE
PRESIDENT OF THE REPUBLIC OF TAJIKISTAN**

№ 3 (43), 2019 июл – сентябр

**МАҶАЛЛА АЗ СОЛИ 2005 НАШР МЕШАВАД.
ЖУРНАЛ ИЗДАЁТСЯ С 2005 ГОДА
PUBLISHED SINCE 2005**

Сармуҳаррир:

Ғафурзода А.Д. – Ректори Донишкадаи идоракунии давлатии назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон, доктори илмҳои ҳуқуқ, профессор.

Муовини сармуҳаррир:

Ғайзализада Ҷ. Х. – муовини ректор оид ба таълими Донишкадаи идоракунии давлатии назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон, доктори илмҳои педагогӣ, профессор.

Ҳайати таҳририя:

Ализода З. - Ёрдамчии Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон оид ба масъалаҳои ҳуқуқӣ ва намояндаи комилҳуқуқи Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон дар Маҷлиси Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон, доктори илмҳои ҳуқуқ, профессор.

Ализода Б.П. – сарҳодими илмии Пажӯҳишгоҳи идоракунии давлатӣ ва хизмати давлатии Донишкадаи идоракунии давлатии назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон, номзади илмҳои филология, дотсент.

Аҳмадзода З.К. – муовини ректор оид ба тарбияи Донишкадаи идоракунии давлатии назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон, номзади илмҳои педагогӣ.

Камолутдинов Б. – доктори илмҳои филология, профессор.

Қудратов Р. - вакили Маҷлиси намояндагони Маҷлиси Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон, доктори илмҳои иқтисод, профессор.

Маҳмудзода М. – академики Академияи илмҳои Ҷумҳурии Тоҷикистон, доктори илмҳои ҳуқуқ, профессор.

Маҷидзода Ҷ. З. - вакили Маҷлиси намояндагони Маҷлиси Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон, Раиси Кумитаи Маҷлиси намояндагони Маҷлиси Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон, доктори илмҳои ҳуқуқ, профессор.

Муртазозода Ҷ.С. - вакили Маҷлиси намояндагони Маҷлиси Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон, доктори илмҳои ҳуқуқ, профессор.

Мухторов З. – директори Пажӯҳишгоҳи идоракунии давлатӣ ва хизмати давлатии Донишкадаи идоракунии давлатии назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон, доктори илмҳои филология.

Раҳмон Д.С. – декани факултети ҳуқуқшиносии Донишгоҳи миллии Тоҷикистон, номзади илмҳои ҳуқуқ, дотсент.

Хидирзода М.У. – сарҳодими илмии шӯбаи сиёсатшиносии Пажӯҳишгоҳи фалсафа, сиёсатшиносӣ ва ҳуқуқи ба номи А.Баҳоваддинови Академияи илмҳои Ҷумҳурии Тоҷикистон, доктори илмҳои фалсафа, профессор.

Холиқзода А. Г. - вакили Маҷлиси намояндагони Маҷлиси Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон, доктори илмҳои ҳуқуқ, профессор.

Ҳайати мушовара:

Раҳмон Озода Эмомалӣ – Роҳбари Дастгоҳи иҷроияи Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон

Раҳмон Асадулло – Ёрдамчии Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон оид ба масъалаҳои кадрҳо

Раҳмонзода А.А.– Ёрдамчии Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон оид ба масъалаҳои рушди иҷтимоӣ ва робита бо ҷомеа, академики Академияи илмҳои Ҷумҳурии Тоҷикистон

Давлатов Ҷ.М. – Директори Агентии хизмати давлатии назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон

Раҳимӣ Ф.Қ. – Президенти Академияи илмҳои Ҷумҳурии Тоҷикистон

Главный редактор:

Гафурзода А.Д. – Ректор Института государственного управления при Президенте Республики Таджикистан, доктор юридических наук, профессор.

Заместитель главного редактора:

Файзализода Дж. Х. – проректор по учебной работе Института государственного управления при Президенте Республики Таджикистан, доктор педагогических наук, профессор.

Редакционная коллегия:

Ализода З. - Помощник Президента Республики Таджикистан по правовым вопросам - Полномочный представитель Президента Республики Таджикистан в Маджлиси милли и Маджлиси намояндагон Маджлиси Оли Республики Таджикистан, доктор юридических наук, профессор.

Ализода Б.П. – главный научный сотрудник НИИ государственного управления и государственной службы Института государственного управления при Президенте Республики Таджикистан, кандидат филологических наук, доцент.

Ахмадзода З.К. – проректор по воспитательной части Института государственного управления при Президенте Республики Таджикистан, к.п.н.

Камолутдинов Б. – доктор филологических наук, профессор.

Кудратов Р. - депутат Маджлиси намояндагон Маджлиси Оли Республики Таджикистан, доктор экономических наук, профессор.

Маджидзода Дж. З. - депутат Маджлиси намояндагон Маджлиси Оли Республики Таджикистан, председатель Комитета Маджлиси намояндагон Маджлиси Оли Республики Таджикистан, доктор юридических наук, профессор.

Махмудзода М. – академик Академии наук Республики Таджикистан, доктор юридических наук, профессор.

Муртазозода Дж.С. - депутат Маджлиси намояндагон Маджлиси Оли Республики Таджикистан, доктор юридических наук, профессор.

Мухторов З. – директор НИИ государственного управления и государственной службы Института государственного управления при Президенте Республики Таджикистан, доктор филологических наук.

Рахмон Д.С. – декан юридического факультета Таджикского национального университета, кандидат юридических наук, доцент.

Хидирзода М.У. – главный научный сотрудник отдела политологии Института философии, политологии и права имени А.Багоутдинова Академии наук Республики Таджикистан, доктор философских наук, профессор.

Холиқзода А. Г. - депутат Маджлиси намояндагон Маджлиси Оли Республики Таджикистан, доктор юридических наук, профессор.

Состав редакционного совета:

Рахмон Озода Эмомали – Руководитель Исполнительного аппарата Президента Республики Таджикистан

Рахмон Асадулло – Помощник Президента Республики Таджикистан по кадровым вопросам

Рахмонзода А.А.– Помощник Президента Республики Таджикистан по вопросам социального развития и связи с общественностью, академик Академии наук Республики Таджикистан

Давлатов Дж.М. – Директор Агентства государственной службы при Президенте Республики Таджикистан

Рахими Ф.К. – Президент Академии наук Республики Таджикистан

Editor in Chief:

A.D. Ghafurzoda – Rector of Public Administration Institute under the President of the Republic of Tajikistan, Doctor in Law, Professor.

Deputy Editor in Chief:

J. Kh. Fayzalizoda – Vice-rector on educational unit of Public Administration Institute under the President of the Republic of Tajikistan, Doctor of Pedagogy, Professor.

Board of Editors:

A.G. Kholiqzoda – Member of Majlisi namoyandagon Majlisi Oli of the Republic of Tajikistan, Doctor in Law, Professor.

B. Kamoloddinov – Doctor of Philology, Professor.

B.P. Alizoda – Chief research officer of Research Institute on public administration and civil service of Public Administration Institute under the President of the Republic of Tajikistan, Candidate in Philology, Docent.

D.S. Rahmon – Dean of Law Faculty of Tajik National University, Candidate in Law, Docent.

J.Z. Majidzoda – Member of Majlisi namoyandagon Majlisi Oli of the Republic of Tajikistan, Committee Chairman of Majlisi namoyandagon Majlisi Oli of the Republic of Tajikistan, Doctor in Law, Professor.

J.S. Murtazozoda – Member of Majlisi namoyandagon Majlisi Oli of the Republic of Tajikistan, Doctor in Law, Professor.

M. Mahmudzoda – Academician of Academy of Sciences of the Republic of Tajikistan, Doctor in Law, Professor.

M.U. Khidirzoda – Chief research officer of Political Science Department of Philosophy, Political science and Law Institute named in honor of A. Bagoutdinov of Academy of Sciences of the Republic of Tajikistan, Doctor in Philosophy, Professor.

R. Qudratov – Member of Majlisi namoyandagon Majlisi Oli of the Republic of Tajikistan, Doctor in Economics, Professor.

Z.Z. Ahmadzoda – Vice-rector on parenting unit of Public Administration Institute under the President of the Republic of Tajikistan, Candidate of Pedagogy.

Z. Alizoda – Advisor of the President of the Republic of Tajikistan on legal issues – Plenipotentiary representative of the President of the Republic of Tajikistan in Majlisi Milli and Majlisi namoyandagon Majlisi Oli of the Republic of Tajikistan, Doctor in Law, Professor.

Z. Mukhtorov – Director of Research Institute on public administration and civil service of Public Administration Institute under the President of the Republic of Tajikistan, Doctor of Philology.

Editorial Review Board:

Rahmon Ozoda Emomali – Head of the Executive Office of the President of the Republic of Tajikistan

Rahmon Asadullo – Assistant of the President of the Republic of Tajikistan on personnel matters

Rahmonzoda A.A. – Assistant of the President of the Republic of Tajikistan on social development and public relations, Academician of the Academy of Sciences of the Republic of Tajikistan

Davlatov J.M. – Director of the State Service Agency under the President of the Republic of Tajikistan

Rahimi F.K. – President of the Academy of Sciences of the Republic of Tajikistan

ХИЗМАТИ ДАВЛАТӢ БОЯД БА ТАТБИҚИ СИЁСАТИ ИҚТИСОДИВУ ИҶТИМОӢ ВА ФАРҶАНГИВУ МАЪНАВИИ ДАВЛАТ, ВАЗӢИ МУЪТАДИЛИ СИЁСӢ ВА БАЛАНД БАРДОШТАНИ САТҶИ ЗИНДАГИИ АҶЛИ ҶОМЕА НИГАРОНИДА ШАВАД.

МО БОЯД КАДРҶОИ ҶАВОБГӢ БА ТАЛАБОТИ МЕЪЁРҶОИ БАЛНАЛМИЛАЛӢ, МУТАХАССИСОНИ ДОРОИ САТҶИ БАЛАНДИ КАСБӢ ВА КОРМАНДОНИ ВАТАНДӢСТУ МАСЪУЛИЯТШИНОСРО ОМОДА НАМОЕМ.

ЭМОМАЛӢ РАҶМОН

Мундариҷа

ПРЕЗИДЕНТ

Суҳанронии пешвои миллат муҳтарам Эмомалӣ Раҳмон ба ифтихори Рӯзи дониш ва ифтихои бинои нави Академияи идоракунии давлатии назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон 1.09.2019 с.....

Ахборот дар бораи ифтихои бинои нави Донишкадаи идоракунии давлатии назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон

Дарси сулҳ дар Донишкадаи идоракунии давлатии назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон.....

ИДОРАКУНИИ ДАВЛАТӢ ВА ИДОРАКУНИИ ЗАХИРАҲОИ ИНСОНӢ, ИЛМҲОИ ҲУҚУҚШИНОСӢ ВА ИҚТИСОДИЁТ

Абдуллозода Ф.Н. Ташаккулёбӣ ва фаъолияти суди олии тоҷикистон ва россия дар шароити давлатҳои соҳибхитӣ

Ализода Б. П. Эъломияи ҳуқуқи башари Куруши Кабир – ҳуҷҷати арзишманди давлатдорӣ аҳди бостон

Бистрова Ю.В. Ислоҳоти танзими хоҷагии манзилию коммуналии ФР ҳамчун ҷузъи объективии рушди иҷтимоию иқтисодии давлат

Тихалева Е.Ю. Самтҳои фаъолияти муштараки мақомоти ҳокимияти давлатӣ ва худидоракунии маҳаллӣ

Уланбек қизи Қимбат Нақши назорати парламентӣ аз болои фаъолияти ҳокимияти иҷроияи Ҷумҳурии Қирғизистон

Филиппов А.А., Механизми табдили ҳокимият дар давлати мамлукҳо дар солҳои 1260-1299

ИЛМҲОИ ИҶТИМОӢ-ГУМАНИТАРӢ ВА МАСЪАЛАҲОИ МУНОСИБАТҲОИ БАЙНАЛМИЛАЛӢ

Алимшоев М.М. Ҳамкорӣҳои иқтисодии Ҷумҳурии Тоҷикистон бо кишварҳои Созмони Ҳамкорӣҳои Шанхай

Аҳмадзода З. К. Назаре ба таърихи маорифи Ҷумҳурии Тоҷикистон

Бокаев Б.Н., Давлетбаева Ж.Ж. Амсилаҳои самарабахши муҳоҷиратӣ дар шароити рушди тавоноии ақлонии кишвар

Додихудоев Р. Инъикоси ду қарни суқут дар асари «Забони миллат – ҳастии миллат»-и Эмомалӣ Раҳмон

Искандаров Қ. Афғонистон дар паёмҳои ҳарсолаи Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон Эмомалӣ Раҳмон ба Маҷлиси Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон

Маҳмадов И.М. Дастовардҳои халқи тоҷик дар соҳаи тиб аз давраи Сосониён то Сомониён

Охунов Б.Х. Ташаккулёбии сифатҳои роҳбарӣ ва проблемаи таърифи мафҳумҳои оид ба роҳбарӣ

Салоҳиддинов В. Ю., Қаландарбекова А.Д. Нутқи гуфтугӯӣ ҳамчун маводи омӯзиш дар дарсҳои нутқи шифоҳии забони англисӣ

Самигуллина Г.С. Шаклҳои татбиқи таҳсилоти чандфарҳангӣ дар мактаб ва муассисаҳои таълимии олий

СИЁСАТИ ИТТИЛООТӢ, ТЕХНОЛОГИЯҲОИ ИТТИЛООТӢ, ИЛМҲОИ ТАБИАТШИНОСӢ

Мавлоназаров С.С., Одинаев Р.С. Татбиқи системаи оператсионии Android барои таҳсилоти фосилавӣ бо истифода аз технологияи иттилооти-коммуникатсионӣ

Маълумоти мухтасар оиди ҳамкорони мо

Содержание

ПРЕЗИДЕНТ

Выступление Лидера нации уважаемого Эмомали Рахмона в честь Дня знания и открытия нового здания Академии государственного управления при Президенте Республики Таджикистан, 1.09.2019 г.

Информационное сообщение об открытии нового здания Академии государственного управления при Президенте Республики Таджикистан

Урок мира в Институте государственного управления при Президенте Республики Таджикистан

ГОСУДАРСТВЕННОЕ УПРАВЛЕНИЕ И УПРАВЛЕНИЕ ЧЕЛОВЕЧЕСКИМИ РЕСУРСАМИ, ЮРИДИЧЕСКИЕ НАУКИ, ЭКОНОМИЧЕСКИЕ НАУКИ

Абдуллозода Ф.Н. Формирование и деятельность Верховного суда Республики Таджикистан и Российской Федерации в период независимости

Ализода Б. П. Декларация прав человека Кира Великого – ценный документ государственности древней истории

Быстрова Ю.В. Реформирование нормативно - правового регулирования сферы жилищно-коммунального хозяйства РФ как объективная составляющая социально-экономического развития государства

Тихалева Е.Ю. Направления совместной деятельности органов государственной власти и местного самоуправления

Уланбек кызы Кымбат Роль парламентского контроля за деятельностью исполнительной власти Кыргызской Республики

Филиппов А.А., Механизм смены власти в государстве Мамлюков в 1260-1299 гг.

СОЦИАЛЬНО-ГУМАНИТАРНЫЕ НАУКИ И ВОПРОСЫ МЕЖДУНАРОДНЫХ ОТНОШЕНИЙ

Алимшоев М.М. Экономическое сотрудничество Республики Таджикистана со странами ШОС

Ахмадзода З.К. Из истории системы образования Республики Таджикистан

Бокаев Б.Н., Давлетбаева Ж.Ж. Эффективные миграционные модели в условиях развития интеллектуального потенциала страны

Додихудоев Р. Отражение двухвекового молчания в произведении Эмомали Рахмона «Язык нации – существование нации»

Искандаров К. Афганистан в ежегодных посланиях Президента Республики Таджикистан Эмомали Рахмона Маджлиси Оли Республики Таджикистан

Махмадов И.М. Достижения таджикского народа в области медицины с периода Сасанидов до периода Саманидов

Охунов Б.Х. Формирование лидерских качеств и проблемы понятия о лидерстве

Салохиддинов В. Ю., Каландарбекова А.Д., Разговорная речь как предмет изучения на уроках устной речи английского языка

Самигуллина Г.С., Формы имплементации поликультурного образования в школе и вузе

ИНФОРМАЦИОННАЯ ПОЛИТИКА, ИНФОРМАЦИОННЫЕ ТЕХНОЛОГИИ, ЕСТЕСТВЕННЫЕ НАУКИ

Мавлоназаров С.С., Одинаев Р.С. Внедрение операционной системы Android для дистанционного обучения с использованием информационно-коммуникационных технологий

Краткая информация о наших коллегах

Content

PRESIDENT

Speech of the Leader of Nation Emomali Rakhmon on Day of Knowledge and opening of the new building of Academy of Public Administration under the President of the Republic of Tajikistan on 1st September, 2019.....

Information on opening of the new building of Institute of Public Administration under the President of the Republic of Tajikistan

Lesson of Peace in Institute of Public Administration under the President of the Republic of Tajikistan

PUBLIC ADMINISTRATION AND HUMAN RESOURCE MANAGEMENT, LEGAL SCIENCE, ECONOMIC SCIENCE

Abdullozoda F.N. Formation and activities of the Supreme Court of the Republic of Tajikistan and Russian Federation during the independence

Alizoda B.P. Declaration of Human Rights of Cyrus the Great - a valuable statehood document of ancient history

Bystrova Y.V. Reforming of legal regulation in the field of housing and communal services of the Russian Federation as an objective component of social and economic development of the state

Tihaleva E.Y. Areas of joint activities of state and local authorities

Ulanbek Kyzy Kymbat The role of parliamentary control over the executive branch of the Kyrgyz Republic

Filippau A.A. Power change mechanism in the mamluk state in 1260-1299

SOCIAL SCIENCES AND HUMANITIES AND INTERNATIONAL RELATIONS

Alimshoev M. Economic cooperation of the Republic of Tajikistan with the Shanghai Cooperation Organization countries

Ahmadzoda Z.K. From the history of education system of the Republic of Tajikistan

Bokayev B.N., Davletbayeva ZH.ZH. Effective migration models under conditions of development of intellectual potential of the country

Dodikhudoev R. The reflection of two centuries silence in the work of Emomali Rakhmon «The language of the nation - the existence of the nation»

Iskandarov K. Afghanistan in the yearly messages of the President of the Republic of Tajikistan Emomali Rahmon to the Majlisi Oli of the Republic of Tajikistan

Mahmadov I. Tajik nation achievements in the medicine from Sassanides to Samanides

Okhunov B.Kh. Formation of leadership skills and issues on definition of the concept of leadership

Salohiddinov V.Y., Qalandarbekova A.D. Colloquial speech as a subject of study on English lesson (speaking part)

Samigullina G.S. Forms of implementation of multicultural education in schools and universities.....

INFORMATION POLICY, INFORMATION TECHNOLOGY, NATURAL SCIENCES

Mavlonazarov S.S., Odinaev R.S., Implementation of Android operating system for distance education using information and communication technologies.....

Short information about our colleagues

**СУХАНРОНИИ ПЕШВОИ МИЛЛАТ МУҲТАРАМ ЭМОМАЛӢ РАҲМОН БА
ИФТИХОРИ РӢЗИ ДОНИШ ВА ИФТИТОҶИ БИНОИ НАВИ АКАДЕМИЯИ
ИДОРАКУНИИ ДАВЛАТИИ НАЗДИ ПРЕЗИДЕНТИ ҶУМҲУРИИ
ТОҶИКИСТОН 1.09.2019 С.**

Ҳамватанони гиромӣ!

Омӯзгорону донишҷӯён ва хонандагони азиз!

Имрӯз дар саросари кишвар соли нави таҳсил оғоз гардид, ки онро тамоми муассисаҳои таълимӣ бо дарси сулҳ шурӯъ мекунанд.

Ба ин муносибат устодону омӯзгорон, донишҷӯён ва хонандагони муассисаҳои таълимӣ, падару модарон ва бахусус, кӯдаконеро, ки имсол ба боргоҳҳои маърифат қадами нахустин мегузоранд, табрик мегӯям.

Ҳамчунин, сокинони кишварро ба ифтихори бузургтарин ва муқаддастарин ҷашни миллӣ - 28 - солагии истиқлолияти давлатии Ҷумҳурии Тоҷикистон, ки баъди чанд рӯз таҷлил мегардад, самимона шодбош гуфта, барояшон саломативу сарбаландӣ орзу менамоем.

Дар замони пуртазод ва зудтағйирёбандаи муосир нақши сулҳ ва пойдории он нисбат ба ҳар вақти дигар аҳаммияти хосса касб кардааст. Зеро сулҳу оромӣ муҳимтарин омили рушди аҳли башар мебошад.

Мардуми Тоҷикистон ҳамеша хостори сулҳу оромӣ дар саросари ҷаҳон буда, хурду бузурги кишвари мо барои ҳифзи ин неъматӣ бебаҳо саъю талаш мекунанд.

Зеро ҳанӯз дар оғози соҳибистиқлолӣ хоинони миллати тоҷик бо пуштибониву маблағгузориҳои хоҷагони хориҷии худ мардуми моро ба гирдоби ҷанги таҳмилии шаҳрвандӣ гирифта карданд.

Онҳо ба хоҳири ба даст овардани қудрати сиёсӣ вичдону имон ва ҳатто мазҳабашонро фурӯхта буданд ва мехостанд ба мардуми тоҷик фарҳангу мазҳаби бегонаро таҳмил карда, дар кишвари тозаистиқлоли мо давлати исломӣ барпо намоянд.

Ин хиёнатӣ таърихии онҳо боиси қурбон шудани беш аз 150 ҳазор нафар ҳамватанонамон, ятим мондани зиёда аз 50 ҳазор нафар кӯдакони бегуноҳ, ба гуреза табдил ёфтани бештар аз як миллион сокинони мамлакат ва хисороти азими моддиву молиявӣ гардид. Дар маҷмӯъ, ҷанги шаҳрвандӣ кишвари моро аз масири рушд даҳсолаҳо ба ақиб партофт.

Дар робита ба ин, ба мардуми шарифи Тоҷикистон хотирнишон менамоем, ки иддае аз хоинони миллати тоҷик ва бадхоҳони давлати мо то ҳанӯз аз нияту нақшаҳои харобиоварашон даст накашидаанд ва дар хориҷи кишвар бо кумаки хоҷаҳои берунии худ ба тӯҳматсозӣ ва дурӯғбофиву дасисабозӣ идома дода истодаанд.

Дасисаву тӯҳматбофӣ дар ҳақиқати Ватан, модар, миллат, давлат ва зодгоҳи худ, яъне обу хоке, ки онҳоро парваридааст, хусусияти зотӣ ва хислати пасти инсонии чунин шахсони хиёнатпеша мебошад.

Лекин онҳо набояд фаромӯш созанд, ки халқи мо, яъне миллате, ки тақдирашро ба дасти худ гирифтааст ва ба сӯи ояндаи ободу осуда бо қадамҳои устувор пеш меравад, хоинону душманони миллати тоҷикро хуб мешиносад, дигар ҳаргиз ба доми фиребу найранги онҳо гирифта намешавад ва оқибатҳои даҳшатбори ҷанги бародаркуши ибтидои солҳои навадими асри гузаштаро низ ҳеҷ гоҳ фаромӯш намекунад.

Тақроран хотирнишон месозам, ки барои ҷунин хоинон мафҳумҳои муқаддаси Ватан, модар, миллат, таърих, забон ва фарҳанги миллӣ ягон арзиш надорад.

Дигар ин, ки мардуми мо таърихи бостониву пурифтихор, фарҳанги қадима, забони ширину шоирона, расму ойинҳои ҳазорсола ва мазҳаби худро доранд, ба онҳо арҷ мегузоранд ва онҳоро дӯст медоранд.

Даҳсолаҳои охир баъзе доираҳои манфиатҷӯӣ исломро ҳамчун омили муборизаи сиёсӣ истифода карда, боиси бадномии дини ислом ва мардуми мусулмон шуда истодаанд.

Мо ҷунин кӯшишҳои сиёсисозии дини мубини исломро ҳамеша маҳкум мекунем ва бар зидди хурофот ва таассуби динӣ мубориза мекорем. Чунки хурофот садди роҳи пешрафт мебошад ва мо оқибатҳои ин раванди хатарнокро дар мисоли баъзе кишварҳои минтақа дида истодаем.

Гузашта аз ин, хурофот-чаҳолат аст ва чаҳолат, ки бесаводиву бемаърифатӣ асоси он мебошад, сабаби ҳамаи бадбахтиҳо ба ҳисоб меравад.

Маҳз бо дастгирии мардуми сулҳдӯсту таҳаммулгароямон мо дар кишвар сулҳу оромӣ, ҳамдигарфаҳмӣ ва ваҳдати миллиро таъмин кардем ва боз ҳам бо заҳмати аҷлонаи мардуми шарифи Тоҷикистон хисороти ҷанги шаҳрвандиро бартараф карда, барои расидан ба марҳалаи рушди бомароми иқтисодиву иҷтимоӣ роҳ кушодем.

Бо истифода аз фурсати муносиб, ба тамоми хонандагону донишҷӯён ва ҷавонони кишвар хотиррасон месозам, ки мо ба шарофати иродаи қавӣ ва рӯҳи шикастнопазири халқамон ва бар ивази ҷони ҳазорон нафар фарзандони шӯҷои миллат барои хушбахтӣ ва рӯзгори босаодати халқамон ҷон ба гарав гузошта, истиқлолияти озодии Тоҷикистон ва яқпорчагии Ватани азизамонро ҳифз намудем, давлати ҷавони худро аз хатари нобудшавӣ ва миллатро аз парокандагӣ наҷот додем.

Дар ин даврони оромӣ осоишта ва пешрафти бесобиқаи кишварамон мо ҳамаи шароити заминаҳоро барои таҳсилу омӯзиш ва зиндагии шоистаи ҷавонон фароҳам овардаем ва ният дорем, ки дар оянда барои насли ояндасоз заминаҳои боз ҳам беҳтарро муҳайё кунем.

Дар оғози соли нави таҳсил, яъне дар рӯзе, ки мо ба донишу маърифат ҳамчун калиди худогоҳиву бедорӣ ва ибтиқору созандагӣ арҷ мегузорем, бори дигар таъкид менамоем, ки нерӯи ақлу хирад, донишу маърифат ва иродаву садоқат роҳи шуморо дар идома додани корномаи бузургони гузаштаи миллати тоҷик равшан хоҳад кард.

Сабақҳои таърих ҳушдор медиҳанд, ки шумо - ҷавонони кишвар ва наслҳои оянда дар назди давлат ва сарнавишти халқи тоҷик масъулияти бузург доред.

Арҷ гузоштан ба арзишҳои таърихиву фарҳангии миллати куҳанбунёдамон, аз худ намудани илму дониш, касбу ҳунар, навовариву ихтироъкорӣ ва дар арсаи

байналмилалӣ ба таври шоиста муаррифӣ намудани давлату миллат вазифаи муқаддаси шумо – наслҳои замони истиқлолият мебошад.

Итминони комил дорам, ки шумо – насли ояндасоз ба қадри истиқлолият озолии Ватан – ин неъмат ба бебаҳо мерасед ва онро чун гавҳараки чашм эҳтиёт мекунад.

Сулҳу оромӣ, суботи сиёсӣ ва ваҳдати миллӣ дастоварди таърихӣ халқи тоҷик мебошад, зеро ба шарофати ин неъматҳо мардуми мо аҳлона заҳмат кашида, то имрӯз садҳо иншооти хурду бузургро бунёд намуданд, фаъолияти корхонаҳои саноатиро аз нав барқарор карданд, ба кишоварзӣ такони ҷиддӣ бахшиданд, роҳу пулҳо бунёд карда, кишварро аз бунбасти коммуникатсионӣ раҳой бахшиданд ва Тоҷикистони сепорчаро ба қаламрави воҳид табдил доданд, барои расидан ба истиқлолияти энергетикӣ шабонарӯзӣ кор карданд ва дар натиҷа ба пешрафти ҳамаи соҳаҳои иқтисодиву иҷтимоӣ муваффақ шуданд.

Бо вуҷуди дастовардҳои то имрӯз ноилшудаамон, мо бояд боз ҳам бештар заҳмат кашем, то ки камбудиву мушкилоти ҷойдоштаро бартараф созем, Ватани худро обод гардонем ва бо истифодаи самараноки тамоми захираву имкониятҳо рушди босуръати иқтисодии Тоҷикистони азизамонро таъмин намоем.

Ман борҳо гуфтаам ва мехоҳам бори дигар таъкид намоям, ки хонаи мо, яъне Ватан ва давлати моро каси дигар обод намекунад. Мо кишвари азизамонро худамон пешрафта мегардонем ва ба наслҳои оянда як мулки ободро ба мерос мегузорем.

Дар ин раванд, мо бояд зиракиву ҳушёрӣ сиёсиро аз даст надихем, яъне дар ғафлат намонем, кишвар ва мардуми худро аз таъсири хатарҳои замони имрӯза эмин нигоҳ дорем, барои ҳифзи давлати соҳибистиқлол ва ҳимояи манфиатҳои миллӣ, инчунин, забон, таърих, фарҳанг, расму ойинҳо ва дигар арзишҳои миллӣ ҳамеша омода бошем.

Мо бояд ба муқобили ҳама гуна зуҳуроти номатлуби ҷаҳони муосир, аз қабилӣ терроризму экстремизм, радикализми динӣ, қочоқи маводи мухаддир, силоҳ, хариду фурӯши одамон, ҷинояткорӣ муташаккили фаромиллӣ ва дигар омилҳои хатарзо, ки ба сулҳу суботи ҷаҳон, аз ҷумла кишвари мо таҳдид менамоянд, мубориза барем.

Имрӯз вазъи ҷаҳон бисёр мураккабу бухронӣ гардидааст. Агар баъди чанги дуҷониби ҷаҳон тайи даҳсолаҳо чанги сард омили бесуботи дунё гардида бошад, ҳоло терроризму экстремизм ба мушкилоти ҷиддитарини глобалӣ табдил ёфтаанд.

Яъне вазъияти ҷаҳон дар зарфи даҳсолаҳои охир ҳаргиз ҷунин печидаву ҳавотиромез набуд. Рӯйдодҳои вақтҳои охир дар минтақа ва ҷаҳон, бахусус, нишастҳои сатҳи олии Машварати ҳамкорӣ ва тадбирҳои боварӣ дар Осие, ки дар шаҳри Душанбе доир гардид, равшан сохтанд, ки мавзӯҳои геополитикӣ ва геостратегӣ барои кишварҳои ҷаҳон аҳамияти рӯзафзун пайдо карда истодаанд.

Ҷумҳурии Тоҷикистон, илова ба ин, ки дар давраи раёсати худ дар фаъолияти ин ҳамоиш тайи солҳои 2018 – 2020 ҷиҳати амалӣ намудани панҷ ченаки асосии он – иқтисодӣ, экологӣ, арзишҳои инсонӣ, мубориза бо таҳдиду хатарҳои замони муосир, ҳамчунин, дар арсаи низомиву сиёсӣ нақши назаррас бозида истодааст, инчунин, омода аст, ки минбаъд низ дар ҳалли масъалаву мушкилоти глобалӣ, пеш аз ҳама, пойдории

сулҳу суботи сартосарӣ ва тавсеа бахшидан ба ҳамкорӣ миёни кишварҳои минтақа сахми арзишманд гузорад.

Зеро мо хуб медонем, ки чанг бенизомиву беконунист, хунрезиву куштори одамони бегуноҳ аст ва ҳамеша гуруснагиву қашшоқӣ ва харобиву бадбахтӣ меорад.

Сулҳу оромӣ шартӣ ободиву пешрафт ва амалӣ гардидани ҳамаи нияту орзуҳои неки ҳар як инсон мебошад.

Маҳз ба ҳамин хотир, мардуми Тоҷикистон ба қадри сулҳу оромӣ, суботи сиёсӣ ва ваҳдати миллӣ мерасанд ва аз зиндагии орому осудаи имрӯза шукрона мекунанд.

Ҳозирини гиромӣ!

Рӯзи дониш ва дарси сулҳ имсол дар Донишкадаи идоракунии давлатии назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон баргузор мегардад. Ин муассисаи таҳсилоти олии касбӣ ва баъд аз таҳсилоти олии касбӣ зодаи даврони истиқлолият мебошад.

Ҳанӯз дар солҳои нахустини истиқлолият зарурати ба давраҳои тақмили ихтисос ва бозомӯзӣ фаро гирифтани ҳайати роҳбарикунандаи тамоми мақомоти давлатии марказиву маҳаллӣ пеш омад.

Ба ин хотир, мо соли 2013 дар заминаи Донишкадаи тақмили ихтисоси хизматчиёни давлатӣ Донишкадаи идоракунии давлатиро таъсис дода, дар он на танҳо давраҳои бозомӯзӣ ва тақмили ихтисосро ба роҳ мондем, балки зинаҳои таҳсилоти бакалавр ва магистратураро ташкил карда, таълими технологияҳои иттилоотӣ, муносибатҳои байналмилалӣ, менечменти сиёсӣ, идоракунии ҳайати кадрӣ ва идоракунии давлатиро қорӣ намудем.

Соли 2016 тасмим гирифтём, ки дар шафати биноҳои мавҷудаи донишкада иншооти замонавӣ бунёд карда, мушкилоти ин муассисаро пурра ҳал намоем.

Бинои навбунёд аз 12 ошёна ва ду қисм - қисми таълимӣ бо 1320 ҷойи нишаст ва хобгоҳ барои 130 нафар иборат мебошад ва масоҳати умумии сохтмон қариб 20 ҳазор метри мураббаъро ташкил медиҳад. Донишкада ягона муассисае мебошад, ки таълим дар он пурра тавассути низоми электронии худидора ба роҳ монда шудааст.

Умедворем, ки устодону донишҷӯён ва шунавандагону қоромӯзони ин муассиса аз чунин шароити замонавӣ самаранок истифода карда, раванди таълимро бо сифати баланд ба роҳ мемонанд, таҷриба меомӯзанд, тақмили ихтисос намуда, аз мактаби роҳбарӣ мегузаранд ва дар таҳкиму рушди давлатдорӣ миллӣ сахми сазовор мегузоранд.

Ҳозирини арҷманд!

Барои таъмин намудани пешрафти бонизоми давлати миллӣ мо ба кадрҳои баландихтисоси соҳаи идоракунии ва хизмати давлатӣ ниёз дорем.

Зеро рушди иқтисодиву иҷтимоӣ ва фарҳангии ҳар як халқу миллат аз сатҳи саводу маърифат, савияи донишҳои касбии хизматчиёни давлатӣ ва фаъолияти пурсамари онҳо вобастагӣ дорад.

Аз ин рӯ, мо бештар ба тарбияи кадрҳои сатҳи байналмилалӣ, ки дорои ҷаҳонбинии васеъ, дониши амиқи касбӣ, қобилияти баланди ташкилотчигӣ ва забондон бошанд, эътибори аввалиндараҷа медиҳем.

Хизмати давлатӣ бояд ба татбиқи сиёсати иқтисодиву иҷтимоӣ ва фарҳангиву маънавии давлат, вазъи муътадили сиёсӣ ва баланд бардоштани сатҳи зиндагии аҳли ҷомеа нигаронида шавад.

Мо бояд кадрҳои ҷавобгӯ ба талаботи меъёрҳои балналмилалӣ, мутахассисони дорои сатҳи баланди касбӣ ва кормандони ватандӯсту масъулиятшиносро омода намоем.

Таҷрибаи таърихӣ нишон медиҳад, ки шахсони босаводу донишманд барои ҳар як давлату миллат сарвати бебаҳо, нерӯи тавоноӣ зехнӣ ва кафили пешрафти давлату ҷомеа ба шумор мераванд. Дар ин раванд, ҳамеша дар ёд бояд дошт, ки мо ворисони мероси бузурги маънавии гузаштагонӣ некноми худ ҳастем.

Аҷдоди мо ҳанӯз чанд ҳазор сол пеш соҳиби фарҳанг, забон ва хат буданд ва ба ояндагон осори гаронбаҳое ба ёдгор гузоштаанд.

Дар асрҳои баъдӣ низ бо вучуди мушкилоту монеагузориҳои зиёд маданияти китобдориву пешбурди илму фарҳанг дар байни аҷдоди мо ривоч доштааст, ки осори ҷовидонаи илмӣ ва хусусан, мероси адабие, ки аз устод Абӯабдуллоҳи Рӯдакӣ то устод Мирзо Турсунзода боқӣ мондааст далели бебаҳси ин гуфтаҳо мебошад.

Мо бо таърих, илму адаб ва маънавиёту фарҳанги бостонии худ ифтихор мекунем ва дар баробари ин, мероси бойи гузаштагонро барои тарбияи наслҳои ҷавон ва кадрҳои ояндасоз васеъ истифода мекорем.

Бо мақсади дар сатҳи талаботи байналмилалӣ ба роҳ мондани таҳсил ва бозомӯзии хизматчиёни давлатӣ ҳаёти омӯзгорони Донишкадаи идоракунии давлатии назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон дар марказҳои бонуфузи кишварҳои хориҷӣ таҷриба андӯхта, усулҳои идоракунӣ ва хизмати давлатиро аз худ намудаанд ва минбаъд низ донишу малакаи худро мунтазам такмил медиҳанд.

Олимону омӯзгорони Донишкадаи идоракунии давлатӣ бояд таҷрибаи кишварҳои пешрафтaro омӯзанд, дар ин замина барномаҳои гуногунро таҳия кунанд ва ба истифодаи технологияҳои муосир ҷиҳати татбиқи нақшаи ҳукумати электронӣ ва ҷалби мутахассисони соҳибкасб барои амалисозии ин мақсад саъю кӯшиш намоянд.

Ҷиҳати тайёр кардани кадрҳои соҳибхтисос, афзудани нерӯи зехнӣ ва рушди сармояи инсонӣ дар хизмати давлатӣ, инчунин, таҳлили илмӣ сифат ва самаранокии идоракунӣ ва хизмати давлатӣ зарурати баланд бардоштани мақоми ин муассиса ба миён омадааст.

Бинобар ин, пешниҳод менамоем, ки Донишкадаи идоракунии давлатии назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон ба Академияи идоракунии давлатии назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон табдил дода шавад.

Таъсиси Академияи идоракунӣ ба омодагии сифатан беҳтари касбии кадрҳои роҳбарикунандаи хизмати давлатӣ ва татбиқи сиёсати пешгирифтаи Ҳукумати мамлакат мусоидат хоҳад кард.

Ин иқдом метавонад, инчунин, ба ташкили боз ҳам васеътари давраҳои бозомӯзӣ, такмили ихтисоси хизматчиёни давлатӣ, ташкили таҳқиқоти бунёдӣ оид ба идоракунии давлатӣ ва хизмати давлатӣ такони ҷиддӣ бахшад.

Дастгоҳи иҷроияи Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон дар муддати се моҳ лоиҳаи қарори дахлдори Ҳукумати мамлакатро оид ба ин масъала таҳия ва пешниҳод намояд.

Ҳозирини муҳтарам!

Ҳадафҳои неки созандаву бунёдкорона дар даврони соҳибистиклолии Ватан аз устодону омӯзгорон, олимону донишмандон ва дар маҷмӯъ, аз тамоми кормандони соҳаҳои илму маориф тақозо доранд, ки пеш аз ҳама, бо донишҳои муосири илмиву техникӣ мусаллаҳ бошанд ва шогирдону таълимгирандагонро ба омӯхтани илму дониш ва касбу ҳунар сафарбар карда, ин қишри фаъоли ҷомеаро дар рӯҳияи баланди худшиносӣ ва ҳудогоҳӣ тарбия намоянд.

Давлату Ҳукумат аз солҳои аввали соҳибистиклолӣ ба пешрафти илму маориф ҳамчун омили асосии пешрафти тамоми соҳаҳои ҳаёти ҷомеа тавачҷуҳи махсус зоҳир намуда, ин сиёсатро муттасил идома медиҳад.

Қабули як қатор барномаву консепсияҳои муҳимми давлатӣ барои татбиқи ислоҳоти соҳаҳои илму маориф ва дар ин замина беҳтар намудани шароити кори олимону омӯзгорон ба сатҳу сифати таълиму тарбия дар ҳамаи зинаҳои таҳсилот такони ҷиддӣ бахшид.

Мо бояд минбаъд низ ба соҳаи маориф, таълиму тарбияи наврасону ҷавонон, нақши омӯзгорон дар омода кардани кадрҳои лаёқатманду соҳибмаърифат ватандӯсту ватанпарвар, ҳудогоҳу ҳештаншинос ва содиқ ба Ватан, давлат ва миллат боз ҳам бештар тавачҷуҳ намоем.

Равандҳои замони муосир аҳли маорифро водор месозанд, ки дар тарғиби моҳияти истиклолу озодӣ ва ҳифзи дастовардҳои даврони соҳибистиклолӣ, таблиғу ташвиқи арзишҳои маънавӣ, аз ҷумла забон, таъриху фарҳанг, расму ойин, анъанаҳои миллӣ ва ба ин восита дар замири донишҷӯёну хонандагон таҳким бахшидани ҳисси миллӣ, ифтихори ватандорӣ ва омода будан ба ҳифзи манфиатҳои Тоҷикистони азизамон саҳми калидӣ дошта бошанд.

Яке аз ҳадафҳои муҳимме, ки дар назди устодону омӯзгорон қарор дорад, тарбияи мутахассисони ҷавобгӯ ба талаботи замони муосир ва мутобиқ ба меъёрҳои ҷаҳонӣ мебошад.

Барои ин бояд раванди ихтироъкорӣ, азхудкунии технологияҳои инноватсионӣ, ҷорӣ кардани онҳо дар истеҳсолот ва самарабахш гардонидани натиҷаи корҳои илмиву таҳқиқотӣ вусъат бахшида шавад.

Дар ин росто, эътибори асосӣ на ба шумора, балки ба сифат бояд дода шавад. Дар робита ба масъалаи тарбияи кадрҳо бори дигар таъкид месозам, ки Вазорати маориф ва илм якҷо бо дигар вазорату идораҳои марбута доир ба омӯзиши дақиқи талаботи воқеии соҳаҳои иқтисодиву иҷтимоӣ ба кадрҳо ҷорачӯӣ карда, дар ҳамаи зинаҳои таҳсилот азхудкунии илмҳои дақиқ, технологияҳои иттилоотӣ ва забонҳои хориҷиро таҳти назорати доимӣ қарор диҳад.

Ҳамчунин, зарур аст, ки дар муассисаҳои таҳсилоти олиӣ касбӣ ба сатҳи донишҳои иқтисодиву ҳуқуқӣ ва малакаи пешбурди соҳибкориву ҷалби сармоя барои соҳибкорони оянда эътибори ҷиддӣ дода шавад.

Маблағузори соҳаи илму маориф аз ҳисоби бучети давлат ҳар сол зиёд карда мешавад.

Ҳамчунин, ба муносибати чашни бузурги миллӣ - сисолагии истиклолияти давлатии Ҷумҳурии Тоҷикистон корҳои бузурги созандагӣ ҷиҳати беҳтар намудани пояҳои моддиву техникаи муассисаҳои таълимӣ, сохтмони инфрасохтори ба талаботи муосир ҷавобгӯ, сохтмони мактабҳо дар мавзеҳои аҳолинишини навбунёд ва бунёди муассисаҳои тандурустӣ дар ҳамаи шаҳру ноҳияҳои кишвар, пеш аз ҳама, дар деҳаҳои дурдаст ва маҳалҳои аҳолинишин бомаром идома доранд.

Фикр мекунам, ки дар сурати амалӣ шудани нақшаҳои қабулшуда то чашни 30-солагии истиклолияти давлатӣ мушкилоти соҳаҳои маорифу тандурустӣ асосан ҳал мегарданд.

Бояд гуфт, ки вазъи таълими фанҳои табиатшиносӣ дақиқ, аз ҷумла фанҳои таҷрибавӣ дар муассисаҳои таълимӣ ва илмӣ таҳқиқотӣ ҳанӯз моро қонеъ гардонидани наметавонад.

Таҳлилҳо нишон медиҳанд, ки ҳангоми банақшагирӣ ва маблағузори соҳаи маориф бартарияти таълими таҳсилоти миёнаи умумӣ, хусусан, бахши илмӣ дақиқ ба қадри кофӣ ба назар гирифта намешавад.

Ин раванд собит месозад, ки ҷиҳати ба талаботи бозори меҳнат ва соҳаҳои афзалиятноки рушди давлат мувофиқ кардани низомии маориф ҳанӯз ҳам як қатор масъалаву мушкилот вучуд доранд.

Аз ин рӯ, имрӯз сатҳи сифати таълими фанҳои табиатшиносӣ дақиқ ва таҷрибавӣ дар муассисаҳои таълимии кишвар ба дастгирӣ ниёз дорад, зеро таълими фанҳои зикршуда ва тарбияи мутахассисони ҷавобгӯи талаботи замони муосир бе озмоишгоҳҳои мучаҳҳаз ва таҷҳизоти замонавӣ ғайриимкон мебошад.

Ҳоло омӯзгорони фанҳои дақиқ ва табиатшиносӣ ҳангоми анҷом додани озмоишҳо бо мушкилоти зиёд рӯ ба рӯ гардидаанд. Бо ин сабаб хонандагон мактаби миёнаро бе андӯхтани ҷунин таҷриба хатм карда, ба мактабҳои олии дохил мешаванд ва ба иллати мавҷуд будани ҷунин камбудӣ дар макотиби олии муассисаҳоро низ бе анҷом додани таҷриба дар озмоишгоҳҳо ба итмом расонида, соҳиби дипломи таҳсилоти олии касбӣ мегарданд.

Бо дарназардошти ҷунин вазъ, Қарори Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон “Дар бораи Барномаи давлатии таъмини муассисаҳои таҳсилоти умумии ҷумҳурӣ бо кабинетҳои фанӣ ва озмоишгоҳҳои мучаҳҳази таълимӣ барои солҳои 2018-2020” қабул шуд, ки ҳадафи он беҳбудӣ бахшидан ба фаъолияти муассисаҳои таълимӣ мебошад.

Вале тибқи таҳлилҳо иҷрои барнома қонеъкунанда нест. Илова бар ин, барномаи зикршуда фақат шумораи муайяни муассисаҳои таҳсилоти умумиро қисман фаро гирифта, солҳои 2018-2019 аз ҳисоби бучетҳои марказӣ ва маҳаллӣ умуман маблағузори нашудааст. Гузашта аз ин, муассисаҳои таҳсилоти олии касбӣ ва илмӣ таҳқиқотӣ аз доираи амали он берун мондаанд.

Аз ин лиҳоз, Вазорати молия, мақомоти иҷроияи ҳокимияти давлатии вилоятҳо ва шаҳру ноҳияҳо вазифадор карда мешаванд, ки яқчо бо Вазорати маориф ва илм бо

дарназардошти муҳим будани масъалаи зикршуда иҷрои пурраи барномаҳо то ҷашни 30-солагии истиқлолияти давлатӣ таъмин намоянд.

Ҳозирини гиромӣ!

Ҳукумати Тоҷикистон рушди илмро дар баробари маориф ва тандурустӣ самти афзалиятноки стратегияи рушди миллӣ эълон намудааст.

Аз ин хотир, Ҳукумати мамлакат ба масъалаи мустаҳкам кардани пояҳои моддиву техникаи Академияи илмҳо бо мақсади таъмин намудани самаранокии фаъолияти он эътибори доимӣ медиҳад.

Муассисаҳои академӣ вазираданд, ки дар рушди минбаъдаи ҷомеа ва давлати соҳибистиқлолу озодамон саҳми бештар ва муассир дошта бошанд. Ягона талаби давлат аз роҳбарон ва олимону кормандони муассисаҳои илмӣ ин аст, ки илм бояд ҳамқадами замон бошад.

Аз ҷумла, вазираи Академияи илмҳо ва академияҳои соҳавӣ, ки дар иҷрои ҳадафҳои стратегии давлат – таъмини истиқлолияти энергетикӣ, ҳифзи амнияти озуқаворӣ ва саноатикунони босуръати кишвар фаъолона саҳм гузоранд.

Яқум, дар самти ҳифзи амнияти озуқаворӣ. Доир ба ин масъала на танҳо олимони соҳаи кишоварзӣ ва биологӣ, балки олимони илмҳои дақиқ ва табиатшиносӣ низ бояд бо дарназардошти дастовардҳои илми ҷаҳонӣ таҳқиқоти илмӣ анҷом диҳанд. Таъмин намудани пешрафти илмҳо, ки ба офаридани навҳои гуногуни наботот мусоидат менамоянд, зарур мебошад.

Инчунин, масъалаи беҳатарию биологӣ, ки дар самти ҳифзи амнияти озуқаворӣ ҷанбаҳои гуногуни фаъолияти инсонро фаро мегирад, аз ҷумлаи мушкилоти глобалӣ ба шумор меравад.

Дар замони муосир, яъне дар шароите, ки хатарҳои силоҳи биологӣ ва биотерроризм зиёд шуда истодааст, ин масъала аҳамияти махсус пайдо менамояд.

Паҳн гардидани вирус ва генҳои бемориовар, бо бактерияҳо олула шудани маҳсулоти озуқа, олулашавии хок ва обу ҳаво, ворид гардидани шаклҳои бегонаи организмҳои зинда ба экосистемаҳо омилҳои манфӣ ва номатлубе мебошанд, ки андешидани ҷораҳои муассирро вобаста ба беҳатарию биологӣ тақозо мекунад.

Фаъолияти олимону ба самтҳои таъмини истиқлолияти энергетикӣ ва саноатикунони босуръати кишвар, ки бидуни онҳо пешрафти иқтисодиёти миллӣ ғайриимкон аст, равона намудан талаби замон аст.

Таҳқиқоти дар ин самт амалигардида бояд ҳатман дар истехсолоти ватанӣ ҷорӣ карда шаванд. Бо ин мақсад ба роҳ мондани робитаи илм бо истехсолот вазираи аввалиндараҷаи Академияи илмҳо ва вазорату идораҳои дахлдор ба ҳисоб меравад.

Дигар рисолати муҳимми олимони кишвар поку бегазанд нигоҳ доштани забони давлатӣ, густариши доираи истифодаи он, суфтаву ғани гардонидани забони адабӣ, тоза нигоҳ доштани забони муошират, эҳёи фарогири забони илмӣ тоҷикӣ, арҷгузорӣ ба арзишҳои таърихиву фарҳангӣ, ба ҷаҳониён муаррифӣ намудани дастовардҳои ниёғони мо, ки дар ғанисозии тамаддуни ҷаҳонӣ саҳми босазо гузоштаанд, соҳибӣ намудани мероси онҳо ва мубориза бо таҳрифгарони таърихи пурифтихори халқамон мебошад.

Бинобар ин, Академияи илмҳо ва академияҳои соҳавиро зарур аст, ки фаъолияти худро дар самтҳои афзалиятноки илми кишвар боз ҳам пурзӯр намуда, иҷроӣ барномаву стратегияҳои дар соҳаи илм қабулгардидаро сари вақт ва босифат таъмин намоянд.

Ҳозирини муҳтарам!

Сифати таҳсилот дар оянда низ ҳамчун масъалаи муҳимтарини соҳаи маориф боқӣ мемонад. Қобили зикр аст, ки барои таъмин намудани сифати таълим то имрӯз аз ҷониби Ҳукумати мамлакат, вазорату идораҳои дахлдор ва ҳуди муассисаҳои таълимӣ корҳои зиёде амалӣ гардидаанд, вале барои ислоҳи вазъ дар ин самт бояд тадбирҳои ҷиддӣ ва қатъӣ андешида шаванд.

Аввалан, вобаста ба он, ки муассисаҳои таҳсилоти миёна ва олии касбӣ дар робита ба гузариш ба низоми кредитии таҳсилот низоми ҳолгузориву рейтингии садҳоларо ҷорӣ кардаанд, бояд дар муассисаҳои таҳсилоти умумӣ низ барои гузариш ба ин низом ва меъёри баҳогузори ҳарчи зудтар чора андешида шавад.

Масъулони соҳаро зарур аст, ки таҷрибаи кишварҳои пешрафта ва дар баъзе муассисаҳои таълимии кишвар ба таври таҷрибавӣ ҷоригардидаро натиҷагирӣ карда, ин масъаларо ҳаллу фасл намоянд.

Дуюм, чунонки маълум аст, дар муассисаҳои таълимии тамоми зинаҳои таҳсилот аз соли 2007 низоми назорати сифати таҳсилот ва аз соли 2010 низоми идоракунии таҳсилот амал мекунад.

Вале бо сабаби нокифоя будани таҷриба ва камфаъолияти масъулон, ки дар сохторҳои идоракунии сифати таҳсилот дар муассисаҳои таълимӣ фаъолият мекунанд, амалӣ нашудани баъзе принципҳои идоракунии ин самти муҳимтарини фаъолияти муассисаҳои таълимӣ ба назар мерасад.

Дар робита ба ин, роҳбарони Вазорати маориф ва илм ва масъулони соҳаро зарур аст, ки тавассути татбиқи самараноки принципҳои идоракунии сифат барои гузариш ба низоми муносири таъмини сифати таҳсилот замина муҳайё созанд.

Сеюм, мо сиёсати давлати худро дар соҳаи маориф ба сӯи наздикшавӣ ба меъёрҳои байналмилалӣ ва ворид шудан ба фазои ҷаҳонии таҳсилот равона сохтаем. Дар ин росто, моро зарур аст, ки низоми арзёбии сифати таҳсилотро низ ба ин меъёрҳо мутобиқ гардонем.

Аз ҷумла, мо бояд низоми кафолати сифати таҳсилотро, ки дар кишварҳои пешрафта, махсусан, дар соҳаи таҳсилоти олии касбӣ роҳандозӣ шудааст, ҳамачониба омӯхта, барои гузариш ба ин низом замина фароҳам оварем.

Ҳоло бо мақсади беҳтар намудани сифати таҳсилоти олии касбӣ ва мутобиқ кардани он ба талаботи бозори меҳнати дохил ва хориҷи кишвар дар доираи Стратегияи миллии рушди соҳаи маориф ислоҳоти ҷиддии таҳсилоти олии касбӣ оғоз шудааст.

Илова ба корҳои то имрӯз дар ин самт амалигардида, Вазорати маориф ва илм ва муассисаҳои таҳсилоти олии касбӣ бояд дар хусуси ба фазои ҷаҳонии таҳсилот мутобиқ намудани фаъолияти муассисаҳои таҳсилоти олии касбии кишвар ва устувор гардонидани мақоми муассисаҳои таҳсилоти олии касбӣ дар арсаи байналмилалӣ барои

аз аккредитатсияи байналмилалӣ гузаронидани барномаҳои таълимӣ чораҳои зарурӣ андешанд.

Бори дигар таъкид менамоем, ки мо бояд ба сатҳу сифати таҳсилот аз ҳарвақта дида, бештар тавачҷуҳ зоҳир намоем, дар ҳамаи зинаҳои таълим усулҳои пешқадамро қорӣ созем ва талаботро нисбат ба таълими донишҳои назариявӣ ва амаливу таҷрибавӣ пурзӯр намоем. Мо илмро пояи устувори давлат ва ҷомеа доништа, барои рушди пайваस्ताи он шароити боз ҳам беҳтар фароҳам меорем.

Ҳамзамон бо ин, олимнро зарур аст, ки ҳамкориро бо истехсолот густариш бахшанд, навгонҳои илмиро дар истехсолот бештар қорӣ намоянд, барои татбиқи ҳадафҳои стратегӣ талош варзанд, ҷавоннро ба илмҳои бунёдӣ васеъ ҷалб созанд ва дар рушди Тоҷикистони соҳибистиклол ҳамчун нерӯи фаъоли ҷомеа сахмгузори намоянд.

Омӯзгорони мо бояд меъёрҳои арзёбии дониши шогирдонро тавсеа бахшанд, барои омӯзонидани таърих, забон, адабиёт, фарҳангу санъати гузаштаву муосир, расму ойин ва дигар арзишҳои миллӣ зиёдтар талош намоянд, ба хонандагону донишҷӯён арзишҳои муқаддаси истиклолият ва озодиро дуруст шарҳ диҳанд, моҳияти сулҳу суботро ҳамчун шартҳои асосии зиндагии оромӣ осудаи мардуми Тоҷикистони азиз таълиф созанд, барои расидан ба ҳадафҳои стратегӣ ва таҳкими давлатдорӣ миллӣ талош карда, дар раванди бунёди ҷомеаи шаҳрвандӣ демокративу дунявӣ сахми арзандаи хешро гузоранд.

Падару модарон ба сифати нерӯи асосӣ ва фаъоли ҷомеа бояд ба таълиму тарбияи фарзандон зиёдтар аҳаммият диҳанд, онҳоро дар рӯҳияи ватанпарварӣ, инсондӯстӣ, эҳтироми калонсолон ва омӯзгорон тарбия карда, барои боло рафтани сатҳи ҷаҳонбиниву дониши наврасону ҷавонон саъю талош варзанд, завқи онҳоро ба китобхонӣ, донишандӯзӣ, забонмӯзӣ ва варзиш зиёд гардонанд ва барояшон ҷиҳати омӯхтани касбу ҳунариҳои замонавӣ шароити хуб фароҳам оваранд.

Падару модарони мухтарамӣ мо бояд назоратчи набошанд, балки фарзандони худро тарбия кунанд ва барои ҳамчун инсонӣ комил ба воя расонидани онҳо заҳмат кашанд. Ин қор танҳо вазифаи мактаб ва омӯзгор нест.

Наврасон ва ҷавонон, ки мо онҳоро наслҳои ояндасози кишвар медонем, вазифадоранд, ки ба омӯхтани илму дониш ва касбу ҳунариҳои замонавӣ ҷиддӣ машғул шаванд, ду - се забони хориҷиро мисли забони модарӣ худ донанд ва истифодаи технологияҳои электронӣ муосирро аз худ намоянд.

Шумо - ҷавонони азиз, ҳаргиз фаромӯш накунед, ки гузаштагони мо - тоҷикон дар тӯли тамоми таърих соҳиби саводу маърифат, китобу қалам, илму дониш ва офарандагони яке аз тамаддунҳои бостонӣ, инчунин, шаҳрсозу шаҳрдору шаҳрनिшин буданд.

Мисоли равшани ин Саразми 5500-сола ва дигар шаҳрҳои қадимӣ тоҷикон мебошанд.

Миллати соҳибмаърифату тамаддунсоз таърихан соҳиби ғурури миллӣ ва ҳисси баланди миллӣ мебошад.

Итминон дорам, ки шумо-ворисони аҷдоди сарбаланду некноми мо бо истифода аз шароиту имкониятҳои беҳтарине, ки давлату Ҳукумат бароятон муҳайё кардааст, ҳамчун насли сазовори номи неки миллати тоҷик ва давлати соҳибистиклоли худ ба камол мерасед.

Ватанро сидқан ва мисли чони хеш дӯст медоред, барои ҳимояи он ва боз ҳам ободу пешрафта гардонидани Ватани азизи худ, яъне давлати соҳибистиклолу озоди тоҷикон заҳмат мекашед.

Бо чунин орзуҳои нек тамоми хонандагону донишҷӯён, аҳли маориф, олимону донишмандон, падару модарон, сокинони мамлакат ва ҳамаи шумо - ҳозирини муҳтарамро бори дигар ба ифтихори муқаддастарин ва бузургтарин ҷашни миллӣ - 28-умин солгарди истиклолияти давлатии Ҷумҳурии Тоҷикистон, инчунин, Рӯзи дониш, дарси сулҳ ва оғози соли нави таҳсил, табрик гуфта, ба ҳар кадоми шумо саломатӣ ва комёбиҳои рӯзафзун орзу менамоем.

Саодатманду сарбаланд ва муваффаку пирӯз бошед!

АХБОРОТ ДАР БОРАИ ИФТИТОҲИ БИНОИ НАВ ДОНИШКАДАИ ИДОРАКУНИИ ДАВЛАТИИ НАЗДИ ПРЕЗИДЕНТИ ҶУМҲУРИИ ТОҶИКИСТОН

1 сентябри соли 2019 дар шаҳри Душанбе Асосгузори сулҳу ваҳдати миллӣ - Пешвои миллат, Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон мухтарам Эмомалӣ Раҳмон ва Раиси шаҳри Душанбе мухтарам Рустами Эмомалӣ бинои маъмурию таълимӣ, меҳмонхона ва хобгоҳи замонавӣ Донишкадаи идоракунии давлатии назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистонро ифтитоҳ карда, дар чорабинии Рӯзи дониш ва Дарси сулҳ иштирок намуданд.

Пешвои миллат мухтарам Эмомалӣ Раҳмонро дар саҳни бинои боҳашамати ҷавобгӯ ба стандартҳои ҷаҳонии таълимии навбунёд роҳбарият, устодон, кормандон, магистрантон ва донишҷӯёни Донишкадаи идоракунии давлатии назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон, самимона истикбол гирифтанд.

Президенти мамлакат дар даромадгоҳи бино парда аз болои лавҳаи рамзӣ бардошта, бинои нави маъмурию таълимии Донишкадаи идоракунии давлатии назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистонро ифтитоҳ намуданд ва онро дар доираи иҷрои “Нақшаи чорабиниҳои ҷашни 30-солагии Истиклолияти давлатии Ҷумҳурии Тоҷикистон” тухфаи арзандаи Роҳбарияти давлату Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон ба донишомӯзон арзёбӣ карданд.

Бинои Донишкадаи идоракунии давлатии назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон бо дастгирии Пешвои миллат мухтарам Эмомалӣ Раҳмон соли 2013 оғоз гардида, аз ҷониби Дирексияи сохтмони иншооти ҳукумати Дастгоҳи иҷроияи Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон бунёд гардидааст.

Иншооти таълимии 12-ошёна аз 2 қисм маъмурию таълимӣ ва хобгоҳ иборат аст. Он барои 1320 нафар донишчӯ дар як баст пешбинӣ гардидааст.

Бинои Донишкада бо тарҳи наву замонавӣ ва ба стандартҳои байналмилалӣ ҷавобгӯ буда, аз қисми маъмурию таълимӣ, меҳмонхона ва хобгоҳ барои устодону донишчӯён, шунавандагони курсҳои такмили ихтисоси хизматчиёни давлатӣ, толорҳои варзишу маҷлисгоҳ, китобхонаву ҳуҷраҳои фанӣ иборат аст.

Меҳмонхона ва хобгоҳи замонавӣ аз 65 ҳуҷраи люкс ва нимлюкси дорои 1 ва 2 ҷойи хоб иборат буда, бо муосиртарин таҷҳизот, аз ҷумла яхдон, телевизор, мошинаҳои ҷомашӯйӣ ва дарзмолкунӣ, катҳои хоби якнафараю дунафара мучахҳаз гардонда шуда, барои шунавандагони курсҳои азнавтайёркуни ва такмили ихтисос, магистрантону донишчӯён пешбинӣ гардидааст.

Дар ошёнаи якуми бинои маъмурию таълимӣ ошхона бо 200 ҷой, утоқҳои кори раёсати кадрҳо, муҳосибот, қисми хочағӣ, бунгоҳи тиббӣ ва хучраи муҳофизон ҷой гирифтаанд.

Дар ошёнаи дуюми бино китобхона барои 50 ҷойи нишаст ва дорои имконияти нигоҳдории зиёда аз 20 ҳазор китоби илмӣ, таълимию методӣ, бадеӣ ва дигар маводи нашрӣ, синфхонаҳои компютерӣ бо технологияи муосири иттилоотӣ, инчунин китобхонаи электронӣ бо теъдоди зиёда аз 130 ҳазор китобҳои электронӣ, утоқҳои кори мучаҳҳаз бо тамоми таҷҳизоти зарурии раванди таълим, толори варзишӣ барои бозиҳои футболи хурд, волейбол, баскетбол ҷойгир шудааст.

Дар ошёнаи дуюми бинои маъмурию таълимӣ “Маркази тавонбахшӣ ва омӯзиши шахсони имконияташон маҳдуд” фаъолият менамояд. Донишкада таҷҳизот ва маводи таълимиро барои муассисаҳои марбут ба кор бо шахсони имконияташон маҳдуд дастрас менамояд. Ҳадафи асосии лоиҳаи мазкур дастгирии афроди имконияти ҷисмониашон маҳдуд ва таъмини онҳо бо шароити муносиб барои гирифтани дараҷаи мутаносиби таҳсилоти олии касбӣ, инчунин таъмин намудани иштироки фаъолонаи онҳо дар ҳаёти ҷомеа ва дар қабули қарорҳо ба шумор меравад.

Дар Донишкадаи идоракунии давлатии назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон чихати баланд бардоштани сифати таълим бо истифода аз воситаҳои технологияҳои иттилоотӣ, шабакаҳо ва системаи автоматикунони таълим як қатор корҳо амалӣ гаштаанд.

Раванди фаъолияти системаи автоматикунони таълим дар Донишкада дар байни муассисаҳои таҳсилоти олии кишвар ягона буда, ба тамоми талаботҳои низоми таҳсили муосир ҷавобгӯ мебошад.

Дар ошонаи сеюм утоқҳои кории ректор, муовинони ректор, бойгонӣ, маҷлисгоҳ барои 70 ҷойи нишаст ва утоқҳои кории шуъба, толори Шӯрои олимон ва кафедраҳо мавҷуданд.

Дар ошонаи 4-уми қисми таълимии бино 2 толори маҷлис мутаносибан ҳар кадоме барои 77 ҷойи нишаст, 2 синфхона, бойгонӣ, утоқҳои раёсати таълим, садорати факултети азнавтайёркуни ва такмили ихтисоси хизматчиёни давлатӣ, Пажӯҳишгоҳи идоракунии давлатӣ ва хизмати давлатӣ ҷойгиранд.

Дар ошонаи 5-ум қисми маъмурию таълимии бино 3 синфхона, толори калони барҳаво барои 200 ҷойи нишаст, дар ошонаҳои аз 7 то 9-уми қисми таълимии бино факултети муносибатҳои байналмилалӣ қарор дошта, дар он 3 толори лексионӣ, 10 синфхона, 3 синфхонаи лингофонӣ ва забонамӯзии дорои 450 ҷойи нишаст, кафедраҳо, 8 хучра барои ҳайати устодону кормандони факултет ва хучраҳои ёрирасон ҷой гирифтаанд.

Ҳамзамон, дар ошонаҳои аз 10 то 12-и қисми таълимии бино факултети идоракунии давлатии Донишкада бо 18 синфхона, толори лексионӣ, 3 синфхона барои машғулиятҳои гурӯҳӣ дар маҷмӯъ аз 570 ҷойи нишаст иборат мебошад.

Дар бинои нави Донишкада ҳамчунин, Парки технологӣ ташкил шудааст ва фаъолияти пурсамар дорад. Он аз Шӯрои машваратӣ, директор, муовини директор, комиссияи назорати тафтишотӣ, баҳши омӯзиш ва омодакунии хӯрокҳои миллӣ, маркази хизматрасонии тиббӣ, маркази таълимӣ-истеҳсолии дӯзандагӣ ва ҳунарҳои мардумӣ, матбаа, маркази инноватсионӣ, сартарошхона ва кошонаи хусн бо ташкили курсҳои таълимӣ, маркази фурӯши маводи таълимӣ ва нусхабардорӣ, баҳши муҳосибот ва коргузорӣ, шуъбаи тайёрӣ ва хизматрасонии репититорӣ, маркази курсҳои забонамӯзӣ ва технологияҳои иттилоотӣ-коммуникатсионӣ, клиникаи ҳуқуқӣ, хоҷагии ёррасон, баҳши варзиш иборат аст.

Дар саҳни ҳавлии бинои нави маъмурӣ зиёда аз 100 ҳазор дона гулҳои ороишӣ, 80 дона дарахти арча, ҳамчунин дарахтони ороишии ҳамешасабз шинонида шудааст.

Донишкадаи идоракунии давлатии назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон ягона муассисаи олии таълимию илмии давлатӣ дар кишвар мебошад, ки муассиси он Пешвои миллат, Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон муҳтарам Эмомалӣ Раҳмон мебошад.

Самти фаъолияти он ба тайёр кардани кадрҳои соҳаи идоракунии давлатӣ, хизмати давлатӣ, азнавтэйёркунӣ, такмили ихтисос ва таҷрибаомӯзии хизматчиёни давлатӣ равона гардидааст.

Дар Донишкада факултетҳои идоракунии давлатӣ, муносибатҳои байналмилалӣ амал менамоянд, ки аз рӯи ихтисосҳои “идоракунии давлатӣ”, “идоракунии давлатии иқтисодиёт”, “идоракунии ҳайати кадрӣ”, “муносибатҳои байналмилалӣ” ва “амнияти иттилоотӣ” дар ҳамаи зинаҳои таҳсилот барои мақомоти давлатӣ кадр тайёр мекунанд.

Дар Донишкадаи идоракунии давлатӣ дар айни замон 1214 нафар дар бакалавриат, 277 нафар дар магистратура, 737 нафар дар таҳсилоти дуюм, 339 нафар дар таҳсилоти фосилавӣ ва дар маҷмуъ 2 567 нафар ба таҳсил фаро гирифта шудаанд. То имрӯз магистратураро зиёда аз 620 нафар хизматчиёни давлатӣ хатм намудаанд.

Дар Донишкада чихати баланд бардоштани сатҳу сифати таълим дар курсҳои азнавтэйёркунӣ ва такмили ихтисоси хизматчиёни давлатӣ, таҳсилоти дуюми олии касбӣ ва магистратураю бакалавриат 172 нафар устодону омӯзгорон, аз ҷумла 23 нафар докторони илм, профессорон, 62 нафар номзадҳои илм, дотсентон ҷалб карда шудаанд.

Дар соли таҳсили 2018-2019 Донишкадаро 352 нафар донишҷӯёну магистрантон хатм намуданд, ки аз ин 34 нафар соҳиби дипломи аъло ва 318 нафар соҳиби дипломи муқаррарӣ гардиданд.

Кормандону омӯзгорони Донишкада фаъолияти илмиро дар доираи лоиҳаҳои илмӣ-таҳқиқотии “Энсиклопедияи идоракунии давлатӣ дар Тоҷикистон” ва “Мактаби давлатдорӣ Эмомалӣ Раҳмон: масъалаҳои ташаккул ва рушд”-ро идома дода истодаанд.

Аз ҷониби устодони Донишкада танҳо дар нимсолаи аввали соли 2019 16 китобу монография ва дастури таълимӣ, аз ҷумла аз ҷониби донишмандон ва мутахассисони соҳа китоби “Мактаби давлатдорӣ Эмомалӣ Раҳмон: масъалаҳои ташаккул ва рушд” дар ду ҷилд, инчунин зиёда аз 300 мақолаи илмӣ, илмӣ-оммавӣ нашр гардид.

Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон, Пешвои миллат мухтарам Эмомалӣ Раҳмон баъди шиносӣ бо бинои боҳашамати замонавии Донишкада ба сатҳу сифати корҳои сохтмони ин иншооти навбунёд баҳои баланд дода, барои истифодаи самараноки имконияту иқтидорҳои таълимӣ омӯзишӣ ва тайёр намудани мутахассисони варзидаи соҳаи идоракунии давлатӣ ва хизмати давлатӣ ба роҳбарияти Донишкада, вазорату идораҳои дахлдор ва дигар масъулони соҳа дастуру супоришҳои мушаххас доданд.

Баъд аз ифтитоҳи бинои нави маъмурию таълимӣ Донишкада Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон мухтарам Эмомалӣ Раҳмон ба ифтихори ин рӯйдодӣ фарахбахш ва фарорасии Рӯзи дониш ва Дарси сулҳ дар ҳузури ҳайати омӯзгорон, кормандон, магистрантон донишҷӯёни ин муассисаи олии таълимӣ суханронӣ намуданд.

Сарвари давлат мухтарам Эмомалӣ Раҳмон ҳамаи ҳозиринро бо оғози соли нави таҳсил ва ифтитоҳи бинои нави Донишкадаи идоракунии давлатии назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон табрику таҳният гуфтанд.

АХБОРОТ ДАР БОРАИ ИФТИТОҲИ БИНОИ НАВИ ДОНИШКАДАИ ИДОРАКУНИИ ДАВЛАТИИ НАЗДИ ПРЕЗИДЕНТИ ҶУМҲУРИИ ТОҶИКИСТОН

Ёдовар мешавем, ки ҳамасола 1 сентябр Пешвои миллат мухтарам Эмомалӣ Раҳмон дар яке аз муассисаҳои олии таълимии кишвар дар “Рӯзи дониш” ва “Дарси сулҳ” иштирок ва бо нутқи пурмухтаво суҳанронӣ менамоянд.

Ин навбат низ Сарвари давлат мухтарам Эмомалӣ Раҳмон дар назди устодону донишҷӯёни Донишкадаи идоракунии давлатии назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон оид ба дастовардҳои даврони соҳибистиклолӣ, таъмини сулҳу субот дар кишвар, сиёсати ваҳдатوفарии роҳбарияти давлату Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон андешаронӣ карданд.

Сарвари давлат мухтарам Эмомалӣ Раҳмон аз оқибатҳои ҷанги шаҳрвандӣ, ки дар рӯзҳои аввали соҳибистиклолӣ бар сари мардуми тоҷик омад ва ба кишвар хисороти зиёди молию ҷонӣ овард, ёдовар шуданд.

Таъкид гардид, ки ҳанӯз дар оғози соҳибистиклолӣ хоинони миллати тоҷик бо пуштибониву маблағгузории хоҷагони хориҷии худ мардуми моро ба гирдобҳои ҷанги таҳмили шаҳрвандӣ гирифта карданд. Онҳо ба хотири ба даст овардани қудрати сиёсӣ вичдону имон ва ҳатто мазҳабашонро фурӯхта буданд ва мехостанд ба мардуми тоҷик фарҳангу мазҳаби бегонаро таҳмил карда, дар кишвари тозаистиклоли мо давлати исломӣ барпо намоянд. Ин хиёнати таърихӣ онҳо боиси қурбон шудани беш аз 150 ҳазор нафар ҳамватанонамон, ятим мондани зиёда аз 50 ҳазор нафар кӯдакони бегуноҳ, ба гуреза табдил ёфтани бештар аз як миллион сокинони мамлакат ва хисороти азими моддиву молиявӣ гардид. Дар маҷмӯъ, ҷанги шаҳрвандӣ кишвари моро аз масири рушд даҳсолаҳо ба ақиб партофт.

Пешвои миллат мухтарам Эмомалӣ Раҳмон мардуми тоҷикро қаҳрамон меноманд, зеро халқи мо бо хоҳишу талошҳои созанда ва пуштибонӣ аз сиёсати бунёдгаронаи Ҳукумат, тақдирашро ба дасти худ гирифта, ба сӯи ояндаи ободу осуда бо қадамҳои устувор пеш меравад, хоинону душманони миллати тоҷикро хуб мешиносад. Онҳо дигар ҳаргиз ба доми фиребу найранги гирифта намешавад ва оқибатҳои даҳшатбори ҷанги бародаркуши ибтидои солҳои навадуми асри гузаштаро низ ҳеҷ гоҳ фаромӯш намеkunанд.

Сарвари давлат таъкид доштанд, ки маҳз бо дастгирии мардуми сулҳдӯсту таҳаммулгароямон мо дар кишвар сулҳу оромӣ, ҳамдигарфаҳмӣ ва ваҳдати миллиро таъмин кардем ва боз ҳам бо заҳмати ахлоқии мардуми шарифи Тоҷикистон хисороти ҷанги шаҳрвандиро бартараф карда, барои расидан ба марҳалаи рушди бомароми иқтисодиву иҷтимоӣ роҳ кушодем.

Сулху оромӣ, суботи сиёсӣ ва ваҳдати миллӣ дастоварди таърихии халқи тоҷик мебошад, зеро ба шарофати ин неъматҳо мардуми мо ахлона заҳмат кашида, то имрӯз садҳо иншооти хурду бузургро бунёд намуданд, фаъолияти корхонаҳои саноатиро аз нав барқарор карданд, ба кишоварзӣ такони ҷиддӣ бахшиданд, роҳу пулҳо бунёд карда, кишварро аз бунбасти коммуникатсионӣ раҳой бахшиданд ва Тоҷикистони сепорчаро ба қаламрави воҳид табдил доданд, барои расидан ба истиқлолияти энергетикӣ шабонарӯзӣ кор карданд ва дар натиҷа ба пешрафти ҳамаи соҳаҳои иқтисодиву иҷтимоӣ муваффақ шуданд.

Пешвои миллат муҳтарам Эмомалӣ Раҳмон таъкид доштанд, ки дар раванди имрӯзаи ҷаҳонишавӣ, мо бояд зиракиву хушёрӣ сиёсиро аз даст надихем, яъне дар ғафлат намонем, кишвар ва мардуми худро аз таъсири хатарҳои замони имрӯза эмин нигоҳ дорем, барои ҳифзи давлати соҳибистиклол ва ҳимояи манфиатҳои миллӣ, инчунин, забон, таърих, фарҳанг, расму ойинҳо ва дигар арзишҳои миллӣ ҳамеша омода бошем.

Мо бояд ба муқобили ҳама гуна зухуроти номатлуби ҷаҳони муосир, аз қабилӣ терроризму экстремизм, радикализми динӣ, қочоқи маводи муҳаддир, силоҳ, хариду фурӯши одамон, ҷинояткорӣ муташаккили фаромиллӣ ва дигар омилҳои хатарзо, ки ба сулҳу суботи ҷаҳон, аз ҷумла кишвари мо таҳдид менамоянд, мубориза барем.

Президенти мамлакат муҳтарам Эмомалӣ Раҳмон таъкид доштанд, ки сулҳу оромӣ шартӣ ободиву пешрафт ва амалӣ гардидани ҳамаи нияту орзуҳои неки ҳар як инсон мебошад. Маҳз ба ҳамин хотир, мардуми Тоҷикистон ба қадри сулҳу оромӣ, суботи сиёсӣ ва ваҳдати миллӣ мерасанд ва аз зиндагии оромӣ осудаи имрӯза шукрона мекунанд.

Сарвари давлат муҳтарам Эмомалӣ Раҳмон ба насли ояндасози кишвар ру оварда, бо итминон изҳор доштанд, ки ҷавону наврасон истиқлолияти озодии Тоҷикистон, якпорчагии Ватани азизамон, арзишҳои таърихиву фарҳангии миллати куҳанбунёдамонро арҷ гузошта, бо аз худ кардани илму дониш, касбу ҳунар, навовариву ихтироъкорӣ дар арсаи байналмилалӣ давлату миллатро ба таври шоиста муаррифӣ менамоянд.

Зимни суҳанронӣ Пешвои миллат масъалаи рушди илму маориф дар кишварро таҳлилу баррасӣ карда, таъкид доштанд, ки давоми солҳои соҳибистиклолӣ Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон барои пешрафти баҳши афзалиятноки ҷомеа, бунёди муассисаҳои муосири таълимиро ба роҳ монда, ҷиҳати тайёр кардани кадрҳои болаёқат тадбирҳои муҳиму мушаххасро амалӣ кардааст.

Донишкадаи идоракунии давлатии назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон, ки зодаи даврони соҳибистиклол аст, дар самти оmodасозии кадрҳои баландихтисос саҳми арзанда дорад.

Ҳанӯз дар солҳои нахустини истиқлолият зарурати ба давраҳои такмили ихтисос ва бозомӯзӣ фаро гирифтани ҳайати роҳбарикунандаи тамоми мақомоти давлатии марказиву маҳаллӣ пеш омад.

Ба ин хотир, соли 2013 дар заминаи Донишкадаи такмили ихтисоси хизматчиёни давлатӣ Донишкадаи идоракунии давлатиро таъсис дода, дар он на танҳо давраҳои бозомӯзӣ ва такмили ихтисос ба роҳ монда шуд. Зинаҳои таҳсилоти бакалавр ва магистратура ташкил карда, таълими технологияҳои иттилоотӣ, муносибатҳои байналмилалӣ, менеҷменти сиёсӣ, идоракунии ҳайати кадрӣ ва идоракунии давлатӣ қорӣ гардид.

Сарвари давлат муҳтарам Эмомалӣ Раҳмон таъкид доштанд, ки барои тайёр кардани кадрҳои соҳибихтисос, афзудани нерӯи зеҳнӣ ва рушди сармояи инсонӣ дар хизмати давлатӣ, инчунин, таҳлили илмӣ сифат ва самаранокии идоракунӣ ва хизмати давлатӣ зарурати баланд бардоштани мақоми ин муассиса ба миён омадааст.

Бинобар ин, Президенти мамлакат муҳтарам Эмомалӣ Раҳмон пешниҳод карданд, ки Донишкадаи идоракунии давлатии назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон ба Академияи идоракунии давлатии назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон табдил дода шавад.

Ҳадафи ин иқдомро Сарвари давлат аз тарафи устодони Академия тайёр кардани беҳтару босифати касбии кадрҳои роҳбарикунандаи хизмати давлатӣ ва мусоидат кардан ба татбиқи сиёсати пешгирифтаи Ҳукумати мамлакат арзёбӣ намуданд.

Бино ба таъкиди Президенти мамлакат муҳтарам Эмомалӣ Раҳмон ин иқдом метавонад, инчунин, ба ташкили боз ҳам васеътари давраҳои бозомӯзӣ, такмили ихтисоси хизматчиёни давлатӣ, ташкили таҳқиқоти бунёдӣ оид ба идоракунии давлатӣ ва хизмати давлатӣ такони ҷиддӣ бахшад.

Олимону омӯзгорони Академияи идоракунии давлатии назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон вазирадор гардиданд, ки таҷрибаи кишварҳои пешрафтаре омӯзанд, дар ин замина барномаҳои гуногунро таҳия кунанд ва ба истифодаи технологияҳои муосир ҷиҳати татбиқи нақшаи ҳукумати электронӣ ва ҷалби мутахассисони соҳибкасб барои амалисозии ин мақсад саъю кӯшиш намоянд.

Абдуфаттоҳ Шарифзода

доктори илмҳои таърих, профессор,
узви вобастаи Академияи илмҳои Тоҷикистон.

Самариддини Айниддин

Аълоҷии матбуоти Тоҷикистон

АБДУЛЛОЗОДА Ф.Н.,

судьяи Суди иқтисодии вилояти Суғди
Ҷумҳурии Тоҷикистон

**ТАШАККУЛЁБӢ ВА ҶАЪОЛИЯТИ СУДИ ОЛИИ ТОҶИКИСТОН ВА РОССИЯ ДАР
ШАРОИТИ ДАВЛАТҲОИ СОҶИБИХТИЁР**

Аннотатсия

Дар мақола сухан дар бораи раванди ташаккулёбӣ ва таҳаввулу инуишофи низоми Суди Олӣ ҳамчунин низоми ҷаъолияти он дар Ҷумҳурии Тоҷикистон ва Федератсияи Россия меравад. Қайд карда мешавад, ки пас аз пошхӯрии низоми Иттиҳоди Шӯравӣ тамоми ҷумҳуриҳои ҳайати он ба тарзи мустақил низоми идорақунии худ ва аз ҷумла низоми ҷаъолияти мақомоти судиро созмон дода, ҷаъолияти онро роҳандозӣ намуданд. Дар ин росто сохтор ва ҷаъолияти Суди Олӣ дар кишварҳои мавриди таҳқиқ ба дигаргуниҳои назаррас рӯбарӯ гардид ва бори гарони ин дигаргуниҳои тамоми низоми судиро қабл аз ҳама Суди Олӣ чи дар Ҷумҳурии Тоҷикистон ва чи дар Федератсияи Россия ба зиммаи худ гирифтанд. Ҳамзамон зикр кардан муҳим аст, ки низоми судӣ дар кишварҳои мавриди таҳқиқ ба ҳадди зарурӣ рушд карда ва мукамал гардидааст. Дар баробари ин ҳама дастовардҳо мутахассисони соҳа ва масъулони онро зарур аст, ки ба ин ҳама нигоҳ накарда такмили ҷаъолияти мақомоти судиро дар асоси меъёрҳои байеалмилалӣ ва ниёзмандиҳои ҷомеа роҳандозӣ намоянд.

***Калидвожаҳо:** суд, шояи ҳокимият, Суди Олӣ, Ҷумҳурии Тоҷикистон, Федератсияи Россия, қонун, ҳуқуқҳо, уҳдадориҳо, мамлакат, ҳукумат, мудирият, танзими ҳуқуқӣ.*

АБДУЛЛОЗОДА Ф.Н.,

судья экономического Суда
Согдийской области Республики Таджикистан

Формирование и деятельность Верховного суда Республики Таджикистан и Российской Федерации в период независимости

Аннотация

В статье речь идет о процессах формирования структуры и функций Верховных судов Республики Таджикистан и Российской Федерации в годы независимости сопоставляемых стран. Отмечается, что после распада Советского государства все республики стали самостоятельно формировать свою систему государственного управления, в том числе систему судебной власти, где происходили значимые сдвиги в системе государственного строя. Следовательно, система судебной власти, и прежде всего система и структура Верховных судов, сопоставляемых в данной статье стран, также подверглась серьезной и заметной реорганизации. В этот период весьма значимое бремя было возложено именно на

Верховный суд как Республики Таджикистан, так и Российской Федерации. В настоящее время система управления и деятельности Верховного суда, как Таджикистана, так и Российской Федерации до определенной степени усовершенствована, хотя иногда некоторые ученые уместно отмечают, что, невзирая на все достигнутое, специалистам данного направления необходимо подойти к решению существующих вопросов с точки зрения современных систем судопроизводства на основе современных и международных требований.

Ключевые слова: суд, ветвь власти, Верховный Суд, Республика Таджикистан, Российская Федерация, закон, права, обязанности, страна, правительство, управление, правовое регулирование.

F.N. ABDULLOZODA,

The judge of Economic Court of
Sogd oblast of the Republic of Tajikistan

Formation and activities of the Supreme Court of the Republic of Tajikistan and Russian Federation during the independence

Annotation

The article deals with the processes of formation of structure and functions of the Supreme Courts of the Republic of Tajikistan and Russian Federation during the independence years of the compared countries. It is noted that after the collapse of the Soviet state, all republics began independently form their own system of state governing, including the judiciary system, where significant shifts took place in the system of government. Consequently, the judicial system and first of all the system and structure of the Supreme Courts of comparing countries in this article, also underwent a significant and noticeable reorganization. During this period, a very significant burden was entrusted to the Supreme Court of the Republic of Tajikistan and Russian Federation. At present, the management and activity system of the Supreme Court of Tajikistan and the Russian Federation have been improved to a certain extent, but sometimes some academics pertinently note that, despite everything that has been achieved by specialists in this area, it is necessary to approach existing issues from the point of view of modern court systems based on modern and international requirements.

Keywords: court, branch of power, Supreme Court, The Republic of Tajikistan, Russian Federation, law, rights, obligations, country, government, administration, legal regulation.

Баробари пошхӯри Иттиҳоди Шӯравӣ марҳилаи нав дар рушди давлатдорӣ дар фазои пасошӯравӣ, аз ҷумла дар Россия ва Тоҷикистон оғоз шуд. Ташаккули давлатдорӣ дар ҷумхуриҳои иттиҳод хеле мураккаб мегузашт. Дар ин замина истиқлолияти сиёсӣ ва гузариши иқтисод ба муносибатҳои бозоргонӣ низ ба вуқӯъ мепайваст. Масоилҳои ба миён омада аз бисёр ҷиҳат аз он бармеоманд, ки тағйиротҳо дар ҳаёти иҷтимоӣ нобаробар ҷорӣ буданд. Барои Тоҷикистон ҳолати мураккаби ҷустуҷӯи роҳҳои баромадан аз бӯҳрон ва рӯ ба рӯ гаштан бо ҷанги шаҳрвандӣ монетаи хеле ҷиддӣ дар

барқароршавии ҳокимияти судӣ гардид. Мубориза барои ҳокимият ва бесарусомониҳои сиёсӣ – ҳуқуқии солҳои аввали соҳибистиқлолӣ, инчунин масоилҳои зиёдеро дар сохтмони ҳокимияти дурусти судӣ дар Россия ба миён овард.

Дар чунин шароитҳои ғайриоддӣ роҳбарияти сиёсии ҷумҳуриҳои мустақил бояд масъалаҳои азнавсозии низоми судиро ҳал менамуданд, ки дар шароитҳои ноустувории сиёсӣ, низои дохилӣ, бўҳрони сиёсӣ ва иқтисодӣ, болоравии сатҳи ҷинояткорӣ ва ғ. бо мушкилоти зиёд рӯ ба рӯ мегаштанд. Қабл аз пошхӯрии ИҶШС моҳи октябри соли 1991, Шӯрои Олии ҶШФСР бо Қарори худ гузаронидани ислоҳоти судиро шартӣ зарурии амалкунии ҶШФСР ҳамчун давлати демократии ҳуқуқбунёд ҳисобид...¹.

Дар доираи қисми мазкур мо вазифа гузоштем, ки масъалаҳои умумии ташаққул ва фаъолияти Судҳои Олии Федератсияи Россия ва Ҷумҳурии Тоҷикистонро баррасӣ намоем, чунки таҳлили муфассали ин масъалаҳо дар шароити давлатҳои мустақил дар дигар бобҳои рисолаи мазкур баррасӣ гаштааст. Пошхӯрии ИҶШС ба таври назаррас ба фаъолияти судҳо таъсир расонд. Дар назди Россия, ҳамчун вориси ҳуқуқӣ ИҶШС масъалаи муайянсозии тақдири Суди Олии иттифоқӣ меистод, чунки он бевосита дар ҳудуди ҶШФСР ҷойгир буд. Бо мақсади танзими масъалаи мазкур 28 декабри соли 1991 Президиуми Шӯрои Олии ҶШФСР як қатор қарорҳоро қабул намуд, аз ҷумла Қарор «Дар бораи барҳамдиҳии Суди Олии ИҶШС ва прокуратураи ИҶШС» (№3045-1), ки дар мувофиқа бо он вориси ҳуқуқии Суди Олии ИҶШС Суди Олии ҶШФСР гардид, Қарор «Дар бораи мақомоти ҳарбӣ – судӣ, ки дар ҳудуди ҶШФСР ҷойгиранд» (№3037-1). Бо дарназардошти иҷрои банди 1-и қарори охирина, дар ҳайати Суди Олии ҶШФСР Коллегиаи ҳарбӣ ташкил дода шуд, ки бевосита назоратро аз рӯи фаъолияти тамоми судҳои ҳарбии Қувваҳои Мусаллаҳи ҶР амал менамуданд².

Дар ҶШФСР то пошхӯрии Иттиҳоди ҶШС музокираҳои дурудароз оид ба гузаронидани ислоҳоти судӣ мерафт. Аз ҷумла, В.М. Лебедев сохтори зерини мақомоти судии Федератсияи Россияро пешниҳод менамуд: Суди Олии ҶШФСР, судҳои федералӣ, судҳои ҷумҳуриҳо ва ҳудудҳо (заминҳо), судҳои оштидиҳанда³.

Суди Олии ҶШФСР бо тартиби ташаббуси қонунгузорӣ 3 апрели соли 1992 ба Шӯрои Олии ҶШФСР лоиҳаи Қонуни ҶР-ро «Дар бораи мақоми судяҳо дар Федератсияи Россия» пешниҳод намуд. Дар лоиҳа масъалаҳои мушаххас оид ба пурзӯрсозии ҳокимияти судӣ дар механизми давлатӣ ҳамчун қувваи мустақили ҳокимиятӣ гузошта шуда буданд. Фаъолияти ҳокимияти судӣ бояд мустақил аз дигар шохаҳои ҳокимият (иҷроия ва қонунгузор) бошад⁴. Лоиҳаи қонуни мазкур 26 июни соли 1992 қабул гардид⁵. Дар мувофиқа бо муқаррароти қонуни мазкур, судяҳои Суди Олии ҶР аз

¹ Ниг. Постановление Верховного Совета РСФСР «О концепции судебной реформы в РСФСР» от 24 октября 1991 г. №1801-1 //Верховный суд России /Лебедев В.М., Корчагин А.Ю., Свечникова Л.Г. Пятигорск: Снег, 2012. 354 с.

² Ведомости Съезда народных депутатов РСФСР и Верховного Совета РСФСР. 1992. №2. Ст.68.

³ Ниг. Становление российского правосудия. 90 лет Верховному Суду Российской Федерации. М., 2013. С.149.

⁴ Верховный суд России /Лебедев В.М., Корчагин А.Ю., Свечникова Л.Г. Пятигорск: Снег, 2012. 362 с.

⁵ Ведомости Съезда народных депутатов РФ и Верховного Совета РФ. 1992. №30. Ст.1792.

ҷониби Шӯрои Олии ҶР бо пешниҳоди раиси Суди Олии ҶР интиҳоб мегардиданд. Инчунин қонун қафолатҳои дахлнопазирии судяхоро таҳким бахшид.

Ҳамин тариқ, то қабули Конститутсияи нави Федератсияи Россия соли 1993 дар мамлакат низоми устувори судӣ ба миён омад, ки аз Суди Конститутсионии ҶШФСР, судҳои арбитражӣ ва судҳои дорой салоҳияти умумӣ (ба сохтори онҳо трибуналҳои ҳарбӣ низ гузаронида шуд) бо сарвари Суди Олии ҶШФСР иборат буд. 12 декабри сол 1993 дар ҶР бо тариқи раёҷатии умумихалқи Конститутсияи нав қабул гардид. Он қонунан принципи таҷзияи ҳокимияти давлатиро ба шохаҳои алоҳида муқаррар намуд. Конститутсияи ҶР соли 1993 вазъи баробар ва мустақилияти ҳокимияти судиро дар баробари шохаҳои қонунгузор ва иҷроия эътироф намуд. Конститутсия асоси ташкили пайдарпайи ҳокимияти судӣ дар мувофиқа бо принципҳои демократӣ ва меъёрҳои байналмилалӣ гардид. Қабули Конститутсияи нави ҶР ба Суди Олии ҶР низ таъсири худро расонд. Аз ҷумла, тибқи муқаррароти Конститутсияи соли 1993:

- ҳуқуқи истисноии барои амалисозии адолати судӣ дар Федератсияи Россия танҳо ба судҳо дода шудааст (мод.118);

- амалисозии адолати судӣ бо иштироки машваратчиёни қасамӣ (присяжных) пешбинӣ гардид (б.4 мод.123);

-функсияҳои асосии Суди Олии ҶР муайян карда шуд (мод.126).

Судҳои Суди Олиро, Шӯрои Федератсия бо пешниҳоди Президенти ҶР таъин менамояд. Аз рӯи гуфтаҳои М.А. Ковалев, «гурӯҳи яқуми аъзоёни Суди Олии ҶР бо риояи чунин тартиби таъинот моҳи июни соли 1994 таъин карда шуда буд»⁶. Бо мақсади гузаронидани ислоҳоти минбаъдаи судӣ дар Федератсияи Россия дар солҳои 1994-95 Қонунҳои федералии конституционӣ қабул гардиданд, ки фаъолияти Суди Конституционӣ ва судҳои арбитражи федератсияи Россияро танзим менамуданд⁷, судҳои салоҳияташон умумӣ бошад аз рӯи Қонуни ҶШФСР «Дар бораи сохтори судии ҶШФСР» соли 1981 амал менамуданд. Бинобар ин, дар мамлакат зарурияти қабули қонуни нави федеративии конституционӣ ба миён омада буд, ки тавассути кадоме мебоист низоми судии ҶР дар шароитҳои нав ташаккул меёфт.

Дар соли 1996 Қонуни федералии конституционӣ «Дар бораи низоми судии Федератсияи Россия» қабул гардид⁸, ки дар мувофиқа бо он низоми ягонаи судӣ дар мамлакат ташкил карда шуд. Тибқи муқаррароти қонуни мазкур Суди Олии Федератсияи Россия мақоми олии судӣ аз рӯи парвандаҳои граждонӣ, ҷиноятӣ, маъмурӣ ва дигар парвандаҳо, ки тобеъияти судҳои салоҳияташон умумӣ маҳсуб меёбанд мебошанд (б.1 мод.19); Суди Олии Федератсияи Россия бевосита инстансияи олии судӣ нисбати судҳои олии ҷумҳуриҳо, судҳои кишварӣ (вилоятӣ), судҳои шаҳрҳои таъиноти федералидошта, судҳои вилоятҳои худмухтор ва ҳавзаҳои худмухтор, судҳои

⁶ГуценкоК.Ф., КовалевМ.А., Правоохранительные органы: Учебник для студентов юридических вузов и факультетов. М., 2007.140 с.

⁷Ниг. Федеральный конституционный закон «О Конституционном Суде Российской Федерации» от 21 июля 1994 года и Федеральный конституционный закон «Об арбитражных судах Российской Федерации» от 28 апреля 1995 года.

⁸СЗ РФ.1997. №1. Ст.1.

ҳарбии ҳавзаҳои ҳарбӣ, флотҳо, намудҳо ва гурӯҳҳои қушунҳо мебошад (б.4 мод.19); оид ба масъалаҳои таҷрибаи судӣ тавзеҳоти дастурӣ медиҳад (б.5 мод.19). Инчунин дар он тартиби таъсис ва барҳамдиҳии Суди Олии Федератсияи Россия муқаррар карда шуда буд. Минбаъд Суди Олии Федератсияи Россияро, ки дар мувофиқа бо Конституцияи ҶР таъсис дода шудааст, метавон танҳо бо роҳи ворид сохтани ислоҳот ба Қонуни асосии Федератсияи Россия барҳам дод⁹. Дар мувофиқа бо Қонуни федералии конституционӣ, Суди Конституционии Федератсияи Россия, Суди Олии Федератсияи Россия, ва дигар судҳои салоҳияташон умумӣ, Суди Олии Арбитражӣ ва дигар судҳои арбитражӣ се шохҳои ҳокимияти судиро ташкил медеҳанд ва дар асоси принципҳои ягонаи конституционии адолати судӣ ва корпуси судӣ амал менамунд. Суди Олии Федератсияи Россия ба судҳои салоҳияташон умумӣ сарварӣ мекард.

Имконияти ҳуқуқии ташаббуси қонунгузорӣ ба Суди Олии ҶР аз рӯи Конституцияи ҶР соли 1993 қисмати муҳим дар механизми татбиқи ислоҳоти судӣ – ҳуқуқии онвақта маҳсуб меёфт. Ҳамин тариқ, бо ҳуқуқи ташаббуси қонунгузорӣ Суди Олии ҶР соли 1998, Қонуни федералӣ «Дар бораи Департаменти судӣ дар назди Суди Олии Федератсияи Россия»¹⁰ қабул гардид, ки дар мувофиқа бо он маъсалаҳои таъминоти фаъолияти судҳо ба Суди Олӣ вогузошта шуд. Инчунин тариқи ҳуқуқи ташаббуси қонунгузори Суди Олии ҶР 10 февралӣ соли 1999 Қонуни федералӣ «Дар бораи маблағгузори судҳои Федератсияи Россия»¹¹ қабул гардид, ки он мустақилияти молиявии судҳоро таъмин намуда, таъминоти моддӣ – техникаии онҳоро беҳтар сохт.

Бояд қайд намуд, ки дар Федератсияи Россия дар давраи солҳои 2001 то имрӯз як қатор барномаҳои мақсадноки федералӣ қабул гардид. Аз ҷумла, барномаҳои федералии мақсаднок: «Рушди низоми судии Россия барои солҳои 2002-2006» (бо Қарори Ҳукумати Федератсияи Россия аз 20 ноябри соли 2001 зери №805 тасдиқ шудааст), «Рушди низоми судии Россия барои солҳои 2007-2011» (бо Қарори Ҳукумати Федератсияи Россия аз 21 сентябри соли 2006 зери №583 тасдиқ шудааст) ва «Рушди низоми судии Россия барои солҳои 2013-2020» ((бо Қарори Ҳукумати Федератсияи Россия аз 27 декабри соли 2012 зери №1406 тасдиқ шудааст)¹². Дар Федератсияи Россия соли 2011 Қонуни федералии конституционӣ «Дар бораи судҳои салоҳияташон умумӣ дар Федератсияи Россия» қабул гардид¹³, ки дар мувофиқа бо он сарвари судҳои федералии дорои салоҳияташон умумӣ ба зиммаи Суди Олии Федератсияи Россия вогузошта шуда буд, ки дар ҳайати зерин амал мекард:

1. Пленуми Суди Олии Федератсияи Россия;
2. Президиуми Суди Олии Федератсияи Россия;
3. Коллегии Апеллятсионии Суди Олии Федератсияи Россия;
4. Коллегии судӣ оид ба парвандаҳои маъмурии Суди Олии Федератсияи Россия;

⁹Ниг. ФКЗ «О судебной системе Российской Федерации» //СЗ РФ.1997. №1. Ст.1.

¹⁰ СЗ РФ.1998. №2. Ст.223.

¹¹ СЗ РФ.1999. №7. Ст.877.

¹²Система ГАРАНТ: <http://base.garant.ru/12114518/>.

¹³ СЗ РФ.2011. №7. Ст.898.

5. Коллегия судей оид ба парвандаҳои граждани Суди Олии Федератсияи Россия;

6. Коллегия судей оид ба парвандаҳои қинояти Суди Олии Федератсияи Россия;

7. Коллегияи ҳарбии Суди Олии Федератсияи Россия (мод.10).

Ҳамзамон дар мувофиқа бо қонун дар Суди Олии Федератсияи Россия таъсиси мақомоти иттиҳодияи судяҳо (чаласаи умумии судяҳои Суди Олии Федератсияи Россия ва Шӯрои судяҳои Федератсияи Россия, пешбинӣ гардидааст (мод.11). Ба сифати мақомоти машваратӣ дар назди Суди Олии Федератсияи Россия таъсиси Шӯрои илмӣ – машваратӣ пешбинӣ гардидааст, ки ҳайати он аз ҷониби Пленуми Суди Олии Федератсияи Россия бо пешниҳоди Раиси Суди Олии Федератсияи Россия тасдиқ карда мешавад (мод.12). Бо маъсалаҳои таъминоти кадрӣ, молиявӣ, моддӣ – техникӣ ва иттилоотии Суди Олӣ дастгоҳи Суди Олии Федератсияи Россия машғул мебошад (б.2 мод.37). Мақомоти федеративии давлатие, ки таъминоти ташкилии фаъолияти судҳои олии ҷумҳуриҳо, судҳои кишварӣ, вилоятӣ, судҳои шаҳрҳои таъиноти федералӣ, судҳои вилоятҳои худмухтор, судҳои ҳавзаҳои худмухтор, судҳои ноҳиявӣ, судҳои ҳарбӣ ва Департаменти судӣ дар назди Суди Олии Федератсияи Россия амалӣ мегардонад (б.3 мод.37). То соли 2013 бо Конститутсияи ФР пешбинӣ гардида буд, ки Мақомоти олии судӣ Суди Олии Федератсияи Россия, Суди Олии Арбитражии Федератсияи Россия, Суди Конститутсионии Федератсияи Россия маҳсуб меёфт. Суди олӣ бо ҳуқуқи суди федералии дорои салоҳияти умумӣ, мақомоти олии судӣ аз рӯи парвандаҳои граждани, қиноӣ, маъмурӣ ва дигар парвандаҳо маҳсуб меёфт. Суди Олии Арбитражии ФР мақомоти олии судӣ оид ба ҳалли баҳсҳои иқтисодӣ маҳсуб меёфт¹⁴.

21 июни соли 2013 Президенти Федератсияи Россия В.В. Путин дар Форуми байналмилалӣ иқтисодӣ дар шаҳри Санкт-Петербург бо ташаббуси муттаҳидсозии Суди Олӣ ва Суди Олии Арбитражии ФР баромад намуд¹⁵. Аз рӯи андешаи ӯ, муттаҳидсозии судҳо имконият медиҳад, ки муносибатҳои ягонро нисбати ҳалли баҳсҳо бо иштироки ҳам шаҳрвандон ва ҳам мақомоти ҳокимияти давлатӣ ва худидоракунии маҳаллӣ таъмин карда шавад. Соли 2014 дар Федератсияи Россия марҳилаи нави ташаккули низомии судии мамлакат оғоз гардид, замоне, ки Қонуни ФР дар бораи ислоҳот ба Конститутсияи ФР аз 05.02.2014 №2-ФКЗ «Дар бораи Суди Олии Федератсияи Россия ва прокуратураи Федератсияи Россия»¹⁶ қабул гардид.

Дар мувофиқа бо Қонуни ишорагардида, моддаи 126 Конститутсияи ФР дар таҳрири зайл ифода ёфтааст: «Суди Олии Федератсияи Россия мақомоти олии судӣ оид ба парвандаҳои граждани, ҳалли баҳсҳои иқтисодӣ, парвандаҳои қиноӣ, маъмурӣ ва дигар парвандаҳо, ки тобеъияти судҳои дар мувофиқа бо қонуни федералии конституционӣ таъсис дода шуданд, назорати судиро аз рӯи фаъолияти ин судҳо дар

¹⁴Ниг. Статъи 126-127 Конституции Российской Федерации в редакции от 12 декабря 1993 года// http://base.garant.ru/57746150/7/#block_127

¹⁵Ниг. www.kommersant.ru/doc/2212753

¹⁶ СЗ РФ. 2014. №6. Ст.548.

шаклҳои муҳофизатӣ, ки қонуни федералӣ пешбинӣ намудааст, амалӣ месозад ва оид ба масъалаҳои таҷрибаи судӣ тавзеҳоти дастурӣ медиҳад».

Ҳамин тариқ, Суди Олӣ ва Суди Олии Арбитражии Федератсияи Россия муттаҳид карда шуда, ҳалли баҳсҳои иқтисодӣ ба тобеияти Суди Олии Федератсияи Россия гузашт. Қабули ин Қонун саҳифаи навро дар таърихи низоми судии Федератсияи Россия боз намуд. Қонуни федералии конституционӣ «Дар бораи воридсозии тағйиру иловаҳо ба қонунҳои ҷудогонаи федералии конституционӣ дар робита бо қабули Қонуни Федератсияи Россия дар бораи ворид сохтани ислоҳот ба Конститутсияи Федератсияи Россия «Дар бораи Суди Олии Федератсияи Россия ва прокуратураи Федератсияи Россия» ва эътирофи қувваи қонунии худро аз даст додани Қонуни федералии конституционӣ «Дар бораи иштироки интизомии судӣ»¹⁷, ки соли 2014 қабул гардидааст, ислоҳоти судиро давом дод. Дар мувофиқа бо муқарраротҳои он Коллегии ҳарбии Суди Олии Федератсияи Россия ба Коллегии Судӣ оид ба парвандаҳои хизматчиёни ҳарбии Суди Олии Федератсияи Россия табдил дода шуд; салоҳиятҳои Суди Олии Федератсияи Россия дар қисмати муқаррарсозии шумораи судҳои ҳарбӣ васеъ карда шуд (мод.4); аз номгӯи судҳои федералии дорои салоҳияташон умумӣ Суди Олии Федератсияи Россия хориҷ; салоҳиятҳои Президиуми Суди Олии Федератсияи Россия дар қисмати баррасии парвандаҳо аз рӯи шикоятҳо ва пешниҳодот аз болои қарор ва таъинотҳои эътибори қувваи қонунӣ пайдо кардаи Коллегии судӣ оид ба парвандаҳои хизматчиёни ҳарбии Суди Олии Федератсияи Россия, агар ки ин қарорҳои судии ишорагардида мавзӯи баррасии Суди Олии Федератсияи Россия бо тартиби апеллятсионӣ ва ё кассатсионӣ гардида бошанд, васеъ карда шуданд. (мод.9)¹⁸.

Бо назардошти ба қувваи қонуни даромадани Қонуни мазкур баъзе аз муқаррароти Қонуни федералии судӣ «Дар бораи судҳои салоҳияташон умумии Федератсияи Россия» вобаста ба масъалаҳои амалисозии таъминоти молиявии фаъолияти ин судро аз ҷониби Суди Олӣ (қ.2 мод.6) ва таъминоти моддӣ - техникӣ (қ.2. мод.7); боби ба Суди Олии Федератсияи Россия бахшидашуда (боби 2), инчунин муқарраротҳои, ки масъалаҳои таъминоти ташкилии фаъолияти Суди Олии Федератсияи Россия (қ.2. мод.37) ва қароргоҳи доимии онро танзимкунанда (қисмҳои 1 ва 2 мод.42) аз эътибор соқит дониста шуданд.

Дар фарқият аз Россия, солҳои 90-уми асри гузашта раванди мураккаби ташаккули давлатдорӣ Ҷумҳурии Тоҷикистон ба амал омад. Бо эълони истиқлолияти худ ҷумҳурӣ маҷбур буд, ки мустақилона масоилҳои сершумори ҷанбаҳои сиёсӣ ва иҷтимоӣ – иқтисодидоштаи ҳаёти ҷомеаро ҳал намояд. Дар шароитҳои ноустувории ҷомеаи шаҳрвандӣ ва низои дохилӣ, инчунин масъалаҳои, ки бо ҳокимияти судӣ алоқаманд буд, мебоист ҳал менамуд. Аз ҷумла: масъалаҳои ташкили ҳокимияти судӣ, мукамалгардонии он, фароҳамории шароитҳо барои мустақилияти он, васеъсозии салоҳиятҳои судӣ, баландбардорӣ мақоми судҳо, масъалаҳои таъминоти моддӣ, муқаррар намудани ҷавобгарӣ барои беэҳтиромӣ нисбати суд ва ғайра. Мутаъсифона

¹⁷ СЗ РФ.2014. №11. Ст.1088.

¹⁸Ниг. СЗ РФ.2014. №11. Ст.1088.

мебояд қайд намуд, ки масоилҳои дар боло ишорагардида дар ташкили фаъолияти Суди Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон низ ҷой доштанд. Дар шароити давлатдорӣ мустақил дар навбати аввал Қонунҳои Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи мақоми судяҳо дар Ҷумҳурии Тоҷикистон», «Дар бораи сохтори судӣ» ва «Дар бораи Суди Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон» 28 декабри соли 1993 қабул гардид¹⁹.

Муҳаккиқ Хоҷаева Н.Б., масъалаҳои ташаккули низоми судии Ҷумҳурии Тоҷикистонро то қабули як қатор барномаҳои ислоҳоти судӣ-ҳуқуқӣ таҳқиқ намуда қайд менамояд, ки дар соли 1993 дар Суди Олии ҷумҳурӣ Коллегиаи Ҷарбӣ, дар соли 1994 - судҳои ҷарбӣи гарнизонӣ таъсис дода шуда, минбаъд дар самти ҳифзи ҳуқуқ ва озодиҳои инсон дар ҷомеа саҳми назаррас гузоштанд²⁰.

Ба тамоми сабабҳо ва шароитҳои объективӣ ва субъективӣ онвақта нигоҳ накарда, иродаи сиёсии роҳбарияти Ҷумҳурии Тоҷикистон ба таҳкими қонуният, тартиботи ҳуқуқӣ, ҳифзи ҳуқуқ ва озодиҳои шаҳрвандон ва манфиатҳои иҷтимоии онҳо равона карда шуда буд. Конститутсияи нав Ҷумҳурии Тоҷикистонро давлати соҳибхитӣ, демократӣ, ҳуқуқбунёд, дунявӣ ва ягона эълон намуд. Аз ин рӯ, дар Ҷумҳурии Тоҷикистон ҳокимияти судӣ дар баробари ҳокимияти қонунгузор ва иҷроия яке аз шохаҳои ҳокимияти давлатӣ ба шумор меравад (мод. 9 Конститутсияи Ҷумҳурии Тоҷикистон). Ташаккули Суди Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон дар мувофиқа бо муқаррароти боби ҳашти Конститутсия («Суд») ба вуқӯъ мепайвандад. Тибқи муқаррароти Конститутсия, ҳокимияти судӣ мустақил буда, аз номи давлат ва аз тарафи судяҳо амалӣ мегардад (мод. 84). Дар мувофиқа бо он, дар баробари дигар қисматҳои низоми судӣ амалисозии адолати судӣ ба Суди Олии ҷумҳурӣ вогузошта шудааст. Масъалаҳои ташкил ва тартиби фаъолияти судҳо аз рӯи Конститутсия бо қонуни конститутсионӣ муайян карда мешаванд. Конститутсияи нав, инчунин мӯҳлати ваколатҳои судяҳо, маҳакҳои интихоби онҳоро ба мансабҳои судяҳои Суди Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон, принципҳои амалисозии адолати судиро муайян намудааст, ҳуқуқи дахлнопазирии судҳоро таҳким бахшида, таъсиси судҳои фавқулода ва ғайраро манъ намудааст. Дар мувофиқа бо Конститутсияи нав дар ҷумҳурӣ қонунҳои конститутсионӣ «Дар бораи сохтори судӣ, «Дар бораи мақоми судяҳо» ва «Дар бораи Суди Олӣ» қабул гардидааст²¹.

Тибқи муқаррароти Қонуни конститутсионии Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи Суди Олӣ» аз 3 ноябри соли 1995 «Суди Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон мақоми олии ҳокимияти судӣ ба ҳисоб рафта, санадҳои аз ҷониби он қабулнамуда дар соҳаи истеҳсолоти судии граждони, ҷиноӣ ва маъмурӣ дар тамоми ҳудуди Тоҷикистон ниҳой ва ҳатмӣ мебошанд» (мод. 1). Ҳамзамон, ба Суди Олӣ ҳуқуқи назорати судӣ аз рӯи

¹⁹Ахбори Мальиси Оли Љумњурии Тоҷикистон. Душанбе, 1993. № 3-4. С. 60.

²⁰Хоҷаева Н.Б. Низоми судии Љумњурии Тоҷикистон ҳамчун шохаи ҳокимияти давлатӣ то давраи қабули барномаҳои ислоҳоти судӣ-ҳуқуқӣ дар Тоҷикистон // Қонунгузори. №3 (15). 2014. С. 33.

²¹Ахбори Мальиси Олии Љумњурии Тоҷикистон. Душанбе, 1995. № 21. Мод. 225, 231, 241.

фаъолияти тамоми судҳои салоҳияташон умумӣ дар ҳудуди ҷумҳурӣ воғузошта шудааст (б. 2 мод. 1)²².

Масъалаҳои ҳифзи иқтимоӣ ва таъмини мустақилияти судяҳо иҷроиши иловагии худро дар Фармони Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон аз 14 апрели соли 1997 зери №692 «Дар бораи баъзе чораҳо доир ба таъминоти мустақилияти ҳокимияти судӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон» пайдо намудаанд²³.

Дар мувофиқа бо ислоҳоти конститутсионии соли 1999 масоили умури идораи ҳокимияти судӣ аз сохтори Вазорати адлияи Ҷумҳурии Тоҷикистон бароварда шуда, ба мақомоти коллегиялӣ - Шӯрои адлия дода шуда буд²⁴.

Марҳилаи навбатии ташаккули Суди Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон бо қабули қонуни нави конститутсионӣ «Дар бораи судҳои Ҷумҳурии Тоҷикистон» аз 6 августи соли 2001²⁵ алоқаманд аст. Таъсири қонуни мазкур конститутсионӣ ба низоми судии Ҷумҳурии Тоҷикистон, махсусан ба ташаккул ва ташкили фаъолияти Суди Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон муфассал дар рисолаи илмӣ А.А. Муродов²⁶ баррасӣ гардидааст.

Ҳамин тариқ, дар Ҷумҳурии Тоҷикистон масъалаҳои ташкил ва фаъолияти судҳои салоҳияташон умумӣ ба танзим дароварда шуданд. Қонуни мазкур инчунин фаъолияти Шӯрои Адлияро фаро гирифта буд.

Дар баробари ин, бояд қайд намуд, ки тибқи моддаи 24 Қонуни конститутсионӣ «Дар бораи судҳои Ҷумҳурии Тоҷикистон», Суди Олӣ ҳуқуқи ташаббуси қонунгузориро дошт²⁷. Дар робита бо тағйиротҳои воридгардида ба Конститутсияи Ҷумҳурии Тоҷикистон дар соли 2003, ҳуқуқи ташаббуси қонунгузорӣ аз салоҳияти Суди Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон бароварда шуд.

Қайд кардан бамаврид аст, ки Асосгузори сулҳу ваҳдати миллӣ-Пешвои миллат, Президенти мамлакат, муҳтарам Эмомалӣ Раҳмон доимо ба рушд ва мукамалгардонии ҳокимияти судӣ, инчунин гузаронидани ислоҳоти судӣ – ҳуқуқӣ диққати махсус зоҳир менамоянд.

Фармони Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон аз 23 июни соли 2007 зери № 271 «Дар бораи тасдиқи барномаи ислоҳоти судӣ – ҳуқуқӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон»²⁸ асоси гузаронидани ислоҳоти навбатии судӣ – ҳуқуқӣ гардида буд. Барномаи мазкур ба рушди низоми судии ҷумҳурӣ дар давраи солҳои 2007 то 2010 равона карда шуда буд. Натиҷаи татбиқи он қабули як қатор санадҳои меъёрӣ – ҳуқуқӣ, таъсиси институтҳои нав дар низоми судӣ ва ғайраҳо гардид. Гузаронидани ислоҳотҳои судӣ-ҳуқуқӣ

²²Ахбори Маджлиси Олии Љумњурии Тоҷикистон. Душанбе, 1997. №9. Мод.110.

²³Маълӯи фармонҳои Президенти Љумњурии Тоҷикистон ва қарорҳои Љуқумати Љумњурии Тоҷикистон. №3-4. Душанбе, 1997.

²⁴Тибқи Фармони Президенти Љумњурии Тоҷикистон аз 14 декабри соли 1999 №48 Шӯрои Адлия таъсис дода шуда буд // Маълӯи фармонҳои Президенти Љумњурии Тоҷикистон ва қарорҳои Љуқумати Љумњурии Тоҷикистон. Душанбе, 1999. С.140.

²⁵Ахбори Маджлиси Оли Республiки Таджикистан. Душанбе, 2001. №7. С. 490.

²⁶Ниг. Мурадов А.А. Правовые основы организации и деятельности Верховного суда Республики Таджикистан: Дис... к.ю.н. М., 2014.

²⁷Ахбори Маджлиси Оли Республiки Таджикистан. Душанбе, 2001. №7. С. 490.

²⁸Маълӯи фармонҳои Президенти Љумњурии Тоҷикистон ва қарорҳои Љуқумати Љумњурии Тоҷикистон. Душанбе, 2007. С.186.

фаъолияти Суди Олии Ҷумҳурии Тоҷикистонро низ фаро гирифт. Аз ҷумла, дар соли 2010 дар Суди Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон Коллегияи судӣ оид ба ҳуқуқварйронкунии маъмурӣ ва коллегияи судӣ оид ба парвандаҳои оилавӣ таъсис дода шуд²⁹.

Яке аз дастовардҳои Барномаи номбурда ин таҳия ва қабули Кодекси муурофиявии ҷиноятӣ мебошад, ки он тамоми ҷанбаҳои фаъолияти пешбурди муурофияи ҷиноятиро бо дарназардошти меъёрҳои Конститутсияи Ҷумҳурии Тоҷикистон ва санадҳои ҳуқуқии байналмилалӣ, ки Тоҷикистон онҳоро эътироф кардааст, комилан тағйир дода, доираи салоҳияти ҳокимияти судиро дар таъмини адолати судӣ дар баробари фаъолияти дигар мақомоти ҳифзи ҳуқуқ афзоиш дода буд. Бо мақсади таҳкими минбаъдаи ҳокимияти судӣ, мукамалгардонии низоми судӣ ва қонунгузорӣ Барномаи ислоҳоти судӣ-ҳуқуқӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон барои солҳои 2011-2013 коркард гардид, ки бо Фармони Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон аз 3 январи соли 2011 зери №976³⁰ тасдиқ карда шуда буд. Дар доираи гузаронидани ислоҳоти судӣ-ҳуқуқӣ бояд як қатор масъалаҳо ҳалли худро меёфтанд, аз ҷумла мукамалгардонии мақомоти судӣ; роҳ надодан ба кашолакорӣ, баландбардории самаранокии фаъолияти судҳо; камкунии ҳаҷми кори судьяҳо; решакан сохтани сабабҳои, ки амалҳои коррупсионӣ меоранд; таъмини мувофиқати меъёрҳои ҷиноятӣ-ҳуқуқӣ ба принципҳои инсондӯстӣ ва меъёрҳои санадҳои байналмилалӣ-ҳуқуқӣ.

Қайд кардан бамаврид аст, ки иҷроқунандаи қисмати зиёди бандҳои Нақшаи ҷорабиниҳо доир ба татбиқи Барномаи ислоҳоти судӣ – ҳуқуқӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон барои солҳои 2011-2013 Суди Олӣ буд, ки ин аз нақши муҳимми он на танҳо дар амалисозии адолати судӣ, инчунин дар гузаронидани ислоҳоти судӣ – ҳуқуқӣ шаҳодат медиҳад.

Марҳилаи нави рушди низоми судӣ бо қабули Барномаи ислоҳоти судӣ-ҳуқуқӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон барои солҳои 2015-2017 алоқаманд аст, ки бо Фармони Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон аз 5 январи соли 2015 (№327) тасдиқ гардидааст³¹. Барномаи мазкур барои мустаҳкам намудани ҳокимияти судӣ, ҳимояи манфиатҳои давлат, ташкилот, ҳуқуқу озодиҳои инсон ва шаҳрванд, мукамалгардонии сохтор ва фаъолияти судҳо, аз ҷумла Суди Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон пешбинӣ гардида буд. Баррасии муфассали муқаррароти асосии Барномаи мазкур, ки масъалаҳои мукамалгардонии сохтор ва фаъолияти Суди Олии Ҷумҳурии Тоҷикистонро фаро мегирад, дар дигар бобҳои таҳқиқоти диссертатсионии мазкур баррасӣ карда мешаванд.

Ҳамин тариқ, таҳқиқи раванди ташаккул ва рушди Судҳои Олии ду давлат Тоҷикистон ва Россия ба мо имконият медиҳад, ки як қатор махсусиятҳоро дар ташкил ва фаъолияти онҳо муайян созем. Тағйиротҳои кулӣ дар таърихи сохтмони давлатӣ

²⁹ Хољаева Н.Б. Аъамияти барномаи ислоҳоти судӣ-ҳуқуқӣ дар мукамалсозии қонунгузори Лумбурии Тоҷикистон// Қонунгузори. №2 (14). 2014. С.40-41.

³⁰ Маълуми фармонҳои Президенти Лумбурии Тоҷикистон ва қарорҳои Нукумати Лумбурии Тоҷикистон.Қис.1-3. Душанбе, 2011. С.146.

³¹ Ниг. <http://www.mmk.tj/img/Programma-sydebno-pravovo.doc>

дар ҳудуди Россия ва Тоҷикистон ба ташаккули мақомоти олии судии ин давлатҳо ба таври қатъӣ таъсир расониданд. Таҳлили гузаронидашуда мувофиқи мақсад будани ошкорсозии даврият ва такрорёбии марҳилаҳои ташаккул ва рушди мақомоти судиро нишон медиҳад. Ислоҳотҳои гузаронидашудаи судии солҳои 20-ум ва азнавташқилдиҳии мақомоти адлия ва судҳо дар солҳои 50-уми асри гузашта, инчунин ислоҳоти судии солҳои 60-80-уми ҳамагон аср заминаи заруриро барои мукамалгардонии фаъолият ва ташкили Суди Олӣ дар Россия ва Тоҷикистон дар шароитҳои истиқлолият ва сохтори давлатҳои соҳибхитиёр фароҳам оварданд.

Ислоҳотҳои дар боло ишорагардида шароитҳои заруриро барои ташаккули муносибати мусбии ҳома нисбати ҳокимияти судӣ фароҳам оварданд. Инчунин ҷустуҷӯи интихоби беҳтарини гузаронидани ислоҳоти судӣ – ҳуқуқӣ дар ҷумҳурӣ бо баҳисобгирии паҳлуҳои мусбии ислоҳотҳои гузаронидашуда ва гузаронидашаванда дар Россия бо роҳи таҳлили муқоисавӣ ақидаҳои муайяно нисбати мукамалгардонии мақомоти олии судӣ ташаккул медиҳанд. Аз нуқтаи назари мо, ба мақсад мувофиқ аст, ки дар доираи ислоҳотҳои судӣ – ҳуқуқӣ минбаъда масъалаи муттаҳидсозии Суди Олӣ ва Суди Олии иқтисодии Ҷумҳурии Тоҷикистон баррасӣ карда шавад. Дар як давраи муайян мақоми ҳуқуқии Шӯрои Адлияи Ҷумҳурии Тоҷикистон бо Конститутсия ва қонуни конститутсионии Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи судҳои Ҷумҳурии Тоҷикистон» муайян карда шуда буд, вале ин муқаррарот, ақида ва мавқеи моро дар бораи он ки Шӯрои адлия мақоми рукни ҳокимияти иҷроия аст, дигар накард. Чунин ҳолат дар як марҳилаи муайяни таърихӣ тавонист мустақилияти ҳокимияти судиро то андозае коста наояд, бинобар ин 22 майи соли 2016 зимни ворид намудани тағйири иловаҳо ба Конститутсияи Ҷумҳурии Тоҷикистон муқаррароти ҳуқуқӣ дар бораи Шӯрои адлия аз он хориҷ карда шуда, фаъолияти он ба тамоми қатъ карда шуд. Масоили таъминоти моддию техникий судҳо, хоста гирифтани ва тайёр намудани номзадҳо ба вазифаи судья, такмили ихтисоси судьяҳо ва кормандони дастгоҳи судҳо, пешниҳод барои ба вазифа интихоб ва таъин намудани, аз вазифа бозхонд ва озод кардани судьяҳо, ташкили имтиҳоноти таҳассусӣ ва иҷрои ваколатҳои дигари пешбиниамудаи қонунгузори Ҷумҳурии Тоҷикистон тибқи Қонуни конститутсионии Ҷумҳурии Тоҷикистон аз 23 июли соли 2016, №1328³² ба зиммаи Суди Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон гузошта шуд.

Суди Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон мақоми олии судӣ ба ҳисоб рафта, назорати судиро аз болои фаъолияти Суди Вилояти Мухтори Кӯҳистони Бадахшон, судҳои вилоят, шаҳри Душанбе, судҳои ҳарбии гарнизонҳо, шаҳр ва ноҳия оид ба парвандаҳои граждони, оилавӣ, ҷиноятӣ, ҳуқуқвайронкунии маъмурӣ ва дигар парвандаҳои дар тобеияти ин судҳо буда амалӣ намуда, барои ташкили кори Суди Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон, Суди Вилояти Мухтори Кӯҳистони Бадахшон, судҳои вилоят, шаҳри Душанбе, судҳои ҳарбии гарнизонҳо, шаҳр ва ноҳия, масъул аст. Конститутсияи Ҷумҳурии Тоҷикистон ва тағйири иловаҳое, ки солҳои 1999, 2003 ва 2016 ба он ворид

³² Ахбори Маҷлиси Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон, с. 2014, №7, қ. 1, мод. 380; с. 2015, №7-9, мод. 698; с. 2016, №7, 603; Қонуни конститутсионии ҚТ аз 21.02.2018 с., № 1509.

карда шуданд, барои бунёди ҳокимияти судӣ ва таҳкими мустақилияти ин ниҳоди адолатсози давлатӣ заминаи боварибахши ташкиливу ҳуқуқиро фароҳам овард. Дар ин замина дар баробари санадҳои танзимкунандаи фаъолияти ҳокимияти судӣ солҳои 2007-2010, 2011-2013 ва 2015-2017 барномаҳои ислоҳоти судӣ-ҳуқуқӣ қабул ва амалӣ карда шуданд, ки онҳо давра ба давра ба ҳалли масъалаҳои сохторӣ ва кории судҳо, такмили қонунгузорӣ, иҷрои санадҳои судӣ, рушди ёрии ҳуқуқии ройгон, беҳдошти шароити моддӣ-техникии судҳо ва самтҳои дигари фаъолияти онҳо мусоидат намуданд.

Марҳилаи дигари ислоҳоти судӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон солҳои 2019-2021-ро дарбар гирифт, зеро Барномаи ислоҳоти судӣ-ҳуқуқӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон барои солҳои 2019-2021 бо фармони Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон аз 19 апрели соли 2019 № 1242 тасдиқ карда шудааст³³. Дар банди 1 Барномаи мазкур қайд карда шудааст, ки «Конститутсияи Ҷумҳурии Тоҷикистон ҳокимияти судиро шохаи мустақили ҳокимияти давлатӣ муайян намудааст, ки дар таъмини адолати иҷтимоӣ, таҳкими қонуният ва рушди ҷомеаи демократию ҳуқуқбунёд, ҳифзи ҳуқуқу озодиҳои инсону шахрванд нақши муҳимдорад. Бо дарназардоштани пешрафти ҷомеа ва ба миён омадани муносибатҳои нави ҷамъиятӣ, таъмини адолати судӣ мутобиқ ба стандартҳои байналмилалӣ ва меъёрҳои санадҳои ҳуқуқии миллӣ, таҳкими кафолати ҳифзи судии ҳуқуқу озодиҳои инсон ва шахрванд ислоҳоти судӣ-ҳуқуқӣ дар кишвар идома дода мешавад». Аз ин ҷо, ин Барнома идомаи барномаҳои қаблан қабул ва амалишудаи ислоҳоти судӣ-ҳуқуқӣ дар Тоҷикистон мебошад. Тибқи ин Барнома қонунгузорию кишвар ба такмил ниёз дорад. Аз ҷумла дар Барномаи мазкур зарурияти ворид намудани тағйиру иловаҳо ба Қонуни конститутсионии Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи Суди конститутсионии Ҷумҳурии Тоҷикистон» ва ба Кодекси муурофиавии ҷиноятӣ Ҷумҳурии Тоҷикистон; дар таҳрири нав таҳия ва қабул намудани Қонунҳои Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи истехсолоти иҷро», «Кодекси Ҷиноятӣ», «Кодекси граждани», «Кодекси манзил», таҳия ва қабули Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи таъмини дастрасӣ ба иттилоот оид ба фаъолияти судҳо» пешбинӣ шудааст.

Ҳамзамон Барномаи навбатии ислоҳоти судӣ-ҳуқуқии Ҷумҳурии Тоҷикистон барои солҳои минбаъда, масъалаи чихати баланд бардоштани донишҳои назариявӣ ва амалӣ ба бозомӯзӣ фаро гирифтани кормандони судҳо, маҳорати касбӣ, масъулият ва одоби судяҳо, таъсиси судҳои минтақавӣ, беҳдошти кори сомонаҳои судӣ, тақсимооти электронии парвандаҳои судӣ ва такмили қонунгузорӣ вобаста ба самтҳои дигари фаъолияти мақомоти судиро дар бар мегирад.

Феҳристи адабиёт

1. Ахбори Маҷлиси Оли Ҷумҳурии Тоҷикистон. Душанбе, 1993. № 3-4. С. 60.
2. Ахбори Маҷлиси Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон. Душанбе, 1995. № 21. мод. 225, 231, 241.
3. Ахбори Маджлиси Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон. Душанбе, 1997. №9. мод.110.

³³ Ниг. <http://sud.tj/sanadho/barnomai-2019-2021/>

4. Ахбори Маджлиси Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон. Душанбе, 2001. №7. С. 490.
5. Ахбори Маджлиси Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон. 2014, №7, мод. 380.
6. Ахбори Маджлиси Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон. 2015, №7-9, мод. 698;
7. Ведомости Съезда народных депутатов РСФСР и Верховного Совета РСФСР. 1992. №2. Ст.68.
8. Ведомости Съезда народных депутатов РФ и Верховного Совета РФ. 1992. №30. Ст.1792.
9. Верховный суд России /Лебедев В.М., Корчагин А.Ю., Свечникова Л.Г. Пятигорск: Снег, 2012. 362 с.
10. Гуценко К.Ф., Ковалев М.А., Правоохранительные органы: Учебник для студентов юридических вузов и факультетов. М., 2007. 140 с.
11. Конституция Российской Федерации в редакции от 12 декабря 1993 года// http://base.garant.ru/57746150/7/#block_127
12. Маҷмӯи фармонҳои Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон ва қарорҳои Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон. №3-4. Душанбе, 1997.
13. Маҷмӯи фармонҳои Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон ва қарорҳои Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон. Душанбе, 2007. С.186.
14. Маҷмӯи фармонҳои Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон ва қарорҳои Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон. Қис.1-3. Душанбе, 2011. С.146.
15. Мурадов А.А. Правовые основы организации и деятельности Верховного суда Республики Таджикистан: Дис... к.ю.н. М., 2014.
16. Постановление Верховного Совета РСФСР «О концепции судебной реформы в РСФСР» от 24 октября 1991 г. №1801-1 //Верховный суд России /Лебедев В.М., Корчагин А.Ю., Свечникова Л.Г. Пятигорск: Снег, 2012. 354 с.
17. СЗ РФ.1997. №1. Ст.1.
18. СЗ РФ.1998. №2. Ст.223.
19. СЗ РФ.1999. №7. Ст.877, 898.
20. СЗ РФ. 2014. №6. Ст.548.
21. СЗ РФ.2014. №11. Ст.1088.
22. Становление российского правосудия. 90 лет Верховному Суду Российской Федерации. М., 2013. С.149.
23. Федеральный конституционный закон «О Конституционном Суде Российской Федерации» от 21 июля 1994 года и Федеральный конституционный закон «Об арбитражных судах Российской Федерации» от 28 апреля 1995 года.
24. Федеральный конституционный закон «О судебной системе Российской Федерации» //СЗ РФ.1997. №1.
25. Хоҷаева Н.Б. Аҳамияти барномаи ислоҳоти судӣ-ҳуқуқӣ дар мукамалсозии қонунгузори Ҷумҳурии Тоҷикистон// Қонунгузорӣ. №2 (14). 2014. С.40-41.
26. Хоҷаева Н.Б. Низоми судии Ҷумҳурии Тоҷикистон ҳамчун шоҳаи ҳокимияти давлатӣ то давраи қабули барномаҳои ислоҳоти судӣ-ҳуқуқӣ дар Тоҷикистон // Қонунгузорӣ. №3 (15). 2014. С. 33.
27. www.base.garant.ru/12114518/.
28. www.sud.tj/sanadho/barnomai-2019-2021/
29. www.mmk.tj/img/Programma-sydebno-pravovo.doc
30. www.kommersant.ru/doc/2212753

*Государственное управление и управление человеческими ресурсами, юридические науки,
экономические науки*

АЛИЗОДА Б. П.,

ходими пешбари илмии Пажӯҳишгоҳи идоракунии давлатӣ ва хизмати давлатии
Донишқадаи идоракунии давлатии назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон,
номзади илмҳои филологӣ, дотсент
734003, Душанбе, кӯч.Саид Носир 33, тел: (+992 37) 228 91 51.
E-mail b.p.alizoda63@mail.ru

**ЭЪЛОМИЯИ ҲУҚУҚИ БАШАРИ КУРУШИ КАБИР –
ҲУЧҶАТИ АРЗИШМАНДИ ДАВЛАТДОРИИ АҲДИ БОСТОН**

Аннотатсия

Дар мақола масъалаҳои таҳия ва муҳтавои ҳуҷҷати муҳими ҳуқуқӣ ва давлатдорӣ аҳди бостон - Эъломияи ҳуқуқи башари Куруши Кабир мавриди баррасӣ қарор гирифта, қайд гардидааст, ки ин санад дар танзими ҳуқуқ ва озодиҳои шаҳрвандон ва таҳкими низоми идоракунии давлати Ҳахоманишиён нақши муҳим бозидааст.

Ҳамзамон, дар мақола қайд гардидааст, ки Эъломияи ҳуқуқи башари Куруши Кабир барои ба вучуд овардани афкори ҳуқуқӣ ва танзими муносибатҳои ҷамъиятӣ дар бисёр кишварҳои пасоҳахоманишӣ замина ба вучуд овард. Аз ҷумла, Эъломияи умумии ҳуқуқи башари Созмони Милали Муттаҳид низ дар бештари маврид дар заминаи ин ҳуҷҷати муҳими ҳуқуқии аҳди бостон таҳия гардидааст.

Муаллиф дар натиҷаи андешаҳои баённамудаи олимони давлати Куруш, инчунин таҳлили Эъломияи ҳуқуқи башари Куруши Кабир ва фаъолияти созандаи халқпарваронаи ин шахсияти бузурги таърихӣ ба хулосае омадааст, ки Куруш на фақат поягузори аввалин империяи ҷаҳонии Ҳахоманишиён дар таърихи башар, балки нахустин асосгузори давлатдорӣ демократии замони қадим низ мебошад.

Дар мақола ҳамчунин қайд гардидааст, ки дар низоми идоракунии давлатии Ҳахоманишиён, ки поягузори он Куруш бузург буд, тамоми атрибутҳои давлатдорӣ ташаккул ёфта буданд ва империяҳои Ашкониёну Сосониён ва давлатҳои дигари ориёӣ тамоми таҷрибаи давлатдорӣ ниёкони хешро дар давлатдорӣ истифода бурда, марҳила ба марҳила онро такмил доданд. Дар навбати худ, таҷрибаи давлатдорӣ идорӣ онҳоро дар замони Хилофати Араб ва Сомониён, инчунин давлатҳои минбаъдаи минтақа истифода намуда, ба дастоварҳои намоён ноил гардиданд.

Вожаҳои калидӣ: *Ҳахоманишиён, Эъломияи ҳуқуқи башари Куруши Кабир, ҳуҷҷати ҳуқуқӣ, тафаккури ҳуқуқҷодкунӣ, низоми идоракунӣ, таҷрибаи давлатдорӣ, роияи ҳуқуқи инсон, танзими муносибатҳои ҷамъиятӣ, демократияи аҳди бостон.*

АЛИЗОДА Б. П.,

ведущий научный сотрудник НИИ государственного управления и государственной
службы Института государственного управления
при Президенте Республики Таджикистан,
к.ф.н., доцент
734003, г.Душанбе, ул.Саида Носира 33, тел: (+992 37) 228 91 51.

E-mail b.p.alizoda63@mail.ru

Декларация прав человека Кира Великого – ценный документ государственности древней истории

Аннотация

В статье рассматриваются вопросы разработки и содержания редкого правового и государствоведческого документа эпохи древности – Декларации прав человека Кира Великого. Подчеркивается, что данный документ сыграл важную роль в урегулировании прав и свобод граждан и укрепления системы государственного управления Ахеменидов.

В статье отмечается, что Декларация прав человека Кира Великого создала предпосылку для становления правовой мысли и регулирования общественных отношений во многих странах постахеменидской эпохи. Необходимо отметить, что и Декларация прав человека Организации Объединенных Наций также была разработана на базе этого важного правового документа эпохи древности.

В результате изучения мнений многих ученых о жизни и деятельности, а также на основе анализа содержания Декларации прав человека Кира Великого, созидательной и народной политики этой великой исторической личности, автор приходит к выводу, что Кир является не только основателем первой мировой империи Ахеменидов в истории человечества, но и первым основателем элементарной демократической системы управления государством в эпоху древности.

В статье также подчеркивается, что в системе управления государства Ахеменидов, основателем которой был Кир II Великий, были созданы все атрибуты государственности. Аршакадское, Сасанидское империи и другие последующие арийские государства заимствовали опыт государственного управления своих предков в государственном управлении и поэтапно совершенствовали его. В свою очередь их опыт государственного управления использовался в эпоху Арабского Халифата и в период правления Саманидов. Необходимо констатировать, что и последующими государствами региона были использованы их методы и способы управления государством для достижения значительных успехов в устойчивом развитии общества.

***Ключевые слова:** Ахемениды, Декларация прав человека Кира Великого, правовой документ, правотворческая мысль, система управления, опыт государственного управления, соблюдение прав человека, регулирование общественных отношений, демократия эпохи древности.*

B.P. ALIZODA,

Leading researcher of Research Institute for Public Administration and Public Service of Institute
for Public Administration under the President of the Republic of Tajikistan,

Candidate in Philology, Docent,

734003, Dushanbe, 33, Said Nosir str., Tel: (+992 37) 228 91 51.

E-mail b.p.alizoda63@mail.ru

Declaration of Human Rights of Cyrus the Great - a valuable statehood document

of ancient history

Annotation

The article discusses the development and content of the rare legal and state document of the ancient era - the Declaration of Human Rights of Cyrus the Great. It is emphasized that this document played an important role in regulating the rights and freedoms of citizens and strengthening the system of state administration of Achaemenids.

The article notes that the Declaration of Human Rights of Cyrus the Great created the prerequisite for the formation of legal thought and the regulation of public relations in many countries of the post- Achaemenid era. It is necessary to note that the United Nations Declaration of Human Rights was also developed on the basis of this important legal document of the antiquity.

As a result of studying the opinions of many scientists about life and work, as well as on the basis of the analysis of the content of the Declaration of Human Rights of Cyrus the Great, the creative and popular policy of this great historical figure, the author comes to the conclusion that Cyrus is not only the founder of the first world empire of Achaemenid in the history of mankind, but also the first founder of an elementary democratic system of state governance in the ancient period.

The article also emphasizes that in the governance system of the Achaemenid state, the founder of which was Cyrus II the Great, where all attributes of statehood were created. The Arshakad, Sasanid empires and other subsequent Aryan states borrowed the experience of public administration of their ancestors in public administration and gradually improved it. In turn, their experience in public administration was used during the era of the Arab Caliphate and during the reign of the Samanids. It must be noted that the subsequent states of the region used their methods and ways of governing the state to achieve significant success in the sustainable development of society.

Keywords: *Achaemenids, Declaration of Human Rights of Cyrus the Great, legal document, law-making thought, governance system, experience in public administration, respect for human rights, regulation of public relations, democracy of the ancient era*

Сарзамини Осиёи Марказӣ ва Эрон яке аз минтақаҳои ташаккули давлат ва давлатдорӣ дар дунёи қадим ба ҳисоб мераванд. Ташаккули давлат ва давлатдорӣ дар ин сарзамин давраи тўлонии раванди таърихи дар бар мегирад.

Беш аз дуҷуғим ҳазор сол пеш мардуми сарзамини паҳновари ориёӣ ва халқҳои атрофи онро волии мулки Порс-Куруши бузург муттаҳид намуда, дар ҷаҳон аввалин бор давлати муқтадиреро бо номи давлати Ҳахоманишиён бунёд намуд ва дар он ҳуқуқу адолат ва рушди иқтисодиву иҷтимоиро пойдор гардонид. Ин давлати аҳди бостон, ки дар таърихи башар аввалин империяи ҷаҳонӣ ва асосгузори он - Куруши кабир нахустин император эътироф шудааст, соли 550 пеш аз мелод ташкил шуда, номи ҳешро аз номи саравлоди ин дудмон Ҳахоман гирифтааст.

«Дар таърихи ҳар миллат дер ё зуд шахсиятҳое пайдо мешаванд, ки тақдири онро ба кулӣ тағйир дода, нерӯҳои ниҳони онро бедор карда, маданияти моддиву маънавии онро ба сатҳи тозаву баланди тараққиёт мерасонанд ва фарҳангу тамаддунашро ба арсаи ҷаҳонӣ мебардоранд. Барои Порсҳо (ва шояд ҳам натавонанд барои онҳо, балки барои тамоми халқҳои эронитабор) чунин шахсият Куруши Кабир буд»

[1,106].

Ба Куруши бузург муяссар гардид, ки аз Миср то ба Ҳинд сулҳу адолатро пойдор намояд ва бори аввал дар таърихи башар «Эъломияи ҳуқуқи инсон»-ро таҳия ва дар амал ҷорӣ намояд. Асосгузори сулҳу ваҳдати миллӣ-Пешвои миллат, Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон муҳтарам Эмомалӣ Раҳмон дар асари хеш қайд намудааст: «Эъломияе, ки ӯ баъди тасхири Бобул интишор кард, падидаи комилан нави сиёсию фарҳангӣ буд. Ӯ ба мисли шоҳони пешинаи ин минтақа мағлубонро ғуломи худ эълон накард. Баръакс Куруш олиҳимати сиёсӣ, адолат ва инсондӯстии бемисл нишон дода, ба халқҳои мағлуб озодӣ ва кафолатҳои ҳуқуқӣ эъто кард».³⁴ Воқеан ҳам, Эъломияи ҳуқуқи башари Куруши кабир арзишмандтарин санади ҳуқуқии аҳди бостон мебошад.

Дар ин эълomia аз ҷумла омадааст: «Ман, ки имрӯз кулоҳи шоҳӣ бар сар ниҳодаам, то рӯзе, ки зиндаам ва Худо подшоҳиро ба ман арзонӣ дода, ҳаргиз фармонравоиро ба зӯр таҳмил накунам ва ҳар мардум озод аст... нагузорам, ки касе ба дигаре ситам кунад...» [1,114].

Воқеан, чунин ҳарфҳои насли башар аз забони муқтадиртарин шоҳи ҷаҳон бори аввал мешунид.

Шарқшиноси рус Тураев Б. навиштааст: «Куруш дар таърихи ҷаҳон аввалин ориёии бузургест, ки давлати комил бунёд намуд. Ӯ дорои хиради воло буд... ва замони ҳукмронияш як давраи ибратбахше дар миёни ваҳшонияти ошурӣ ва истибдоди баъдинаи шарқист. Куруш дар таърихи Шарқ замони наvero оғоз бахшид» [1, С.114].

Замони ҳукмронии Куруши овозадору Дорои бузург ва ворисони онҳо, ки зиёда аз ду аср идома ёфт, ориёӣҳо эҳсоси ваҳдатро дарк кардаанд ва дар заминаи иттиҳоду ягонагӣ ба дастовардҳои бузург ноил шуданд. Маҳз пойдевори тавоноии гузоштаи сулолаи бузурги Ҳахоманишиён буд, ки ориёӣҳо тавонистанд, даврони пурфӯҷеаи истилои Искандар ва парешониҳои тўлониро минбаъд паси сар намоянд ва дар тўфонҳои ҳаводис аз байн нарафта, давлатдорӣ миллии худро дар замони Ашкониён аз нав эҳё намоянд ва то имрӯз новобаста ба баъзе nobасомониҳо ва беадолатии таърих ҳамчун миллати соҳибдавлату дорои тамаддуни оламшумул ҳифз шаванд.

Дар дарозии таърих «Эъломияи ҳуқуқи башари Куруши кабир ҳамчун яке аз аввалин санади ҳуқуқӣ дар ташаккули низомии ҳуқуқии давлатҳои пасоҳахоманишӣ замина ба вучуд овардааст. Гуфтан ҷоиз аст, «Эъломияи умумии ҳуқуқи башар», ки 10 декабри соли 1948 аз ҷониби Маҷмаи Умумии Созмони Милали Муттаҳид таҳия гардидааст, дар заминаи баъзе меъёрҳои ҳуқуқии «Эъломияи ҳуқуқи башари Куруши кабир» ба вучуд омада, мавриди амал қарор дода шудааст. Меъёрҳои, ки дар ин санади муҳими байналмилалӣ муқаррар шудаанд, аз ҷониби тамоми давлатҳои аъзои СММ, аз ҷумла Ҷумҳурии Тоҷикистон эътироф гардида, дар қонунгузориҳои тамоми кишварҳои инъикоси худро ёфтаанд.

Сохтори сиёсӣ - маъмурӣ ва низомии идоракунии империяи Ҳахоманишиён барои замони худ комилу самаранок буда, дастоварди муҳим ба шумор мерафт.

Тамоми давлати Ҳахоманишиён ба 24 воҳиди маъмурӣ тақсим шуда буд. Ин воҳидҳои маъмурӣ хшатрапия (сатрапия-вилоятҳои бузург) ном доштанд. Сардори хшатрапияро хшатрап (сатрап) меномиданд ва он аз тарафи шоҳ таъйин карда мешуд ва бевосита ба шоҳ итоат мекард. Дар қаламрави хшатрапияи худ хшатрап ҳокими мутлақ буд. Ҳокимияти маъмурӣ, низомӣ, додрасӣ ва умури молия пурра дар дасти ӯ буд.

Коргузорӣ ва ҳуҷҷатнависӣ дар девони шоҳӣ хуб ба роҳ монда шуда буд. Тамоми даромад ва баромади хазинаи давлатӣ дар дафтарҳои махсус навишта шуда, дар ҷойи махсус ва боэътимод нигоҳ дошта мешуданд. Ҳуҷҷатҳои давлатӣ ба забони оромӣ навишта мешуданд. Дар баробари он, дар қорҳои давлатӣ забони порсии бостон, сарманшаи тамоми забонҳои эронӣ мебошад, низ васеъ истифода бурда мешуд.

Барои самаранок идора кардани империяи бузургу паҳновари Ҳахоманишиён роҳҳои аҳамияти калон доштанд. Роҳҳои аҳамияти ҳам тижоратӣ ва ҳам низомӣ дошта, воситаи муҳими муҳобирот ва номарасонии давлатӣ буданд. Бинобар ин, Ҳахоманишиён ба ин масъала диққати ҷиддӣ дода, барои таъмири роҳҳои мавҷуда ва сохтани роҳҳои нав маблағи зиёдеро масраф мекарданд.

Роҳи асосӣ «шоҳроҳ» ном дошта, тамоми минтақаҳои муҳимтарини империяро бо ҳамдигар пайваст мекард. Шоҳроҳ аз соҳилҳои ғарбии Осиёи Хурд сар шуда, ба воситаи маркази Лидия шаҳри Сард, Арманистон ва Ошур то Бобул мерасид ва аз ин ҷо қитъаи дигари роҳ сар шуда, ба воситаи шимоли Эрон то Бохтару Суғд ва аз он ҷо то Чину Ҳиндустон мерафт.

Бохтар, Суғд, Порт ва Хоразм қисми муҳими давлати Ҳахоманишиёнро ташкил мекарданд. Дар ин минтақа чор хшатрапия ташкил шуда буд. Бохтар хшатрапияи XII, Суғд, Хоразм ва Порт хшатрапияи XVI, сақоиҳои хшатрапияи XV ва сақоиҳои соҳили баҳри Хазар хшатрапияи XI-ро ташкил мекарданд. Ҳар хшатрапия ба хазинаи марказии шоҳаншоҳӣ андозии муқарраршуда месупорид. Ҳаҷми андоз мувофиқи иқтисодии ҳар хшатрапия муқаррар карда шуда буд ва бо нуқра ҳисоб карда мешуд. Бохтар 360 талант (як талант=34кг. нуқра), Порт, Хоразм ва Суғд - 300 талант нуқра месупориданд.

Сарзамини Осиёи Марказӣ (Вароруд), ки тақрибан ними қаламрави империяи Ҳахоманишиёнро ташкил мекард, дар ҳаёти сиёсӣ, иқтисодӣ-иҷтимоӣ ва фарҳангии давлат нақши муҳим дошт. Чунин нақш бозидани ин минтақа ду сабаби асосӣ дошт: якум - умумияти таърихӣ, этникӣ ва дуум - умумияти фарҳангии эронӣ ба ғарбӣ ва шарқӣ. Ин ягонагӣ имкон меод, ки нерӯҳои фарҳангиву иқтисодии ҳар ду минтақа барои инкишофи тамаддун ва давлатдорӣ умумиэронӣ самаранок истифода шаванд.

Ҳахоманишиҳо ҳифзи қонунгузорӣ маҳаллиро авлотар медонистанд. Шахсонӣ огоҳ ва дабирон дар бораи қонунҳои давлат маълумоти кофӣ доштанд. Қонун data, dod номида мешуд, ки маънои он «ба тартиб овардан» мебошад. Адолати судӣ вучуд дошт ва судҳои ҷамъиятӣ амал мекарданд. Databara – додвар – ҳимоякунандаи қонун буд ва ба маънои судья (прокурор, адвокат) амал мекард. Барои исботи бегуноҳӣ қасам ёд мекарданд, ё дар оташ озмуда мешуданд. Барои гуноҳ ё ҷинояти вазнин одамонро бадарға мекарданд [6, 74].

Аз ин суханони мухтасар чунин нукта бармеояд, ки аҷдоди ориёии мо пойбанд будан ба қонун ва меъёрҳои онро асли зиндагии хеш қарор дода будаанд ва ҳамин хислат дар табиати мардуми мо то имрӯз ҳифз шудааст.

Дар баробари ин, дар низоми қонунгузори империяи бузурги Ҳахоманишиён санади аз ҳама муҳими ҳуқуқӣ ва давлатдорӣ «Эъломияи ҳуқуқи башар ё Устувонаи Куруши Кабир» ба ҳисоб меравад.

Дар аҳди бостон дар замони давлатдории Ҳахоманишиён аввалин бор дар таърих шакли оқилона ва башардӯстонаи муносибати халқҳо, гурӯҳҳои этникӣ, пайравону ойини мазҳабҳои мухталифи динӣ ва мактабҳои гуногуни илмию фалсафӣ тарҳрезӣ ва корбаст гардид, ки барои наслҳои имрӯзу ояндаи инсоният низ ибратомӯз мебошад. Вақте ки Куруши Кабир соли 539 то мелод шаҳри Бобул-пойтахти давлати Бобулистон (Вавилон)-ро фатҳ кард, бархилофи шоҳони дигари аҳди бостон, ки маъмулан ба куштору ғорат мепардохтанд, эъломияе интишор сохт, ки дар он ҳифзи ҷону мол ва озодии эътиқодоти динии шаҳрвандон қафолат дода мешуд.

Тавре дар китоби «Тоҷикон дар оинаи таърих. Аз Ориён то Сомониён» қайд гардидаст: «Эъломияи ҳуқуқи башари Куруш, ки аз фарҳанги ориёӣ ва ақоиди инсондӯстӣ сарчашма мегирад, нахустин ҳуҷҷати таърихӣ аст, ки эҳтироми ҳуқуқ, озодии мазҳабу эътиқод ва ҳифзи дорони шаҳрвандонро пуштибонӣ намудааст. Ин эъломия, ки бо номи «Устувонаи Куруш» машҳур аст, дар Музеи Британия маҳфуз буда, шояд намунаи нахустини Эъломияи ҳуқуқи башар дар таърихи инсоният бошад» [3, 26].

Матни ин эъломия бо хат ва забони бобулӣ навишта шуда, тарҷумаи тоҷикии он бо саъй ва кӯшиши олими шинохта П. Ҷамшедов дар китоби «Аз Пешдодиён то Сомониён» ба таърифи расидааст, ки чунин оварда шудааст: «Манам Куруш, шоҳи шоҳон, шоҳи бузург, шоҳи нерӯманд, шоҳи Бобул, шоҳи Сумер ва Акад, шоҳи ҷаҳор мамлакат, писари Камбучия, -шоҳи бузург, навосаи Куруш, шоҳи бузург аз шоҳаи салтанати абадӣ, ки салтанаташ мавриди худоён ва ҳукуматаш ба дилҳо наздик аст. Вақте ки бе ҷангу ҷидол воридаи Бобул шудам, ҳама мардум қудуми маро ба шодмони пазируфтанд. Дар қасри подшоҳони Бобул ба сарири салтанат нишастам. Мардук-худои Бобул дилҳои наҷиби мардуми Бобулро мутаваҷҷеҳӣ ман кард, зеро ман ўро муҳтарам ва гиромӣ доштам. Лашкари бузурги ман ба оромӣ воридаи Бобул шуд. Нагузоштам садама ва озоре ба мардуми ин шаҳру ин сарзамин ворид ояд. Вазъи дохилии Бобул ва амокини муқаддаси он қалби маро тарконд. Фармон додам, ки ҳама мардум дар парастии худӣ худ озод бошанд ва бединонро наёзоранд. Фармон додам, ки ҳеҷ як аз хонаҳои мардум хароб нашавад. Худои бузург аз ман хурсанд шуд ва ба ман, ки Куруш ҳастам ва ба писарам Камбучия ва тамоми лашкари ман аз роҳи иноят баракати худро нозил кард. Подшоҳоне, ки дар ҳама мамолики олам дар сарзаминҳои худ нишастаанд, аз дарёи боло то дарёи пойин ва подшоҳони ғарб тамоман хироҷи сангин оварданд ва дар Бобул бар пойҳои ман бўса заданд. Фармон додам, ки аз Бобул то Ошур ва Шуш ва Акад... ва ҳамаи сарзаминҳои, ки дар он тарафи Даҷла воқеанд ва аз айёми қадим бино шудаанд, маобидеро ба ҷойҳои худ баргардонам, то ҳамеша дар он ҷо муқим бошанд. Аҳолии ин

маҳалҳоро ҷамъ кардам ва манозили онҳоро, ки хароб карда буданд, аз нав сохтам ва худоёни Сумеру Акадро беосеб ба қасрҳои онҳо, ки «шодии дил» ном доранд, боз гардондам. Сулҳу оромишро ба тамоми мардум ато кардам» [7, 47].

Ин Эълomiaи ҳуқуқи башарро метавон санади кафолати озодии мазҳабу эътиқоди динӣ номид ва ҳамзамон месазад гуфт, ки эҳтироми ҳуқуқи шахрвандони гуногунмиллату гуногунмазҳаб аз ин тамаддуни ориёӣ сарманшаъ гирифтааст.

Матни Эълomiaи Куруши бузург мақоми давлатдорӣ, сиёсатмадорӣ, башардӯстӣ ва ҳамчунин, раҳму шафқатеро, ки ин сарвари кишваркушо дар қалби фароҳи хеш дошта, ба гунаи равшан ва аён намоиш медиҳад.

-Инак, бо ёрии Маздо тоҷи салтанати Эрон, Бобул ва кишварҳои чаҳоргонаро бар сар гузоштам, эълom мекунам, ки:

- То рӯзе, ки зинда ҳастам ва Маздо подшоҳиро ба ман армуғон мекунад, кеш ва оин ва боварҳои мардумонero, ки ман подшоҳи онҳо

ҳастам, гиромӣ бидорам ва нагузорам, ки фармонфармоён ва зердастони ман кешу оин ва дину равиши мардумони дигарро паст бидоранд ва ё онҳоро биёзоранд.

- Ман, ки имрӯз афсари подшоҳиро бар сар ниҳодаам, то рӯзе зинда ҳастам ва Маздо подшоҳиро ба ман арзонӣ карда, ҳаргиз фармонравоии худро бар ҳеч мардумоне ба зӯр таҳмил накунам ва дар подшоҳии ман ҳар миллат озод аст, ки маро ба шоҳии худ бипазирад ё напазирад ва ҳар гоҳ нахоҳад маро подшоҳи Эрон ва Бобул ва кишварҳои робеан ҳастам, нахоҳам гузошт, ки касе ба дигаре ситам кунад ва агар касе нотавон буд ва бар ӯ ситаме рафт, ман аз вай дифоъ хоҳам кард ва ҳаққи ӯро гирифта ва баъд пас хоҳам дод ва ситамкоронро ба кайфар хоҳам расонд.

- Ман то рӯзе, ки подшоҳ ҳастам, нахоҳам гузошт, ки касе молу амволи дигарero бо зӯр ва ё ҳар равиши нодурусти дигаре аз ӯ бидуни пардохти арзиши воқеии он бигирад.

- Ман то рӯзе, ки зинда ҳастам, нахоҳам гузошт касero ба бегорӣ бигирад ва ба ӯ музд напардозад.

- Ман эълон мекунам, ки ҳар кас озод аст, ҳар дину оинро, ки майл дорад, баргузинад ва дар ҳар ҷо, ки мехоҳад, сукунат намояд ва ҳар гуна, ки муътақид аст, ибодат кунад ва муътақидоти худро ба ҷо оварад ва ҳар касбу корero, ки мехоҳад, интиҳоб намояд, танҳо ба шарте, ки ҳаққи касero поймол нанамояд ва зиёне ба ҳуқуқи дигарон ворид насозад.

- Ман эълom мекунам, ки ҳар кас посухгӯи аъмоли хуб мебошад, ҳеч касero набояд ба ангезаи ин, ки яке аз бастагонаш хилоф кардааст, мучозот кард ва агар аз дудмон ё хонаводае, хилоф кард, танҳо ҳамон кас ба кайфар бирасад ва ба дигар мардумон ва хонавода коре нест.

То рӯзе, ки ман зинда ҳастам, нахоҳам гузошт, ки мардон ва занонро ба номи барда ва каниз ё номҳои дигар бифурӯшанд ва ин расми зиндагӣ бояд ба гетӣ рахт барбандад, аз Маздо мехоҳам, ки маро дар таахҳудоте, ки нисбат ба миллатҳои Эрон ва мамолики чаҳоргона гирифтаам, пирӯз гардонад [6].

Эълomiaи барои ҳамаи шахрвандони сарзамини Ориёнои аҳди бостон ҳаққи озоди сукунатро эҳдо намуда, барои онҳо имконияти озоди интиҳоби маҳалли

зистро дар дохили империяи Куруши кабир ва ё ҳар кучое, ки дилашон хоста бошад, пешбинӣ намуда буд. Аммо дар ин ҷо низ ягона меъёри маҳдудкунандаи ин ҳақ ҳифзи ҳаққу мафиатҳои дигарон будааст.

Тавре дар боло қайд карда будем, шоҳаншоҳони Ҳахоманишиён ҳифзи қонунгузорию маҳаллиро авлотар медонистанд, яъне дар радиҳои қонунҳои асосии давлатӣ ҳар як сатрапия метавонист дар танзими муносибатҳои ҳуқуқӣ аз қонунҳои маҳаллии худ истифода кунад.

Дар тӯли таърих инсон ҳамвора дар орзуи расидан ба ҳуқуқи кулли башарӣ будааст. Далели раднопазири ин иддао он аст, ки мардумони эронинаҷод ҳанӯз дар қарни VI қабл аз мелод аввалин Эълумияи ҳуқуқи башарро дар ихтиёр доштанд, ҳуқуқи инсон ва дар маҷмӯъ муносибатҳои ҷамъиятиро танзим мекард.

Маҳз така ба дод қонун буд, ки, дар поёни салтанати Куруши бузург давлати Ҳахоманишиён ба бузургтарин давлати ҷаҳон табдил ёфт. Худуди давлат дар он замон аз тарафи Мағриб гулӯгоҳи Дарданел ва Баҳр ал-Ҷазоир ва Баҳри мағриб; аз тарафи Машриқ - рӯди Синду Осиеи Марказӣ; аз тарафи Шимол - чиболи Қафқоз ва баҳри Хазар ва рӯди Сайхун ва аз тарафи ҷануб нимҷазираи Арабистон ва дарёи Умон ва халиҷи Форс буданд.

Вобаста ба он ки сухан аз мақоми волои ҷаҳонии давлатдорӣ, сиёсатмадорӣ ва башардӯстӣ ва адлу инсофи Куруши бузург меравад, бамавқеъ ва баҷост, агар чанд сатре аз гуфтаҳои муҳаққиқони номии ҷаҳон оварда шавад. Гегел, файласуфи машхури олмонӣ, навиштааст: «Ҳадафи импуротурии Эрон ин буд, ки бар милал ва ақвоми мухталиф тавре ҳукумат кунад, ки дар қудрати мулоими худ онҳоро ба сурати як воҳид дароварад ва монанди хуршед ба онҳо равшанӣ бахшад ва дар ҳоле, ки онҳоро бедор мекунад ва гарм месозад, ба он чӣ хусуси фарзист иҷозат диҳад, то чун решае, ки зери нури офтоб ва гармии лаззатбахши он қарор мегирад ва бо озодӣ сар аз хок бардорад ва рушду нумӯ кунад ва ба наҳви дилхоҳи худ парвариш ёбад»[4].

Дар Манифести Куруши бузург назари кулӣ ва амали воқеии он сиёсатмадори бузурги бостон комилан хувайдост ва мақоми волои он шахсияти худододро то замони мо ба тарз ва гунаи хосаи осебнопазир маҳфуз нигоҳ доштааст.

Мутасифона, баъд аз бисту панҷ аср, инсоният ворида асри нав гардида, аммо он ба мисли ҳама давраи замонҳои таърихи гузашта аз мушкилию муаммоҳои иқтисодӣ, иҷтимоӣ, сиёсӣ, миллӣ, мазҳабӣ ва амсоли инҳо халосӣ наёфт. Қарни гузашта заминаҳои боз ҳам тезутундшавии муносибатҳои иҷтимоиро дар соҳаи экология, демография, муҳочират, бархӯрди миллатҳо рӯйи кор овард. Тазоди иҷтимоии миёни дороён ва нодорон, кишварҳои рушдёфта ва рӯ ба инкишоф, Шарқ ва Ғарб бемайлон рӯ ба афзоиш овардааст. Ба ин муаммоҳои ҷиддан ҳалталаб вусъат ёфтани терроризми байналмилалӣ, гардиши ғайриқонунии маводи муҳаддир, тичорати аслиҳа ва дигар падидаҳои номатлуб илова шудаанд. Ҳамаи ин мушкилиҳо дар маҷмӯъ барои инсон ва барои кулли ҷаҳон мусибатҳои вазнинро ба вучуд овардааст.

Воқеан дуруст қайд гардидаст: «Санаде, ки Маҷмаи Умумии Созмони Милали Муттаҳид қабул намуд, сарманшаъ аз эълумияи Куруши кабир гирифта, Эълумияи умумии ҳуқуқи башарро ҳамчун вазифаи тамоми халқҳо ва тамоми давлатҳо эълон медорад, то ҳар фард ва ҳар мақоми давлатӣ онро доиман дар мадди назар дошта бошад ва ҷидду ҷаҳд намояд, ки тавассути омӯзишу таълим ва бо тадбирҳои пешрафтаи миллию байналмилалии эътирофу иҷрои умумию самарабахши онҳоро чи дар миёни халқҳои қаламрави таҳти тобеияти ҳуқуқии онҳо қарордошта ба эътироми ин ҳуқуқу озодиҳо ва таъмини онҳо мусоидат намояд» [8].

Ҳамин тавр, яке аз марҳилаҳои муҳими ташаккулёбии давлатдории халқҳои эронӣ, ки аз даврони қадим пай дар пай ҷараён дошт, бо ташкилшавии империяи Ҳахоманишиён ба анҷом расид. Дар доираи ин давлат халқҳои ориёӣ сохти мукамал ва рушдффтаи низоми сиёсӣ ва идориро ба вуҷуд оварданд. Давлатҳои минбаъдаи мардуми ориётабор –Ашкониён (Порт), Кушониён, Сосониён, Ҳайтолиён ва ғайра низоми давлатдории Ҳахоманишиёнро идома ва такмил доданд. Анъанаи давлатдории мардуми ориёӣ, ки аз даврони Ҳахоманишиён сарчашма мегирад, дар замони ислом дар давлати теократии Хилофати Араб(632-1258) аз низоми идории давлати бузурги Сосониён тавассути заковати Салмони Форсӣ иқтибос гардид ва ҳамчун низоми мукаммали идорӣ дар рушди давлатдории арабҳо нақши муҳим бозид. Таҷрибаи давлатсозию давлатдории ақвоми ориётабор баъди зиёда аз сад соли ҳукмронии арабҳо дар шакли арабишудааш дар давраи Сомониён ба асли хеш баргашт ва ҳамчун низоми босамари идорақуни дар давлатҳои минбаъдаи минтақа идома ёфт.

Аз баррасии Эълумияи ҳуқуқи башар ё уствонаи Куруши кабир ҳамчун ҳуҷҷати арзишманди давлатдории аҳди бостон ва фаъолияти ибратомези давлатдории абармарди дунёи қадим-Куруши кабир бармеояд, ки ин шахсияти бузурги таърихӣ на сиёсатмадори истилогару ғоратгар тавре ки дар китобҳои замони Шўравӣ менавиштанд, балки аввалин додвару адолатпарвар, ҳомии ҳуқуқ ва озодиҳои аҳли башар ва наҷотбахши бисёр қавму халқиятҳо будааст.

Ҳамин тавр, замони давлатдории Ҳахоманишиён давраи ташаккул ва такомули низоми идорақуни ва хизмати давлатӣ ба ҳисоб меравад, ки таҷрибаи давлатдории онҳо барои бунёд ва таҳкими сохтори бонизоми дастгоҳи идорақунии давлатҳои минбаъда нақши муҳим бозидааст.

Таҷрибаи давлатсозию давлатдорӣ, низоми намунавии идораи давлатӣ, бунёду рушди шахрсозӣ, ташаккули арзишҳои умумибашарӣ, эҷодкорӣю риояи ҳуқуқи инсон ва адолати иҷтимоӣ дар аҳди Ҳахоманишиён дастовардҳои беназире мебошанд, ки инсоният онҳоро минбаъд такмил дода, то имрӯз ҳифз кардааст.

Бо дарки амиқи фаъолияти инсонпарварона ва фазилати неки инсонии худ Куруши кабир асосгузори низоми аввалини давлатдории демократии аҳди бостон ва шахсияти беназире таърихӣ мебошад. Маҳз ин хизматҳои бузурги ҷадди нақуноми мо барои аҳли башар, бавижа барои мардуми ориётабор буд, ки дар китоби Асосгузори сулҳу ваҳдати миллӣ -Пешвои миллат, Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон муҳтарам Эмомалӣ Раҳмон «Чеҳраҳои мондагор» номи неки ӯ дар ҷойи аввал қарор гирифтааст ва дар пойтахти Тоҷикистони навин - шаҳри Душанбе боғи бисёр зебою замонавӣ

бунёд ва бо номи ӯ номгузорӣ шуд. Ҳамаи ин қадрдонӣ ва арҷгузорӣ ба ин абармарди дунёи сиёсати аҳди бостон ва чехраи мондагори таърихи инсоният мебошад.

Адабиёт:

1. Раҳмонов Э.Ш. Нигоҳе ба таърих ва тамаддуни ориёӣ. Душанбе: Ирфон.2006.
2. Раҳмонов Э.Ш. Тоҷикон дар оинаи таърих. Аз Ориён то Сомониён. (китоби якум). Лондон, 2000.-202с.
3. Раҳмонов Э.Ш. Тоҷикон дар оинаи таърих. Аз Ориён то Сомониён. (китоби дуюм). Душанбе, 2002.-306 с.
4. Айнӣ Камолиддин Садриддинзода. Бист гуфтор аз маънавият. Душанбе, «Адиб», 2004.
5. Ализода Б.П. Аз таърихи низоми идоракунии давлатӣ дар аҳди бостон. //Маҷаллаи «Паёми Донишқадаи такмили ихтисоси хизматчиёни давлатии Ҷумҳурии Тоҷикистон». 2005, №2. 80 с.
6. Халифабобо Ҳомидов: Эъломияи ҳуқуқи башари Куруши Кабир- Рӯзномаи «Садои мардум» аз 9 январӣ соли 2003.
7. Ҷамшедов П. Аз Пешдодиён то Сомониён. Душанбе,1999. 48 с.
8. <http://mmk.tj/> Сомонаи Маркази миллии қонунгузори назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон.

БЫСТРОВА Ю.В.,

доцент кафедры уголовного процесса и прокурорского надзора,
Орловского государственного университета им. И. С. Тургенева,
кандидат юридических наук,
Российская Федерация, г.Орел,
e-mail: zukova57@mail.ru, 89103015442

**РЕФОРМИРОВАНИЕ НОРМАТИВНО - ПРАВОВОГО
РЕГУЛИРОВАНИЯ СФЕРЫ ЖИЛИЩНО-КОММУНАЛЬНОГО
ХОЗЯЙСТВА РФ КАК ОБЪЕКТИВНАЯ СОСТАВЛЯЮЩАЯ
СОЦИАЛЬНО-ЭКОНОМИЧЕСКОГО РАЗВИТИЯ ГОСУДАРСТВА**

Аннотация

В статье рассмотрены этапы формирования и реформирования нормативно-правовой базы, регулирующей сферу жилищно-коммунального хозяйства в России, дана характеристика целей и задач каждого периода развития, сделаны выводы о влиянии процесса реформирования на современное законодательство в сфере жилищно-коммунального хозяйства.

***Ключевые слова:** сфера жилищно-коммунального хозяйства; этапы реформирования; правовое регулирование жилищно-коммунального хозяйства.*

БИСТРОВА Ю.В.

дотсенти кафедраи муруфияи ҷиноятӣ ва назорати прокуратурии
Донишгоҳи давлатии Орёл ба номи И.С.Тургенев,
номзади илмҳои ҳуқуқшиносӣ
Федератсияи Россия, ш. Орёл,
e-mail: zukova57@mail.ru, 89103015442

**Ислоҳоти танзими хоҷагии манзилию коммуналии ФР
ҳамчун ҷузъи объективи рушди иҷтимоию иқтисодии давлат**

Аннотатсия

Дар мақола марҳилаҳои ташаккул ва ислоҳоти заминаи меъёри ҳуқуқии танзимкунандаи соҳаи хоҷагии манзилию коммуналии дар Россия мавриди баррасӣ қарор дода шуда, ҳадафҳо ва вазифаҳои ҳар як давраи рушд тавсиф гардида, оид ба таъсири раванди ислоҳот дар қонунгузорию муносири соҳаи хоҷагии манзилию коммуналии хулосабарорӣ шудааст.

***Калидвожаҳо:** соҳаи хоҷагии манзилию коммуналии, марҳилаҳои ташаккул, танзими ҳуқуқии хоҷагии манзилию коммуналии, раванди ислоҳот,*

Y.V. BYSTROVA

associate Professor of Criminal Procedure and Prosecutorial Supervision Department.
Orel State University named after I. S. Turgenev,
Candidate in law,
Russian Federation, Orel,
e-mail: zukova57@mail.ru , 89103015442

Reforming of legal regulation in the field of housing and communal services of the Russian Federation as an objective component of social and economic development of the state

Annotation

The article describes the stages of formation and reformation of the legal framework which is regulating housing and communal services field in Russia, the characteristic of the goals and objectives of each period of development, the conclusions about the impact of the reform process on the modern legislation in the field of housing and communal services.

Keywords: *housing and communal services field; the stages of reform; legal regulation of housing and communal services.*

В настоящее время жилищно-коммунальное хозяйство (ЖКХ) в России одна из основополагающих отраслей современной экономики. Данная сфера стала привлекательна для коммерческих организаций не так давно. Однако, на сегодняшний день, необходимо констатировать тот факт, что данная отрасль нуждается в реформировании как законодательной базы, регламентирующей данную сферу, так и самой отрасли в целях наиболее эффективного оказания коммунальных услуг населению. В этих целях необходимо изучить исторический опыт становления и нормативно – правового регулирования сферы ЖКХ на территории России.

Изменения сферы ЖКХ связаны с периодом перестройки. Основной особенностью дореформенного ЖКХ являлась монополизация государственных предприятий, которые предоставляли населению коммунальные услуги. Деятельность данных предприятий была всегда убыточной и требовала ежегодных дотаций из государственного бюджета. Новый жилой фонд появлялся по мере потребности людей в нем и раздавался государством в порядке установленной очереди на приобретение жилья. Кроме того, жилой фонд был на балансе отдельных предприятий, которым была предоставлена возможность самостоятельно расселять туда своих работников. Кредитования под приобретение жилья не существовало. Глобальные преобразования в сфере ЖКХ начались с 1991 года. Реформирование данной сферы происходило в несколько этапов.

Этап 1 (1991-1998 гг.) В данный период активно изменяется законодательная база в сфере ЖКХ. Так, был принят Закон «Об основах федеральной жилищной политики» [4], постановление Правительства РФ «О программе демонополизации и развития конкуренции на рынке жилищно-коммунальных услуг на 1998-1999 годы» [8] и др.

В Законе «Об основах федеральной жилищной политики» было установлено, что «федеральная жилищная политика имеет следующие цели: развитие социально-экономических и правовых гарантий в рамках жилищных прав россиян; поддержка частной собственности, предпринимателей и владельцев жилых помещений; создание конкуренции в сфере возведения строений, технического обслуживания и ремонта жилых помещений, изготовления строительных материалов, предметов быта и благоустройства» [4].

После принятия данного закона, а также в связи с изменением социально-экономической обстановки, появлением рыночных отношений в государстве, изменились и требования субсидирования сферы ЖКХ. Была проведена реформа системы оплаты жилья и бытового обслуживания, появилась система льгот малообеспеченным семьям по оплате коммунальных платежей. В этот исторический период приоритетными направлениями развития сферы было решение «квартирного вопроса».

Основной целью реформирования сферы ЖКХ было изменение способа получения жилых помещений гражданами. В новых экономических условиях рентабельным становился единственный способ приобретения жилья – за счет личных средств населения. Исключение составляли некоторые категории населения, например многодетные, малоимущие, которые могли претендовать на льготы при приобретении жилья.

В соответствии со статьей 7 Закона РФ «Об основах федеральной жилищной политики» стали выделять следующие виды жилого фонда:

«Частный жилищный фонд:

1) фонд, находящийся в собственности граждан: индивидуальные жилые дома, приватизированные, построенные и приобретенные квартиры и дома, квартиры в домах жилищных и жилищно-строительных кооперативов с полностью выплаченным паевым взносом, в домах товариществ индивидуальных владельцев квартир, квартиры и дома, приобретенные в собственность гражданами на иных основаниях, предусмотренных законодательством;

2) фонд, находящийся в собственности юридических лиц (созданных в качестве частных собственников), построенный или приобретенный за счет их средств, в том числе за счет средств жилищных, жилищно-строительных кооперативов с не полностью выплаченным паевым взносом.

Государственный жилищный фонд:

1) ведомственный фонд, состоящий в государственной собственности Российской Федерации и находящийся в полном хозяйственном ведении государственных предприятий или оперативном управлении государственных учреждений, относящихся к федеральной государственной собственности;

2) фонд, находящийся в собственности субъектов Российской Федерации, а также ведомственный фонд, находящийся в полном хозяйственном ведении государственных предприятий или оперативном управлении государственных учреждений, относящихся к соответствующему виду собственности.

Муниципальный жилищный фонд:

– фонд, находящийся в собственности муниципальных образований, а также ведомственный фонд, находящийся в полном хозяйственном ведении муниципальных предприятий или оперативном управлении муниципальных учреждений.

Общественный жилищный фонд:

– фонд, состоящий в собственности общественных объединений».

Кроме того, на данном этапе реформирования сферы ЖКХ, изменилась и процедура оплаты коммунальных услуг. После проведения реформ, стало понятно, что сумма платежа за жилищно-коммунальные услуги должна полностью покрывать затраты на содержание и ремонт многоквартирного дома.

Оплата жилья включает в себя внесение платы за содержание жилья и платы за ремонт жилья, а для нанимателя жилого помещения также внесение платы за наем жилого помещения.

В соответствии со статьей 15 Закона РФ «Об основах федеральной жилищной политики» оплата жилья в государственном и муниципальном жилищных фондах и коммунальных услуг, оказываемых гражданам, проживающим в жилых помещениях в жилищном фонде независимо от форм собственности, осуществляется в порядке и на условиях, которые устанавливаются Правительством Российской Федерации, органами государственной власти субъектов Российской Федерации, органами местного самоуправления.

Правительством Российской Федерации устанавливаются основы ценообразования в сфере жилищно-коммунального хозяйства и ежегодно федеральные стандарты оплаты жилья и коммунальных услуг, утверждаются правила содержания, ремонта жилья и оказания коммунальных услуг в жилых помещениях, стандарты качества содержания, ремонта жилья и объема оказания коммунальных услуг, методика перерасчета оплаты жилья и коммунальных услуг при оказании услуг в объеме меньше установленного, а также ненадлежащего качества.

Пересмотр или изменение цен на содержание, ремонт жилья, наем жилых помещений и тарифов на коммунальные услуги в жилых помещениях может осуществляться, как правило, не чаще одного раза в год одновременно с принятием решения об утверждении местного бюджета, бюджетов городов федерального значения Москвы и Санкт-Петербурга на очередной финансовый год и только на основании результатов независимой экспертизы фактических затрат на содержание, ремонт жилья и оказание коммунальных услуг, которая проводится в порядке, определяемом органами местного самоуправления, органами государственной власти города федерального значения Москвы и органами государственной власти города федерального значения Санкт-Петербурга. Не допускается изменение этих цен и тарифов в течение финансового года без одновременного внесения изменений и дополнений в нормативные правовые акты о местных бюджетах на текущий финансовый год, нормативные правовые акты о бюджетах городов федерального значения Москвы и Санкт-Петербурга на текущий финансовый год.

Этап 2 (1998-2004 гг.). Основным направлением реформирования сферы на данном этапе стало создание конкурентной среды в сфере ЖКХ России, которая была призвана воздействовать на сокращение убытков, тарифов на коммунальные услуги, при этом, не ухудшая качества оказываемых услуг.

Развитие ЖКХ в России на данном этапе предполагало воплощение в жизнь целей, которые должны быть ориентированы на: «отмену разграничения функций владельца, управляющей и обслуживающей организаций в муниципальном и государственном жилищном фонде; проведение комплекса процедур по созданию и дальнейшему развитию договорных связей между поставщиком и потребителем жилищно-коммунальных услуг; привлечение организаций разных форм собственности в жилищно-коммунальную сферу».

Однако, финансовый кризис, произошедший в России в 1998 году, затормозил процесс реформирования и развития в жилищной сфере. В этот период расходы на жилищно-коммунальные платежи имели для населения огромное значение, т. к. общие доходы населения сильно снизились. В свою очередь, это кардинально отразилось на экономике и развитии ЖКХ. Многие организации, обслуживающие данную сферу, стали банкротами.

Нарастание финансового кризиса побудило разработку нового подхода в сфере ЖКХ. Таким образом, появилась подпрограмма «Реформирование и модернизация жилищно-коммунального комплекса Российской Федерации», входящая в федеральную целевую программу «Жилище» [7].

В подпрограмме были выделены основные цели развития ЖКХ России: «повышение результативности, стабильности и качества функционирования систем обеспечения жизнедеятельности граждан; привлечение капиталовложений в сферу ЖКХ; увеличение качества оказываемых услуг одновременно со снижением издержек; адресная поддержка социально незащищенных групп населения при оплате коммунальных платежей».

Для реализации поставленных целей необходимо было решить ряд задач в данный период реформирования ЖКХ: «создать условия для снижения затрат на жилищно-коммунальные услуги; увеличить качество предоставляемых коммунальных услуг; привлечь инвестиции в рассматриваемую сферу; модернизировать систему ресурсоснабжающих организаций».

Этап 3 развития и реформирования сферы ЖКХ охватывает 2004-2010 гг. Основной целью данного этапа являлась стабилизация сферы ЖКХ в России и уменьшение затрат населения на данную сферу. Кроме того, стало уделяться большое внимание привлечению новых инвесторов в данную сферу.

В 2007 году принимается основополагающий закон в сфере ЖКХ «О Фонде содействия реформированию жилищно-коммунального хозяйства»[1], который был направлен на «обеспечение комфортных и безопасных условий для проживания населения; образование эффективных методов управления жилыми помещениями; формирование правовых и организационно-экономических критериев выделения субъектам России целевых денежных средств на проведение капитального ремонта МКД, а также на активацию процесса создания и развития рыночной инфраструктуры».

Этап 4, охватывает 2010-2013 гг. В данный период, было принято Распоряжение Правительства РФ «О Комплексной программе модернизации и реформирования жилищно-коммунального хозяйства на 2010 – 2020 годы» [9], в котором Правительство РФ впервые указало следующую цель – «обеспечить проведение капремонтов, отвечающих текущим требованиям, таким как, энергоэффективность, снижение уровня износа коммунальных объектов, установление экономической устойчивости организаций сферы ЖКХ».

В 2012 году для выполнения целей и задач было создано Федеральное агентство по строительству и жилищно-коммунальному хозяйству, которое подчинялось Министерству регионального развития России и исполняло обязанности по предоставлению государственных услуг, администрированию имуществом государства в строительной сфере, градостроительстве и ЖКХ.

В 2012 году был принят Федеральный закон №271-ФЗ «О внесении изменений в Жилищный кодекс РФ и отдельные законодательные акты Российской Федерации и признании утратившими силу отдельных положений законодательных актов Российской Федерации» [3], в соответствии с которым в Жилищный Кодекс был введен раздел об организации и проведении капитального ремонта общего имущества в МКД. Закон выделил общие положения о капитальном ремонте такого вида, утвердил регламент его финансирования. Таким образом, начался ввод системы капитального ремонта с частичным софинансированием населения.

В 2013 г. было создано «Министерство строительства и жилищно-коммунального хозяйства Российской Федерации» [6], которое до настоящего времени реализует основные направления деятельности в сфере ЖКХ. «Министерство строительства и жилищно-коммунального хозяйства Российской Федерации (Минстрой России) является федеральным органом исполнительной власти, осуществляющим функции по выработке и реализации государственной политики и нормативно-правовому регулированию в сфере строительства (включая вопросы применения в строительстве материалов, изделий и конструкций), архитектуры, градостроительства (за исключением территориального планирования), жилищной политики, жилищно-коммунального хозяйства, теплоснабжения (за исключением производства тепловой энергии в режиме комбинированной выработки электрической и тепловой энергии, а также передачи тепловой энергии, произведенной в режиме комбинированной выработки электрической и тепловой энергии, в том числе произведенной источниками тепловой энергии в случае, если такие источники тепловой энергии входят в схему теплоснабжения, включающую источники комбинированной выработки электрической и тепловой энергии), в сфере обеспечения энергетической эффективности зданий, строений и сооружений, в том числе в жилищном фонде, в садоводческих или огороднических некоммерческих товариществах, в сфере повышения энергетической эффективности экономики субъектов Российской Федерации и муниципальных образований, долевого строительства многоквартирных домов и (или) иных объектов недвижимости, нормирования и ценообразования при проектировании и строительстве, градостроительного зонирования, функции по оказанию государственных услуг, управлению государственным имуществом в сфере строительства, градостроительства (за исключением территориального планирования) и жилищно-коммунального хозяйства, функции по предоставлению субсидий из федерального бюджета бюджетам субъектов Российской Федерации, разработке и согласованию федеральных целевых программ и ведомственных целевых программ, а также функции государственного заказчика (государственного заказчика-координатора) федеральных целевых программ (в установленной сфере деятельности Министерства)».

Этап 5 охватывает период с конца 2013 г. – по настоящее время. На данном этапе обязанность по финансированию капитального ремонта многоквартирных домов переходят к

собственникам жилых помещений. Государство и местные органы самоуправления лишь частично субсидируют капремонт. При распределении бюджетных средств на капремонт учитывается факт невыполнения обязательств по капремонту в соответствии с законом РФ от 4.07.1991 г., № 1541-1 «О приватизации жилищного фонда в Российской Федерации» [5].

Таким образом, на пятом этапе развития ЖКХ наиболее важным инструментом для восстановления МКД выступает капитальный ремонт. В это понятие входит «совокупность организационно-экономических и инженерных работ, организационно-технологических действий и финансово-кредитных систем для снижения (устранения) физического износа здания, повышения энергоэффективности и качества оказываемых услуг».

Согласно положению раздела IX Жилищного кодекса России «Организация проведения капитального ремонта общего имущества в многоквартирных домах», «владельцы помещений в многоквартирных домах должны ежемесячно оплачивать услугу по статье «капитальный ремонт»» [2].

Таким образом, изучив историю развития и становления сферы ЖКХ, можно сделать следующие выводы. Рыночная организация управления в сфере ЖКХ повлияла на качество предоставляемых услуг, снизила долю административных издержек, уменьшила число льготников в сфере ЖКХ, взвалила груз уплаты коммунальных платежей на собственников жилых помещений.

Все нормативно – правовые акты, регламентирующие сферу ЖКХ, принятые в 90-е - 2000-е годы были направлены на закрепление обязанности владельцев жилого фонда по его содержанию и финансированию за счет собственных средств.

Все проводимые реформы привели к тому, что основной формой собственности в сфере ЖКХ в настоящий момент является частная.

Библиография

1. Федеральный закон «О Фонде содействия реформированию жилищно-коммунального хозяйства» № 185-ФЗ от 21.07.2007 // РГ № 162, 27.07.2007.
2. ЖК РФ от 29.12.2004 № 188-ФЗ (в редакции от 26.07.2019) //РГ №1, 12.01.2005.
3. Федеральный закон №271-ФЗ «О внесении изменений в Жилищный кодекс РФ и отдельные законодательные акты Российской Федерации и признании утратившими силу отдельных положений законодательных актов Российской Федерации» от 25.12.2012 № 271-ФЗ (в редакции от 29.06.2015) // РГ №301,28.12.2012.
4. Закон «Об основах федеральной жилищной политики» от 24.12.1992 (утратил силу) // РГ №15., 23.01.1993.
5. Закон РФ «О приватизации жилищного фонда в Российской Федерации» от 4.07.1991г., № 1541-1 (в редакции от 20.12.2017) // БНА, №1,1992.
6. Постановление Правительства РФ «Министерство строительства и жилищно-коммунального хозяйства Российской Федерации» от 18.11.2013 № 1038 (в редакции от 27.05.2019) // СЗ РФ 25.11.2013, № 47, ст.6117.
7. Постановление Правительства РФ от 17.09.2001 №675 «О федеральной целевой программе жилище в 2002-2010 гг.» (утратило силу) // РГ№ 187, 26.09.2001.
8. Постановление Правительства РФ «О программе демонополизации и развития конкуренции на рынке жилищно-коммунальных услуг на 1998-1999 годы» № 1613 от 20 декабря 1997 года // РГ №249, 30.12.1997.

9. Распоряжение Правительства РФ «О Комплексной программе модернизации и реформирования жилищно-коммунального хозяйства на 2010 – 2020 годы» № 102-р (утратило силу) // СЗ РФ 15.02.2010, № 7, ст. 769.

ТИХАЛЕВА Е.Ю.,

доцент кафедры административного и уголовного права
Среднерусского института управления – филиала РАНХиГС,
кандидат юридических наук
г. Орел

НАПРАВЛЕНИЯ СОВМЕСТНОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ ОРГАНОВ ГОСУДАРСТВЕННОЙ ВЛАСТИ И МЕСТНОГО САМОУПРАВЛЕНИЯ

Аннотация

Взаимодействие органов государственной власти и местного самоуправления представляет собой достаточно важную составляющую проводимой в настоящее время государственной политики. Автором рассмотрены основные направления взаимодействия органов государственной власти и местного самоуправления.

***Ключевые слова:** органы государственной власти, органы местного самоуправления, формы взаимодействия, меры государственной поддержки, отдельные государственные полномочия.*

ТИХАЛЕВА Е.Ю.,

дотсенти кафедраи ҳуқуқи маъмурӣ ва ҷиноятӣ
Донишқадаи идорақунии Миёнарусӣ - филиали АХХР ва ХД,
номзади илмҳои ҳуқуқшиносӣ,
ш. Орёл

Самтҳои фаъолияти муштараки мақомоти ҳокимияти давлатӣ ва худидорақунии маҳаллӣ

Аннотатсия

Ҳамкории мутақобилаи мақомоти ҳокимияти давлатӣ ва худидорақунии маҳаллӣ ҷузъи таркибии басо муҳими сиёсати давлатии маъмул ба ҳисоб меравад. Муаллиф самтҳои асосии ҳамкориҳои мутақобилаи мақомоти ҳокимияти давлатӣ ва худидорақунии маҳаллиро мавриди баррасӣ қарор медиҳад.

***Вожаҳои калидӣ:** мақомоти ҳокимияти давлатӣ, мақомоти худидорақунии маҳаллӣ, шаклҳои ҳамкориҳо, тадбирҳои дастгирии давлатӣ, ваколатҳои алоҳидаи давлатӣ*

E.Y. TIHALEVA,

Associate Professor of Administrative and Criminal Law Department of the Central
Russian Institute of Management – Branch of the Russian Presidential Academy of National
Economy and Public Administration (RANEPA),

Candidate in Law
Oryol

Areas of joint activities of state and local authorities

Annotation

Interaction of public authorities and local self-government is an important component of state policy pursued now. The author considers the basic areas of interaction between state and local authorities.

Keywords: *public authorities, local authorities, forms of interaction, state support measures, particular state powers.*

Конституция Российской Федерации организационно отделила местные органы власти от государственных органов, установив, что местные органы власти не являются частью системы государственных органов и независимо решают вопросы местного значения (ст. 12, 132)³⁵. В то же время есть определенные формы взаимодействия местных органов власти и государственных органов, основанные на федеральном законодательстве и законодательстве субъектов Российской Федерации.

Как итог длительного процесса реформирования в Российской Федерации сложилась разноуровневая вертикаль власти: федеральные органы государственной власти, органы государственной власти субъектов Российской Федерации и органы местного самоуправления. Помимо этого, четкое разделение данных структур имеет место «по горизонтали». Здесь, хотя и нет прямого соподчинения, однако различные органы разграничиваются по критерию осуществления властных полномочий и компетенции. В первую очередь, это относится к исполнительным органам³⁶.

Большое внимание в современной российской правовой науке уделяется рассмотрению вопроса взаимодействия органов государственной власти и местного самоуправления. До сих пор нет единой концепции форм, содержания и принципов их взаимодействия.

Форма взаимодействия в научных исследованиях рассматривается как «вид взаимодействия участников». Некоторые авторы концепции «формы взаимодействия» относят к понятию «формы» также способы и механизмы, благодаря которым возможна слаженность действий участников такого взаимодействия³⁷, поэтому можно также говорить о том, что формы взаимодействия – это вид связи участников взаимодействия на основании

³⁵ Конституция Российской Федерации (принята всенародным голосованием 12.12.1993) // Собрание законодательства РФ. – 04.08.2014. – № 31. – Ст. 4398.

³⁶ См.: Коньшева, Е.Г. О природе муниципальной власти / Е.Г. Коньшева // Муниципальная служба: правовые вопросы. – 2014. – № 1. – С. 30-32.

³⁷ Кудинов, В.В. К вопросу о формах взаимодействия органов государственной власти и органов местного самоуправления по защите Государственной границы Российской Федерации / В.В. Кудинов // Государственная власть и местное самоуправление. – 2009. – № 8. – С. 42.

принятия решений и осуществления деятельности, нацеленной на достижение единого конечного результата³⁸.

Статья 8 Европейской хартии местного самоуправления определяет, что любой административный контроль над органами местного самоуправления должен осуществляться таким образом, чтобы степень вмешательства контролирующего органа соответствовала важности интересов, которая включает в себя это вмешательство для защиты³⁹. При этом необходимым условием эффективности государственного контроля над местной властью является его адекватность.

Существуют разные формы взаимодействия между органами государственной власти и местного самоуправления в Российской Федерации. Так, Н.И. Соломка разделяет все формы взаимодействия на три группы, в зависимости от того, кто является инициатором такого взаимодействия:

1) по инициативе государственных органов власти Российской Федерации (в рамках контроля, расширения полномочий местных органов власти на основании их наделения отдельными государственными полномочиями, содействия местным властям в осуществлении их деятельности и т.д.);

2) по инициативе органов местного самоуправления (реализация права законодательной инициативы, обращения в различные государственные органы и т.д.);

3) по инициативе органов государственной власти и местного самоуправления (участие в заключении договоров, создание различных консультативных, совещательных и координационных органов и т.п.)⁴⁰.

Наиболее распространенной формой взаимодействия между органами государственной власти Российской Федерации и органами местного самоуправления, которая обозначена в российских законах и уставах муниципальных образований, является заключение договоров и соглашений о взаимодействии. Порядок заключения таких договоров, как правило, регулируется законами субъектов Российской Федерации. В федеральном законодательстве в основном отсутствуют правила и нормы, непосредственно предписывающие такое взаимодействие. Законодательно закреплена независимость государственных и муниципальных органов власти в установлении форм осуществления закрепленной компетенции. Это позволяет предположить, что взаимодействие государственных органов и органов местного самоуправления должно основываться на договоре.

Обобщая точки зрения различных исследователей в области муниципального права, можно выделить следующие формы взаимодействия:

I. Внедрение правового регулирования со стороны государственных органов в сфере ведения местных органов власти. В частности, федеральные законы урегулировали вопросы, связанные с определением главных гарантий избирательных прав, процедурами

³⁸ Останков, Д.Б. Проблемы взаимодействия органов государственной власти и местного самоуправления в Российской Федерации / Д.Б. Останков // Современные проблемы науки и образования. – 2015. – № 2. – С. 4.

³⁹ Европейская хартия местного самоуправления (совершено в Страсбурге 15.10.1985) // Собрание законодательства Российской Федерации. – 07.09.1998. – № 36. – Ст. 4466.

⁴⁰ Соломка, Н.И. Взаимоотношения органов государственной власти субъектов Российской Федерации и органов местного самоуправления: Дис. ... канд. юрид. наук / Н.И. Соломка. – Екатеринбург, 1999. – С 102.

государственной регистрации уставов муниципальных образований и предоставления муниципальных услуг, передачей объектов федеральной собственности в муниципальную собственность и др. Региональные законы определяют установление границ муниципальных образований, их вид, закрепление наименований органов местного самоуправления, организацию муниципальных выборов, иных форм осуществления местного самоуправления, и т.д.

II. Осуществление координирования и согласования работы органов государственной власти и местного самоуправления (в первую очередь, заключение различных соглашений, направленных на разрешение общих задач в области совместной реализации полномочий)⁴¹.

III. Применение мер государственной поддержки муниципального уровня:

1) принятие федеральных и региональных программ в области развития местного самоуправления на соответствующей территории;

2) принятие модельных законов и подзаконных актов для обеспечения единообразия в регулировании муниципально-правовых отношений;

3) предоставление органам местного самоуправления межбюджетных трансфертов (субвенций) и иных ресурсов в целях реализации вопросов местного значения;

4) участие органов государственной власти в профессиональном обучении, переподготовке, повышении квалификации муниципальных служащих и выборных должностных лиц местного самоуправления;

5) оказание методической помощи на местном уровне.

IV. Реализация органами государственной власти мероприятий, связанных с охраной общественного порядка и обеспечением законности в границах муниципальных образований:

1) государственная регистрация уставов муниципальных образований территориальными органами Министерства юстиции Российской Федерации в субъектах Российской Федерации;

2) ведение государственного реестра уставов муниципальных образований и государственного реестра государственных и муниципальных услуг;

3) осуществление контроля за работой органов местного самоуправления, в первую очередь, в бюджетной сфере;

4) возмещение органам местного самоуправления дополнительных расходов, если таковые имели место при принятии решений на федеральном или региональном уровне;

5) деятельность Прокуратуры Российской Федерации;

6) несение органами местного самоуправления и их должностными лицами ответственности перед государством в лице органов государственной власти субъектов Российской Федерации;

7) ведение переговоров и использование согласительных процедур в случае возникновения конфликтов и разногласий между государственным и местным уровнями.

V. Наделение органов местного самоуправления отдельными государственными полномочиями.

⁴¹ См.: Безруков, А.В. Оптимизация механизма взаимодействия государства и местного самоуправления / А.В. Безруков // Проблемы права. – 2017. – № 3. – С. 22.

Неотъемлемой частью функционирования органов местного самоуправления является исполнение ими своих прямых обязанностей, установленных соответствующим федеральным законом, а также иных полномочий, не отнесенных к вопросам местного значения. Такими вопросами являются отдельные государственные полномочия, передаваемые местному самоуправлению. Основная миссия местного самоуправления – содействие самостоятельному и независимому решению жителями муниципальных образований вопросов местного значения.

Таким образом, если достаточно широко смотреть на проблематику взаимодействия государственных и местных органов, необходимо понимать, что на современном этапе развития политической системы общества, характеризующейся все более сложными связями и отношениями, жизненно важным представляется уяснение и повышение эффективности форм государственно-общественных отношений и развитие института местного самоуправления.

Библиографический список

1. Безруков, А.В. Оптимизация механизма взаимодействия государства и местного самоуправления / А.В. Безруков // Проблемы права. – 2017. – № 3. – С. 21-25.
2. Европейская хартия местного самоуправления (совершено в Страсбурге 15.10.1985) // Собрание законодательства Российской Федерации. – 7.09.1998. – № 36. – Ст. 4466.
3. Конституция Российской Федерации (принята всенародным голосованием 12.12.1993) // Собрание законодательства РФ. – 04.08.2014. – № 31. – Ст. 4398.
4. Коньшева, Е.Г. О природе муниципальной власти / Е.Г. Коньшева // Муниципальная служба: правовые вопросы. – 2014. – № 1. – С. 30-32.
5. Кудинов, В.В. К вопросу о формах взаимодействия органов государственной власти и органов местного самоуправления по защите Государственной границы Российской Федерации / В.В. Кудинов // Государственная власть и местное самоуправление. – 2009. – № 8. – С. 40-43.
6. Останков, Д.Б. Проблемы взаимодействия органов государственной власти и местного самоуправления в Российской Федерации / Д.Б. Останков // Современные проблемы науки и образования. – 2015. – № 2. – С. 3-5.
7. Соломка, Н.И. Взаимоотношения органов государственной власти субъектов Российской Федерации и органов местного самоуправления: Дис. ... канд. юрид. наук / Н.И. Соломка. – Екатеринбург, 1999.

УЛАНБЕК КЫЗЫ КЫМБАТ,

аспирантка Академии государственного управления
при Президенте Кыргызской Республики
Кыргызская Республика, г.Бишкек
моб. тел.: +996 772 654080, +82 10 48379848
эл. почта: kymbat.ulanbekkyzy@gmail.com

**РОЛЬ ПАРЛАМЕНТСКОГО КОНТРОЛЯ ЗА ДЕЯТЕЛЬНОСТЬЮ
ИСПОЛНИТЕЛЬНОЙ ВЛАСТИ КЫРГЫЗСКОЙ РЕСПУБЛИКИ**

Аннотация

Предметом данной статьи является значимость парламентского контроля не только как одной из функций парламента, также и как инструмента демократии. В статье конкретно рассматривается законодательный контроль за деятельностью исполнительной власти Кыргызской Республики. Также описываются взаимодействие между институтами власти, формы и виды парламентского контроля.

Ключевые слова: парламентский контроль; исполнительная власть; Кыргызская Республика; Жогорку Кенеш; правительство; роль парламентского контроля; формы парламентского контроля; виды парламентского контроля; институт демократии.

УЛАНБЕК ҚИЗИ ҚИМБАТ,

аспирант Академияи идоракунии давлатии
назди Президенти Ҷумҳурии Қирғизистон,
Ҷумҳурии Қирғизистон, ш. Бишкек,
тел.: +996 772 654080, +82 10 48379848
почтаи электронӣ: kymbat.ulanbekkyzy@gmail.com

**Нақши назорати парламентӣ аз болои
фаъолияти ҳокимияти иҷроияи Ҷумҳурии Қирғизистон**

Аннотатсия

Мавзӯи мақолаи мазкур нақш ва аҳамияти назорати парламентӣ на танҳо ҳамчун яке аз вазифаҳои парламент, инчунин афзори демократия низ мебошад. Дар мақола ба таври мушаххас назорати парламентӣ аз болои фаъолияти ҳокимияти иҷроияи Ҷумҳурии Қирғизистон мавриди баррасӣ қарор гирифтааст. Инчунин ҳам корҳои мутақобилаи миёни ниҳодҳои ҳокимият, шаклҳо ва намудҳои назорати парламентӣ тавсиф карда мешавад.

Калидвожаҳо: назорати парламентӣ, ҳокимияти иҷроия, Ҷумҳурии Қирғизистон, Жогорку Кенеш, ҳукумат, нақши назорати парламентӣ, шаклҳои назорати парламентӣ, намудҳои назорати парламентӣ, ниҳоди демократӣ
ULANBEK KYZY KYMBAT,

Graduate student of the Academy of Public Administration
under the President of the Kyrgyz Republic,
Kyrgyz Republic, Bishkek city
mob. tel.: +996 772 654080, +82 10 48379848
e-mail: kymbat.ulanbekkyzy@gmail.com

The role of parliamentary control over the executive branch of the Kyrgyz Republic

Annotation

The subject of this article is the importance of parliamentary control not only as one of the functions of the Parliament, but also as an instrument of democracy. The article specifically deals with legislative control over the activities of the executive branch of the Kyrgyz Republic. It also describes the interaction between government institutions, the forms and types of parliamentary control.

Key words: *parliamentary control; executive branch; Kyrgyz Republic; the Jogorku Kenesh; government; the role of parliamentary control; forms of parliamentary control; types of parliamentary control; institute of democracy.*

Осуществление контроля занимает важное место в деятельности парламентов. Контроль может быть охарактеризован как одна из функций управления, представляющая собой систему наблюдения и проверки функционирования управляемого объекта, с целью оценить обоснованность и эффективность принятых управленческих решений, выявить степень их реализации, наличие отклонений и неблагоприятных ситуаций, о которых целесообразно своевременно проинформировать компетентные органы, способные принять меры к улучшению положения дел.

Государственный контроль вытекает из сущности власти и государства. Но как всякий элемент этих категорий он имеет свое место в государственном управлении. Это место определяется функциями государственного управления, целями и иерархией государственной власти и общественно необходимым разделением труда. Одним из основных видов государственного контроля является парламентский контроль. Согласно статье 70 Конституции Кыргызской Республики Жогорку Кенеш Кыргызской Республики (Парламент Кыргызской Республики) осуществляет контрольные функции в пределах своих полномочий [1]. Парламентский контроль за деятельностью исполнительной власти становится непременным условием устойчивости конституционного строя.

В Кыргызской Республике возрождение деятельности государственных институтов на правовых, демократических основах актуализирует исследование места и роли парламента как органа народного представительства в демократизации общества.

Одной из его важнейших функций является функция контроля за структурами исполнительной власти. Парламентский контроль направлен на обеспечение прав и свобод граждан, что выступает важным условием стабильного функционирования общества.

При анализе литературы, понятие парламентского контроля рассматривается как систематическая и конструктивная деятельность законодательной власти, направленная на проверку законности и выполнения легитимно принятых мер, реализуемый посредством правовых норм [2, с. 195]. Термин «парламентский контроль» начал распространяться в государственно-правовой теории со становлением парламентаризма. Парламентский контроль за деятельностью исполнительной власти обусловлен уже самой теорией разделения властей, то есть контроль парламента над правительством должен быть с соблюдением необходимого равновесия между законодательной и исполнительной ветвями власти, дисбаланс которого, может привести к борьбе за власть. При принятии законов, программ Жогорку Кенешом Кыргызской Республики, Правительство Кыргызской Республики в свою очередь внедряет и приводит их в жизнь, что и означает наблюдение парламента над тем, какие меры принимает исполнительная власть для реализации законов и программ [3, с. 211].

Исследование роли парламентского контроля в демократическом обществе, в свою очередь, обуславливает необходимость рассмотрения сущности демократии и специфики ее функционирования в современных условиях как фактора демократизации. Это связано с тем, что демократия - явление постоянно развивающееся, имеющее тенденцию наполняться новым содержанием в меняющихся условиях. В основе обновления и обогащения теории демократии лежат непрерывные изменения в социально-экономической, политической и духовной сферах общества.

В нашем обществе парламент воспринимается только как законодательный орган, функции контроля незаметны. Он выступает одной из форм социального контроля, соединяя функции государственного и в определенной степени - общественного контроля, поскольку парламент является органом народного представительства [4].

Многие считают, что и прохождение законов в парламенте происходит легче, поскольку правительство и парламент обычно контролируются одной и той же партией, и у него есть больше возможностей влиять на парламент, успокаивая несогласных. В президентской же системе исполнительная власть часто ведет себя независимо от законодательной. Если же они опираются на разные политические силы, то возможны столкновения, ведущие к тупиковым ситуациям.

Надо отметить, что сегодня правозащитники, как правило, сосредоточивают все внимание на политических правах, оставляя на периферии права социальные. Возможно, это справедливо в отношении развитых стран, где социальное государство является реальностью, и социально-экономические права граждан имеют высокую степень защиты. Но в Кыргызской Республике особую тревогу вызывает состояние именно социально-экономических прав: права на вознаграждение за труд, защиту от безработицы, на гарантированное социальное обеспечение и другие. Провозглашенный в Конституции Кыргызской Республики принцип социального государства, не закреплен реальными

гарантиями. Определив обязанность государства устанавливать гарантированный минимальный размер оплаты труда, Конституция не продекларировала критерия, на основании которого этот минимальный размер заработной платы должен устанавливаться. В результате чего минимальная заработная плата не обеспечивает не только возможности достойного человеческого существования, но даже прожиточного минимума и не только не реализует цели социального государства, но, в сущности, лишает миллионы граждан базового права - права на жизнь.

Но нельзя построить правового демократического государства там, где нарушаются базовые права личности. Таким образом, юридическое закрепление демократических принципов далеко не всегда выражает на практике проявление демократии. Многие демократические ценности лишь декларируются и не воплощены в реальной действительности. Необходимо отметить, что основные принципы демократии со временем совершенствуются, видоизменяются, требуют нового идеологического обоснования. Обновление и обогащение теории демократии представляет собой закономерный, естественный процесс, в основе которого лежат непрерывные изменения в самом социуме. Но на каждом этапе развития очень важно выполнение на практике уже разработанных и принятых к исполнению демократических принципов и базовых положений. А это требует совершенствования контроля над исполнительными органами со стороны законодательной ветви государственной власти. Контрольные полномочия законодательного органа призваны быть действенным инструментом в механизме реализации прав человека, в построении демократического социального государства.

Право законодательной власти на осуществление контроля представляет собой одно из важнейших условий стабильного функционирования демократического общества.

Парламентский контроль с политологических позиций следует рассматривать не только в контексте демократической организации государственной власти, но и демократизации общества в целом, поскольку он выступает формой социального контроля. Социальный контроль является основной функцией процесса социального управления и служит достижению и поддержанию социальной стабильности современного общества, а также сводится к преодолению социальных отклонений в его функционировании.

Социальные функции контроля многогранны, поскольку включают выявление и анализ фактического положения дел, сопоставление реального положения с намеченными целями, общую оценку контролируемой деятельности, а также вскрытие ее основных недостатков и принятие мер по их устранению. Контрольные полномочия парламента, призванного выражать волю народа, вытекают из его сущности как представительного и законодательного органа государства и являются государственно-правовой формой социального контроля.

Парламентский контроль позволяет получить информацию о деятельности исполнительной власти, осуществить проверку соответствия законодательству ее деятельности и принять меры по предупреждению и устранению выявленных нарушений.

Парламентский контроль «органично включен в систему демократии», он неотъемлемый элемент. Контроль парламента за деятельностью исполнительной власти должен быть достаточно развит в любом демократическом государстве. От степени

развитости парламентского контроля зависит демократичность государственного управления в обществе. *При этом, чем более развита в стране власть народа, тем более в нем развит и парламентский контроль.*

Парламентский контроль, прежде всего, необходим для того, чтобы не позволить узурпации власти исполнительными органами, реализации ими решений в интересах узкой группы лиц [5]. Вместе с тем парламентский контроль не должен препятствовать эффективному функционированию правительства. Контрольная деятельность законодательной власти должна осуществляться без вмешательства в деятельность исполнительной и судебной власти. Обеспечение невмешательства одной ветви власти в деятельность другой есть важное условие организации власти в соответствии с демократическим принципом разделения властей.

Чем шире развит парламентский контроль, тем меньше нарушений со стороны исполнительной власти, тем демократичнее система государственного управления и слаженнее будет работать во благо народа всего государственного механизма. Необходимо отметить, что основные цели парламентского контроля, как и цели механизма осуществления государственной власти, по своей сути гуманистичны: признание и обеспечение основных прав и свобод человека и гражданина согласно общепризнанным принципам и нормам международного права, формирование демократического общества, обеспечение его прогресса и социального благополучия граждан, создание условий для свободного развития личности.

В условиях становления информационного общества особую роль при осуществлении парламентского контроля играет принцип гласности. Народ, избирая представительный орган, наделяя парламент правом принимать государственные решения, имеет право получать объективную, полную и достоверную информацию о его деятельности, в том числе о выявленных в ходе контрольных мероприятий нарушениях законов и о принятых мерах. Распространенным способом доведения информации до сведения народа является ее опубликование в печати, а также использование в этих целях других средств массовой информации: телевидения, радио, глобальной сети «Интернет». Они уже не только отражали, но все в большей степени влияли на формирование политической реальности, становясь одним из важнейших политических ресурсов. Большая роль в обеспечении гласности принадлежит информационным службам законодательных органов власти: пресс-службам, пресс-центрам, информационным отделам и т.д.

Виды парламентского контроля различны, которые в основном зависят от формы правления, установленной в стране. Важное значение имеет классификация парламентского контроля по времени его осуществления, в соответствии с которой выделяют предварительный, текущий и последующий контроль. Предварительный и текущий контроль играют в основном предупреждающую роль, а последующий - пресекающую [6]. При этом эти три вида парламентского контроля нередко рассматриваются как стадии единого процесса и необходимо их последовательное осуществление.

В таблице 1 приводятся количество постановлений, протокольных поручений и запросов депутатов Жогорку Кенеша Кыргызской Республики VI созыва по состоянию на 28 июня 2019 года [7], которые находились на контроле Жогорку Кенеша Кыргызской

Республики. Всего на контроле было 2 428 постановлений, поручений и депутатских запросов, из них было исполнено 2 307. Данные сведения являются показателями активного парламентского контроля, но и одновременно не являются индикаторами контроля.

Таблица 1. Сведения о ходе исполнения постановлений, протокольных поручений и запросов депутатов Жогорку Кенеша Кыргызской Республики VI созыва по состоянию на 28.06.2019 года

Постановления, поручения, депутатские запросы	Всего	Исполнено	Находится на исполнении
Постановления ЖК КР находящиеся на контроле и направленные на исполнение в Правительство КР	105	66	39
Протокольные поручения ЖК КР	357	297	60
Запросы депутатов ЖК направленные в Правительство КР	1 966	1 944	22
Всего	2 428	2 307	121

Проанализированы следующие формы парламентского контроля: вопросы к правительству, министрам, другим высшим органам государственной власти и должностным лицам, парламентский запрос (интерпелляция), отчеты и доклады, постановка вопроса о доверии или выражении недоверия правительству, отрешение президента от должности (импичмент), парламентские слушания, парламентское расследование [6].

Согласно таблице 1, эффективность такой формы парламентского контроля, как парламентский запрос зависит не только от количества поданных запросов, но и от своевременности и качества принятых по запросам мер, а также от соблюдения сроков и полноты ответа. *Нередко на практике должностное лицо, которому был направлен запрос, ограничивается лишь ответом на него, не принимая конкретных мер по запросу, что подчеркивает слабость механизма парламентского запроса, как формы контроля.*

Наиболее значимой и широко распространенной формой контроля являются парламентские слушания, которые могут быть использованы при реализации всех функций парламента: законодательной, кадровой, бюджетно-финансовой. К сожалению, итоги парламентских слушаний носят лишь рекомендательный характер.

Контрольные полномочия парламента, как органа народного представительства, играют важную роль в стабильном функционировании общества и обеспечении социального порядка. Однако, механизм реализации основных форм парламентского контроля, таких как отчетность органов исполнительной власти, парламентские слушания, парламентское расследование недостаточно законодательно обеспечены, чтобы они могли быть реальными рычагами воздействия на исполнительную власть.

Для активизации реального процесса демократизации кыргызского общества необходимо достичь наибольшей эффективности реализации парламентского контроля, его

основных форм и институтов. Это приведет к повышению ответственности исполнительных органов власти, улучшению качества их работы, а также будет способствовать оптимизации баланса исполнительных и законодательных структур в системе разделения властей.

В целях совершенствования таких форм парламентского контроля, как вопросы к правительству, министрам, другим должностным лицам, парламентские запросы необходимо расширить гласности. Этому могут служить публикации в СМИ вопросов, парламентских запросов и ответов на них, что, несомненно, повысит ответственность исполнительных структур власти.

В Кыргызской Республике в целях достижения наибольшей эффективности парламентского контроля необходимо совершенствование его информационного обеспечения. Необходимо более полное освещение результатов и итогов контрольной деятельности пресс-службой парламента республики, а также средствами массовой информации. Позитивную роль могло бы сыграть развитие парламентской журналистики. Возможно рассмотрение вопроса об издании собственной газеты. Усиление принципа гласности в осуществлении республиканского парламентского контроля способствовало бы не только повышению его эффективности, но и формированию гражданской активности в обществе.

Большинство политологических школ все же сходятся во мнении, что парламентаризм есть система государственного устройства, при которой парламент играет преобладающую роль не только в качестве законодательного органа, но и в качестве органа верховного контроля над исполнительной властью [8].

На основании вышеизложенных учений о демократии и проблемы народного представительства можно сделать вывод, что демократия является главным фундаментом парламентского контроля, и всего парламентаризма.

Совершенствование основных форм парламентского контроля позволит представительному органу власти стать действительным выразителем интересов общества. Поскольку парламент, осуществляя контрольную функцию, является важным инструментом в построении демократического, социального государства. Наряду с законодательной функцией функция контроля позволяет парламенту поддерживать баланс политических сил и осуществлять роль защитника интересов народа.

Список использованной литературы:

1. Конституция Кыргызской Республики [Электронный ресурс]//URL: http://www.gov.kg/?page_id=263&lang=ru/ (дата обращения: 29.09.2019).
2. Бийбосунов А.К. К вопросу о повышении эффективности контрольной деятельности в Кыргызской Республике, Наука и новые технологии, 2013, №6, С. 195-200.
3. Ташкулова К.И. Контрольная функция Жогорку Кенеша Кыргызской Республики на современном этапе, Известия вузов, 2012, №5, С. 210-211.
4. Чичерин Б.Н. О народном представительстве. М., 1866. – 552 с.
5. Гессен В.М. Теория правового государства. // Сб. «Политический строй современных государств». - СПб.: Издание кассы взаимопомощи студентов Санкт-Петербургского политехнического института имени Петра Великого, 1912. – 410 с.

6. Конституционный закон Кыргызской Республики «О Правительстве Кыргызской Республики» от 18 июня 2012 года №85 [Электронный ресурс]//URL: <http://cbd.minjust.gov.kg/act/view/ru-ru/203685?cl=ru-ru> (дата обращения: 29.09.2019).

7. Сведения об исполнении постановлений и поручений Жогорку Кенеша Кыргызской Республики [Электронный ресурс]//URL: <http://kenesh.kg/ru /article/show/5629/svedeniya-o-hode-ispolneniya-postanovleniy-protokolynih-porucheniy-i-zaprosov-deputatov-zhogorku-kenesha-kirgizskoy-respubliki-vi-soziva-po-sostoyaniyu-na-28-06-19-g> (дата обращения: 30.09.2019).

8. Тимофеев Л.Н. Правовое государство и внешняя политика. – 2-е изд. – М.: Международные отношения, 1993.

ФИЛИППОВ АЛЕКСАНДР АНАТОЛЬЕВИЧ,

Заместитель директора Института государственной службы
Академии управления при Президенте Республики Беларусь,
кандидат политических наук,
(Минск, Беларусь)
alexfilippov1983@gmail.com
+375297654138

**МЕХАНИЗМ СМЕНЫ ВЛАСТИ В ГОСУДАРСТВЕ МАМЛЮКОВ
В 1260-1299 ГГ.**

Аннотация

В статье рассматривается механизм смены власти в государстве мамлюков в Египте от прихода к власти аз-Захира Бейбарса до второго правления ан-Насира Мухаммада. Сделан вывод о снижении значимости кровных связей и усилении влияния совета эмиров в процессе смены верховной власти.

Ключевые слова: Египет; мамлюки; Бейбарс; Калаун; смена власти; султанат.

ФИЛИППОВ АЛЕКСАНДР АНАТОЛЬЕВИЧ,

Муовини директори Донишкадаи хизмати давлатии
Академияи идоракнии назди Президенти Чумхурии Беларус,
номзади илмҳои сиёсӣ
(Чумхурии Беларус, Минск)
alexfilippov1983@gmail.com
Тел:+375297654138

**Механизми табдили ҳокимият дар давлати Мамлукҳо
дар солҳои 1260-1299**

Аннотатсия

Дар мақола механизми табдили ҳокимият дар давлати мамлукҳо дар Миср аз ба сари қудрат омадани аз-Зоҳир Байбарс то ҳукмронии дуоими ан-Носир Муҳаммад баррасӣ мегардад. Дар мавриди косташавии аҳамияти робитаҳои хунӣ ва тақвия ёфтани нуфузи шӯрои амирон дар раванди табдили ҳокимияти олий хулоса бароварда мешавад.

Вожаҳои калидӣ: Миср, мамлукҳо, Байбарс, Калаун, табдили ҳокимият, султонӣ, шӯрои амирон

ALIAKSANDR ANATOLYEVICH FILIPPAU

Deputy Director of the Institute of Civil Service

of the Academy of Public Administration
under the President of the Republic of Belarus
alexfilippov1983@gmail.com
+375297654138

Power change mechanism in the mamluk state in 1260-1299

Annotation

The article considers the power change mechanism in the Mamluk State in Egypt from al-Zahir Baybars coming to power to the second governance of an-Nasir Muhammad. The author makes a conclusion about decrease of importance of blood ties and increase in the role of the emirs' council in the process of change of supreme power.

Keywords: *Egypt; Mamluks; Baybars; Qalawun; power change; Sultanate.*

Изучение механизмов смены власти в раннебахритском государстве позволяет глубже понять трансформацию мамлюкского общества, а также тенденции в его политическом развитии. Основными источниками для написания настоящей работы послужили следующие хроники: «Сливки мысли в истории хиджры» (Zubdat al-Fikra fī Ta'rikh al-Hijra) Бейбарса аль-Мансури ан-Насири (ум. 1325) [3]; «Книга путей для познания государств маликов» (Kitāb al-Sulūk li-ma'rifat duwal al-mulūk) Ахмада Ибн Али аль-Макризи (1364-1442) [1-2], «Сокровище жемчуга и собрание всего лучшего» представителя мамлюкской элиты Ибн ад-Давадари (1309?-1335?) [4], а также «Цветущий сад в жизнеописании малика аз-Захира» Ибн Абд аз-Захира (1223-1292), личного секретаря малика аз-Захира Бейбарса [5].

Хронологические рамки охватывают период от прихода к власти малика аз-Захира Бейбарса до второго прихода к власти малика ан-Насира Мухаммада. Следует отметить, что в предыдущий период (1250-1260 гг.) были задействованы следующие механизмы смены власти: вхождение в род предыдущего правителя через брак с его вдовой; обеспечение опекуновства над малолетним правителем через институт атабека («князя-отца»), получение согласия совета «старших эмиров», своеобразного аналога курултая у мамлюков [7, с. 169-170]. Аз-Захир Бейбарс при своем приходе к власти задействовал еще один элемент, имевший явно тюркское происхождение, - личное убийство своего предшественника. Это было связано с представлениями у мамлюков о характере института «малика» как о военном предводителе, показателем права, на управление которого является, в том числе, и его военная удача [6, с. 289].

В значительной степени проблема легитимизации была решена аз-Захиром Бейбарсом через восстановление в 1261 г. халифата. Новые халифы подтвердили султанство аз-Захира Бейбарса либо через таклид на султанство [1, с. 531-534], либо через хутбы [1, с. 547-548]. Султан же принес присягу халифу [1, с. 530]. Кроме того, аз-Захир Бейбарс, явно учитывая опыт аль-Муизза Айбека, сделал попытку гарантировать передачу власти своему сыну уже во время его малолетства. В 662 г.х. (август 1264) появляется таклид, выписанный уже аз-Захиром Бейбарсом, а не халифом, о султанстве малика ас-Саида Насир ад-Дин Баракат-хана,

причем последнему на тот момент было около 4 лет, а также была организована процессия султана [5, с.209].

Ибн ад-Давадари ничего не сообщает о провозглашении ас-Саида султаном маликом [4, с.102-105], а также не перечисляет его среди правителей в начале изложения событий, произошедших в 663 г.х. [4, с.106].

Таким образом, аз-Захир Бейбарс использовал как уже сложившиеся механизмы легитимизации (таклид, упоминание в хутбе, чеканка имени на монетах, организация султанской процессии), так и тюркские (согласие старших эмиров, которые, «сменяя друг друга поочередно» несли покрывало на процессии, а также вместе с войском принесли присягу малику). В 667 г.х. (1268/1269 г.) присяга эмиров и войска малику ас-Саиду была обновлена [3]. Напряженный момент возник в 676 г.х. (лето 1277), когда аз-Захир Бейбарс, находясь в Дамаске, неожиданно умер. Ибн ад-Давадари же указывает на то, что ключевые эмиры были в курсе смерти султана малика и проводили соответствующие переговоры друг с другом о дальнейшем развитии событий [4, с.209].

В целом, смена власти прошла без явных выступлений, ас-Саид, формально уже на момент смерти отца, бывший и султаном, и маликом, получил всю полноту власти. Об отсутствии каких-то волнений сообщает и аль-Макризи: эмиры, войско, кадии, мударрисы и знать без проблем присягнули ас-Саиду [2, с.108].

Достаточно быстро возник конфликт между ас-Саидом, который пытался активно продвигать своих людей, и «старшими эмирами» [3]. Важно, что, судя по всему, никаких формальных прав старших эмиров султан не нарушал, речь идет, судя по тексту источников, о перераспределении влияния между различными группировками, что хорошо согласуется с тенденциями, связанными с динамикой численности эмирского состава в государстве мамлюков. Однако при посредничестве матери султана, сестры эмира Бадр ад-Дин Мухаммада бен Баракат-хан, конфликт удалось погасить [3].

Второй виток конфликта начался в 677 г.х. (1278 г.) и был связан уже с конкретными намерениями ас-Саида лишить старших эмиров их икт и имущества. В результате значительная часть эмиров с войском откололись от ас-Саида и двинулись в Египет. К началу 678 г.х. (весна 1279) султан практически утратил контроль над ситуацией. В результате переговоров между султаном и эмирами было достигнуто соглашение, что ас-Саид отказывается от султанства, а взамен становится маликом в аль-Караке [3]. Этот сюжет очень интересен. Во-первых, он демонстрирует возможность отречения для султана и малика. Во-вторых, он демонстрирует возможность султана по назначению маликов в выморочные королевства (в данном случае, ас-Саид назначил себя маликов в аль-Караке). В-третьих, он подчеркивает родовой характер института малика, так как ас-Саида сменил не кто-то из старших эмиров, а его младший брат Бадр ад-Дин Саламыш, принявший лакаб аль-Адиль.

Сам сюжет примечателен, так как в нем сталкиваются два подхода к смене власти: согласие эмиров (тюркский элемент) и наследственный характер правления (сложившееся уже давно к этому времени в исламской политической системе понимание «королевства / *tamlaka(t)*»). В данном случае приоритет был отдан наследственному принципу. Конечно, можно предполагать, что Сайф ад-Дин Калаун хотел заручиться поддержкой абсолютного большинства эмиров, особенно тех, которые на момент отречения ас-Саида находились в аш-

Шаме. Но это также демонстрирует, как минимум, высокую степень важности наследственного принципа – ведь кандидатура аль-Адила Саламышы не нуждалась в их одобрении. Кроме того, на протяжении всей истории раннебахритского Египта малики пытались обеспечить наследственный принцип передачи власти или хотя бы подчеркнуть его приоритет.

На момент прихода к власти аль-Адилю Саламышу было чуть более семи лет, при нем был назначен атабек – эмир Сайф ад-Дин Калаун аль-Альфи, которому эмиры вначале предлагали самому стать маликом и султаном. Его имя стало упоминаться в хутбе наряду с именем аль-Адила Саламышы [2, с.122]. По существу, Сайф ад-Дин Калаун задействовал уже привычный способ вхождения в правящий род через институт «атабека – князя-отца» при малолетнем правителе. Ранее этот же институт был задействован для вхождения будущего малика аль-Муизза в род малолетнего малика аль-Ашрафа (1252) и аль-Мудзаффара Кутуза – в род малолетнего аль-Мансура Али (1259).

Фактически сразу же после получения должности атабека Сайф ад-Дин Калаун начал процесс получения всей полноты власти. Заручившись согласием значительного числа эмиров, в том числе, и находившихся в аш-Шаме, Сайф ад-Дин Калаун был провозглашен султаном маликом с лакабом аль-Мансур [3].

Во время своего правления аль-Мансур Калаун, как и аз-Захир Бейбарс, предпринял аналогичные шаги для того, чтобы подчеркнуть наследственный характер смены власти и обеспечить ее передачу своему сыну. В 679 г.х. (1280 г.), то есть, на следующий год после прихода к власти аль-Мансура Калауна, его старший сын, Ала ад-Дин Абу аль-Фатх Али, был провозглашен султаном маликом и наследником, приняв лакаб ас-Салих [3].

Аль-Макризи не приводит текст таклида, но кратко описывает организацию процессии для малика ас-Салиха [2, с.136].

В 687 г.х. / 1288 г. малик ас-Салих умер от болезни. Бейбарс аль-Мансури не дает прямой информации о провозглашении наследником его брата, будущего малика аль-Ашрафа, хотя и аль-Ашраф, и ан-Насир Мухаммад упоминаются в тексте именно под своими лакабами [3]. Аль-Макризи же утверждает, что практически сразу же после смерти ас-Салиха наследником престола был провозглашен аль-Ашраф Халиль, Для него была организована процессия султана, войско принесло присягу, его имя стало упоминаться в хутбе, ему был выписан таклид, а сам он воссел на место своего брата [1, с.207-208]. Интересно, что у ас-Салиха остался сын, который, по-видимому, после смерти даже не рассматривался как возможный претендент, то есть, играло значение родство по линии «отец-сын» только с действующим маликом султаном [3].

В 689 г.х. (1290) султан малик аль-Мансур Калаун скончался. Султаном маликом стал его сын Салах ад-Дин Халиль, имевший лакаб аль-Ашраф [3]. Войско принесло присягу [2, с.218]. В отличие от малика ас-Саида, аль-Ашрафу удалось относительно безболезненно отстранить ряд эмиров от участия в управлении государством, причем один из ближайших сподвижников его отца, эмир Хусам ад-Дин Тарантай, был казнен. Репрессиям были подвергнуты и некоторые другие эмиры, аль-Ашраф активно продвигал своих людей [3].

В конечном итоге это противостояние, несмотря на внешнеполитические успехи аль-Ашрафа, закончилось организацией заговора против него и его убийством в 693 г.х. (конец

декабря 1293 г.). Во главе заговора стоял эмир Бадр ад-Дин Бейдара, в течение определенного времени бывший везирем при аль-Мансуре Калауне [3].

После убийства аль-Ашрафа заговорщики провозгласили Бадр ад-Дин Бейдара маликом с лакабом аль-Кахир. Однако остальные эмиры не поддержали это решение, на пути к Каиру Бейдара был убит. Эмиры провозгласили султаном маликом малолетнего ан-Насира. Кандидатура брата убитого малика султана появилась в силу того, что детей мужского пола у аль-Ашрафа Халиля не было. Аль-Макризи прямо называет соглашение между Зайн ад-Дин Китбугой и Алам ад-Дин аш-Шаджаи в качестве основной причины получения ан-Насиром Мухаммадом верховной власти [2, с.249].

Однако, судя по последовавшим далее смутам, консенсуса по кандидатуре нового султана малика не было, ан-Насир Мухаммад рассматривался как временная фигура. Некоторые эмиры, включая и эмира Алам ад-Дин Шаджаи, основного соперника Зайн ад-Дин Китбуги, были убиты в ходе развернувшейся борьбы за власть, победителем из которой вышел эмир, наиб султана, Зайн ад-Дин Китбуга аль-Мансури. В 694 г.х. / 1294 он провозгласил себя султаном маликом [3].

Как и в случае с другими малолетними маликами, ан-Насир Мухаммад был просто отстранен, никаких насильственных действий по отношению к нему предпринято не было. Как видно, и никаких родовых элементов при смене власти также задействовано не было. Согласие группы эмиров, находившихся в Цитадели, на приведение к власти Зайн ад-Дин Китбуги было достаточным. Аль-Макризи, описывая смещение ан-Насира Мухаммада, говорит, что Зайн ад-Дин Китбуга апеллировал к малолетству султана малика и его неспособности справиться с внутренними беспорядками в государстве [2, с.259].

Положение аль-Адиля Зайн ад-Дин Китбуги не было прочным. Из-за низкого разлива Нила произошли неурожай, голод и эпидемии. Новому малику султану удалось заручиться поддержкой ряда эмиров в аш-Шаме, но самое главное – он попытался опереться на прибывшую в 695 г.х. / 1296 значительную группу ойратов, бежавших из государства Хулагуидов в результате развернувшейся там династической борьбы и победы Газан-хана. Попытка продвинуть своих людей и подчеркнутое покровительство по отношению к ойратам встретили ожесточенное сопротивление со стороны египетских эмиров [3].

С согласия эмиров султаном маликом стал Хусам ад-Дин Ладжин аль-Мансури, принявший лакаб аль-Мансур (696 г.х. / ноябрь 1296 г.). Никаких родовых инструментов для легитимизации своей власти последний не имел. Его пришествие к власти основывалось только на поддержке со стороны эмиров [3]. Хусам ад-Дин Ладжин принял эти условия и дал соответствующую клятву эмирам. Аль-Макризи сообщает аналогичную информацию [2, с.275].

Как и его предшественник, аль-Адиль Зайн ад-Дин Китбуга, аль-Мансур Хусам ад-Дин Ладжин не предпринимал никаких насильственных действий против свергнутого султана малика ан-Насира Мухаммада [3]. Невзирая на данную клятву, аль-Мансур Хусам ад-Дин Ладжин не только начал продвигать своих мамлюков и отстранять старших эмиров, но и затеял полномасштабную ревизию икт. Все это вызвало серьезную оппозицию со стороны эмиров. Это противостояние усугублялось продолжающимся экономическим кризисом, а также возникшим налоговым кризисом. В результате, в 698 г.х. (нач. 1299 г.) аль-Мансур

Хусам ад-Дин Ладжин был убит эмирами-заговорщиками [3]. Первоначально среди эмиров не было согласия по поводу кандидатур следующего султана малика. Первенство друг у друга оспаривали несколько претендентов, которых быстро убили. В результате, эмиры приняли решение вернуть к власти султана малика ан-Насира Мухаммада, причем заранее договорились о распределении высших постов в государстве [2, с.307].

Все представленные перипетии можно представить в следующей таблице:

Султан малик	Отношения с предыдущим султаном маликом	Легитимизирующие основания
Ас-Саид Баракат-хан	Старший сын аз-Захира Бейбарса	Таклид аз-Захира Бейбарса. Присяга эмиров. Сын аз-Захира Бейбарса
Аль-Адилъ Саламыш	Младший брат ас-Саида Баракат-хана	Сын аз-Захира Бейбарса
Аль-Мансур Калаун	Атабек аль-Адиля Саламыша	Атабек аль-Адиля Саламыша. Согласие эмиров. Малолетство аль-Адиля, в результате чего «распространились слухи по стране и презрение к хараму среди оседлых и кочевых жителей».
Аль-Ашраф Халиль	Старший выживший сын аль-Мансура Калауна	Стал маликом при жизни отца. Старший выживший сын аль-Мансура Калауна
Ан-Насир Мухаммад	Брат аль-Ашрафа Халиля	Следующий по старшинству сын аль-Мансура Калауна. Отсутствие сыновей у аль-Ашрафа Халиля Согласие эмиров
Аль-Адилъ Китбуга	Наиб. Возможно, атабек	Возможно, атабек. Согласие эмиров
Аль-Мансур Ладжин	Наиб султана	Согласие эмиров
Ан-Насир Мухаммад	Нет	«Отпрыск старших маликов». Согласие эмиров.

Таким образом, можно сделать следующие выводы:

На протяжении рассматриваемого периода продолжалась эволюция механизма смены власти в раннебахритском государстве, в законченном виде этот механизм не сложился.

В самом механизме смены власти отчетливо проявлялись два противоположных элемента: право наследования по крови и право на власть, обусловленное согласием старших эмиров / эмиров. И хотя конкретное соотношение этих двух компонентов в каждом конкретном случае могло меняться, очевидна тенденция к снижению значимости родства по

крови и повышению значимости согласия старших эмиров как основного легитимизирующего основания власти. При этом сам состав «старших эмиров» размывался, во многом за счет и общего увеличения численности эмирского корпуса. Снижение значимости наследования верховной власти по крови, таким образом, было своеобразным обратным процессом усилению роли кровных связей среди мамлюкских эмиров и рядовых мамлюков по мере их оседания в Египте и аш-Шаме.

Само родство по крови как легитимизирующее основание власти имело очевидное тенденцию к сужению и отходу от модели, принятой в государстве Аййубидов. Значение для получения власти имело только родство по линии «отец-сын», братья, племянники и другие родственники как претенденты на верховную власть или власть в какой-либо части государства только в силу данной степени родства не рассматривались, дробление государства среди родственников не происходило.

Происходит очевидная деградация ряда тюркских элементов смены власти – снижается значимость роли атабека как механизма для вхождения в род правителя (совпадает с тенденцией сужения круга родственников, которые могли рассматриваться как легитимные претенденты), и полностью исчезает значимость личного убийства предыдущего малика как демонстрации и признака особых прав претендента, подтверждения его сверхъестественной удачи и пригодности для верховной власти (Бадр ад-Дин Бейдара, убивший аль-Ашрафа аль-Халиля не смог захватить власть; аль-Адил Кибуга не был убит вообще, серьезных попыток по его убийству со стороны аль-Мансура Ладжина не предпринималось, а при ан-Насире Мухаммаде он опять вернулся в Египет на службу султану; ан-Насир Мухаммад не имел никакого отношения к убийству аль-Мансура Ладжина). А ведь именно личное убийство аль-Мудзаффара Кутуза было названо источниками как основное легитимизирующее основание для получения верховной власти аз-Захиром Бейбарсом, с чем был согласен даже его личный секретарь, Ибн Абд аз-Захир. Женщины полностью исчезают из процесса смены власти. Претерпевает трансформации и сам институт «малика», где личная доблесть и отвага его носителя перестают быть его ключевыми элементами, а значит, малолетний возраст правителя перестают быть легитимизирующим элементом для его отстранения от власти. По-видимому, это объясняется как усилением этнической разнородности состава мамлюков (за счет мамлюков аль-вафидия и изменения географии работоторговли в ходе военно-политических потрясений в регионе), так и слиянием институтом «малика» и «султана».

Библиографический список

1. Ahmad ibn ‘Alī al-Maqrīzī. Kitāb al-Sulūk li-ma‘rifa(t) duwal al-mulūk. Beirut, 1997. – Vol. 1.
2. Ahmad ibn ‘Alī al-Maqrīzī. Kitāb al-Sulūk li-ma‘rifa(t) duwal al-mulūk. Beirut, 1997. – Vol. 2.
3. Baybars al-Mansūrī. Zubda(t) al-Fikra(t) fī Ta’rīch al-Hijra(t). Berlin-Beirut, 1998
4. Ibn al-Dawādārī. Kunz al-Durar wa al-Jāmi‘ al-Ghurur. – 1402/1982. – In 8 vol. – Vol. 8 – 503 p.

5. Muḥyī al-Dīn ben ‘Abd al-Ẓāhir. Al-Rawd’ al-Zāhir fī al-Sīra(t) al-Malik al-Ẓāhir. Riyadh, 1976.
6. Филиппов, А.А. Институт «малика – malik» в Египте в раннебахритский период // Georgia and New East. – X – Iia State University, Tsereteli Institute of Oriental Studies. – Tbilisi, 2017. – P. 278-290.
7. Филиппов, А.А. Механизм смены власти в раннебахритский период (1250-1261 гг.) // Страны и народы Ближнего и Среднего Востока. – XXX. – Ереван «Гитутюн» НАН РА, 2016. – С.142-170.

АЛИМШОЕВ М.М.,

Научный сотрудник Государственного научного учреждения
«Центр инновационного развития науки и новых технологий»
Академии наук Республики Таджикистан
E-mail: pamirshakar@yandex.ru
Тел: +992935970970

**ЭКОНОМИЧЕСКОЕ СОТРУДНИЧЕСТВО
РЕСПУБЛИКИ ТАДЖИКИСТАН СО СТРАНАМИ
ШАНХАЙСКОЙ ОРГАНИЗАЦИИ СОТРУДНИЧЕСТВА**

Аннотация

В статье обосновывается необходимость расширения экономического сотрудничества стран - членов ШОС. Сформулированы приоритетные направления деятельности Республики Таджикистан в рамках ШОС.

В провозглашённой политике «открытых дверей» фактически отражен многовекторный характер внешней политики Республики Таджикистан, который сегодня является одним из фундаментальных параметров внешнеполитической идеологии государства. Внешняя политика Республики Таджикистан построена на здоровом прагматизме, конструктивности и поиске общности в основополагающих интересах на региональной и мировой арене, на осознании необходимости компромисса при решении всех, даже самых острых проблем межгосударственного и международного характера.

В процессе формирования внешнеполитического курса Республики Таджикистан одним из таких приоритетов является двустороннее взаимодействие по линии Таджикистан – Шанхайская Организация Сотрудничества (ШОС).

Ключевые слова: Таджикистан, ШОС, сотрудничество, политика «открытых дверей», приоритетные направления, внешняя политика, экономика, инфраструктура

АЛИМШОЕВ М.М.,

Корманди илмии муассисаи давлатии илмии «Маркази рушди инноватсионии илм ва технологияҳои навин» -и Академияи илмҳои Ҷумҳурии Тоҷикистон
E-mail: pamirshakar@yandex.ru
Тел: +992935970970

**Ҳамкориҳои иқтисодии Ҷумҳурии Тоҷикистон бо кишварҳои
Созмони Ҳамкориҳои Шанхай**

Мавзӯи мақола зарурати тавсеаи ҳамкориҳои иқтисодии кишварҳои аъзои Созмони ҳамкориҳои Шанхай буда, дар он самтҳои афзалиятноки фаъолияти Тоҷикистон дар доираи СҶШ муайян карда шудаанд.

Дар сиёсати «дарҳои кушода», амалан ҷанбаи бисёрҷабҳаи сиёсати хориҷии Ҷумҳурии Тоҷикистон инъикос меёбад, ки имрӯз яке аз ченакҳои бунёдии мафкураи

сиёсати хориҷӣ ба шумор меравад. Сиёсати хориҷии Ҷумҳурии Тоҷикистон ба прагматизми солим, созандагӣ ва ҷустуҷӯи умумият дар манфиатҳои бунёдӣ дар арсаи минтақа ва ҷаҳон, дар идроки зарурати созиш дар ҳалли ҳама гуна масъалаҳои байнидавлатӣ ва байналмилалӣ асос ёфтааст. Дар раванди ташаккули самтгирии сиёсати хориҷии Ҷумҳурии Тоҷикистон яке аз ҳамин гуна афзалиятҳо ҳамкориҳои мутақобилан судманд бо Созмони ҳамкории Шанхай мебошад

Калидвожаҳо: *Тоҷикистон, СҲШ, ҳамкорӣ, сиёсати «дарҳои кушода», самтҳои афзалиятнок, сиёсати хориҷӣ, иқтисод, инфрасохтор.*

M.ALIMSHOEV

Research officer of the State scientific institution
“Centre of innovative development of science and new technologies”
of Academy of Science of the Republic of Tajikistan
E-mail: pamirshakar@yandex.ru
Tel: +992935970970

Economic cooperation of the Republic of Tajikistan with the Shanghai Cooperation Organization countries

Annotation The article based on the need of economic cooperation expansion of countries - members of SCO. There are formulated the priority areas of activity of Tajikistan in the SCO framework.

There is basically reflected multi- dimensional nature of foreign policy of the Republic of Tajikistan in the declared open door policy, which today is one of the state’s fundamental parameters of foreign policy ideology. The foreign policy of the Republic of Tajikistan has built on substantial pragmatism, constructiveness and searching for common in the basic interests on regional and global arena and awareness of the necessity of compromise in solving all problems, evens the most urgent issues with intergovernmental and international nature.

In the formation of foreign policy of the Republic of Tajikistan one of the priority is Tajikistan-Shanghai Cooperation Organization (SCO) bilateral cooperation.

Keywords: *Tajikistan, SCO, cooperation, open door policy, priority areas, foreign policy, economy, infrastructure*

Республика Таджикистан успешно прошла стадию становления и прочно утвердилась в качестве неотъемлемого элемента государственной политики в новых исторических и геополитических условиях, всемерно способствуя определению достойного места республики в мировом сообществе. В провозглашённой нашей страной политике «открытых дверей» фактически отражен многовекторный характер внешней политики Республики Таджикистан, который сегодня является одним из фундаментальных параметров внешнеполитической идеологии государства. Внешняя политика Республики Таджикистан построена на здоровом прагматизме, конструктивности и поиске общности в основополагающих интересах на региональной и мировой аренах, на осознании необходимости компромисса при решении всех, даже самых острых проблем межгосударственного и международного характера.

В процессе формирования внешнеполитического курса Республики Таджикистан одним из таких приоритетов является двустороннее взаимодействие по линии Таджикистан – Шанхайская организация сотрудничества (ШОС).

Актуальность сотрудничества Таджикистана с ШОС объясняется целым рядом причин. Одной из основных, несомненно, является изменившаяся картина миропорядка. Уход СССР с политической арены, коллапс биполярной системы, создание ряда новых государств и, следовательно, появление новых проблем – все это вместе взятое заставило многие страны искать утраченный баланс в новых условиях коллективной безопасности и экономического сотрудничества в так называемых региональных объединениях.

Как известно, идея создания «Шанхайской пятерки» возникла при урегулировании границ между Китаем, Россией и новыми независимыми государствами Центральной Азии, когда в результате переговоров 16 октября 1996 г. в г. Шанхае было подписано «Соглашение об укреплении доверия в военной области в районе границы». Подписание указанного соглашения в г. Шанхае реально укрепило взаимное доверие сторон и способствовало тому, что стороны согласились сократить свои Вооруженные силы в районе границы.

Государства-члены ШОС за время деятельности организации активизировали диалог, сотрудничество, продемонстрировали взаимопонимание, разработали стратегию и создали управленческие структуры для реализации намеченных целей.

Шанхайская организация сотрудничества (ШОС) была создана 15 июня 2001 года в Шанхае (КНР) Республикой Казахстан (РК), КНР, Кыргызской Республикой (КР), Российской Федерацией (РФ), Республикой Таджикистан (РТ) и Республикой Узбекистан (РУ).

Прообразом ШОС была «Шанхайская пятерка», участницами которой были все вышеперечисленные страны, за исключением Узбекистана. Это политическое объединение было основано в результате подписания Казахстаном, Кыргызстаном, Китаем, Россией и Таджикистаном соглашений об укреплении доверия в военной области (Шанхай, 1996 г.) и о взаимном сокращении вооруженных сил в районе границы (Москва, 1997 г.). Таким образом был заложен механизм взаимного доверия в военной области в приграничных районах, создались условия для установления поистине партнерских отношений между странами.

После включения в Организацию Узбекистана (2001 г.) «пятерка» превратилась в «шестерку» и была переименована в ШОС. Кроме того, в настоящее время четыре страны (Афганистан, Белоруссия, Иран и Монголия) имеют в Организации статус наблюдателя, а шесть (Азербайджан, Армения, Камбоджа, Непал, Турция и Шри-Ланка) являются партнерами по диалогу.

В ШОС входят два постоянных члена Совбеза ООН – «ядерные» Китай и Россия, а так же две ядерные державы – Индия и Пакистан. Индия и Китай к тому же принадлежат к самым быстро развивающимся экономикам мира и являются самыми населенными странами на планете [1].

Экономика – одна из ключевых сфер взаимодействия государств ШОС, и развитию экономических связей придается особое внимание. Цель данной статьи – оценить состояние и перспективы экономического сотрудничества Республики Таджикистан в рамках данной Организации[2].

Сотрудничество в рамках ШОС охватывает такие сферы, как энергетика, транспорт, сельское хозяйство, телекоммуникации и многие другие отрасли экономики; входящие в Организацию страны широко взаимодействуют в научно-технической, культурной, образовательной, туристической и гуманитарной областях.

Сегодня ШОС играет роль одного из важнейших системообразующих факторов региональной и глобальной политики, в ее практической работе реально сопрягаются интересы всех стран-участниц. Бесспорно также, что история создания, развития и укрепления ШОС обогатила теорию и практику международных отношений, выдвинув множество новых, единственных в своем роде идей и концепций.

Страны, входящие в Организацию, имеют похожие обычаи, что во многом связано с Великим шелковым путем, на протяжении тысячелетий пересекавшим их территории; кроме того, их объединяет общее желание налаживать многосторонние контакты, развивать торгово-экономическое и гуманитарное сотрудничество.

Для обеспечения нормального и устойчивого экономического роста в Таджикистане необходима качественная модернизация национальной экономики – сегодня таджикская экономика неконкурентоспособна, а покупательная способность населения растет преимущественно за счет переводов трудовых мигрантов. В связи с этим в последнее время проявляется тенденция к росту импорта из стран как ближнего, так и дальнего зарубежья.

Сотрудничество со странами ШОС – одна из важных целей Таджикистана, однако стартовые условия ее интеграции в мировое хозяйство объективно отличались от тех, которые существовали в других странах – членах Организации. Страна резко начала поднимать экономику, не имея продуманной стратегии интеграции в мировые рынки. Немало острых проблем породил и поспешный уход государства из внешнеэкономической сферы, где оно прежде было непосредственным и монопольным участником. Либерализация сопровождалась ухудшением структуры внешней торговли и обострением проблемы внешнего долга.

Усиление зависимости от внешних факторов при интеграции в мировое хозяйство – абсолютно закономерная тенденция для любой страны. В случае с Таджикистаном гипертрофия этой зависимости была вызвана прежде всего кризисным состоянием экономики и разрушением ее формальных регуляторов [3].

На фоне сокращения производства и потребления отечественной продукции экспортная сфера превратилась в крупнейший сектор экономики, за счет которого держались «на плаву» другие отрасли.

Таджикистан поддерживает активную торговлю со странами ШОС. О роли и значении этой торговли в развитии экономики Таджикистана свидетельствуют некоторые цифры. Так, в 2015 году доля стран ШОС в общем объеме импорта в Таджикистан занимала 60,34%. Причем 61,45% общего объема импорта стран ШОС в Таджикистан составляет ввоз продукции из РФ; за ней следует Казахстан, а затем Китай.

Китай завозит в Таджикистан в основном машины, оборудование и запчасти, недорогие металлы и изделия из них, а также продукцию химической промышленности.

Из Казахстана Таджикистан получает в основном продукты растениеводства и минеральные продукты. Из Кыргызстана – продукцию пищевой промышленности и

животноводства, текстильные материалы и изделия, машины и оборудование, а также минеральные продукты. Из России – в основном минеральные продукты, продукцию химической, лесной и деревообрабатывающей промышленности. Из Узбекистана – минеральные продукты и средства наземного, воздушного и водного транспорта.

Таджикистан во многом зависит от импорта из стран ШОС таких продуктов, как продукты растительного происхождения (90,6% от общего ввоза в страну), минеральные продукты (84,3%), древесина и изделия из нее (94,6%), изделия из камня или аналогичных материалов (82,0%) и недрагоценные металлы и изделия из них (70,7%).

Что же касается экспорта Таджикистана в страны ШОС, то в 2015 году его доля составила 48,9%.

Основную массу товаров наша республика вывозит в Китай. 93,16% от общего объема экспорта в Китай составляют недрагоценные металлы и изделия из них, 4,38% – минеральные продукты. Доля экспорта живого скота и продуктов животного происхождения в страны ШОС составила 65,9% , продукции растительного происхождения – 83,3%, готовых пищевых продуктов – 79,6%.

Таджикистан придает большое значение взаимодействию в рамках Шанхайской организации сотрудничества и видит в ней одну из важнейших региональных организаций. В рамках ШОС сделано многое для решения региональных вопросов, организации экономического сотрудничества, а также развития других направлений взаимодействия, которые поэтапно охватывают все сферы взаимоотношений государств – членов Организации.

15 июня 2011 года, выступая на расширенном заседании Совета глав государств-членов ШОС в Астане, Президент Республики Таджикистан Э. Рахмон сделал акцент на необходимости гармонизировать инвестиционное законодательство стран-участниц [4].

В частности, было отмечено, что для усиления инвестиционного сотрудничества стран ШОС целесообразно усовершенствовать законодательство всех государствах членах Организации, улучшив условия для размещения и защиты иностранных инвестиций, а также регламентировать и строго соблюдать особый правовой режим хозяйствования для свободных экономических зон. Для изучения данного вопроса было предложено создать специальную рабочую группу. Осуществление таких мер позволило бы реализовать крупные совместные проекты в специальных свободных экономических зонах Таджикистана. Причем речь шла о новых организационных формах соединения науки, производства и бизнеса, представленных в современном мире различными парковыми структурами (промышленными, научными и технологическими парками) [5].

Учитывая сырьевую ориентацию большинства стран ШОС и опираясь на первичный сектор их экономик, необходимо более активно использовать возможности региона по развитию отраслей, производящих продукцию с высокой добавленной стоимостью, а также расширять взаимодействие в инновационной сфере. Совместное инвестирование в производства, перспективные для рынка ШОС, может быть одним из важнейших инструментов создания благоприятного климата для региональной интеграции. Реализация важных региональных проектов в приоритетных сферах экономики помогла бы ускорить выполнение Программы многостороннего торгово-экономического сотрудничества [7].

Необходимо также развивать приграничную инфраструктуру и формировать трансконтинентальные транспортные коридоры (в том числе железнодорожные).

В Таджикистане исходят из того, что новый этап в развитии ШОС должен ознаменоваться стремлением государств-членов к реализации совместных экономических программ, направленных, в частности, на поддержку и стимулирование слабых национальных экономик. Наряду с созданием благоприятных инвестиционных, социально-экономических и транспортных условий необходима также реализация важнейших идей регионального экономического сотрудничества; это станет существенным фактором снижения социальной напряженности и стабилизации ситуации в Центрально-Азиатском регионе.

На наш взгляд, важно сосредоточиться на проектах, связанных с мелиорацией и водным хозяйством региона и направленных на расширение сотрудничества в сфере сельского хозяйства, гидроэнергетики, а также на реализации транс-региональных транспортных проектов [6].

Таким образом, анализ поставленной проблемы позволяет сделать вывод, что за годы своего существования ШОС превратилась в авторитетную международную региональную организацию и доказала собственную жизнеспособность путем сотрудничества в области региональной безопасности, торгово-экономической сферы, энергетической отрасли, а также при привлечении наблюдателей и партнёров к диалогу. Все вышесказанное подтверждает, что тема исследования имеет особую актуальность не только для Республики Таджикистан, но и для всех государств-членов ШОС.

Краткий историографический обзор и анализ опубликованных работ, а также обзор имеющейся литературы дают основание утверждать, что в области изучения историографии взаимоотношений Республики Таджикистан с Шанхайской организацией сотрудничества имеются несомненные достижения. К настоящему времени основные этапы взаимодействия Республики Таджикистан в рамках Шанхайской организации сотрудничества стали предметом изучения историков, политологов и международных и получили более или менее полное отражение в научной литературе. Но, вместе с тем, ряд важных вопросов, а именно: расширение торгово-экономического сотрудничества в процессе становления и развития ШОС, укрепление регионального сотрудничества в области безопасности, гуманитарное сотрудничество государств-членов ШОС и др., ещё нуждаются в глубоком историческом исследовании. Предстоит проделать немалую работу, чтобы всесторонне раскрыть и показать и значительные достижения, и трудности на пути становления и развития сотрудничества Таджикистана с государствами - членами ШОС.

Список использованной литературы:

1. Алимов Р. Таджикистан и Китай. Курсом стратегического партнерства. - М: Весь Мир, 2014. - 384 с.
2. Бобоев Ш. Шанхайская организация сотрудничества в геополитической структуре Среднего Востока. - Душанбе: Контраст, 2012. - 266 с.
3. Зарифи Х., Сатторов А. Таджикистан-Китай: становление государственной границы. История и современность. - Душанбе: Ирфон, 2014.- 704 с.

4. Майтдинова Г.М. ШОС – НАТО: проблемы и перспективы сотрудничества// Материалы Международной конференции «Региональная интеграция Центральной Азии: проблемы и перспективы». - Душанбе, 2006.-С. 38-45;

5. Мирзоев Н.М. Таджикистан-ШОС: магистраль сотрудничества. - Душанбе, 2014. - 178 с.

6. Саидов Х. , Майтдинова Г. Шанхайская организация сотрудничества - стабильность, доверие и сотрудничество на основе «шанхайского духа» // Внешняя политика .- Душанбе, №2. - 2014.- С. 42-56.

7. Холикназар Худоберди. Таджикистан-ШОС: стабильность и процветание. - Душанбе: ЦСИ при Правительстве РТ, 2013. - 248 с.

АҲМАДЗОДА З.К.,

муовини ректор оид ба корҳои тарбиявии Донишкадаи идорақунии давлатии
назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон,
н.и.п.,
734003, ш. Душанбе, к.Саид Носир 33,
тел.:(+992) 985 459 980

НАЗАРЕ БА ТАЪРИХИ МАОРИФИ ҶУМҲУРИИ ТОҶИКИСТОН

Аннотатсия

Дар мақола муаллиф ба таърихи маориф ва махсусан таъсисёбии аввалин мадрасаҳо ва муассисаҳои таҳсилоти халқи тоҷик дар марҳилаҳои гуногуни таърихи Тоҷикистон ба таври мухтасар равшанӣ меандозад. Ҳамчунин дар мақола оид ба низоми таҳсилоти тоинқилобӣ, мактабҳои русии маҳаллӣ, таъсиси Вазорати маориф, таъсиси мактабҳои нав ва рушди маориф дар замони шӯравӣ таваҷҷуҳ дода мешавад. Бахши охири мақола ба таҳаввулоти бунёдии соҳаи маориф дар замони соҳибистиқлоли бахшида шуда, рақамҳои оморӣ дар бораи ташкили гимназияҳову литсейҳо, коллеҷҳо, муассисаҳои таҳсилоти олии касбӣ ва таъсисёбии филиалҳои мактабҳои олии Федератсияи Россия оварда мешавад.

***Калидвожаҳо:** аввалин мадрасаҳо, маориф, низоми таҳсил, ислом, курсҳои муаллимтайёркуни, сифати таҳсилот, дониш ва малакаҳо*

АҲМАДЗОДА З.К.,

проректор по воспитательной работе Института государственного управления
при Президенте Республики Таджикистан
к.п.н.,
734003, г. Душанбе, ул.Саида Носира 33,
тел.:(+992) 985 459 980

Из истории системы образования Республики Таджикистан

Аннотация

В статье уделено внимание истории системы образования в Таджикистане, а именно образования предков таджикского народа, образования в условиях ислама, русско-туземном образовании, об образовании в Таджикской ССР, а также об образовании в Республике Таджикистан после приобретения независимости. Приведены статистические данные о функционировании в республике гимназий, лицеев, высших учебных заведений, а также филиалов российских вузов.

***Ключевые слова:** первые школы, образование, мактабы и медресе, ислам, богословие, учительские кадры, учительские курсы, знания и навыки.*

Z.K. AHMADZODA,

Vice Director on education area of Institute for Public Administration under the
President of the Republic of Tajikistan,
Candidate in Pedagogy,
734003, Dushanbe, 33, Said Nosir str., Tel:(+992) 985 459 980

From the history of education system of the Republic of Tajikistan

Annotation

The article paid attention to the history of education system in Tajikistan, in particular education of the Tajik people's ancestors, education in the context of Islam, Russian- native education, about education in Tajik SSR, as well as about education in the Republic of Tajikistan since independence. There is provided statistical data on the functioning gymnasium, lyceums, higher educational institutions and branches of Russian universities in the republic.

Keyword: *first schools, education, schools and madrassas, Islam, theology, teaching staff, teachers' educations courses, the knowledge and skills*

Асоси рушди иқтисодиёти ҳама гуна давлат соҳаи маориф буда, Ҷумҳурии Тоҷикистон низ аз ин қоида истисно набуда, дар қатори дигар давлатҳо дар соҳаи рушди маориф ва илм иқдоми назаррасеро ба даст гирифтааст.

Таърих гувоҳ аст, ки гузаштагони халқи тоҷик аз ҷумлаи аввалин соҳибмактабон буда, ҳанӯз зиёда аз се ҳазор сол пеш мактаб таъсис дода будаанд. Оини зардуштия ва мардуми ориёитабор барои ташкилу танзими фалсафаи маориф диққати махсус медоданд.

Баъд аз ҳуҷуми арабҳо ба Осиёи Миёна ва пойдоршавии дини мубини ислом раванди афқору андешаҳои маорифпарваронаи зардуштия анҷом пазируфта бошад ҳам, минбаъд дар асрҳои VIII-IX ба эҳёи маорифу илми тоҷик, фарҳанг ва адабиёт такони бузурге медихад. Афқори маорифпарваронаи халқи тоҷик дар асарҳои машҳури классикони барҷаста, ба мисли Рӯдакӣ, Фирдавӣ, Абуалӣ ибни Сино, Абурайҳони Берунӣ, Умари Хайём, Саъдии Шерозӣ, Ҳофизи Шерозӣ, Абдурраҳмони Ҷомӣ, Аҳмади Дониш ва дигар бузургон ифода ёфтаанд [3, 25].

Дар аморати Бухоро асосан ду намуди муассисаҳои таълимӣ, яъне мактаб ва мадраса фаъолият менамуд. Мактабҳо ҳамчун муассисаҳои таълими ибтидоӣ амал карда, кӯдакон асосан ба омӯзиши таълимоти динӣ машғул мешуданд. Ҷунин таълимгоҳҳо асосан дар назди масҷиду гузар ва маҳаллаҳои шаҳрҳо аз ҳисоби маблағҳои хайриявӣ ва амволи вақф сохта мешуданд. Омӯзгорони онҳо ҳуди имомхатибони масҷидҳо ба шумор рафта, маоши онҳо аз ҳисоби хайрияи волидайнӣ хонандагон таъмин мегардид. Ҳар кӯдаке, ки мактаби ибтидоиро хатм мекард, боядхондани як ё ду китоби диниро меомӯخت ва маносики мусулмонӣ шартҳои диниро

риоя мекард. Таҳсил дар мактабҳо, асосан аз рӯйи китобҳои душворфаҳм ба роҳ монда шуда, дар синфхона бо овози баланд хонда мешуд, ки онро қироат меномиданд.

Наврасоне, ки мактаби ибтидоиро хатм мекарданд, метавонистанд таҳсилро дар мадрасаҳо давом диҳад, ки муҳлати таҳсил дар он аз 8 то 20 солро дар бар мегирифт. Тибқи низоми таҳсили мадраса толибилм таҳти роҳбарии устои худ илмҳои замонаи худро ба ғайр аз иллоҳиёту шариат аз бар менамуд, вале имтиҳон намесупорид. Ҳар шахсе, ки мадрасаро ба хатм мекард, ба ҳайси қозӣ ва ё ёвари ӯ истиҳдом мешуд, баъзе хатмкардагон ба ҳайси имомхатибони масҷидҳо ва маъдуди онҳо дар ҳамон мадрасаҳо ҳамчун мударрис шуда кор мекарданд [3,30].

Дар Туркистони тоинқилобӣ таъсиси мактабҳои русии маҳаллӣ, ки дар он кӯдакони мутахассисону амалдорони ҳам таҳсил мекарданд, маъмул буд. Таъсиси мактабҳои русии маҳаллӣ дар Туркистон аз 1 январи соли 1911 оғоз гардида буд, ки дар ҳамон айём шумораи он ба 89-то расид [3, 41].

Дар Туркистон ба ғайр аз мактабҳои русии маҳаллӣ боз омӯзишгоҳҳо низ фаъолият мекарданд, ки барои тайёр намудани коргарон дар соҳаҳои алоҳидаи истеҳсолот хизмат мекарданд. Масалан, соли 1906 дар Туркистон 22 омӯзишгоҳҳои роҳи оҳан мавҷуд буд. Дар мактабҳои русии маҳаллӣ таҳсил аз дигар мактабҳо фарқ мекард, чунки баргузориҳои дарсҳо дар онҳо аз рӯйи барномаҳои махсус ва бо нақшаҳои корӣ ба роҳ монда мешуданд [4, 40].

Дар ибтидои асри XX дар аморати Бухоро аз тарафи шахсони босаводу бомаърифат ҳаракати ислоҳоти иҷтимоӣ бо номи «ҷадидия» ба вучуд омад, ки бештар барои ислоҳоти мактабу маориф мубориза мебарданд. Дар Бухоро ҷадидҳо аз ҳисоби худ мактабҳои усули навро таъсис медоданд, ки дар он ба ғайр аз дарсҳои динӣ, ҳамчунин илмҳои замонавиро низ омӯзонидани мешуданд. Вале фаъолияти ин мактабҳо дер давом накард, чунки барои низоми ҳукмрон зарарнок ҳисобида шуда, аз тарафи ҳукумати амирӣ бо фатвои рӯҳониёни мутаассиб баста шуданд.

Дар замони шӯравӣ дар Тоҷикистон, дар қатори дигар ҷумҳуриҳои иттифоқии ИҶШС низоми маориф рӯ ба тараққи ниҳод. Мактабҳои нав, омӯзишгоҳҳо, техникумҳо ва муассисаҳои таҳсилоти олии касбӣ таъсис мешуданд. Ҳокимияти Шӯравӣ низоми кӯхнаи маорифро барҳам дода, фаъолияти мактабҳои нави замонавии аврупоиро ба роҳ монд. Яке аз ҳадафҳои аслии Ҳокимияти Шӯравӣ ин роҳандозӣ намудани инқилоби маданӣ буд, ки барои дар амал татбиқ намудани он давлати ҷавони шӯравӣ мебоист, дар мамлакат маҳви бесаводӣ, эҷоди низоми нави маориф, ташкили муассисаҳои фарҳангӣ, рушду такомули забонҳои адабии миллатҳо, такмили алифбо ташаккули низоми мактабҳои олии ва ғайраро дар муддати начандон тӯлонӣ ба анҷом мерасонид.

Дар ҷаласаи нахустини Кумитаи инқилобии ҶМШСТ (7 декабри соли 1924 дар Тошканд) дар қатори дигар сохторҳои давлатӣ Нозироти халқии маориф дар шаҳри Панҷакент таъсис ёфт. Дар аввалин муроҷиати Кумитаи инқилобӣ ба мардум (7 декабри соли 1924) таъкид гардид, ки вазифаи аввалиндараҷаи он ташкил ва ба роҳ мондани низоми муназзами маориф мебошад ва фарзандони мардум дар муассисаҳои таълимӣ комилан ройгон таҳсил намуда, метавонанд, бо забони модарии худ маълумоти ибтидоӣ, миёна ва ҳатто олии гиранд.

Баъди як ҳафта (14 декабр) бо қарори кумитаи инқилобӣ Аббос Алиев, ки ҳамагӣ 25 сол дошт, нозири Нозироти халқии маориф, Муҳаммад Ҳасанов муовини нозир ва Абулқосим Лоҳутӣ роҳбари Шӯрои илмии давлатӣ (илмӣ-методӣ) таъйин шуданд [5,39].

Дар навбати аввал самтҳои асосии рушди низоми маорифи халқ дар Тоҷикистон муайян гардида, тарбияи иҷтимоӣ, касбӣ ва сиёсату маърифатӣ дар авлабият қарор дода шуд. Дар он давра дар 4 вилояти мавҷуда (Ғарм, Ҳисор, Кӯлоб ва Қўрғонтеппа) ҳамагӣ 7 мактаб (3 мактаби ибтидоӣ дар Сарой Камар (Панҷ), Муъминобод ва Ховалинг, 4 интернат дар Душанбе, Кӯлоб, Ғарм, Қаратоғ) мавҷуд буд ва дар онҳо ба 152 хонанда 26 нафар омӯзгорон дарс мегуфтанд. Дар вилояти Ўротеппа 8 мактаб бо 366 хонанда ва 18 нафар омӯзгор, дар вилояти Панҷакент 5 мактаб бо 704 хонанда ва 6 омӯзгор, дар Бадахшон 3 мактаб бо 75 нафар хонанда ва 4 омӯзгор фаъолият доштанд.

Дар Ҷумҳурии Шӯравии Сотсиалистии Тоҷикистон муассисаҳои маориф ва ташкилотҳои маърифатӣ, асосан барои барҳам додани бесаводии халқ дар мактабҳо кӯшиш мекарданд. Дар солҳои 30-юми асри XX дар ҷумҳурӣ комиссияи фавқулода бар зидди бесаводӣ бо номи «Нест бод бесаводӣ!» таъсис дода шуд. Аввалҳо муҳлати омӯзиш дар давраҳо ва мактабҳои маҳви бесаводӣ муддати 3 моҳро дар бар мегирифт, минбаъд соли 1939-1940 муҳлати он то ба 7-8 моҳ тамдид гардид. Дар солҳои аввали таъсисёбии Ҳокимияти Шӯравӣ дар Тоҷикистон аввалин ҷамъиятҳои ихтиёрӣ бо шиори «Бесавод, биомӯз бесаводро!» ба вуҷуд омаданд, ки дар мактабҳои миёнаи умумӣ ва мактабҳои маҳви бесаводӣ амал мекарданд ва асосан занон ва духтарони маҳаллиро ба таҳсил фаро мегирифтанд.

Охири соли 1918 танҳо дар уезди Ҳуҷанд 15 мактаб ва умуман солҳои 1925-1927 дар ҷумҳурӣ 157 мактаби ибтидоӣ ва хона- интернатҳо таъсис дода шуда буд.

Ҳокимияти Шӯравӣ масъалаи тайёр намудани кадрҳои омӯзгориро ба миён гузошт, аз ҷумла, курсҳои муаллимтайёркунӣ, техникумҳои педагогӣ таъсис ёфтанд ва барои тайёр намудани кадрҳои омӯзгорӣ довтолабонро ба Тошканд мефиристоданд. Солҳои 1924-1925 дар шаҳри Тошканд аввалин дорулмуаллимани тоҷикӣ таъсис ёфт, ки барои тайёр кардани мутахассисони соҳаи омӯзгорӣ донишкадаи пойгоҳӣ ба шумор мерафт. Бо дастгирии моддии Ҳукумати Тоҷикистон ҳамасола ҷавонони сершумор дар муассисаҳои таълимии касбии дигар ҷумҳуриҳои Иттиҳоди Шӯравӣ таҳсил мекарданд. Танҳо соли 1925 140 нафар ҷавонони тоҷик барои таҳсил ба муассисаҳои таълимии шаҳрҳои Москва, Ленинград, Тошканд, Самарканд фиристода шуда буданд [4, 40].

Бо ибтикорот ва ташаббусҳои Нозироти халқии маорифи ҷумҳурӣ аз тарафи нашриёти давлатии Тоҷикистон китоби алифбои «Баҳори дониш» ва хрестоматияи китоби хониши Раҳим Ҳошим «Чаҳони нав», ҳамчунин силсилаи китобҳои дарсии тарҷумашудаи ботаника, география ва таърих чоп шуданд. Моҳи январӣ соли 1926 Нозироти маорифи ҶМШС Тоҷикистон дар хусуси таъсиси маҷаллаи тоҷикӣ-нашрияи сиёсату иҷтимоӣ, таълимию тарбиявӣ ва илмию танқидии «Дониш ва омӯзгор» қарор қабул кард ва шумораи аввалини он 5-уми мартӣ ҳамон сол, ба муносибати яксолагии Нозироти маорифи Тоҷикистон бо теъдоди 500 нусха нашр гардид. Маҷалла аз шумораи аввалин сар карда, ба тарғиби мактабу маориф ва расонидани ёриҳои методӣ ба

омӯзгорон, ошно намудани онҳо бо роҳу усулҳои наву судманди таълиму тарбия фаъолияти худро оғоз намуд.

Ҳамин тавр, дар соли 1932 Донишкадаи омӯзгории Ленинобод, соли 1944 Донишкадаи хоҷагии халқ дар шаҳри Ленинобод (баъдтар ба шаҳри Душанбе кӯчонида шуд), соли 1939 Донишкадаи тиббии Тоҷикистон таъсис дода шуд, ки 4,5 ҳазор донишҷӯро ба таҳсил фаро гирифт. Умуман то соли 1939 дар ҷумҳурӣ 28 техникум фаъолият мекард.

Дар солҳои Ҷанги Бузурги Ватанӣ (1941-1945) як қатор душворҳои гарон ба сари халқи тоҷик омад, ки ин барои соҳаи маорифи халқ низ бетаъсир намонд. Дар солҳои ҷанг дар ҷумҳурӣ китобҳои дарсӣ нашр намешуд, бинобар ин барои дуруст ташкил намудани таълиму тарбия ба омӯзгорон васоити таълимӣ намерасид. Мактабиён аз нарасидани сару либос танқисӣ мекашиданд. Бо қарори Ҳукумати Шӯравӣ фонди таҳсилоти умумӣ ташкил дода шуда, ба кӯдакон хӯроки бепул, сару либос ва ашёи хониш медоданд. Қарори ШКХ ИҶШС «Дар бораи ба мактаб аз синни ҳафтсолагӣ қабул намудани кӯдакон» аз 8 сентябри соли 1943 тасдиқ гардид [4, 264].

Дар асоси қарори Ҳукумати ИҶШС аз 21 июни соли 1944 «Дар бораи чораҳо оид ба беҳтар намудани сифати таълим дар мактабҳо», соли хониши 1944-1945 чорӣ гаштани имтиҳонот барои гирифтани шаҳодатномаи хатми мактаби миёна («номаи камол») аҳамияти калон дошт. Аввалин маротиба 33 нафар хатмкунандагон дар ҷумҳурӣ мактаби миёнаро бо медали тилло хатм намуданд. Дар оғози соли хониши 1944-1945 дар ҷумҳурӣ 12783 нафар муаллимон ба тарбияи насли наврас машғул буданд. Ҳамон сол мактабҳои олии омӯзгории ҷумҳуриро 607 нафар муаллимони ҷавон хатм намуданд. Дар солҳои ҷанг меҳнати пуршарафи муаллимон аз тарафи хизбу ҳукумат кадр карда мешуд. Моҳи апрели соли 1944 нишони сарисинагии «Аълочии маорифи халқи ҶШС Тоҷикистон» таъсис дода шуд.

Меҳнати фидокоронаи маорифчиён ва зиёиёни ҷумҳурӣ дар қорӣ таълиму тарбияи насли наврас аз тарафи Ҳокимияти Шӯравӣ кадр карда мешуд. Бо фармони Раёсати Шӯрои Олии ИҶШС аз 4 ноябри соли 1944 барои хизматҳои шоён дар тайёр намудани мутахассисони бомаҳорат барои хоҷагии халқи ҷумҳурӣ бисёр профессорону омӯзгорони мактабҳои олий ва омӯзишгоҳҳо аз он ҷумла Б.Н. Ниёзмӯхаммадов, А.М. Баҳовадинов, Н.Г. Хижняк, А. Кавраков, З.П. Хоҷаев, кадрдонӣ шуданд. Дар рушду нумӯ ва такмили минбаъдаи соҳаи маориф қарори Шӯрои Вазирони ИҶШС аз соли 1949 «Дар бораи гузаштан ба маълумоти умумии ҳатмии ҳафтсола» саҳми бузург гузошт. Дар асоси ин қарор тартиби чорӣ намудани таҳсилоти умумии ҳатмии ҳафтсола барои деҳоти Тоҷикистон бо дарназардошти шароити ҳар як ноҳия тартиб дода шуд. Мухлати гузаштан ба таълими умумии ҳафтсола дар ҷумҳурӣ ба солҳои 1949-1953 рост омад. Мувофиқи ин тартиб дар ноҳияҳои водии Ҷисор ва Вахш гузаштан ба ин шакли таълим соли 1950 муайян карда шуда буд, ки барои амалӣ гардидани ин нақша кушодани 31 мактаби ҳафтсола дар назар гирифта шуда буд. Дар ноҳияҳои Ашт, Исфара, Конибодом, Қистакӯз, Пролетар, Ленинобод, Панҷакент чорӣ кардани ин лоиҳа ба солҳои 1950-1951 ба нақша гирифта шуда буд. Ҳамчунин дар ин солҳо Вазорати маориф барои баланд бардоштани савияи дониши омӯзгорон курсҳои доимоамалкунандаи такмили

ихтисосро ташкил намуд, ки дар онҳо 2 ҳазор нафар омӯзгорон ихтисоси худро такмил доданд. Соли таҳсили 1952-1953 бошад, ин рақам ба 4,5 ҳазор расид. Дар такмили ихтисоси муаллимон ва дастрас кардани таҷрибаи пешқадами педагогӣ мақомоти маорифи халқ, донишкадаи такмили ихтисоси муаллимон, Донишкадаи тадқиқоти илмҳои омӯзгорӣ, матбуоти даврии Вазорати маориф - «Газетаи муаллимон» ва маҷаллаи «Мақтаби советӣ» нақши халқунанда доштанд. Дар қори таъмин намудани мактабҳои Тоҷикистон бо муаллимони забони русӣ барои мактабҳои ғайрирусӣ Вазорати маорифи ҶШФСР хидмати бузург карда, дар ин солҳо 600 нафар муаллимонро ба ҷумҳурӣ фирисод.

Солҳои 70-уми асри XX Вазорати маорифи халқи Тоҷикистон ба масъалаҳои мустаҳкам намудани пояи моддӣ-техникии мактабҳо (сохтмони мактабҳо, таъмини асбобҳои таълимӣ, таҷҳизонидани ҳуҷраҳо ва озмоишгоҳҳои мактабҳо ва фароҳам овардани асбобҳои зарурӣ), дуруст ҷобочогузорию шабакаи мактабҳо, тайёр намудани мактаббачагон, беҳтар намудани таълими коргарҷавонони шахру деҳот ва ҷорӣ намудани таҳсилоти умумии миёнаи ҷавонон диққати махсус меод.

24 декабри соли 1974 «Қонун дар бораи маорифи халқи РСС Тоҷикистон» қабул гардид, ки тибқи он дар солҳои 1971-1975 шумораи мактабҳо ва фарогирии хонандагон ба мактабҳо хеле афзоиш ёфт. Чунончи, ҳамон солҳо дар ҷумҳурӣ 476 мактаби нав барои 158,5 ҳазор хонанда сохта, ба истифода дода шуд. Солҳои минбаъда 22 ҳазор нафар хонандагон аз рӯи 44 касб таълим гирифтанд. Барои дар амал татбиқ намудани ягонагии таълиму тарбия нақшаю барномаҳои нави таълимӣ таҳия гардиданд. Дар заминаи Донишкадаи омӯзгории шаҳри Душанбе, Донишкадаи тарбияи ҷисмонии Тоҷикистон (1971), ҳамчунин дар Душанбе Донишкадаи омӯзгории забони русӣ ва дар шаҳри Қўрғонтеппа Филиали Донишкадаи омӯзгории шаҳри Душанбе ба номи Т. Г. Шевченко ба фаъолият оғоз намуд. Барои боз ҳам беҳтар ба роҳ мондани фаъолияти муассисаҳои таҳсилоти миёнаи махсус ва олии касбӣ соли 1978 Вазорати мактабҳои олии ва миёнаи махсуси Тоҷикистон таъсис дода шуд ва ҳамчунин аттестатсияи мунтазами муаллимон ҳамасола таъмин гардид. Аз рӯи натиҷаҳои аттестатсия ба муаллимони беҳтарин номи «Муаллими калон» ва «Муаллими методист» дода мешуд [6].

Барои қонеъ гардонидани талаботи замон муассисаҳои таҳсилоти умумӣ ва касбӣ ба ислоҳот фаро гирифта шуд. Бо ин мақсад Вазорати маорифи халқи Тоҷикистон моҳи январи 1984 лоиҳаи «Самтҳои асосии ислоҳоти мактабҳои таҳсилоти умумӣ ва касбӣ»-ро таҳия намуд, ки баъди муҳокимаи умум қабул гардид. Барои боз ҳам беҳтар намудани фаъолияти соҳаи маориф моҳи майи соли 1988 Вазорати маълумоти олии ва миёнаи махсуси ҶШС Тоҷикистон барҳам дода шуда, Вазорати маорифи халқи ҶШС Тоҷикистон ташкил карда шуд.

Дар солҳои истиқлолияти Ҷумҳурии Тоҷикистон дар миқёси ҷумҳурӣ зиёда аз 2000 бинои мактаб сохта ба истифода дода шудаанд. Дар ин давра ҳамкориҳои Вазорати маорифи Ҷумҳурии Тоҷикистон бо кишварҳои дуру наздики хориҷӣ ва созмонҳои байналмилалӣ густариш ёфт. Байни Вазорати маорифи Ҷумҳурии Тоҷикистон ва вазоратҳои маориф (ва илм)-и кишварҳои хориҷӣ ва созмонҳои байналмилалӣ

созишномаю хусни тафохумҳои зиёде оид ба ҳамкорӣ ба имзо расиданд. Маҳз тавассути чунин ҳамкориҳо раванди тайёр намудани кадрҳои мутахассиси болаёқат дар хориҷи кишвар ба роҳ монда шуд. Бо мақсади дастгирии ҷавонони болаёқат ва тайёр намудани мутахассисони соҳибхитос барои соҳаҳои мухталифи иқтисоди миллӣ бо фармони Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон аз 2 апрели соли 2009, № 208 Стипендияи байналмилалӣ Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон бо номи «Дурахшандагон» ва ба мақсади танзими қабули шаҳрвандони Тоҷикистон барои таҳсил дар муассисаҳои таҳсилоти олии касбии кишварҳои хориҷӣ моҳи декабри соли 2008 Муассисаи давлатии «Маркази барномаҳои байналмилалӣ» таъсис дода шуд [6].

Дар солҳои соҳибистиклолии Ҷумҳурии Тоҷикистон дар натиҷаи ислохот дар низоми соҳаи маориф дигаргуниҳои зиёде ба вучуд омад. Дар баробари мактабҳои анъанавӣ мактабҳои типӣ нав ба вучуд омаданд. Соли 2011 дар ҷумҳурӣ 76 гимназия ва 55 литсей бо теъдоди 55 ҳазор хонанда ба қайд гирифта шудааст. Асосгузори сулҳу ваҳдати миллӣ-Пешвои миллат, Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон, муҳтарам Эмомалӣ Раҳмон дар Паёми худ «Дар бораи самтҳои сиёсати дохилӣ ва хориҷии Ҷумҳурии Тоҷикистон» аз 26 декабри соли 2018 иброз доштанд, ки: «Ба ҳамаи ин мушкилиҳои иқтисодӣ нигоҳ накарда, Ҳукумати кишвар доимо ҳаҷми маблағгузорию дар соҳаи маориф зиёд мекунад. Мисол, агар ҷамъи маблағгузорӣ дар соҳаи маориф соли 2000 41 миллион сомонию ташкил диҳад, соли 2011 бошад он ба 1,5 миллиард сомонӣ омада расид.

Агар дар солҳои хониши 1991-1992 дар Тоҷикистон 13 мактаби олии ба қайд гирифта шуда бошад, дар солҳои 2010-2011 ба 30 мактаби олии ва 8 филиал расида, ҳисоби донишҷӯён аз 69,3 ҳазор то 118,4 ҳазор расид» [1, 21].

Солҳои охир тибқи шартномаҳои ҳамкорӣ бо Федератсияи Россия, филиали Донишкадаи давлатии Москва ба номи М.В. Ломоносов (2003), Филиали Донишкадаи фўлод ва хўлаҳои Москва (МИСиС) (2012) ва филиали Донишкадаи энергетикӣи Москва «МЭИ» дар шаҳри Душанбе (2013) таъсис ёфт, ки муваффақона фаъолият карда истодаанд.

19 ноябри соли 2013 Вазорати маорифи Ҷумҳурии Тоҷикистон ба Вазорати маориф ва илми Ҷумҳурии Тоҷикистон табдил дода шуд ва муқаррар гардид, ки вазифаҳои пешбурди сиёсати илм аз доираи ваколатҳои Академияи илмҳои Ҷумҳурии Тоҷикистон бароварда шуда, ба Вазорати мазкур вогузор карда шаванд.

Асосгузори сулҳу ваҳдати миллӣ, Пешвои миллат, муҳтарам Эмомалӣ Раҳмон дар Паёми имсрлаи худ чунин қайд карданд: «Яке аз ҳуҷҷатҳои махсусе, ки барои ноил гаштан ба муваффақиятҳо дар даврони истиқлолият ба мо даст додаст - ин ба имзо расонидани созишномаҳои соҳаи маориф буд. Ин созишномаи ба эътибор гирифтани маълумоти олии Ҷумҳурии Тоҷикистон дар Европа аст. Ин ҳуҷҷат имкон медиҳад, ки хатмкунандаҳои муассисаҳои олии кишвар метавонанд, фаъолияти худро дар кишварҳои Аврупо давом диҳанд ва дониши худро мукамал созанд» [1, 17].

Дар Донишгоҳҳои Федератсияи Россия айни замон, аз рӯи омори сафорати ин кишвар 15 ҳазор нафар донишҷӯён аз Тоҷикистон таҳсил менамоянд. Ба ғайр аз ин, аз ҳисоби ҷойҳои, ки ҳукумати Россия муқаррар кардааст ва дигар сарчашмаҳо, ба мисли

квотаҳои Президент ё Ҳукумати Тоҷикистон чудо намудаанд, ҳар сол зиёда аз 700 нафар довталабон ба он ҷойҳо хуччат месупоранду ба таҳсил фаро гирифта мешаванд. Танҳо тибқи шартномаи Россотрудничество солҳои таҳсили 2015-2016 ба ин муассисаҳо 500 нафар муҳассилин дохил шуданд, ки дар зинаи бакалаврият, магистратура ва аспирантура таҳсил менамоянд.

Дар соли таҳсили 2015-2016 Тоҷикистон ба кишварҳои хориҷи дуру миёна 29650 нафар донишҷӯёнро ба таҳсил фиристода буд, ки аз онҳо 11921 нафарашон аз ҳисоби бучет таҳсил менамоянд.

Тибқи маълумоти омории Вазорати маориф ва илми Ҷумҳурии Тоҷикистон соли таҳсили 2015 ба муассисаҳои олии кишварҳои хориҷӣ тариқи квота 4500 нафар донишҷӯ фиристода шудааст, соли 2014 бошад, ин нишондиҳанда ба 3685 нафар донишҷӯ мерасад.

Нишондиҳандаҳои омӯри дар ҷумҳурӣ нишон медиҳад, ки соли 2016 муассисаҳои олии кишвар 29400 нафар донишҷӯро қабул кардаанд. Албатта, ин нисбат ба соли 2015 камтар бошад ҳам, 11921 нафарашон ба тариқи бучетӣ ба таҳсил фаро гирифта шуданд.

Ҳамчунин бо қарори Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон «Барномаи давлатии таъмини муассисаҳои таҳсилоти умумии ҷумҳурӣ бо кабинетҳои фанӣ ва озмоишгоҳҳои мутахассизи таълимӣ барои солҳои 2018-2020» қабул гардид. Ин аз он шаҳодат медиҳад, ки давлату ҳукумати кишвар дар соҳаи маориф иқдоми ҷидди роҳандозӣ карда, ислохот ва навсозиро босуръат пеш бурда истодааст.

Дар Паёми Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон оид ба ислохоти соҳаи маориф чунин омадааст: «Давлату ҳукумати кишвар ба соҳаи илму маориф эътибори аввалиндараҷа дода, ислохотро дар ҳамаи зинаҳои таҳсилот бомаром идома медиҳад ва мушкилоти мавҷударо давра ба давра бартараф месозад. Танҳо дар соли 2018 дар кишвар аз ҳисоби ҳамаи сарчашмаҳо 151 муассисаи таҳсилоти умумӣ бо зиёда аз 73000 ҷойи нишаст сохта шуда, ба истифода дода шуд ва ин раванд дар оянда низ идома хоҳад ёфт» [1,19].

Нишондиҳандаҳои дараҷаи таҳсилот собит месозанд, ки саводнокии миёнаи аҳолии калонсол боло рафта, ҳиссаи шаҳрвандоне, ки таҳсилоти ибтидоӣ, миёна ва олии касбӣ мегиранд, бамаротиб афзуда истодааст.

Мувофиқи назарсанҷие, ки созмонҳои бонуфузи ҷаҳонӣ доир ба кишварҳои рӯ ба тараққӣ анҷом додаанд, соли 2017 Тоҷикистон аз рӯйи 4 нишондиҳанда: дастрасӣ ба таҳсилот, сифати таҳсилот, сармояи инсонӣ ва қобилияти рақобати он дар миёни 101 давлати ҷаҳон ҷойи 54-умро соҳиб шудааст.

Аз рӯйи ин таҳлил Тоҷикистон дар фазои Иттиҳоди Давлатҳои Мустақил яке аз ҷойҳои аввалинро ишғол менамояд.

Ҳамин тавр, низоми маорифи Ҷумҳурии Тоҷикистон рушд ёфта, бо раванди «аз содда ба мураккаб» фаъолияти худро давом дода истодааст. Маорифи Ҷумҳурии Тоҷикистон ва системаи маориф ба роҳи нави рушд қадам ниҳода, сол то сол мактабҳои типӣ нав, техникумҳо, омӯзишгоҳҳо, муассисаҳои олий, пажӯҳишгоҳҳо таъсис дода мешаванд.

Дар баробари рушди муносибатҳои байналмилалӣ дар соҳаи маориф, ҷавонписарон ва ҷавондухтарони тоҷик дар хориҷи кишвар бештар ба таҳсили илм фаро гирифта шудаанд.

Адабиёт:

1. Паёми Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи самтҳои сиёсати дохилӣ ва хориҷии Ҷумҳурии Тоҷикистон» аз 26 декабри соли 2018, С.17-19
2. Назаров Р. Проблемы качества образования трансформирующегося таджикского общества (социально-философский анализ)-Душанбе, 2011 -31с.
3. Саъдиев Ш.С. История таджикского народа. Краткий курс лекций. Учебное пособие. Душанбе, 2012 .- 25с.
4. Сечкина Л. П. Таджикистан в годы Великой Отечественной войны (1941-1945 гг). -Душанбе: «Дониш», 1989; -С. 40
5. Маърифати омӯзгор, №4, 2019, С.37;
6. maorif.tj.

БОКАЕВ БАУРЖАН НУРЛАНОВИЧ,

профессор Национальной школы государственной политики
Академии государственного управления
при Президенте Республики Казахстан
доктор PhD
Республика Казахстан, г. Нур-Султан, пр. Абая 33А,
Тел: +7 775 608 0680 E-mail: b.bokayev@apa.kz

ДАВЛЕТБАЕВА ЖУЛДЫЗ ЖЕТПЫСБАЕВНА

профессор Национальной школы государственной политики
Академии государственного управления
при Президенте Республики кандидат,
социологических наук,
Республика Казахстан, г. Нур-Султан, пр. Абая 33А,
Тел: +7 319 22 50 E-mail: Zhuldyz.Davletbayeva@apa.kz

ЭФФЕКТИВНЫЕ МИГРАЦИОННЫЕ МОДЕЛИ В УСЛОВИЯХ РАЗВИТИЯ ИНТЕЛЛЕКТУАЛЬНОГО ПОТЕНЦИАЛА СТРАНЫ

Аннотация

В статье анализируются эффективные модели миграционной политики с учетом развития интеллектуального потенциала страны или региона. Авторы рассматривают текущую политику США, Великобритании, Китая, Тайваня. На основе анализа разных политик, выстраиваются эффективные стратегии по реализации миграционной политики.

Статья выполнена при финансовой поддержке Министерства образования и науки Республики Казахстан, грант № AP05136246 «Модернизация миграционной политики Республики Казахстан в контексте развития интеллектуального потенциала страны».

Ключевые слова: Интеллектуальная миграция, миграционная политика, эффективность.

БОКАЕВ БАУРЖАН НУРЛАНОВИЧ

профессори Мактаби миллии сиёсати давлатии
Академияи идоракунии давлатии
назди Президенти Ҷумҳурии Қазоқистон,
доктори PhD
Ҷумҳурии Қазоқистон, ш. Нур-Султон, х. Абай 33А,
Тел: +7 775 608 0680 E-mail: b.bokayev@apa.kz

ДАВЛЕТБАЕВА ЖУЛДЫЗ ЖЕТПЫСБАЕВНА

профессори Мактаби миллии сиёсати давлатии
Академияи идоракунии давлатии
назди Президенти Ҷумҳурии Қазоқистон,
номзади илмҳои сотсиологӣ

Чумхурии Қазоқистон, ш. Нур-Султон, х. Абай 33А
Тел:+7 319 22 50 E-mail: Zhuldyz.Davletbayeva@apa.kz

**Амсилаҳои самарабахши муҳочиратӣ
дар шароити рушди тавоноии ақлонии кишвар**

Аннотатсия

Дар мақола амсилаҳои самарабахши сиёсати муҳочиратӣ бо дарназардошти рушди тавоноии ақлонии кишвар ё минтақа мавриди таҳлил қарор дода шудааст. Муаллифон сиёсати ҷорӣ ИМА, Бритониёи Кабир, Хитой ва Тайванро дар ин маврид баррасӣ намудаанд.

Мақола бо дастгирии молиявии Вазорати маориф ва илми Чумхурии Қазоқистон, гранти № АР05136246 «Навсозии сиёсати муҳочирати Чумхурии Қазоқистон дар қаринаи рушди тавоноии ақлонии кишвар» таълиф гардидааст.

Калидвожаҳо: муҳочирати ақлонӣ, сиёсати муҳочиратӣ, самаранокӣ

BOKAYEV BAURZHAN NURLANOVICH,

Professor of National School on State Policy of Academy of Public Administration under the President of the Republic of Kazakhstan, doctor of PhD
Republic of Kazakhstan, Nur-Sultan, 33A, Abaya avenue,
Tel:+7 775 608 0680 E-mail: b.bokayev@apa.kz

DAVLETBAYEVA ZHULDYZ ZHETPISBAYEVNA,

Professor of National School on State Policy of Academy of Public Administration under the President of the Republic of Kazakhstan,
Candidate in social sciences,
Republic of Kazakhstan, Nur-Sultan, 33A, Abaya avenue,
Tel: +7 319 22 50 E-mail: Zhuldyz.Davletbayeva@apa.kz

**Effective migration models under conditions of development
of country intellectual potential**

Аннотатсия

The article analyzes effective models of migration policy, considering the development of the country or region intellectual potential. The authors examine the current policies of the USA, Great Britain, China, and Taiwan. Effective strategies for the implementation of migration policy was built on the base of the analysis of different policies.

This article was financially supported by the Ministry of Education and Science of the Republic of Kazakhstan, grant No. AR05136246, “Modernization of the migration policy of the Republic of Kazakhstan in the context of the development of the country's intellectual potential”.

Keywords: Intellectual migration, migration policy, efficiency.

Введение

На сегодняшний день на международную миграцию сильно влияют глобализационные и интеграционные процессы, финансовые и политические кризисы, непредсказуемость поведения отдельных социальных и религиозных групп. Как и любое другое явление, она характеризуется как положительными, так и негативными тенденциями. Рассмотрим какие плюсы есть у современной миграции. Во-первых, мигранты восполняют дефицит рабочей силы и способствуют развитию экономики. Во-вторых, это интеллектуальный потенциал, который оказывает положительное влияние на развитие культуры, образования, науки страны-реципиента.

К минусам можно отнести следующие положения. Во-первых, страны-доноры столкнулись с большими проблемами по расселению мигрантов, обеспечению их жильем и социальными пособиями. Мировые кризисы последнего десятилетия показали, что США и страны Европейского Союза не готовы к стихийным и непредсказуемым перемещениям людей. Во-вторых, резкая дифференциация уровней социально-экономического положения населения и мигрантов вызывает ряд проблем, связанных с повышением криминогенной обстановки и ростом теневой экономики. Все это вызывает отрицательные эмоции у местных жителей, которые требуют от властей ужесточить требования к мигрантам и ограничить их права. Например, уже сегодня такие страны, как США, Австрия, Венгрия, Словения в буквальном смысле выстраивают антииммиграционные кордоны на своих границах.

Все это является показателем того, что страны должны реализовывать и уже разрабатывают эффективные модели не только внутри страны, но и за ее пределами под влиянием глобализационных изменений и в рамках различных интеграционных кампаний.

Данное исследование направлено на изучение изменений миграционных политик таких государств как США, Китай, Великобритания и Тайвань.

Новая политика Великобритании в новых реалиях

Основываясь на сведениях портала миграционных данных ИМО, в пятерку стран, оказывающих наибольшее мировое влияние на миграционные процессы, входят: США (49,8 млн. чел.), Саудовская Аравия (12,2 млн. чел.), Германия (12,2 млн. чел.), Российская Федерация (11,7 млн. чел.) и Великобритания (8,8 млн. чел.) [1].

Вопросами миграционной политики в Великобритании занимаются такие ведомства, как:

- Министерство внутренних дел Великобритании (Home Office), непосредственно ответственное за ведение политики миграции со структурными визовыми, иммиграционными и пограничными подразделениями;

- Трибунал по иммиграции и убежищу (The Asylum and Immigration Tribunal), занимающийся организационными и структурными вопросами гуманитарных вопросов;

- Комиссия, специализирующаяся по иммиграционным апелляциям (Special Immigration Appeals Commission) централизованно координирует процедуры подачи апелляции.

В частности, в Великобритании Правительство формирует миграционную политику, таким образом, Министерство внутренних дел находится на переднем крае этой деятельности

с 1782 года. Тем самым, Министерство внутренних дел играет основополагающую роль в обеспечении безопасности и экономического процветания Соединенного Королевства [2].

История миграционных процессов в Великобритании очень обширна и разнообразна. В разные периоды времени в этом государстве были зафиксированы различные всплески миграции, и государство разными способами регулировало миграционный процесс. В период высокой миграции населения в США, Британская Империя даже приняла жесткие законы запрещающие выезд английских и ирландских ремесленников. Каждый желающий покинуть страну должен был представить справку, что он не является и не являлся специалистом в области плавки железа, стали, обработки шерсти, производства машин и часов [3].

В период с 2003 по 2013 годы Великобритания столкнулась с высоким уровнем иммиграции граждан. В частности иммиграция росла среди выпускников ВУЗов, которые согласно проведенному опросу, каждый из 10 планировал покинуть островное государство в поисках работы за рубежом. Кроме того многие менеджеры, специалисты-производственники покидали страну. Также среди уезжающих большое количество фармакологов, специалистов машиностроения, аэрокосмической отрасли и другие. Согласно статистическим данным Института государственного анализа Управления национальной статистики Великобритании, в указанный период число покинувших страну варьировалось в пределах от 125 до 50 тысяч человек в год [4].

Для решения вопроса высокой внешней миграции населения (оттока квалифицированных кадров), в 2007 году Правительством Великобритании было принято решение о реформировании государственного регулирования миграционной политики. В этой связи, в 2007 году был создан Консультативный комитет по миграции Migration Advisory Committee (MAC) для предоставления независимого анализа и рекомендаций по вопросам миграционной политики. Этот орган, состоит из шести независимых экспертов, которые назначаются в рамках официального процесса публичного назначения и поддерживаются секретариатом должностных лиц, официально работающих в министерстве внутренних дел. В работу консультативного комитета по миграции входят - оценка и влияние иммиграции, ограничения на иммиграцию в системе начисления баллов и наличие дефицита профессиональных навыков. В последние годы комитет становится все более влиятельным, и министр внутренних дел просит его делать более широкие отчеты с рекомендациями, которые правительство почти всегда принимает [4].

Практически сразу после создания данного Консультативного комитета по миграции, в 2007 году был предоставлен отчет об эффективности и результативности работы Министерства внутренних дел, который оказал влияние на некоторые структурные изменения по взаимодействию и регулированию миграционных процессов.

Согласно отчету, на сегодняшний день Министерство внутренних дел напрямую взаимодействует с 30 агентствами и государственными органами и является ведущим государственным органом в области иммиграции и паспортов, наркополитики, преступности, пожарной охраны, борьбы с терроризмом и полиции. Главные офисы находятся в Лондоне, но также есть сотрудники по всей стране [4].

Взаимодействие между всеми государственными органами для формирования миграционной политики в Великобритании является приоритетным направлением в правительстве.

Министерство внутренних дел не может управлять миграцией в изоляции. Его решения взаимодействуют с различными департаментами и различными уровнями власти и влияют на них. Для некоторых департаментов миграция имеет решающее значение для их задачи быть хранителями экономики. Например, Департамент по бизнесу, энергетике и промышленной стратегии (BEIS) фокусируются на потенциале миграции, чтобы помочь росту экономики за счет привлечения бизнеса, инвестиций и критических навыков. Точно так же высшее образование - это ценный экспорт Великобритании, поэтому Департамент образования (DfE) рассматривает миграцию как способ увеличить число студентов в университетах и предоставить персонал для их обучения. Департамент по окружающей среде, продовольствию и сельскому хозяйству (Defra) должен реагировать на спрос со стороны секторов продовольствия и сельского хозяйства, которые стали зависеть от труда мигрантов, в то время как Министерство здравоохранения и социального обеспечения (DHSC) полагается на труд мигрантов в секторе здравоохранения и социального обеспечения. Департамент по труду и пенсиям (DWP) управляет номерами национального страхования и пособиями для мигрантов. Министерство жилищного строительства, общин и местного самоуправления (MHCLG), должно беспокоиться о том, чтобы обеспечить достаточное количество жилья, чтобы соответствовать росту населения, но оно также отвечает за интеграцию в сообщество[4].

Опыт Тайваня по взаимодействию Правительства и частного сектора в сфере регулирования миграционных процессов

Проведенные исследования Университета Дьюка (Duke University) выявили, что в 1995 – 2006 годы, переселившейся талантливой молодежью (имеющие научные степени), было создано 1/4 технологических и инжиниринговых компаний в США, большинство из которых находятся в Силиконовой долине. Таким образом, данными фирмами было создано около 450 тысяч новых рабочих мест, которые по состоянию на 2006 год получили общую прибыль в 52 миллиарда долларов США. Самые распространенные сферы деятельности иностранных ученых являются производство полупроводников, программное обеспечение, информационные технологии и т.п. В соответствии с этим исследованием самыми активными в создании подобного рода компаний выступали ученые из Индии, Китая, Тайваня и Японии [5]. Тайвань является одним из Азиатских тигров, достигнувших больших экономических изменений за последнее время. Растущий объем производства разного рода товаров требует постоянного прилива квалифицированных кадров (ученых) способных реализовывать поставленные задачи. Таким образом, в 2014 году нехватка кадров в Тайване составила порядка 54% [6]. В этой связи правительством Тайваня обращается особое внимание на развитие человеческого капитала в стране. Одним из приоритетных направлений миграционной политики стало привлечение умов для осуществления научной деятельности в Тайване. Таким образом, в Тайване было создано Агентство - Национальная комиссия по делам молодежи, координирующая усилия в части репатриации ученых. В данном случае Комиссия выполняет деятельность информационно-координационного центра, уделяя внимание ученым, желающим вернуться на историческую родину и потенциальных работодателей. На сегодняшний день в Тайване активно действует данное Агентство, которое отыскивает уже зрелых ученых и специалистов, предлагая им заработные платы не ниже чем

в других развитых странах, более того предлагают помощь в части образования детей и предоставления жилья [5].

В данном кейсе правительство Тайваня в области реализации миграционной политики осуществляет взаимодействие с частным сектором в части обмена информацией для достижения экономического развития сквозь призму научного потенциала.

Опыт США

Соединенные Штаты имеют долгую историю регулирования и управления миграционными процессами. На сегодняшний день для регулирования миграционных процессов основным законодательным актом в США является Закон о миграции граждан 1952 года. Стоит отметить, что исторически миграционные процессы в США являются темой повышенного внимания, в этой связи данный закон периодически подвергается изменению. Только за последние 30 лет данный закон был пересмотрен 4 раза [7].

В плане взаимодействия при формировании миграционной политики и ее реализации в США задействованы ключевые государственные органы.

Например, Министерство внутренней безопасности отвечает за политику, проводимую в США в области безопасности граждан. При формировании приоритетов миграции населения, одним из основных вопросов в США является преступность, тем самым данное министерство имеет непосредственное влияние на создание благоприятной среды. Другим органом вовлеченным в данный процесс является Бюро по народонаселению, беженцам и миграции, которое отвечает за разработку политики в отношении населения, беженцев и миграции, а также за управление программами помощи и приема беженцев в США. Проведение данной политики непосредственно влияет на местное население. От ее успешной реализации будет зависеть социальная обстановка в определенном регионе. Министерство труда проводит исследования по вопросам экономической, торговой, иммиграционной и трудовой политики. Департамент образования управляет грантовыми программами, которые предоставляют академические и другие услуги, влияющие на миграционные процессы в стране. Министерство здравоохранения также играет немаловажную роль в формировании миграционной политики (Рисунок 1) [8].

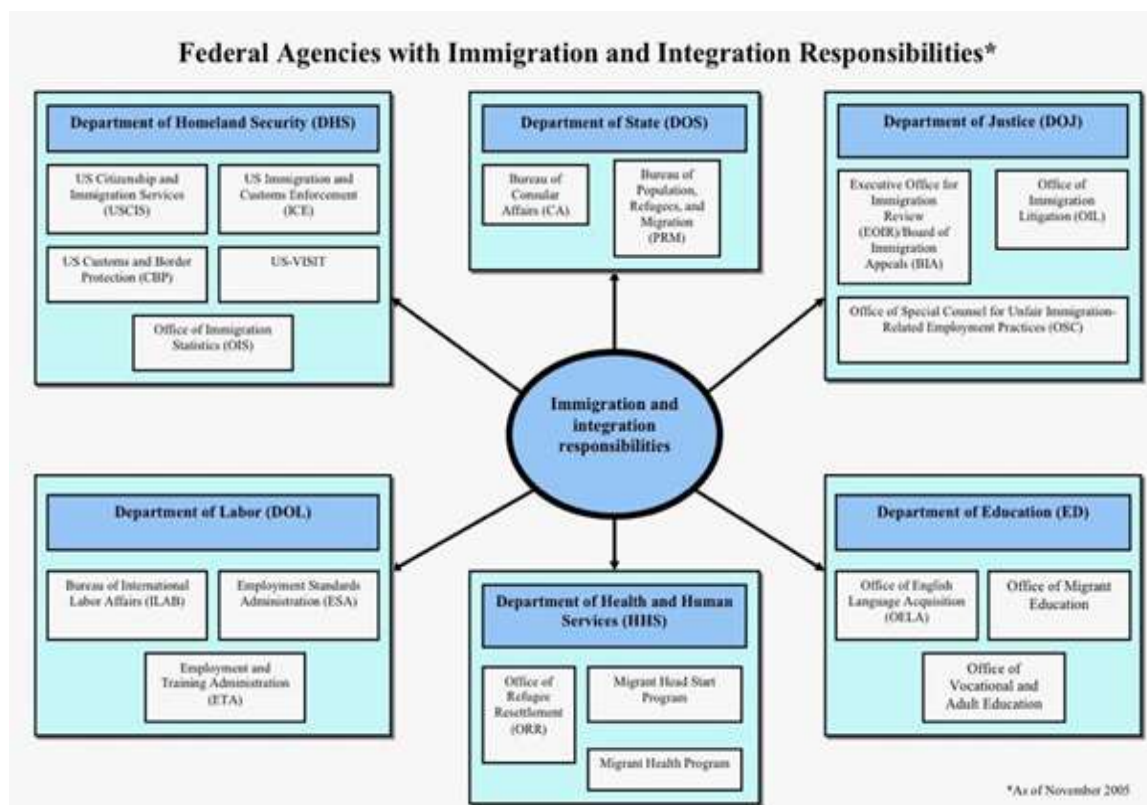

Рисунок 1 – Существующая система управления миграционными процессами в США.

Опыт Китая

В 1990-е годы Китайская Народная Республика столкнулась с проблемой оттока абитуриентов за рубеж. Ежегодно количество студентов покидающих КНР варьировалось в пределах 400 тысяч человек [8].

Качество предоставляемое зарубежными ВУЗами были на порядок выше, вследствие чего китайские абитуриенты (в основном из состоятельных семей) выбирали ВУЗы Великобритании и США.

Властями Китая была предпринята попытка по стабилизации обстановки. В частности на законодательном уровне было введено новое понятие – «Интеллектуальная миграция». Данный подход позволял китайским властям подходить к вопросу формирования миграционной политики в области образования со всех сторон [8].

В первую очередь политика затрагивала повышение конкурентоспособности высшего образования в Китае. В этой связи китайскими властями было принято решение о привлечении зарубежных ВУЗов в Китай для осуществления деятельности на территории Китая. Данная ситуация позволяла кооперировать усилия местных ВУЗов при непосредственном участии зарубежных университетов.

Заключение

Из приведенного анализа видно, что основой в регулировании миграционными процессами является эффективное взаимодействие всех заинтересованных сторон. Рассмотренные примеры показали, что государство должно привлекать в регулирование миграционными процессами, как все государственные органы, так и неправительственные

организации, общественные объединения, а также учебные заведения и исследовательские институты.

Политика должна реализовываться не в закрытых кабинетах, а при общественном обсуждении с привлечением как можно большего количества стейкхолдеров, в особенности представителей неправительственного сектора.

Политика по развитию интеллектуального потенциала – это большая взвешенная политика, которая непосредственно связана с миграционными процессами.

Литература:

1. Migration data portal of International organization of migration // <https://migrationdataportal.org>
2. Правительство Великобритании. GOV.UK // <https://www.gov.uk>
3. «Утечка мозгов» как глобальное явление. Причины и последствия Retrieved from: <https://gtmarket.ru/laboratory/expertize/2008/1653>
4. Owen, J.; Thimont Jack, M.; Iacovou, A.; Christensen, E. Managing migration after Brexit. Institute for Government. Available online: <https://www.instituteforgovernment.org.uk/publications/managing-migration-after-brexit>
5. Руснак Ю. Утечка мозгов [Электронный ресурс] / Ю. Руснак // Социальный сайт для сотрудничества учёных. – Режим доступа : <http://www.academia.edu/3641779>
6. Малому бизнесу тоже не хватает кадров. Retrieved from: <http://fnpr.org.ru/global/malomu-biznesu-tozhe-ne-hvataet-kadrov/>
7. Ka Ho Mok & Xiao Han (2016) From ‘brain drain’ to ‘brain bridging’: transnational higher education development and graduate employment in China, Journal of Higher Education Policy and Management, 38:3, 369-389, DOI: [10.1080/1360080X.2016.1174409](https://doi.org/10.1080/1360080X.2016.1174409)
8. Who Does What in U.S. Immigration // Migration Policy Institute <https://www.migrationpolicy.org>.

УДК: 9(575.3) + 891.550

ДОДИХУДОЕВ Р.

мудири шуъбаи дастхатҳои Шарқ ва китобҳои нодири
Китобхонаи миллии Тоҷикистон,
н.и.ф.
ш.Душанбе, кўчаи Техрон - 5,
тел.: (+992) 93 700 01 04, E-mail: bestmuslim@mail.ru

**ИНЪИКОСИ ДУ ҚАРНИ СУКУТ ДАР АСАРИ
«ЗАБОНИ МИЛЛАТ – ҲАСТИИ МИЛЛАТ»–И ЭМОМАЛӢ РАҲМОН**

Аннотатсия

Дар ин мақола, таърихи рӯйдодҳои сиёсӣ ва иҷтимоии ду қарни аввали ислом – аз суқути давлати Сосониён то замони ба сари қудрат омадани Тоҳириён дар Эронзамин, ки аз нимаи асри VII то нимаи асри IX–ро дар бар мегирад, аз рӯйи асари “Забони миллат – ҳастии миллат”- и Эмомалӣ Раҳмон мавриди омӯзиш қарор гирифтааст. Инчунин дар таҳқиқоти мазкур давраи пурталотум ва печидаву пурталози таърихии забони миллати тоҷик ва аз ҷониби арабҳо забт гардидани Мовароуннаҳру Хуросон, сабабҳои исломпазирии мардуми тасхиршуда ва эҳёи давлатдории миллии тоҷикон аз нигоҳи асари “Забони миллат – ҳастии миллат” мавриди баррасӣ қарор гирифта, ҷанбаҳои ибратбахш ва омӯзандаи ин даврон ишора гардидааст.

***Вожаҳои калидӣ:** рӯйдоди сиёсӣ, суқут, эҳёи давлатдорӣ, қарн, суқут, забтгароӣ, мубориза, миллат, тасхир, давраи пурталотум, ховаршиносон, таърихнигорон.*

ДОДИХУДОЕВ Р.

заведующий отделом восточных рукописей и редких книг
Национальной библиотеки Таджикистана,
к.ф.н.
г. Душанбе, ул. Тегеран - 5,
тел.: (+992) 93 700 01 04, E-mail: bestmuslim@mail.ru

**Отражение двухвекового молчания в произведении Эмомали Рахмона
«Язык нации – существование нации»**

Аннотация

В данной статье проанализировано произведение Эмомали Рахмона «Язык нации – существование нации». Автор статьи исследует историю, политические и социальные события двух первых веков ислама - от падения Сасанидского государства до прихода к власти Тахиридов в Иране, которые охватывают период с середины VII века до середины IX

века. В данном исследовании рассматривается бурный и запутанный исторический период языка таджикского народа и завоевание арабами Мавераннахра и Хорасана, причины исламизации завоёванных народов и возрождения национальной государственности таджиков с точки зрения произведения «Язык нации - существование нации». В статье отмечены поучительные аспекты данного периода.

Ключевые слова: политическое событие, падение, возрождение государственности, век, молчание, завоевание, противоборство, нация, беспокойное время, востоковеды, историки

R. DODIKHUDOEV

Head of the Eastern Manuscript and Rare Books Department
of National Library of Tajikistan,
Candidate in Philology
Dushanbe, 5, Tegeran str.,
Tel: (+992) 93 700 01 04, E-mail: bestmuslim@mail.ru

**The reflection of two centuries silence in the work of Emomali Rakhmon
“The language of the nation - the existence of the nation”**

Annotation

This article analyses Emomali Rahmon’s work “The Language of the Nation - the Existence of the Nation”. The author explores the history, political and social events of first two centuries of Islam, from the fall of the Sassanid state to the rise of the Takhirids in Iran, which are covered the middle of the 7th century to the middle of the 9th century. The research considers the turbulent and confusing historical period of the language of the Tajik people and the conquest of Maverannahr and Khorasan by the Arabs, the reasons for the Islamization of the conquered peoples and the revival of the Tajik national statehood from the point of the work “The Language of the Nation - the Existence of the Nation”. There are noted instructive aspects of this period in the article.

Key words: political event, the fall, revival of statehood, century, silence, conquest, confrontation, nation, turbulent times, Orientalists, historians

Масъалаи омӯзиши забону адабиёт ва таъриху фарҳанги миллати тоҷик ҳамеша мавриди таваҷҷуҳи Асосгузори сулҳу ваҳдати миллӣ – Пешвои миллат, Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон муҳтарам Эмомалӣ Раҳмон қарор дорад. Ӯ дар муқаддимаи асари «Тоҷикон»-и аллома Б. Ғафуров зикр мекунад, ки «имрӯз мардуми кишвар ба худшиносӣ ва барқарор кардани хотираи таърихӣ хеш беш аз пеш ниёз дорад. Мо бояд аз таърихи гузашта сабақ бигирем ва барои ваҳдати комили миллӣ корҳои бузургеро ба анҷом бирасонем» [1,5].

Таълифоти таърихиву адабӣ ва забоншиносии Пешвои миллат, муҳтарам Эмомалӣ Раҳмон пас аз ба нашр расидан ва ба забонҳои русӣ, арабӣ, англисӣ ва ғайра тарҷума гардидан, мавриди таваҷҷуҳи аҳли илму фарҳанги кишварҳои зиёди олам қарор гирифтаанд. Аз ин ҷост, ки имрӯз асари ӯ «Забони миллат – ҳастии миллат» натавонанд мавриди омӯзиш ва баррасии забоншиносон қарор дорад, балки диққати

ховаршиносону таърихнигорон ва адабиётшиносони сатҳи ҷаҳонӣ низ ба он нигаронида шудааст.

Таърихнигори тоҷик Тоҷиддин Ғуломов дар таҳқиқоти худ мегӯяд: «...агар дар асрҳои миёна барои фаҳму дарки ҳувият ва худшиносии миллати тоҷикон «Шоҳнома»-и Фирдавсӣ, дар замони шӯравӣ «Тоҷикон»-и Бобочон Ғафуров саҳм дошта бошанд, бидуни шак ин рисолатро дар замони соҳибистиқлолии Тоҷикистон «Забони миллат-ҳастии миллат»-и Эмомалӣ Раҳмон иҷро хоҳад кард» [2, 135]. Воқеан ҳам, ин гуфтори таърихшинос таърифи хушку холӣ набуда, балки дар зимни он ҳақиқати илмию таърихӣ ниҳон аст.

Асари тозанашири Президенти кишвар муҳтарам Эмомалӣ Раҳмон «Забони миллат – ҳастии миллат» аз зумраи он асарҳоест, ки на танҳо сарчашмаи илҳомбахши дӯстдорони забони тоҷик ба ҳисоб меравад, балки дар он муҳимтарин масъалаҳои забон ва таърих аз дидгоҳи нави илмӣ ба майдони таҳқиқ кашида шудааст. Рӯй овардани муаллиф ба ҳаводиси сиёсӣ иҷтимоӣ ду қарни аввали ислом барои пажӯҳишгарон ва ховаршиносону таърихнигорон манбаи гаронарзиши илмӣ ба ҳисоб меравад.

Асари мазкур аз муқаддима, шаш боб, зерфаслҳо ва ҳулосаву китобнома иборат буда, масоили зиёди илмӣ, махсусан забоншиносиро дар бар мегирад. Азбаски ҳадафи мо дар ин мақола таҳқиқи муфассали «Забони миллат – ҳастии миллат» набуда, балки пажӯҳиши мо танҳо ба масъалаи инъикоси ду қарни сукут дар ин асар бахшида шудааст, бинобар ин, андешаронии мо перомуни ҳамин масъала сурат хоҳад гирифт.

Мавзӯи мавриди баррасии мо, асосан боби сеюми асари мазкур – «Забони мо дар давраи истилои араб ва нахустин сулолаҳои эронитабор» мебошад.

Муаллиф фасли аввали ин бобро «Истилои араб ва оқибатҳои он барои забон ва фарҳанги мардуми Эронзамин» ва фасли дуюмро «Наҳзати тоҷикӣ (дарӣ, форсӣ) дар Хуросону Мовароуннаҳр» номгузорӣ карда, дар ин ду фасл масъалаҳои муҳимми таърихӣ, сиёсӣ ва адабии замони Сосониён ва хатари аз байн рафтани забони миллии моро мавриди баррасӣ қарор додааст, то «хонандагон, махсусан насли ҷавони мо огоҳ бошанд, ки ниёкони онҳо, сарфи назар аз номулоиматӣ ва номехрубониҳои таърих, то чӣ ҳад дар ҳифзи ватан ва муқаддасоти миллӣ, махсусан забони модарии хеш кӯшиш ба харҷ дода, барои мо забони тавоноеро якҷо бо чунин осори арзишманди адабӣ ва таърихӣ ба мерос гузоштаанд. Акнун вазифаи ворисони ин забон он аст, ки ин кохи муҳташамро аз газанди боду борони замони ҷаҳонишавӣ нигаҳ дошта, то ҷойи тавон онро бо ғановати бештар ба наслҳои оянда ба мерос гузоранд» [3, 24].

Таърих гувоҳ аст, ки миллате нест дар зери тасарруфи миллати дигар қарор нагирифта бошад ва миллати тоҷик низ аз ин ҳодисаи таърихӣ истисно набудааст. Ва ҳар миллате ё қавме, ки зери тасарруфи ин ё он халқият қарор мегирад, раванди адабиву фарҳангӣ ва сиёсии худро, тадриҷан дигаргун месозад. Китоби «Забони миллат – ҳастии миллат» ин дигаргуниҳоро ба тарзи муфассал ва бо овардани манбаъҳои дақиқ баён намуда, диққати ҳар як пажӯҳишгарро ба худ ҷалб менамояд. Дар таърихи халқи тоҷик яке аз чунин даврҳои гирифтӣ даврони истилои араб ба шумор меравад.

Донишмандон саргузашт ва ё ба ибораи дигар таъриху ҳаводиси сиёсӣ ва иҷтимоӣ ду қарни аввали ислом – аз сукути давлати Сосониён то ба сари қудрат

омадани Тоҳириён дар Эронзамин (аз нимаи асри VII то нимаи асри IX) –ро ду қарни сукут ном мебаранд. Аз нуқтаи назари таърихнигорон Эронзамин дар муддати ин ду қарн зери тасарруфи тозиён буд ва чунон таҳти истилои шадиди арабҳо қарор дошт, ки тақдири забон, фарҳанг ва тамаддуни чандинҳазорсолаи аҷдоди мо дар сари мӯе қарор дошт, зеро «забонҳои бумӣ аз қабилҳои паҳлавӣ, суғдӣ, хоразмӣ ва бохтарӣ аз доираи муомилоти расмӣ, илмӣ ва фарҳангӣ тадриҷан хориҷ шуда» [3, 169] буд.

Муаллиф дар ин фасл давраи пурталотум ва печидаву пурталлоши таърихии забони миллати тоҷик ва аз ҷониби арабҳо забт гардидани Мовароуннаҳру Хуросон, сабабҳои исломпазирии мардуми тасхиршуда ва эҳёи давлатдории миллии тоҷиконро мавриди баррасӣ қарор дода, ба ҷанбаҳои ибратбахш ва омӯзандаи ин даврон ишора намудааст.

Муаллиф муносибати истилогаронаи арабҳоро дар Эрон Мовароуннаҳр ва кӯшиши аз байн бурдани ҳувияти забони аҷдоди тоҷиконро дар ин фасл бо таассуф ёдовар шуда, аз ҷумла таъкид месозад, ки «ҳузури ҷамоатҳои бузурги арабҳо дар Эрон Мовароуннаҳр на танҳо боиси тағйирпазирӣ ва фазаи диниву эътиқодӣ дар ин сарзамин гардид, балки муҳити этникӣ ва забонирониз дигаргун кард ва ҳамзистии арабҳоро бо мардуми маҳаллӣ амри воқеъ намуд. Аммо ин ҳамзистӣ ҳамзистии қавми ғолиб бо қавми мағлуб буд. Илова бар ин, ҳамзистии мазкур ҳамзистии забон, фарҳанг, расму оин ва тарзи зиндагиву тафаккури ду қавм буд. Қавми ғолиб кӯшиш бар он дошт, ки пирӯзии ислом бар дини мардуми маҳаллӣ пирӯзии забону хати арабиро низ бар хату забонҳои халқҳои ориёӣ дар пай дошта бошад ва саранҷом ҳувияту ҳайсиати милливу маънавии онҳоро аз байн барад» [3, 166].

Аз муҳтавои ин матлаб чунин бармеояд, ки арабҳо аз оғоз қасд доштанд, то забон ва лаҳҷаҳои роиҷи маҳалҳои тасхиршударо аз миён бубаранд ва ҳатто тибқи сарчашмаҳои биме ҳам дар миён буд, ки бо ҳамин далел қавмеро бар онҳо бишӯранд ва мулкҳои ҳукумати онҳо дар билоди дурафтаи Эронзамин ба хатар андозанд. Ба ҳамин сабаб арабҳо ҳар ҷо, ки дар Эронзамин ба хату забон ва китобу китобхона бархӯрданд, ба онҳо муҳолифати сахт намуданд, ҷуз каломҳои Худо ҳеҷ сухану китобро қадр накарданд. «Воқеан ҳам ағлаби бегоназаминон ҳангоми истилои ин ё он кишвар қабл аз ҳама осори мактуби мардуми он сарзаминро маҳв мекарданд, зеро ин навъ осор маҳзани ҳофизаи таърихии халқ аст. Халқе, ки ҳофизаи таърихаш заиф гашта ва ё аз ҳам гусехтааст, ба зудӣ метавонад дар масири таърих раҳгум занад ва ғуломи маънавии дигарон гардад» [3, 168]. Пешвои миллат бо ишора ба ин давраи пурталотум, ки фарзандони фарзонаи миллат тавонистанд дар чунин ҳол забонро аз нестӣ ҳифз намоянд, таъкид месозад, ки «зиндагиномаи забони мо саршор аз мисолҳои дурахшон дар бораи муҳаббат ба ватан, эҳтиром ба забону фарҳанги миллии ва қаҳрамониву ҷонбозиҳо дар роҳи дифоъ аз истиқлоли сарзамину давлати хеш аст, ки имрӯз барои дарки мавқеи худ дар ҷомеаи ҷаҳонӣ, худшиносиву худогоҳӣ ва қору хидмати содиқона ба ватан барои мо дарси ибратанд» [3, 13].

Нуқтаи дигаре, ки муаллиф дар ин боб ишора намудааст, пазируфтани дини ислом ва муттаҳидгардидани қабилҳои араб, ки пеш аз ислом бо ҳам душман буда, задухӯрдҳои кашмакашиҳои дохилӣ ба таври ҳамешагӣ байни онҳо идома дошт, ба

ҳисоб меравад. Аз ҷумла, қайд карда мешавад, ки «дини нав бо даъвати худ ба бародариву баробарии мусулмонон қаблаҳои бадавии то ин дам ба ҳам душмани арабро зерин ливои эътиқоди қадид ба Худованди яққаву ягона муттаҳид сохта, ба онҳо нерӯи тозаии рӯҳонӣ бахшид ва заминаҳои истилоии араб ва пирӯзиро ба кишварҳои ҳамсоя, аз ҷумла давлати Сосониён фароҳам овард».

Муаллиф бо маҳорати баланди илмӣ аз байн рафтани давлати Сосониёнро, ки беш аз 400 сол арзи вучуд дошт, мухтасаран баён намуда, қайд мекунад, ки дар остонаи пайдоиш ва нуфузи ислом дар ниҳоди давлати бузурги Сосониён нишонаҳои заъф ва нотавонии сиёсӣ низомӣ падида омада буданд. Ин амр, пеш аз ҳама, натиҷаи ҷангҳои тӯлонӣ ва муҳорибаҳои пай дар пайи беш аз бистсолаи Хусрави Парвиз (589-628) бо ҳайтолиён, туркон ва алалхусус бо румиён буд. Ва ҳамчунин Пешвои миллат сабаби аз ҷониби арабҳо фатҳ ва тобеъ гардидани Эронро Мовароуннаҳрро дар ин фасл маънидод карда, чунин шарҳ медиҳад: «...дар зерин тасарруфи арабҳо қарор гирифтани Эронро Мовароуннаҳр, пеш аз ҳама, ҷудоиву парокандагии сиёсӣ ва мазҳабӣ, набудани иттиҳоди мустаҳкам миёни давлатҳои хурди ин сарзамини паҳновар, муҳолифат, ҷангҳои байниҳамдигарӣ ва ҳатто хиёнатӣ ватанфурӯшии баъзе ҳокимони маҳаллӣ буданд, ки гузаштагонӣ моро ба шикасти сиёсӣ низомӣ мувоҷеҳ карданд. Дар ҳама давру замонҳо парокандагиву ҷудой, қалавишҳои ақидавию динӣ, ҷангу муҳолифатҳои дохилӣ қавму миллатҳоро ба гирдобӣ заъфу нотавонӣ қашида, онҳоро мутеъ ва асири бегонাগон кардааст» [3, 157]. Дар баробари чунин рӯзгори пурҳавлу ваҳшатзо ва зулму хунхориҳои беамони арабҳо ва ҳамчунин дастгирӣ ёфтани онҳо аз ҷониби ҳокимони хиёнаткори маҳаллӣ боз «ҳазорон фарзандони ҷасуру фидокор буданд, ки то нафаси охири бо нерумандтарин қудрати замон мубориза бурда, дар набардҳои нобаробар қаҳрамонона ҳалок мешуданд» [3, 158]. Ҳамчунин Пешвои миллат бар зидди сиёсати арабҳо шӯриш бардоштани фарзандони фарзонаи меҳанпарастӣ тоҷик Сумбоди Муғ, Деваштич, Ғурак, Муқаннаъ, Бобак ва чанд тани дигарро мисол оварда, таъкид мекунад, ки «ҳамин рӯҳи шикастнапазир, ҳамин меҳандӯстиву озодихоҳӣ, ҳамин фидокориву ҷоннисорӣ фарзандони барӯмандӣ миллатӣ мо дар роҳи дифоъ аз марзу буми аҷдодӣ, арзишҳои фарҳангӣ ва ҳувияти миллии хеш буд, ки шикасти низомӣ сиёсиро аз арабҳо ба пирӯзии маънавию фарҳангӣ бар онҳо табдил дод ва заминаҳои эҳёву таҷаддуд ва истиқлоли сиёсӣ давлатӣ тоҷиконро дар аҳди Сомониён пайрезӣ намуд» [3, 158].

Пешвои миллат Эмомалӣ Раҳмон барои ба қалам қашидани забткориҳои араб дар Хуросону Мовароуннаҳр, тақдирӣ забони мо дар он замон, сабабҳои исломпазирии қавмҳои тасхиршударо дар «Забони миллат – ҳастии миллат» аз сарчашмаҳои муътамади илмӣ ватанӣ хориҷӣ, ҳаттиву чопӣ бисёр бамавқеъ истифода намудааст. Ин асар аҳамияти қалони илмӣ дошта, маводи зиёд ва пурқимат барои соҳаҳои гуногуни илм дода метавонад.

Аз баррасии ончи, ки дар боло ба таври мухтасар гуфта шуд, метавон гуфт, «давраи истилоии араб барои тоҷикон ва халқҳои дигари ориёӣ дар баробари марҳилаи шикасту ноқомии сиёсӣ низомӣ буданаш ҳамчунин даврони ба зухур омадани рӯҳи озодихоҳиву ватанпарварӣ ҳазорон фарзандони ҷасуру фидокор буд, ки то нафаси

охирин бо нерумандтарин кудрати замон мубориза бурда, дар набардҳои нобаробар қахрамонона ҳалок мешуданд.

Дар он лаҳзаҳои фалокатбори таърих, ки масъалаи буду набуди ҳастии маънавии ниёкони мо ҳал мегардид, хорикаи забон, фарҳанг ва тамаддуни бостонии мо муъҷизаосо рӯйи қор омад ва растохези маънавии қавмҳои ориёиро дар саросари каламрави хилофат тавлид намуд. Бонги ин растохез аз оғози давраи таҷаддуду эҳёи тоҷикон ва қавмҳои дигари ориёӣ башорат дод» [3, 169].

Хулоса, миллати моро, ки чанд қарн аз ҳокимияти сиёсӣ маҳрум буд, лозим меояд аз таҷрибаи таърихии худ, ки тафсилоташ дар боби сеюми асари «Забони миллат – ҳастии миллат» зикр гардидааст ва барои ҳамқавмон ва ҳамзабонони хеш дарси ибрат ва таҷрибаи зиндагист, нахуст худшиносиву худогоҳӣ ва ватандориву ватандӯстӣ биомӯзем ва дар ин ҷода байти зерини сардафтари адабиёти форсу тоҷик Абӯабдуллоҳи Рӯдакиро шиори ҳамешагии худ созем:

Бирав, зи таҷрибаи рӯзгор баҳра бигир,
Ки баҳри дафъи ҳаводис туро ба қор ояд.

Рӯйхати адабиёт

1. Ғафуров, Б. Тоҷикон: Иборат аз ду ҷилд / Б. Ғафуров. – Душанбе: Ирфон, Китоби дуюм. 1998. – 416 с.

2. Ҷавонон-пайрави Эмомалӣ Раҳмон: Силсилаи мақолаҳои олимони ҷавони Тоҷикистон оид ба дастурҳои Пешвои миллат дар самти татбиқи сиёсати давлатии ҷавонон. – Душанбе: Эр-граф, 2017. – 464 с.

3. Раҳмон, Э. Забони миллат – ҳастии миллат / Эмомалӣ Раҳмон. – Душанбе: Эр-граф, 2016. – 516 с.

ИСКАНДАРОВ Қ.,

сарходими илмии Донишкадаи идоракунии давлатии
назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон,
д.и.т.,
734003, ш. Душанбе, кўчаи Саид Носир, 33.
E-mail: ikas_53@inbox.ru, телефон 2 28 91 51.

АФЎНИСТОН ДАР ПАЁМҲОИ ҲАРСОЛАИ ПРЕЗИДЕНТИ ҶУМҲУРИИ ТОҶИКИСТОН ЭМОМАЛӢ РАҲМОН БА МАҶЛИСИ ОЛИИ ҶУМҲУРИИ ТОҶИКИСТОН

Аннотатсия

Дар мақола дар асоси паёмҳои Пешвои миллат, Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон Эмомалӣ Раҳмон ба Маҷлиси Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон аз соли 2002 то соли 2018 сиёсати давлати Тоҷикистон ва саъю талошҳои Сарвари он Эмомалӣ Раҳмон барои ҳалли бӯҳрони бисёрсолаи ин кишвар, ҷалби таваҷҷуҳи роҳбарони кишварҳои гуногун, пеш аз ҳама, абарқудратҳои мавриди таҳлилу баррасӣ қарор гирифтааст. Дар мақола сиёсати сулҳпарварона, ҳусни нияти ҳамсоғӣ нисбат ба мардуми Афғонистон ва инчунин устувории сиёсати давлати Тоҷикистон бо сарвари Эмомалӣ Раҳмон дар масъалаҳои глобалии рӯз- муборизаи бо экстремизм ва терроризм, гардиши ғайриқонунии маводи муҳаддир, таъмини сулҳу субот дар Афғонистон ва минтақа инъикос ёфтааст.

Аз матни паёмҳо дида мешавад, ки Президенти Тоҷикистон Эмомалӣ Раҳмон дар тӯли 16-17 соли ахир, дар паёмҳои худ ба Маҷлиси Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон, ҳамеша таъкид кардааст, ки ҷомеаи ҷаҳонӣ бояд ба масъалаи бо роҳи музокира ҳаллу фасл намудани қазияи Афғонистон ҷиддан таваҷҷуҳ намояд. Ӯ ҳамеша сиёсатҳои дугонаи баъзе кишварҳоро дар баробари терроризм ва экстремизм мавриди интиқод қарор дода, даъват менамояд, ки ба масъалаи пайомадҳои фаъолияти созмонҳои экстремистӣ террористӣ дар Афғонистон таваҷҷуҳи ҷиддӣ мабзул гардад. Президенти Тоҷикистон бо истифода аз минбарҳои созмонҳои байналмилалӣ ва мулоқотҳои худ бо сарони кишварҳои дунё ҳамеша аз зарурати ҳалли осоиштаи бӯҳрони Афғонистон сухан гуфта, идомаи низоъро дар ин кишвар таҳдид ба сулҳу амнияти минтақа ва ҷаҳон хондааст.

Вожаҳои калидӣ: *Паёми Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон, Афғонистон, низоъ, бӯҳрон, терроризм, экстремизм, гардиши ғайриқонунии маводи муҳаддир, ҳамкорӣ, толибон, ҷомеаи байналмилалӣ, сулҳ, субот*

ИСКАНДАРОВ Қ.,

главный научный сотрудник
Института государственного управления
при Президенте Республики Таджикистан,
д.и.т.,
734003, г. Душанбе, ул. Саида Носира, 33.
E-mail: ikas_53@inbox.ru, телефон 2289151.

Афганистан в ежегодных посланиях Президента Республики Таджикистан Эмомали Рахмона Маджлиси Оли Республики Таджикистан

Аннотация

В статье на основе посланий Лидера нации, Президента Республики Таджикистан Эмомали Рахмона Маджлиси Оли Республики Таджикистан с 2002 по 2018 гг. исследуется политика Правительства Республики Таджикистан и усилия Президента страны Эмомали Рахмона по решению многолетнего кризиса в Афганистане, привлечению внимания руководителей различных государств, прежде всего ведущих стран к афганской проблеме.

Освещается миролюбивая политика правительства, добрососедские отношения Таджикистана к афганскому народу, а также устойчивость политики таджикского государства, возглавляемое Эмомали Рахмоном по глобальным проблемам мира-борьбы с терроризмом и экстремизмом, незаконным оборотом наркотиков, обеспечением мира и стабильности в Афганистане и в регионе.

Содержание текстов Посланий показывает, что Президент Республики Таджикистан Эмомали Рахмон в течение 16-17 последних лет в своих Посланиях Маджлиси Оли Республики Таджикистан всегда подчеркивал, что международное сообщество должно обратить серьезное внимание вопросу мирного решения афганской проблемы. Он нередко остро критиковал политику двойных стандартов некоторых стран, призывал обратить внимание на последствия деятельности экстремистских и террористических организаций в Афганистане. Президент Республики Таджикистан использовал каждую возможность и с трибун международных организаций, а также в своих встречах с лидерами ведущих стран мира всегда говорил о необходимости политического решения афганского кризиса, считал последствия продолжения конфликта угрозой для мира и стабильности в регионе и мире в целом.

***Ключевые слова:** Послание Президента Республики Таджикистан, Афганистан, конфликт, кризис, терроризм, экстремизм, наркотики, талибы, международное сообщество, мир, стабильность*

K. ISKANDAROV,

Head researcher of Institute for
Public Administration under the
President of the Republic of Tajikistan
Doctor of History,

734003, Dushanbe, 33, Said Nosir str.

E-mail: ikas_53@inbox.ru, Tel:+993 37 228 9151.

**Afghanistan in the yearly messages of the President of the Republic of Tajikistan
Emomali Rahmon to the Majlisi Oli of the Republic of Tajikistan**

Annotation

The article considers the policy of the Government of the Republic Tajikistan and efforts of country's President Emomali Rahmon on solving perennial crisis in Afghanistan, drawing attention of leaders of different countries, primarily leading countries to afghan problem on the basis of messages of Leader of Nation, the President of the Republic of Tajikistan Emomali Rahmon to the Majlisi Oli of the Republic of Tajikistan from 2002 to 2018.

There is lightened peaceful policy of government, good-neighbor relations of Tajikistan to afghan people, also stable policy of Tajik state which headed by Emomali Rahmon on global issues – fight against terrorism and extremism, drug trafficking, ensuring peace and stability in Afghanistan and in the region.

The content of messages shows that the President of the Republic of Tajikistan Emomali Rahmon during last 16-17 years in his Messages to the Majlisi Oli of the Republic of Tajikistan every time highlighted that international community have to pay serious attention to the issue of peaceful solution of Afghan problem. He often criticized the double standard policy of some countries, call to pay attention to the consequences of extremist and terrorist organizations activity in Afghanistan. The President of the Republic of Tajikistan use every opportunity from tribunes of international organizations, as well as in the meetings with the leaders of leading world countries, always speak about the necessity of political solution of Afghan crisis, consider the consequences of continuing conflict as a thread for the peace and stability in the region and in the world in general.

Key words: *Message of the President of the Republic Tajikistan, Afghanistan, conflict, crisis, terrorism, extremism, drugs, Taliban, international community, peace, stability*

Паёми Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон ба Маҷлиси Олӣ муҳимтарин ҳуҷҷатест, ки бурду бохт, дастоварду муваффақиятҳои кишварро дар як соли охир таҳлилу ҷамъбаст намуда, ҳамчунон самтҳои асосӣ ва авлавиятҳои сиёсати дохилӣ ва хориҷии кишварро барои соли оянда ва чанд соли дигар муайян менамояд. Ҳуҷҷати мазкур заминаи асосии таҳия ва қабули қонунҳо, барномаву стратегияҳои гуногунмуҳлат, концепсияҳо ва дигар санадҳои меъёрии ҳуқуқӣ мебошад, ки ба рушди ояндаи Тоҷикистон нигаронида шудаанд.

Дар намунаи Афғонистон нишон додани сиёсати сулҳпарварона, ҳусни нияти ҳамсоғӣ нисбат ба мардуми Афғонистон ва инчунин устувории сиёсати давлати Тоҷикистон бо сарвари Эмомалӣ Раҳмон дар масъалаҳои глобалии рӯз - мубориза бо экстремизм ва терроризм, гардиши маводи муҳаддир, таъмини сулҳу субот дар Афғонистон ва минтақаи нишонаи таваҷҷуҳи доимии Сарвари давлати тоҷикон нисбат ба сарнавишти халқи азиятдидаи афғон мебошад. Аз матни паёмҳо дида мешавад, ки Эмомалӣ Раҳмон дар тӯли 16-17 соли ахир, ки бо паёмҳои худ дар назди вакилони Маҷлиси намояндагон ва аъзои Маҷлиси миллии Маҷлиси Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон, бо ҳузури намояндагони вазорату идораҳо, аҳли зиё ва дигар қишрҳои ҷомеаи суҳанронӣ менамояд, ҳамеша таъкид кардааст, ки ҷомеаи ҷаҳонӣ бояд ба масъалаи бо роҳи музокира ҳаллу фасл намудани қазияи Афғонистон ҷиддан таваҷҷуҳ намояд. Таҷрибаи басо талхи Афғонистон то ин замон нишон додааст, ки яке аз омилҳои асосии идомаи ҷангу хунрезӣ, мудохилаи кишварҳои бегона дар қорҳои дохилии ин кишвар ва доман задан ба ихтилофҳои дохилӣ мебошад. Бинобар ин, ҳанӯз дар аввалин паёми худ ба Маҷлиси Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон ба ин масъала таваҷҷуҳ намуда, Эмомалӣ Раҳмон изҳор доштанд: “Ҷаҳонگیرӣ ва кишваркушоӣҳои имрӯза либоси басо рангоранг доранд.

Ҳадаф ва ғаразҳои аслии сиёсӣ ва иқтисодӣ аз назарҳои пинҳон мемонанду хусуматҳои қавмию этникӣ, низоъҳои идеологию динӣ ва дигар сабабу баҳонаҳо ба навбати аввал мебароянд. Дар натиҷаи таҳрики устакоронаи сиёсӣ ва иқтисодӣ ва идеологӣ давлатҳои хурду бузург дар қитъаҳои Осиё, Африқо ва Аврупо ба доираи бозиҳои ғаразноки давлатҳои манфиатдор кашида мешаванд ва таҳти таъсири онҳо раванди муътадили ҳаёт дар сарзаминҳои гуногуни ҷаҳон ва саросари сайёра халалдор мегардад. Афғонистони ба мо ҳамсоя далели ин гуфтаҳо шуда метавонад, ки қариб чаҳоряк аср инҷониб оташи ҷанг дар ин кишвари мусибатзада хомӯш намегардад» [1].

Дар апрели соли 2004 дар паёми солони худ ба Маҷлиси Олӣ Сарвари давлат бори дигар таъкид намуданд, ки «Тоҷикистон кӯшишҳои ҷудоиандозӣ ва истифода аз бартариҳои мавқеи ҷуғрофӣ барои мақсадҳои сиёсии ғаразнокро дар минтақа маҳкум намуда, кӯшиш дорад, ки тавассути муттаҳид сохтани имкониятҳои ҳамаи кишварҳои Осиёи Марказӣ ва ҷалби воситаҳои беруна проблемаҳои ҷиддии минтақавӣ ҳаллу фасл шаванд. Барои амният ва пешрафти натаҳҳо кишвари мо, балки тамоми минтақа вазъияти Афғонистон таъсири ҷиддӣ мерасонад» [3].

Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон дар паёмҳои худ ба Маҷлиси Олӣ ҳамеша сиёсатҳои дугонаи баъзе кишварҳоро дар баробари терроризм ва экстремизм саҳт интиқод ва маҳкум намуда, даъват менамояд, ки ба масъалаи пайомадҳои фаъолияти созмонҳои экстремистию террористӣ дар Афғонистон тавачҷуҳӣ ҷиддӣ шавад. «Мубориза бо терроризм ва экстремизм фароҳам овардани фазои боварӣ, эҳтиром ба манфиатҳои ҳамдигар ва муттаҳид шудани ҳамаи кишварҳои дунёро дар пешорӯи ин хатари умумӣ тақозо менамояд. Истифодаи «сиёсати дугона» нисбат ба терроризм ва экстремизм самаранокии кӯшишҳои ҷомеаи ҷаҳониро дар муборизаи муштарақ бо ин зухурот ҷиддан коҳиш дода, баръакс, муҳолифатҳои наvero байни эътилофҳои ҳарбиву сиёсӣ эҷод мекунад ва авзои ҷаҳонро боз ҳам ноором месозад» [8]. Президенти Тоҷикистон ин суханонро дар паёми навбатии худ ба Маҷлиси Олӣ 20 январи соли 2016 изҳор карда буд. Дар ин паём ҳамчунин хотирнишон кард: «Ман чандин маротиба аз минбарҳои Созмони Милали Муттаҳид ва дигар ташкилотҳои бонуфузи байналмилалӣ таъкид карда будам, ки террорист ватан, миллат ва дину мазҳаб надорад. Гузашта аз ин, зухуроти даҳшатноку нафратовари терроризм, ки аксаран таҳти шиорҳои диниву мазҳабӣ сурат мегирад ва ба дини мубини ислом иртиботе надорад, баръакс, аз ҷониби душманони ин дини муқаддас роҳандозӣ шуда, аз ваҳшонияти асримиёнагии террористӣ, пеш аз ҳама, кишварҳои исломӣ ва мусулмонони сайёра зарар мебинанд.

Боиси таассуф аст, ки баъзе созмонҳои байналмилалӣ аз ҷониби як қатор доираҳо ва давлатҳову фондҳо ошкоро маблағгузорӣ гардидани созмонҳои террористиву ифротгаро, поймолшавии ҳуқуқи инсон, аҳволи тоқатфарсо ва дар роҳи муҳоҷират дар баҳрҳо ғарқ шудани ҳазорон нафар гурезаҳо, аз ҷумла занону кӯдаконро нодида мегиранд.

Аз ин лиҳоз, метавон гуфт, ки бар асари истифодаи қувва ва зӯрӣ дар равобити байналмилалӣ, дар ҳифзи манфиатҳои хеш рӯбарӯ омадани қудратҳои ҷаҳонӣ ва минтақавӣ, зери фишори нерӯву унсурҳои бегона амалан аз байн рафтани низоми давлатдорӣ як силсила кишварҳо ва вусъати торафт афзояндаи терроризму

экстремизм вазъи ҳуқуқи байналмилалӣ хеле заиф шуда, истиқлолияти давлатҳои миллӣ осебпазир гардидааст. Намуна ва пайомадҳои чунин вазъро мо дар мисоли Сурия, Ироқ, Либия, Яман ва Афғонистон мебинем» [1].

Зимни ҳушдор додан аз оқибатҳои бозӣ кардан бо созмонҳои террористӣ Президенти мамлакат бо истифода аз ҳар як фурсати муносиб кӯшиш мекарданд, ки таваҷҷуҳи аҳли башарро ба ҳалли мусолимадомези қазияи Афғонистон ҷалб намоянд. Дар ҳамоно паёми аввалини худ ба Маҷлиси Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон дар соли 2002 изҳор намуда буданд: «Мо дар давоми даҳ соли истиқлолияти давлатии худ таваҷҷуҳи аҳли оламо ҳамеша ба ҳалли мусолимадомези қазияи Афғонистон ҷалб мекардем, зеро вазъияти мураккаби ин кишвари ҳамсоя оромии Тоҷикистонро халалдор мекард ва водор месохт, ки воситаи имкониятҳои бе ин ҳам маҳдуди худро бештар барои таъмини амнияти кишварамон сафарбар намоем...» [1]. Зимни ин ӯ аз бетафовути роҳбарони кишварҳои гуногун сухан гуфт, ки бо вучуди ҳушдорҳо ва даъватҳои Президенти Тоҷикистон ва ба воқеаҳои ҷорӣ Афғонистон, таваҷҷуҳи лозим надоданд ва пайомадҳои ғоҷабори онҳоро ноҳида гирифтанд. Президенти мамлакат хотиррасон намуданд: «... бисёр сиёсатмадорон ва давлатҳои ҷаҳон дар он давраи номуайяниҳо ба ин масъала бетафовут менигаристанд, мо ба сиёсати низоми иртиқоии толибон баҳои воқеӣ дода, барқарорӣ ҳеҷ гуна муносибатро бо онҳо раво надидем. Тоҷикистон ягона давлате буд, ки сиёсати устувори худро нисбат ба режими толибон ба ҳеҷ ваҷҳ тағйир надод ва пайваста ба нерӯҳои Иттиҳоди шимол, ки ҳамчун қувваи ягона бар зидди террористони мазкур мубориза мебуданд, ҳамаи кӯмакҳои имконпазирро расонид» [1]. Таҷриба нишон дод, ки сиёсати давлати Тоҷикистон ва дурандешии сарвари он ягона сиёсати дуруст ва санҷидашуда ба манфиати сулҳу оромӣ будааст ва ин сиёсат аз тарафи роҳбарону сиёсатмадорони бисёр давлатҳо ва созмонҳои бонуфузи байналмилалӣ ба таври воқеӣ арзёбӣ гардид. Низоми Давлати исломии Афғонистон ягона низоми машруъ ва эътирофшуда аз тарафи ҷомеаи байналмилалӣ буд ва Тоҷикистон танҳо бо ин давлати қонунӣ ҳамкорӣ дошта, дар муборизаи он бар зидди толибон мусоидат менамуд. Президент афзуданд, ки «ба ин маънӣ, мубориза бар зидди низоми террористии толибон барои Тоҷикистон баъд аз воқеаҳои 11 сентябр шурӯъ нашудааст» [1].

Қобили зикр аст, ки ҳанӯз соли 1999 Президенти Тоҷикистон аз минбари баланди Созмони Милали Муттаҳид пешниҳод карда буд, ки «ғирдоғирди Афғонистон як минтақаи амниятӣ бунёд гашта, пеши ин хатари бузург гирифта шавад» [1].

Бо ташкили эътилофи байналмилалии зиддитеррористӣ ва оғози амалиёти «Озодии шикастнопазир» Тоҷикистон дар сафи ин эътилоф ҷой гирифт ва барои муваффақияти он тамоми чораҳои имконпазирро рӯи даст гирифт. Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон изҳор намуда буд: «Дар баробари сар шудани муборизаи пурвусъат ба муқобили терроризми байналмилалӣ Тоҷикистон мавқеи худро ошкоро эълон намуд ва барои амалиёти муваффақиятнок ба хотири аз байн бурдани парваришгоҳҳои терроризм ва экстремизм дар Афғонистон аз ҷониби худ тамоми чораҳои имконпазирро андешид..., мехоҳам хотирнишон созам, ки роҳбарияти Тоҷикистон ин сиёсати худро минбаъд низ идома хоҳад дод, то ки Афғонистон дигар на

пойгоҳи терроризми байналмилалӣ, экстремизм ва на маркази қочоқи маводи мухаддир, балки як кишвари ором ва ҳамсоия осуда бошад. Ҳамчунин, бо мақсади ҳукмфармо гаштани сулҳу амнияти пойдор дар Афғонистон мо бояд ба ин кишвар кӯмаку дастгирии худро дарёф надорем»[1].

Ба хотири татбики ин сиёсат Тоҷикистон аз рӯзҳои аввал кӯшиш намуд дар барқарорсозии иқтисодиёти баъдичангии Афғонистон саҳм гузошта, муносибатҳои иқтисодию тичоратии худро бо ин кишвари ҳамсоия вусъат бахшад. Президенти Тоҷикистон ин матлабро дар паёми зикршуда, яъне соли 2002 эълон намуданд: «Тоҷикистон дар барқарорсозии иқтисодиёти баъдичангии Афғонистон бо роҳи иштирок дар лоиҳаҳои гуногун, пеш аз ҳама, тарбияи кадрҳо ва мутахассисон, барқарор намудан ва сохтмони роҳу кӯпрукҳо, хатҳои интиқоли барқ ва бисёр соҳаҳои дигар саҳм хоҳад гузошт. Ҳамкорихои мо аллақай шурӯъ шудаанд. Мо аз таҷрибаи худ медонем, ки роҳи сулҳ ҳамвор нест ва тай кардани он сабру таҳаммул ва хиради бузургро тақозо мекунад. Сарнавишти ояндаи Афғонистон, пеш аз ҳама, албатта, дар дасти худи мардуми Афғонистон аст.

Итминони комил дорем, ки Идораи муваққати Афғонистон ва халқи ғаюри афғон дар ояндаи наздик як ҳукумати фарогири манфиатҳои ҳамаи қавму халқиятҳо ва миллатҳои сокини кишварро ташкил мекунад ва тақдири хешро ба дасти худ гирифта, дар сарзамини аҷдодашон низоми мутамаддинро хоҳанд сохт...»[1].

Ҳамин тавр, аз рӯзҳои аввали ташкили Идораи муваққат, баъдан Ҳукумати интиқоли дар Афғонистон Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон муносибатҳо бо Афғонистонро ба сифати яке аз самтҳои афзалиятноки сиёсати хориҷии худ қарор дод. Дар ин бора Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон дар паёми худ ба Маҷлиси Олӣ дар соли 2003 чунин изҳор намуданд: "Муносибатҳо бо Афғонистони ҳамсоия ба сифати яке аз самтҳои муҳими сиёсати хориҷии Тоҷикистон ба шумор мераванд. Тоҷикистон аз рӯзи аввал тарафдории худро аз ҳукумати нави Афғонистон бо сарвари Ҳамид Карзай изҳор намуда буд. Мо ҷонибдори сулҳу суботи комил ва рушди иқтисодии кишвари ҳамҷавор мебошем. Аз ин рӯ, мо тамоми кӯшишҳои мудохиларо ба қорҳои дохилии Афғонистон қатъиян маҳкум намуда, мехоҳем, ки раванди сулҳ дар заминаи аз тарафи ҳамаи ҷонибҳои афғонӣ пазируфташуда идома ёбад[2].

Президенти мамлакат дар Паёми навбатии худ 16.04. 2005 дастурҳои мушаххас ба мақомоти дахлдор ҷиҳати тақвияти ҳамкорихо ва амалисозии барномаҳои ҳамкорӣ доданд: "Ҷиҳати амалӣ шудани ҳамкорихои судманд Ҳукумати Тоҷикистон бояд силсилаи барномаҳо ва санадҳо, бахусус дар бораи дастгирии тичорат, обёрӣ, кишоварзӣ, илм, маориф, тандурустӣ ва фарҳанг таҳия намояд. Ин ба соҳибқорон ва субъектҳои гуногуни мо имконият медиҳад, ки равобити дучонибаи кишварҳои моро вусъат бахшанд. Бахусус, таҳияи барномаи асосноки таъмини Афғонистон бо барқ ниҳоят зарурият.

Вазорати энергетика ҷиҳати таҳия ва татбики он бояд тамоми иқдомоти заруриро амалӣ намояд. Ширкати фаёли Афғонистон дар созмонҳои минтақавӣ аз ҷумла, Созмони ҳамкориҳои Осиёи Марказӣ ва Бунёди байналмилалӣи наҷоти Арал ва умуман

ҳамкорию васеи минтақавии он ба нафъи ин кишвар ва суботу амнияти минтақа аст» [4].

Дар ин асос ҳамкориҳои ду кишвар дар соҳаи энергетика хеле вусъат ёфтанд ва бешубҳа яке аз самтҳои ҳамкорию судманди ду ҷониб имрӯз соҳаи энергетика мебошад. Президенти Тоҷикистон ба масъалаи бозсозию сохторҳои бунёдии Афғонистон тавассути сохтмони роҳҳои оҳану мошингард, хатҳои интиқоли барқ ва лӯлаҳои газ, ки дар шароити навин аҳаммияти бузурги иқтисодиву иҷтимоӣ ва геоиқтисодӣ касб менамояд, тавачҷуҳи хоса зоҳир менамоянд. Ў изҳор менамояд, ки “дар ин замина мо омодаем, ки ҳамкориҳоро бо Афғонистони бародар густариш дода, имконоти худро чихати амалӣ гардонидани тарҳҳои, ки ба рушди иҷтимоиву иқтисодии минтақа ва ин кишвар нигаронида шудаанд, сафарбар намоем [7].

Бо тавачҷуҳ ба имтидоди марзи муштараки Тоҷикистон ва Афғонистон, ки 1400 км-ро ташкил медиҳад, Тоҷикистон қаламрави Афғонистонро яке аз роҳҳои берун шудани худ аз бунбасти коммуникатсионӣ медонад.

Ба ғайр аз пули азим дар болои рӯдхонаи Панҷ инчунин дар зарфи солҳои охир шаш пули дигари кӯчактар ва инчунин чандин бозори марзӣ дар минтақаҳои Ишкошим, маҳаллаи Теми шаҳри Хоруғ, Хумроғӣ (Ванҷ), Дарвоз ва инчунин ноҳияи Шамсиддини Шоҳин сохта шудааст, ки акнун фаъолият мекунад. Ин пулҳо, махсусан барои сокинони минтақаҳои марзии Бадахшон муҳим мебошанд.

Яке аз ин масъалаҳои барои на танҳо Тоҷикистон, балки тамоми минтақа ва ҷаҳон хатарнок кишт, истеҳсол ва қочоқи маводи муҳаддир аз Афғонистон буд ва имрӯз ҳам он ҳамчун таҳдид боқӣ мондааст.

Бояд қайд кард, ки баъди аз байн рафтани ҳукумати Толибон, ҳаҷми истеҳсоли маводи муҳаддир босуръат афзоиш ёфт. Дар соли 2007 дар Афғонистон 8,2 ҳазор тонна маводи муҳаддир истеҳсол карда шуд. Яъне аз соли 2001 то 2007 истеҳсоли зироатҳои нашъадор 44 маротиба ва майдони кишти онҳо - 24 баробар зиёд шуда буд [14].

Бо ҳузури қувваҳои хориҷӣ кишварҳои ҳамсоҳа, аз ҷумла Тоҷикистон интизор доштанд, ки хориҷиён пеши роҳи кишти маводи муҳаддирро мегиранд, зеро маълум аст, ки маводи муҳаддир яке аз манбаъҳои муҳими идомаи ҷанги толибон ва дигар гурӯҳҳои террористӣ мебошад. Аммо хориҷиён ин корро накарданд. Баръакс, дар минтақаҳои ҷанубии Афғонистон, махсусан вилояти Ҳилманд, ки зери назорати нерӯҳои англис буд, беш аз 80% маводи муҳаддир истеҳсол мешуд. Дар ин шароит Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон Эмомалӣ Раҳмон ҳамсоҳа дар паёмҳои худ ба Маҷлиси Олӣ вазъи Афғонистон, аз ҷумла вазъи кишт ва қочоқи маводи муҳаддирро таҳлил намуда, аз оқиботҳои ноговори вазъият хушдор медод. “Афзоиши рӯзафзунӣ ҳаҷми истеҳсол ва қочоқи маводи муҳаддир аз Афғонистон хеле ташвишвар аст”, - қайд намуда буд дар паёми худ ба Маҷлиси Олӣ 30 апрели соли 2004. Ў изофа намуд, ки “мавқеи Тоҷикистон дар ин масъала бетағйир боқӣ мемонад, яъне барои ҳалли ин проблемаи глобалӣ муттаҳид сохтани ҳамаи воситаҳои имкониятҳои ҷомеаи ҷаҳонӣ зарур мебошад. Зеро он фақат проблемаи Афғонистон ва Осиёи Марказӣ нест. Танҳо бо таъсиси иттиҳоди глобалии мубориза бар зидди маводи муҳаддир метавон кӯшишҳои

ҳамаи созмону кишварҳоро ҳамоҳанг сохта, самаранокии муборизаро бар зидди ин вабои аср таъмин намуд» [3].

Президенти кишвар инчунин борҳо аз минбарҳои гуногуни созмонҳои байналмилалӣ ва инчунин дар рафти мулоқот бо намояндагони кишварҳои НАТО изҳори нигаронии худро аз ин вазъият иброз менамуд ва даъват мекард, ки чораҳои таъхирнопазир андешида шавад. Пешвои миллат кишварҳои НАТО ва Иёлоти Муттаҳидаро ба бефаъолияти дар ин замина айбдор намуд. Ӯ изҳор намуд, ки "Ман бори дигар ба намояндагони Иёлоти Муттаҳида ва НАТО изҳори нигаронӣ карда будам, аммо ҳар дуи онҳо изҳор намуданд, ки нобудсозии маводи муҳаддир аз вазифаҳои амалиёти зиддитеррористӣ нест"[11].

Ин дар ҳоле буд, ки дар ҳузури даҳҳо ҳазор сарбози хориҷӣ дар Афғонистон, қочоки маводи муҳаддир тавассути Тоҷикистон сол то сол зиёд мешуд ва ин албатта вобаста ба афзоиши майдони кишт ва истеҳсоли маводи муҳаддир дар Афғонистон буд.

Гузашта аз он, тибқи таҳлили мутахассисон дар солҳои ҳузури неруҳои НАТО дар Афғонистон сохтори мунсаҷими саноати маводи муҳаддир ва гардиши ғайриқонунии он дар Афғонистон шакл гирифт. Бо дарназардошти ин вазъият ва афзоиши таҳдидҳо аз самти Афғонистон, роҳбарияти Тоҷикистон ҷомеаи ҷаҳонро даъват карданд, ки кӯшишҳоро дар самти мубориза бар зидди маводи муҳаддир муттаҳид созанд.

Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон ба масъалаи ҳамкориҳои мақомоти мубориза бар зидди маводи нашъадори ҷумҳуриӣ бо мақомоти ҳамтои афғонистонӣ аҳамияти зиёд медиҳад.

Мутаассифона, дар қараёни 17 соли ҳузури неруҳои эътилофи байналмилалӣ дар Афғонистон вазъияти мубориза бо маводи муҳаддир дар ин кишвар ба таври ҷашмдошт тағйир наёфтааст. Инро Президенти мамлакат дар паёмҳо ва чанд суханронӣҳои ахири худ дар шаҳри Душанбе дар солҳои 2017-2018 ёдовар шудаанд. Президенти мамлакат дар паёми худ ба Маҷлиси Олӣ 22 декабри соли 2017 таъкид карданд: «ба ҳама маълум аст, ки муомилоти ғайриқонунии маводи муҳаддир яке аз сарчашмаҳои маблағгузориҳои терроризми байналмилалӣ ва нооромӣҳо дар ҷаҳон ба шумор меравад» [9]. Ин нукта дар гузориши СММ низ таъкид шудааст. Дар ин гузориш бо тақия ба маълумоти вазири қорҳои дохилии вақти Афғонистон В.А.Бармак омадааст: ки дар соли 2017 Толибон аз фурӯши маводи муҳаддир аз 400 то 500 млн долл. ИМА фоида ба даст овардаанд, даромади шабақаҳои ба гардиши ғайриқонунии маводи муҳаддир машғулбуда, аз 1 до 1,5 млрд долл. ИМА, «Толибон»-и Покистон — 2 млрд. долл. ИМА ва мафияи байналмилалӣ — 6 млрд. долл. ИМА-ро ташкил додааст[12].

Бояд изҳор намуд, ки дар соли 2017 мувофиқи маълумоти қоршиносони СММ ва мақомоти давлатии Ҷумҳурии Ислонии Афғонистон майдони умумии кишти кӯкнор дар Афғонистон 328 000 гектарро ташкил намуд, ки ин дар қиёс бо соли 2016-63% ё 127 000 гектар зиёд буд. Ногуфта намонад, ки аз замони оғози назорати пайдарпайи вазъи вобаста ба кишти кӯкнор ва истеҳсоли афюн дар ҶИА аз ҷониби СММ, ин нишондоди баландтарини кишти кӯкнор мебошад ва ҳатто аз нишондоди соли 2014 (224000 гектар) 104 000 гектар ё 46% зиёд мебошад»[13, 66].

Бояд зикр намуд, ки Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон пайваста таъкид кардаанд ва эътиқод доранд, ки сулҳу субот дар кишварҳои Осиёи Марказӣ аз бисёр чихат ба сулҳу оромӣ дар Афғонистон вобастагӣ дорад. Инро аз паёмҳои ҳарсолаи Президенти кишвар мушоҳида намудан мумкин аст. «Барпо намудани сулҳу оромӣ дар ин кишвари ҳамчавору ҳамкеш (Афғонистон-Қ.И.) бо манфиатҳои миллии Тоҷикистон созгор аст ва дар айни замон, саҳми назарраси мамлакати мо дар муборизаи умумӣ бар зидди терроризм, ифротгароӣ, гардиши ғайриқонунии маводи муҳаддир ва ҷинояткориҳои муташаккили трансмиллӣ хоҳад буд... амну амонӣ дар ин кишвари бародар барои Осиёи Марказӣ ва алалхусус, Тоҷикистон чун обу ҳаво зарур аст ва мо мисли ҳамеша дар доираи созмонҳои байналмилалӣ ва ҳам дар ҷаҳорҷӯбаи робитаҳои дучонибаи худ барои расидан ба ин ҳадафи воло қўшиш ба харҷ хоҳем дод. Муборизаи муштарак бар зидди хатару таҳдидҳои нав ва зухуроти дигари манфӣ ва қўмаку мусоидат ба саъю талошҳои Афғонистон, дар кишвари мо омода кардани кадрҳои зарурӣ ва соҳаҳои дигар ҳамеша дар рӯзномаи ҳамкориҳои мо бо ин кишвари дўст хоҳанд буд» [5],- гуфта буд дар паёми худ дар соли 2011. Соли дигар низ аснои қироати паём чунин таъкид намуданд: «Ҳамеша таъкид бар он дорем, ки амнияти Осиёи Марказиро бидуни таъмини амният дар Афғонистон тасаввур кардан ғайриимкон аст. Равандҳои мусбати инкишофи вазъ дар ин кишвари дўсту бародар, албатта, боиси қаноатмандии мо ҳастанд. Вале бояд гуфт, ки онҳо ҳанӯз қомилан ба тамоюлоти ғайри қобили баргашт мубаддал нагаштаанд ва дар ин ҷода ҳанӯз саъю талоши зиёде бояд кард» [6].

Бо оғози хуруҷи қисми асосии нерӯҳои эътилофи байналмилалӣ бешубҳа нигарониҳои Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон зимни таъкид ба ҳамкориҳои созандаи Тоҷикистон бо эътилофи байналмилалӣ, ки ҳамеша хуб буданд ва бо кишварҳои Ғарб, ки шомили он ҳастанд ва изҳори омодагӣ ба идомаи он Президент кишвар таъкид карданд, ки «хуруҷи эълоншудаи ин нерӯҳо дар соли 2014 масъулияти моро, ки чун кишвари буферӣ бо сарҳади тўлони қариб 1400 - километра дар рӯ ба рӯи таҳдиду хатарҳои муосир қарор дорем, дучанд зиёд хоҳад кард. Ҳарчанд кишварҳои эътилоф эълом кардаанд, ки ин ҳамкориҳои онҳо чихати тақвияти амният дар Афғонистон давом меёбанд, мусаллам аст, ки баъди он таърих мо бо воқеияти наво рӯ ба рӯ хоҳем шуд» [6].

Дар ин шароит сиёсати ҳамкориҳои ҳамҷонибаи сиёсату иқтисодии давлати Тоҷикистон бо сарвари Эмомалӣ Раҳмон, аз ҷумла ҳамкориҳои амниятӣ чи бо созмонҳои марбута, ки Тоҷикистон узви онҳо мебошад ва чи бо ҳуди Афғонистони бародар тақвият ва таҳким хоҳанд ёфт. Дар ин бора дар паёми худ ба Маҷлиси Олӣ 23 апрели соли 2014 ибрози ақида намуданд ва таъкид сохтанд, ки «ҳарчи зудтар барқарор гардидани сулҳу суботи сиёсии пойдор дар қаламрави ҳамсоияи ҷанубии мо – Афғонистони ҳамчавор - ҷавобгӯи манфиатҳои ҳаётиву миллии Тоҷикистон аст. Истиқрори сулҳи деринтизор ва эҳёи ҳаёти осоишта дар кишвари азияткашидаи Афғонистон бо таъмини амнияти минтақавӣ низ пайванди ногусастанӣ дорад. Бо оғози хуруҷи воҳидҳои низомии эътилофи байналмилалӣ зиддитеррористӣ Афғонистони ҳамсоия ба марҳалаи нав ворид мешавад» [7].

Таъкиди Пешвои миллат бар он аст, ки дар ин давра таваҷҷуҳи ҷомеаи ҷаҳонӣ ва дўстону хайрхоҳони Афғонистон ба ниёзҳо ва масоили мубрами он коҳиш наёбад ва дар

ин кор кишварҳои минтақа низ бояд саҳми фаъол дошта бошанд. «Мо чунин мешуморем, ки кумак ба эҳёи иқтисодӣ ва рушди иҷтимоии Афғонистон бехтарин роҳи истиқрори сулҳу субот дар ин кишвар ва таъмини амният дар минтақа мебошад», - изҳор намуданд Президенти кишвар ва изофа намуданд, ки «аз ин рӯ, аз ҷомеаи ҷаҳонӣ даъват ба амал меорем, ки ҷиҳати дастгирии рушди иҷтимоиву иқтисодӣ ва бехтар намудани вазъи амниятии ин кишвар кумакҳои амалии худро афзоиш диҳанд. Тоҷикистон кӯшиш менамояд, ки ҳамкориҳои беғаразонаро бо Ҳукумати кишвари ҳамсоя дар ҳамаи ин соҳаҳо тақвият бахшад» [9].

Пешвои миллат дар паёми нави худ 26.12.2018 ба масъалаи ҳалли осоиштаи масъалаи Афғонистон бори дигар таъкид намуда, изҳор доштанд: «Мо чи аз тариқи минбарҳои байналмилалӣ ва чи дар доираи гуфтушунидҳо бо роҳбарони кишварҳои хориҷӣ ва созмонҳои байналмилалӣ пайваستا даъват ба амал меорем, ки ба қазияи Афғонистон тавачҷуҳи ҷиддӣ зоҳир карда шаванд. Мо кӯшишҳои Ҳукумати Афғонистони дӯст ва ҷомеаи ҷаҳонро ҷиҳати роҳандозӣ намудани раванди музокироти сулҳ дар кишвар, ба эътидол овардани вазъи сиёсӣ низомӣ ва таъмини рушди иҷтимоиву иқтисодии он ҳамҷониба пуштибонӣ мекунем ва бори дигар изҳор мекорем, ки қазияи Афғонистон танҳо роҳи ҳалли низомӣ надорад. Ҷангу низоъ ва муҳолифати мусаллаҳона даҳшат аст, қатлу қуштори одамони бегуноҳ аст, қашшоқиву бенавоӣ, бадбахтӣ, қасодии иқтисодӣ ва шикасти низоми қонуниятро давлатдорист» [10].

Бешубҳа, барои Тоҷикистон ва шахси Президент даҳшати ҷанги дохилӣ маълум аст. Мардуми мо ин фоҷеаро аз сар гузаронидааст. Президент зарур донистанд, ёдовар шаванд, ки «мо даҳшати ҷанги шаҳрвандии солҳои 90-уми асри гузаштаро, ки душманони миллати тоҷик ба сари мо таҳмил карда буданд, ҳаргиз фаромӯш намекунем ва бо итминон изҳор мекорем, ки мардуми мо дигар ба доми фиреби душманону бадхоҳони миллат, ки то ҳанӯз аз ҳадафҳои ғаразноки худ даст накашидаанд, гирифта намешаванд. Аз ин рӯ, мо ҳамеша ҷонибдори сулҳ дар саросари ҷаҳон ҳастем ва хоҳонем, ки тамоми муҳолифату низоъҳо, дар қадом минтақа ё кишваре, ки набошанд, танҳо бо роҳҳои осоишта ва музокирот ҳаллу фасл карда шаванд» [10].

Ҳамин тавр, як назари кӯтоҳ ба паёмҳои Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон, Пешвои миллат ба Маҷлиси Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон оид ба масъалаи Афғонистон инъикоскунандаи он воқеият аст, ки Афғонистон ба сифати як кишвари ҳамсоя ва дорой муштарақоти зиёд ҳамеша мавриди тавачҷуҳи ӯ буда, барои ҳалли мусолимадомези бӯҳрони бисёрсола дар ин кишвар тамоми саъю кӯшишҳоро ба харҷ додааст. Он ки чаро то имрӯз дар ин кишвар алангаи ҷанг фурузон аст ва ин мамалакат мисли солҳои 90-ум ба паногоҳи амн барои созмону гуруҳҳои зиёди террористӣ мубаддал шудааст, ба омилҳои дигари дохилию хориҷӣ вобаста мебошад.

Адабиёт:

1. Паёми Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон Эмомалӣ Раҳмон ба Маҷлиси Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон. 22.04.2002 // <http://president.tj/node/6694>

2. Паёми Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон Эмомалӣ Раҳмон ба Маҷлиси Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон 04.04.2003 /<http://president.tj/node/6637>
3. Паёми Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон Эмомалӣ Раҳмон ба Маҷлиси Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон 30.04.2004, //<http://president.tj/node/6615>
4. Паёми Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон Э.Ш.Раҳмонов ба Маҷлиси Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон 16.04.2005// <http://president.tj/node/199>.
5. Паёми Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон Эмомалӣ Раҳмон ба Маҷлиси Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон 20.04.2011: <http://president.tj/node/193>.
6. Паёми Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон Эмомалӣ Раҳмон ба Маҷлиси Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон 20.04.2012 // <http://president.tj/node/1084>
7. Паёми Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон Эмомалӣ Раҳмон ба Маҷлиси Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон 23.04.2014 // <http://president.tj/node/6598>
8. Паёми Пешвои миллат, Президенти Тоҷикистон мухтарам Эмомалӣ Раҳмон ба Маҷлиси Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон 20.01.2016 // <http://president.tj>.
9. Паёми Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон, Пешвои миллат мухтарам Эмомалӣ Раҳмон ба Маҷлиси Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон, 22.12.2017 , *[манбаи электронӣ]*. URL: <http://president.tj/node/16771>.
10. Паёми Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон ба Маҷлиси Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон. 26.12.2018, *[манбаи электронӣ]*. URL:
11. Выступление Президента Республики Таджикистан Эмомали Рахмонова на Международной конференции Европейского Союза и ряда стран соседей и партнеров по укреплению границ и усилению борьбы с наркотиками 21 октября 2008 года *[манбаи электронӣ]*. URL: president.tj.
12. Доклад миссии Совета Безопасности в Афганистан, 12–15 января 2018 года *[манбаи электронӣ]* // <https://www.un.org/securitycouncil/ru/content/reports-security-council-missions>
13. Шарҳи вазъи вобаста ба маводи нашъадор дар Ҷумҳурии Тоҷикистон дар соли 2017. - Душанбе, 2018.
14. Kabul Weekly. -2007.-29 August.

МАҲМАДОВ И.М.,

саромӯзгори кафедраи илмҳои иҷтимоӣ-гуманитарии Донишкадаи идоракунии
давлатии назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон,
734003, ш. Душанбе, кӯчаи Саид Носир 33,
тел: (+992) 935 929 878

**ДАСТОВАРДҲОИ ХАЛҚИ ТОҶИК ДАР СОҲАИ ТИБ
АЗ ДАВРАИ СОСОНИЁН ТО СОМОНИЁН**

Аннотатсия

Дар мақола дастовардҳои тибби тоҷик аз замони ҳокимияти Оли Сосон то давлатдорӣи бузурги Оли Сомон зикр гардида, мавқеи табибони халқи тоҷик дар пешрафти илми тибби муосир дарҷ ёфтааст. Муҳимияти мақола ба сатҳи фарҳанги давлатдорӣ, бунёди мактабҳои бузурги илми тиб ва бо назардошти муборизаҳои қавмиву сулолаӣ, ноил шудан ба дастовардҳои бузурги илми тибби тоҷик равона кардааст. Муаллиф дар доираи бархурди тамаддунҳо китоби «Авасто» ва китоби «Қуръон»-ро саромади илми тиб ва дастовардҳои тиббро қомуси тибби тоҷик дар ҷомеаи муосири ҷаҳон донистааст.

***Калидвожаҳо:** Сосониён, Зардушт, Авасто, тиб, Ганди-Шопур, Сомониён, Қуръон, Осиёи Миёна, Академияи тиб, беморхона.*

МАХМАДОВ И.М.,

старший преподаватель кафедры общественно-гуманитарных наук
Института государственного управления при Президенте Республики Таджикистан,
734003, г. Душанбе, ул. Саид Носира 33,
тел: (+992) 935 929 878

**Достижения таджикского народа в области медицины
с периода Сасанидов до периода Саманидов**

Аннотация

Автор в статье рассматривает вопросы достижений таджикского народа в области медицины со времён царствования династии Сасанидов до периода государственности великих Саманидов. Особое внимание уделяется вкладу и роли таджикских врачей в развитии медицины в древние времена и средние века в знаменитом медицинском центре Гунди Шопура и медицинской академии Багдада. Отмечается роль священных книг Авеста и Корана в качестве первоисточников врачевания и достижений таджикского народа в области медицины в человеческой цивилизации.

***Ключевые слова:** Сасаниды, Заратустра, Авеста, Ганди-Шопур, Саманиды, Коран, Средняя Азия, Медицинская Академия, больница.*

I.MAHMADOV,

senior lecturer of Social Sciences and Humanitarian Department
of the Institute of Public Administration under the President of the Republic of Tajikistan,
734003, Dushanbe, 33, Said Nosir str.,
Tel: (+992) 935 929 878, 987 929 878

**Tajik nation achievements in the medicine
from Sassanides to Samanides**

Annotation

The author in the article noted issues on achievements of Tajiks in the medicine from the Sassanids dynasty governing to the Great Samanides. Special attention was paid to contribution and role of Tajik physicians into the progress of medicine in ancient period and Middle Age in the famous medicine centre of Ghandi-Shapur and Medicine Academy of Baghdad. The importance of the article directed on level of governing culture, foundation of medicine schools and despite of intertribal conflicts achieve the great medicine goals. The author in the framework of clash of civilizations recognized Avesta and Quran the base of medicine and achievements in medicine as a Tajik medical encyclopedia in modern world.

Key words: *Sassanid, Zoroaster, Avesto, medicine, Gandhi-Shapur, Samanides, Quran, Central Asia, Medicine Academy, hospital.*

Дар аввалҳои асри I мелодӣ дар натиҷаи таъсис ёфтани шоҳаншоҳии Сосониён дар Эрони кунунӣ ва соли 425 мелодӣ дар натиҷаи таъсиси давлати Ҳайтолиён дар Варазрӯд тоҷикон муносибатҳои истеҳсолии феодалиро пойдор карданд ва бештари шаҳрҳои Варазрӯд дар ин замон марказҳои ҳунармандию тиҷорат, илму маданият ба ҳисоб мерафтанд. Дар ин замон шоҳаншоҳии Сосониён ба авҷи тараққиёти давлатдорӣ, иқтисодию иҷтимоӣ, тиҷорат ва маданияти баланди илму фарҳанг расида буд, ки дини Зардушт дини давлатӣ ва китоби «Авасто» китоби муққадас ҳисобида мешуд.

Аз ҷумла, «Авасто» дар замони Сосониён се маротиба гирд оварда шуда, ниҳоят дар замони Хисрави I Сосонӣ бо забони паҳлавӣ (форсии миёна) тарҷума гардид. Инчунин дар давраи охирин салтанати сосониён миқдори зиёди китобҳои ахлоқӣ, ки аз инкишофи интишори илми замони Сосониён шаҳодат медиҳанд, ба таърифи расонида шуда, илми тиб низ ривоҷ ёфта буд. Шопури II Сосонӣ солҳои (309-379) дар таълифи китоби «Авасто» ба Тансар супориш дод, ки тамоми дастовардҳои илми ҷуғрофия, сиёсатшиносӣ, фалсафаи Ҳинду Юнон ва аз ҷумла, илми тибро гирд оварад. Китоби муқаддаси «Авасто» аз ёдгорию маъхазҳои қадимтарини хаттии маданияти бани башар буда, дар он масъалаҳои тиб низ инъикос ёфтаанд. Бинобар ин, «Авасто»-ро саромади илми тибби халқҳои форсизабон донишманҷоиз аст. [1.саҳ 704]

Аз сабаби он ки аз ҳудуди давлати Сосониён роҳҳои тиҷоратӣ мегузаштанд, ба пешравии вазъи иқтисодию иҷтимоӣ ва тиҷорат тақон бахшида, баътар ба тибби

Авасто тибби Ҳиндустони Қадим, Тибет ва Юнон пайваст мешаванд. Дар ин замина, дар замонҳои қадим дар Шарқ муассисаҳои махсуси мустақил пайдо шуданд, ки онҳо «бемористон» ном доштанд. Ин муассисаҳо ғайр аз вазифаи муолиҷавӣ, вазифаи таълимгоҳро низ иҷро мекарданд. Дар баробари ин, қароргоҳу паноҳгоҳи камбағалони ломакон буда, дар наздашон дорухонаҳо амал мекарданд. Марҳилаи дигари муҳими таърихӣ инкишофи тибби халқҳои Эрону Осиёи Миёна буда, он заминаи дар минтақаҳои гуногуни Осиёи Миёна ва Осиёи Марказӣ бунёд шудани мактабу равияҳои нави тиб гардид, ки ин давраи нашъунамои мактаби тиббии Ганди Шопур дар асрҳои III-VII ба ҳисоб мерафт. Дар ин замон як қатор шахрҳои Сосониён - Антокия, Беҳ-Ардашер, Рухо, Нисибин, Ҳаррон, Эдесса, Аҳвоз, Марв, Истахр, тахтгоҳи шоҳаншоҳӣ - Тайсафун марказҳои бузурги илму фарҳанг ҳисоб меёфтанд. [2.К-1]

Шоҳаншоҳони Сосонӣ аз кишварҳои тасхиршуда хунармандону табибон ва донишмандони маъруфро ҳамроҳ гирифта, дар ин шахрҳо ҷой медоданд. Донишмандони румию юнонӣ, суриёиву ҳиндӣ дар муҳити ҳавзаҳои илмию фарҳангии Эроншаҳр нуфузи беандоза доштанд. Бо фармони Шопури II дар шахри Аҳвоз аввалин мактаби оӣ - фарҳангистони Ганди Шопур кушода шуда, болои дарвозаи шахр суханони «Донишу хирад аз шамшер зуртар аст» [2.К-1] сабт карда мешаванд. Баъдан, дар замони Хусрави I Анушервон (531-579) ин мактаби оӣ ба Донишгоҳи бузурги тиббӣ табдил дода шуда, расман кушода ва ба авҷи рушду камолот расонида шуд. Дар он донишмандону табибон ва дорусозони эронӣ бо ҳамкориҳои пайваста бо олимони суриягиву румиву юнонӣ кор мебарданд. Шопур ба олимони дастур медод, ки асарҳои машҳури табибони Юнону Ҳиндро ба забони паҳлавӣ (форсии миёна) тарҷума кунанд. Дар замони Хусрави I Анушервон бо мақсади тақмили илми тиб 7 нафар олимониро аз Искандарияи Миср даъват карда, ба қори Ганди Шопур ҷалб кард. Онҳо ба қори тарҷумаи паҳлавии осори фалсафӣ ва тибби Юнони Қадим аз ҷумла, офаридаҳои Афлотуну Арасту ва Буқрот пардохтанд. Дар замоне, ки Византия рӯ ба таназзул оварда буд, император Змон соли 489 мактаби машҳури Эдес ва император Юстиниан соли 529 академияҳои Афина ва Искандарияро баст. Донишгоҳи тиббии Ганди Шопур аз ҷониби шоҳ Хусрави I Сосонӣ ба Академияи Ганди Шопур табдил дода шуд. Олимоне, ки аз Византия ронда мешуданд, дар Эрон паноҳгоҳ меёфтанд. [5.саҳ 136]

Онҳо дар Академияи Ганди Шопур сарфи назар аз мансубияти миллӣ афкори илмиро гирду ҷамъ мекарданд, зеро соҳаи тиб мисли соҳаҳои дигари илм аслан байналмилалӣ ба ҳисоб мерафт. Дар давлати Сосониён ду гурӯҳи табибон-табибони ҷисм, ки бо ёрии доруву корд, яъне ҷарроҳӣ ва табибони руҳӣ, ки бо ёрии сеҳру ҷоду, сухан, маросиму дуохонӣ беморонро муолиҷа мекарданд, фаъолият доштанд. Ба Донишгоҳи тиббӣ ҷавононе қабул мешуданд, ки ҳафт ҷузъи муҳимтарини илмиро омӯхта, дар ин соҳа дониши кифоя доштанд. Масалан, саҳву наҳв, ҳандаса, ҳисоб, нучум, диалектика, илми маонӣ, баён, мусиқӣ ва амсоли инҳо.

Дар Донишгоҳи Ганди Шопур натавонанд тибби Эрони қадим, балки тибби Ҳинд, Арабистон ва Юнону Рум низ омӯхта мешуд. Дар назди Донишгоҳ китобхонаи калонтарин фаъолият мекард, ки дар 250 бино ҷойгир буда, дар он китобҳо бо забони паҳлавӣ ва ҳиндӣ аз ҷумла, китоби машҳури ҳинд «Калила ва Димна», ки ба забони

пахлавӣ (форсии миёна) тарҷума шуда буд ва дар он достони «Барзуяи табиб» ёдовар шудааст, низ маҳфуз нигоҳ дошта мешуд. Ба қавли муаррихон аввалин ректори Донишгоҳи Ганди Шопур табиб Бахтишо, ки сардухтури дармонгоҳ (клиника) буд, метавонист таъин гардад. Сардухтур ё ректор шахси таҷрибадору дониши назариявии мукамал дошта таъин мегардид. Донишгоҳ дар ҳолатҳои зарурӣ маҳалли баргузори бисёр ҷамъомадҳои олимони ба шумор мерафт. Масалан, бо фармони шоҳ Хусрави I Анушервон соли 561 аввалин Конгресси олимони тибби донишгоҳҳои қариб ҳамаи давлатҳои мутараққии он замон даъват карда шуданд, ки сарвари ҷамъомадро беҳтарин табиби дарбори Хусрави I Анушервон Ҷабраил Друстабд ба уҳда дошта буд.

Дар асри V-VI дар Донишгоҳи тиббӣ илмҳои ҷуғрофия, риёзиёт ва ахтаршиносӣ омӯзонида мешуданд. Дар таърихи афкори илмӣ ин аввалин марказе буд, ки дар он ҳар олим сарфи назар аз ихтисосу миллат ва эътиқоди диниаш дар соҳаи дилхоҳи илм кор карда метавонист. Донишгоҳи Ганди Шопур беш аз 300 сол вучуд дошта, аз нуқтаи назари таърихӣ аввалин мактабе буд, ки дар омӯзиши тиб аҳамияти бевоситаи амалиро ноил буд. Ин донишгоҳ бо ақидаи муаррихон нахустин донишгоҳи тиббии ҷаҳон буд, ки заминаи махсуси муолиҷавию профилактикӣ ва шӯбаи дорусозиро дошт. [5.саҳ 138]

Замоне ки давлати бузурги Сосониён зери таъқибу зулми хилофати араб монд, суръати ташаккули илму фарҳанги Сосониён суст гардид. 1300 сол муқаддам арабҳо шаҳри Ганди Шопурро ишғол карда, амволашро ба яғмо бурданд. Баъд аз пойдор шудани ҳокимияти хилофати араб ва дини мубини ислом дар Эрон Хуросон китобхонаи калон, бозёфту кашфиётҳои ғуншудаи илмӣ ва қисми муайяни олимони ба пойтахти хилофати Аббосиён-шаҳри Бағдод, ки дар он ҷо халифа Ҳорун-ар Рашид ҳокимиятро идора мекард фиристода шуданд. Дар Бағдод-пойтахти Хилофат баъдтар тимсоли донишгоҳи тиббии Ганди Шопур бунёд шуд. Ҳамон вақт дар Бағдод даҳҳо бемористон фаъолият дошта, табибони зиёди донишгоҳи тибби Ганди Шопур ба мисли Абдулло ибни Мукаффаъ, Абу Муслим, Бармакӣ, Рӯзбеҳ ба Бағдод бурда шуданд. Бояд тазаккур дод, ки ин анҷоми илми тибби тоҷик набуда, пас аз суст шудани ҳокимияти сиёсии хилофат дар Хуросону Мовароуннаҳр давлатҳои маҳаллии форсию тоҷикӣ мисли Тоҳириён, Саффориён ва давлати бузурги Сомониён бар пояи илму фарҳанги тоҷикон аз ҷумла, илми тибби тоҷик заминаи воқеӣ гузоштанд. [4.саҳ 368]

Дар давлати Сомониён, ки соли 875 бо азму талоши шахсияти бузурги илму сиёсат Исмоили Сомонӣ (892-907) ташкил ёфт, ҳалқи тоҷик ба қулҳои баланди иҷтимоию иқтисодӣ, илмиву фарҳангӣ ва сиёсӣ ноил гардид. Аз ҷумла, забони тоҷикӣ мақоми давлатӣ гирифта, тамоми корҳои дафтardорӣ давлатӣ бо забони тоҷикӣ – форсӣ сурат мегирифт. Дар асрҳои IX-X дар замони нахустин давлати тоҷикон Сомониён маданият низ хеле ривож ёфт. Давлати Сомониён, ки аз ҳамватанон дастгирӣ меҷуст, анъана, хатту савод, забони модарӣ ва адабиётро парвариш ва инкишоф дод. Ба ин забон азм аз насри бадеию илмӣ пешрафти бо суръат пайдо кард. Инкишофи илмҳои риёзӣ, нучум, ҷуғрофия, кимия, таърих, адабиёт такмил ёфта, дар баробари ин, илми тиб низ бо авҷи баланд инкишоф меёфт. Дар ин замон шаҳрҳои Бухоро, Самарқанд, Гурганҷ, Балх, Марв, Нишопур, Ҳирот, Хучанд, Бунҷикат, Хулбук, Тирмиз ба марказҳои калони маданияти замон табдил ёфтанд. Дар ҳаёти фарҳангии асрҳои IX-X илм ба комиёбиҳои

бузург ноил гашт. Сафи олимони соҳаҳои гуногуни илм босуръат афзоиш меёфт. Дар соҳаи таърих ва адабиётшиносӣ Ибни Қутайба (828-889), Абубакри Наршаҳӣ (959), Муҳаммад Балъамӣ, Абулмуайиди Балхӣ бо забони дарӣ асарҳо навиштаанд, ки машхуртарини онҳо «Шоҳнома», «Гаршоспнома», «Худуд-ул-олам» ба ҳисоб мерафтанд. Дар ин замон илми тиб низ рӯ ба тараққи кард. [16.]

Дар асрҳои IX-X китоби муқаддаси мусулмонон «Қуръон» саромади илми тиб гардид, зеро тамоми мутафаккирон ва шахсиятҳои барҷастаи аср аз ин китоби муқаддас баҳра гирифта, сипас ба омӯзиши илмҳои дигар машғул мешуданд. Асосгузори илми тибби тоҷик Абубакр ар-Розӣ ва Абӯалӣ ибни Сино низ аз ин ганҷинаи Илоҳӣ баҳра гирифтаанд. Олимону табибони муътабар чун Абубакр Рабеъ Аҳавайнии Бухорӣ ва Ҳаким Майсарӣ алломаҳои бузурги асрҳои миёнаи Шарқ Абӯнасири Форобӣ, Абӯали ибни Сино ва Абурайҳони Берунӣ, ки дар илм нақши фаромӯшнашаванда гузоштаанд, асарҳои зиёдеро, ки ба соҳаи тиб тааллуқ доранд, таълиф кардаанд. Ғайр аз ин, мероси Ибни Сино ва ҳамасронаш далели равшани пешрафт ва ривочи илму фарҳанги халқи тоҷик мебошад. Авҷи аълои илми тибби Осиёи Миёна ва Эрон ба замони Сомониён рост меояд, ки ба таърихи ҳаёт ва фаъолияти ду ҳаммиллати мо Абубакр ар-Розӣ ва Абӯалӣ ибни Сино пайваст аст. [6.саҳ 304-308]

Абубакр Муҳаммад Закариёи Розӣ, ки ўро дар Аврупо Разес ё Разис ном мебаранд, аз табибони ҳозиктарини даврони худ, пешгузаштаи Абӯалӣ ибни Синои заковатманд, мутафаккири барҷаста, олими фозилу гуногуни илм, ки ба равнақи илм, хусусан ба илмҳои тиб, кимиё, фалсафа, физика, мантиқ ва дигар соҳаҳои табиатшиносӣ саҳми калон гузоштааст, ба ҳисоб меравад. Абубакр ар-Розӣ 28 августи соли 865 дар шаҳри қадими Эрон – Рай таваллуд ёфтааст. Ў шахси донишдӯсту болаёқат буда, озмоишгоҳи кимиёвӣ ташкил намуд ва беш аз 20 асари соҳаи кимиёро эҷод кардааст. Бо қавли муаррихон ар-Розӣ ба бемории чашм гирифтोर шуда, дар синни 40-солагӣ ба илми тиб машғул мешавад. [13.] Баъд аз анҷом додани таҳсил дар самти тиб дар шаҳри Бағдод зери роҳбарии Табарӣ ба саёҳати Мисру Испания ва дигар мамлакатҳо меравад. Аҳолии мамлакатҳо ўро ба сифати табиби беҳамто хуб мешинохтанд. Ар-Розӣ 25 октябри соли 925 дар синни 60-солагӣ дар зодгоҳаш шаҳри Рай вафот мекунад. Ар-Розиро муосирон Ҳолени араб номидаанд. Сардухтури шаҳри Рай таъин шудан ва садри бемористони асосии хилофати Бағдодро ба уҳда доштан манзалати ўро ниҳоят баланд кард. Ў асарҳои илми бисёр табибони номӣ аз ҷумла, мероси дастпарварони Ганди Шопурро хуб медонист. Аз ар-Розӣ мероси зиёде боқӣ мондааст. Асари тиббии ў «Патологияи ҷузъӣ» дар қатори асарҳои Ҳипократ, Ҳален, Ибни Сино доништа мешавад. «Китоби мукаммали тиб» асари 30 ҷилдаест, ки ў дар таълифаш 15 сол заҳмат кашидааст. Китоби «ал-Ҳовӣ», ки аз 25 ҷилд иборат аст ва соли 1486 дар шаҳри Солерно аз нашр бароварда шудааст. [7.]

«Тибби Мансурӣ» дуҷумин асари калонҳаҷми ар-Розӣ буда, онро «Энсиклопедияи ар-Розӣ» меноманд. Китоби «Нағзак ва сурхак»-и ар-Розӣ маълумоти пурраи ҳамаи бемориҳоро дар худ ҷой кардааст. Ар –Розӣ аз 136 то 272 асар доир ба соҳаҳои гуногуни илм эҷод карда, 60-тои он ба илми тиб бахшида шудааст. Аз ин бармеояд, ки ў олими оламшумули соҳаи тиб ва донишманди заковатманди давронаш ба шумор мерафтааст.

Ар-Розӣ дар интихоб ва маҳалли сохтмони бемористони калони Бағдод низ иштирок карда, сарвари онро ба уҳда дошт. Ӯ тимсоли беморхонаҳои муосири клиникиро бунёд карда, шӯбаҳои махсуси умумитерапевтӣ, ҷарроҳӣ, чашм ва ғайраро кушодааст. Аввалин поварақҳои таърихи бемориро ҷорӣ карда, маҳфилҳои илмию таълимӣ ташкил додааст ва онро дар китоби «Дар бораи бемористонҳо» ҷамъбаст намудааст. Ар-Розиро дар Аврупо баъди Ҳипократ дуҷумин устои худ мешиносанд.[13.стр.240]

Дигар шахсияте, ки шухрати ҷаҳонӣ дошта, дар таърихи тибби тоҷик пояи асосӣ гузоштааст, мутафаккири барҷаста, духтури ҳозиқ, файласуф, олими гуногунсоҳа, маорифпарвари классики адабиёти форсу тоҷик Абӯалӣ ибни Сино мебошад. Абӯалӣ ибни Сино 16-уми августи соли 980 дар деҳаи Афшонои наздики Бухоро таваллуд шудааст. Падари Сино Абдулло ибни Ҳасан аз Балх буд ва соли 985 ба шаҳри Бухоро кӯч бастааст. Шаҳри Бухоро маркази давлати Сомониён қарор гирифта, ба маркази бузурги илму фарҳанг табдил ёфта буд. Ибни Сино дар 16-солагии табиби хусусии султон ва дар 17-солагии духтури машҳур гардид. Ӯ бемории ҳокими Бухоро Нӯҳ ибни Мансурро шифо бахшида ба ивази хизматаш ба китобхонаи калонтарини ҳоким «Маҳзани хирад» роҳ ёфт ва аз он истифода кардааст. Ибни Сино илми тибро зери роҳбарии табиби бухороӣ Абӯмансури Қамарӣ омӯхтааст. Ӯ дар синни 18-солагии олими шинохтаи замонаш мегардад. [12.] Соли 999 шаҳри Бухоро аз як тараф, зери ҳукми ҳокимони Қарахонӣ монад, аз тарафи дигар, зери истилои Султон Маҳмуди Ғазнавӣ қарор гирифт. Султон Маҳмуди Ғазнавӣ Китобхонаи калонтарин «Маҳзани хирад»-ро оташ мезанад. Ибни Сино соли 1002 аз Бухоро ба шаҳри Урганҷ, ки маркази давлати Хоразм буд, ҳиҷрат мекунад. Дар Урганҷ аз тарафи шоҳ Маъмун ба «Академияи Маъмун» даъват шуда, бо Абурайҳони Берунӣ шинос мешавад ва дар ин муддат ӯ ду асар «Қонуни тиб» ва «Китобуш-шифо»-ро эҷод мекунад. Соли 1012 ба хоители раҳой ёфтани аз зулми Маҳмуди Ғазнавӣ Урганҷро тарк намуда, дар шаҳрҳои Нисо, Абевард, Тӯс, Нишопур, Шокон, Гургон иқомат мекунад ва соли 1023 ба Исфаҳон меояд. Дар Исфаҳон 13 сол истода, 18 юни соли 1037 дар синни 57-солагии дар шаҳри Ҳамадон вафот мекунад.[8.]

Истеъдоди Сино нодиру барҷаста буда, бештар дар илми тиб зуҳур ёфтааст. Мероси асарҳои тиббии Ибни Сино аз 59 китоб иборат буда, 9-тоаш бо назм навишта шудаанд. Асарҳои беҳтарини Ибни Сино «Ал-қонун» ва «Аш-шифо» қомуси илми тибби тоҷик ба ҳисоб мераванд. Ибни Синоро дар Аврупои асрҳои миёна «Шоҳи табибону файласуфон» ва дар Шарқ «Шайхурраис» мегуфтаанд. [14.]

Барҳақ, Абубақр ар-Розӣ ва Абӯалӣ ибни Сино дар таърихи пайдоиш ва инкишофи тибби асрҳои миёнаи тоҷик яке аз ситораҳои дурахшони тибби миллати тоҷик ба шумор мерафтанд.

Пас аз барҳам хӯрдани давлати бузурги тоҷикон давлати Сомониён соли 999 дар Осиёи Миёна ноҳангомиҳои зиёд, яъне ба сари тахти салтанати Мовароуннаҳр омадани қабилаҳои гуногуни туркнаҷод ба миён омад. Дар натиҷаи муборизаҳои сулолаӣ пояи сиёсӣ иқтисодӣ ва илму фарҳангии халқи тоҷик суст гардид. Вале ба ҳамаи ин нигоҳ накарда, илми тиб ба дастовардҳои хеле бузург ноил гардида, олимони тоҷикро дар ҷаҳон машҳур гардонид.

Адабиёт:

1. Гафуров Б.Г. «Тоҷикон» иборат аз ду қисм, қисми – 1 Душанбе, соли 1998.
2. Раҳмонов Э. «Тоҷикон дар оинаи таърих аз Ориён то Сомониён » китоби – 1 Лондон, 2000 сол.
3. Авеста (избранные гимны), Душанбе, 1990 г.
4. Неъматов Н. «Таърихи халқи тоҷик» қисми- 1 Душанбе, соли 2003.
5. Исхаки Ю.Б., Таджиев Я.Т. «Очерки истории медицины Таджикистана» Душанбе, ТТМУ- 1993.
6. Неъматов Н. «Давлати Сомониён» Душанбе, соли 1989.
7. Абубакр ар-Розӣ «Духовная медицина». Душанбе, соли 1990.
8. Абуали Ибни Сино «Қонуни тиб» китоби-1 Душанбе, соли 1984.
9. Исхаки Ю. Б. «Ибни Сино и медицинская наука». Душанбе, 1984г.
10. Гафуров Б.Г. «Тоҷикон» иборат аз ду қисм, Қисми– 2 Душанбе, соли 1998.
11. Абдуллаев А.А «Очерки истории развития медицины в Хорзаме» Тошкент, 1980 г.
12. Таджиев Я. Т. Здравоохранение ЭСТ. Душанбе, соли 1984.
13. Таджиев Я. Т. Здравоохранение Таджикистана. Душанбе, 1974г.
14. Энциклопедияи Кӯлоб. Душанбе, соли 2006.
15. Кадиров М. Зарождение и становление здравоохранения в Кулябской области. (В книге История и Культура Куляба) Душанбе, 1988г.
16. Муҳаммади Рашод «Фалсафа аз оғози таърих» Душанбе, ҷилди 1-2 соли 1990.

ОХУНОВ Б.Х.,

главный специалист международного отдела Института государственного управления
при Президенте Республики Таджикистан
г. Душанбе, ул. Саид Носир 33,
Тел: 992 93 510 00 21, e-mail: bashir_okhunov@mail.ru

ФОРМИРОВАНИЕ ЛИДЕРСКИХ КАЧЕСТВ И ПРОБЛЕМЫ ОПРЕДЕЛЕНИЯ ПОНЯТИЙ О ЛИДЕРСТВЕ

Аннотация

Концепция лидерских качеств была самым ранним подходом в исследовании и истолковании лидерства. Ее первые исследователи делали попытки выявить качества, отличающие лидера от других людей.

Задачи образования изменяются вообще и в вузах в частности. К одной из основных задач в высшем учебном заведении мы можем отнести формирование активной личности, развитие таких качеств как умение организовывать, развитие умений и навыков не группы студентов, а у каждого студента.

Проанализировав уже существующую практику отечественных вузов по развитию лидерских качеств у студентов, было определено, что главное место здесь занимает приобщение студентов к общественной работе, а именно к деятельности структур студенческого самоуправления. Под студенческим самоуправлением понимают среду, создающую наиболее приемлемые условия для полного осуществления лидерских возможностей человека и формирования социально-значимых черт у студента, воздействующих на его развитие как компетентного специалиста и всесторонне развитого гражданина.

***Ключевые слова:** лидерство, развитие, качества, задачи, концепция, самоуправление, структура, компетентность, возможность, деятельность структуры, общественная работа, приемлемое условие*

ОХУНОВ Б.Х.,

сармутахассиси шуъбаи байналмилалии Донишкадаи идоракунии давлатии
назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон
ш. Душанбе, кӯчаи Саид Носир 33,
Тел: 992 93 510 00 21, e-mail: bashir_okhunov@mail.ru

Ташаккулёбии сифатҳои роҳбарӣ ва проблемаи таърифи мафҳумҳо оид ба роҳбарӣ

Аннотатсия

Концепсияи сифатҳои роҳбарӣ яке аз аввалин чанбаҳо дар таҳқиқот ва тафсири роҳбарӣ ба ҳисоб меравад. Муҳаққиқони аввалини концепсияи мазкур саъю талош меварзиданд, ки сифатҳоеро, ки роҳбарро аз одамони дигар мумтоз менамояд муайян кунанд.

Вазифаҳои таълим умуман ва дар муассисаҳои таҳсилоти олии хусусан дигаргун мешаванд. Мо метавонем, ки ба яке аз вазифаҳои асосии муассисаҳои таҳсилоти олии - ташаккули шахсияти фаъол, инкишоф додани сифати маҳорати ташкилотчигӣ, ташаккули маҳорату малакаи на танҳо гурӯҳи донишҷӯён, балке ҳар як донишҷӯро мансуб намоем.

Дар зимни таҳлилу баррасии таҷрибаи мавҷудаи муассисаҳои таҳсилоти олии ватанӣ дар мавриди рушди сифатҳои роҳбарикунӣ донишҷӯён муайян намуд, ки ҷойгоҳи муҳимро дар ин ҷабҳа ошно сохтани донишҷӯён бо корҳои ҷамъиятӣ хусусан ба фаъолияти сохторҳои худидоракунии донишҷӯӣ ишғол менамояд. Таҳти мафҳуми худидоракунии донишҷӯён эҷоди муҳит ва шароити созгор барои амалишавии имкониятҳои пурраи шахс ва ташаккули хислатҳои хоси иҷтимоии донишҷӯ фаҳмида мешавад, ки ба рушди ӯ ҳамчун мутахассиси босалоҳият ва шахрванди ҳамаҷониба рушкарда, таъсиррасон мебошад.

***Калимаҳои калидӣ:** роҳбарӣ, инкишоф, сифат, вазифа, концепсия, худидоракунӣ, сохтор, салоҳиятнокӣ, имконият, фаъолияти сохтор, кори ҷамъиятӣ, шарти қобили қабул*

В.КН. ОКХУНОВ,

Chief expert of International Division of Institute for Public Administration
under the President of the Republic of Tajikistan
734003, Dushanbe, 33, Said Nosir str.,
Tel: +992 93 510 00 21, e-mail: bashir_okhunov@mail.ru

Formation of leadership skills and issues on definition of the concept of leadership

Annotation

The concept of leadership skills was the earliest approach in researching and interpreting of leadership. The first researchers made attempt to identify the qualities that distinguish a leader from other people.

Education objectives are changing generally, and particularly in higher educational institutions. One of the main objectives in a higher educational institution is the formation of an active personality, the development of such qualities as the ability to organize, the development of skills of each student but not a group of students.

After analyzing the existing practice of domestic universities for the development of leadership qualities of students, it was determined that the main place here is the introduction of students to social work, namely to the activities of student government. Under the students self-

control we can understand the environment that creates the most appropriate conditions for the full implementation of human leadership opportunities and the formation of socially significant features of the student, which is affecting its development as a competent specialist and fully developed citizen.

Key words: leadership, development, skills, objectives, conception, self-control, structure, competence, opportunity, activity, authorities, social work, acceptable terms.

В настоящее время в системе отечественного образования происходят существенные изменения в структуре организации, изменяются направления учебно-воспитательного процесса, они становятся все более основанными на принципах и ценностях гуманистической педагогики. Задачи образования изменяются вообще и в вузах в частности. К одной из основных задач в высшем учебном заведении мы можем отнести формирование активной личности, развитие таких качеств как умение организовывать, развитие умений и навыков не у группы студентов, а у каждого студента. Важным вопросом для исследователей остается вопрос о реализации благоприятных и результативных условий, позволяющих нормальному становлению лидерских качеств.

Понятие о лидерстве мы можем свободно обнаружить в таких науках как социология, психология, педагогика и ряде других наук, соотносящихся с человеком и обществом. Данному понятию посвящены различные исследования, как теоретического плана, так и эмпирического.

Лидерство как явление, опирается на определенные объективные потребности сложноорганизованных систем. К ним, прежде всего, принято относить необходимость в самоорганизации, систематизации поведения отдельных компонентов системы для организации ее жизненной и функциональной способности.

Лидерские качества продолжали изучаться до середины 80-х годов. Было выделено четыре вида лидерских качеств: физиологический, психологический или эмоциональный, умственный или интеллектуальный, и личностный и деловой вид лидерских качеств.

В качестве нового этапа выступает концепция поведения лидера. От выяснения вопроса о том, кто является лидером, перешли к вопросу о том, что и как лидеры делают. Самой известной нам теорией является та, которую до сих пор применяют на практике – это три лидерских стиля К. Левина. К ним относятся авторитарный, демократический, пассивный (попустительский, либерально-попустительский).

Проблема понятия о лидерстве волнует многих ученых, так, например, А.С. Макаренко решение данного вопроса проводит через коллектив, его цели и виды деятельности. С помощью подобного целостного подхода А. С. Макаренко установил ряд значимых теоретических условий, касающихся лидерства в первичной группе. Поэтому наиболее значимыми являются утверждения о сути лидерских связей, которые были и в теории и на практике разработаны А.С. Макаренко. Он смог найти условия, с помощью которых деловые отношения будут эффективными. К одному из главных из этих условий мы можем отнести то, что у любого члена группы существует реальная возможность взять на себя ответственность[3, с.149].

Б.Д. Парыгин считает, что лидерство – это один из ходов реализации и руководства малой социальной группой, способствующих осуществлению групповых целей в короткие сроки и с достаточным результатом. Он рассуждает о том, что есть два фактора, их связь устанавливает факт лидерства: объективный (круг интересов, цели, потребности, проблемы группы в определенной ситуации); субъективный (индивидуальные характерные черты индивида как инициатора и организатора коллективной работы) [1, с.112].

Сейчас всё чаще учёные (Т. Е. Вежевич, В. Ф. Рубахин, Л. И. Уманский и др.) обращаются к проблеме развития лидерских наклонностей у младших школьников.

Термин «лидер» можно интерпретировать с позиции разных сфер деятельности и различных наук, таких как: политика, философия, психология, педагогика, однако, не имеется единого подхода к исследованию этого качества. За исходное положение можно взять следующее обозначение лидерства: «феномен коллективной жизни людей, что выражается в наделении одного индивида (либо нескольких) правом оказывать характеризующее воздействие на решение значимых групповых вопросов и на поведение членов группы, а также признание группой (в той либо иной степени) такого права за данным индивидом, что приводит к обладанию одного либо нескольких видов власти у этого индивида и занятию им основной позиции в статусной иерархии группы» [4, с. 78]. Кроме того мы полагаемся на выражение своих идей на тему лидерства исследователей Канады Питера Урса Бендера и Эрика Хеллмана. Лидерство, по их мнению, это внутреннее качество индивида, которое важно развивать и совершенствовать [4, с. 77]. Обычно, лидер – это личность, которая отличается своей деятельностью, любознательностью, реалистичностью, она целеустремленная, обладает такими качествами как смелость, оптимистичность, честность, ответственность. Лидеру свойственно всегда успешно преодолевать трудности и достичь успеха. Кроме того, на плечи молодых поколений лидеров возлагается ответственность не только за самого себя, за свою деятельность или ближайшее окружение, но и за общество, жизнедеятельность в целом, сюда же относится и реализация серьезных вопросов: охрана природы, сохранение ценностей и многое другое. По нашему мнению, ребенок свои первые лидерские задатки получает еще в детском коллективе, это может быть детский сад или школа. Здесь, однозначно, школьное самоуправление занимает первое место по формированию лидерских качеств. Развитие лидеров в социуме не возникают стихийно, для этого необходима их организация. Лидерские качества следует выявить еще в младшем школьном возрасте и помочь в развитии этих качеств, при этом учитывать возрастные особенности студентов.

Многие исследователи задавались вопросом: «Лидерами рождаются или становятся, и есть ли эффективные способы развития лидерских качеств?» Обращаясь к истории можно проследить, что многие известные лидеры создавали себя сами. Следовательно, лидерские качества можно формировать и развивать. С чего же начинать? Общеизвестно, мы можем управлять той системой, структуру которой мы знаем. Значит, нужно понять, разобраться из каких же «винтиков и шестерёнок» состоит лидерство.

При изучении лидерства исследователи столкнулись с проблемой выбора подходов и языка описания лидерского феномена. В истории, в своей жизни мы наблюдаем лидеров, сильно отличающихся друг от друга, но в то же время имеющих определённо общие черты. Но именно эти общие черты кажутся чем-то неуловимым и постоянно ускользают. [1].

Изначально на базе эмпирических исследований малых групп в западной науке возникали различные концепции понятия лидерства. Однако не трактовка явления лидерства, не попытки понять его причины и механизмы не принесли значительных успехов. До сих пор, ни социальная психология, рассматривающая преимущественно малые группы, ни политическая психология, которая под лидером понимает политического деятеля и поэтому анализирует проблемы на уровне больших социальных групп, однозначного понимания этого феномена не дали. Каждый исследователь, давая свое определение, выделял всего лишь тот или иной его аспект.

При рассмотрении различных подходов, американским психологом Р. Стогдиллом было выявлено, что во многих случаях лидерство рассматривалось как:

- фокус групповых процессов;
- искусство вызывать согласие;
- ролевая дифференциация в позициях власти.

Наиболее распространенными и общепризнанными теориями лидерства явились теории личностных черт, ситуативные, ситуативно-личностные.

По мнению зарубежных исследователей, также лидера должны отличать: настойчивость, некоторая агрессивность, рациональность, готовность к восприятию и передаче информации, юмор, самоконтроль, стремление к установлению контакта, положительное отношение к состязательности, уверенность в манере поведения, ориентированность на достижение поставленных задач.

Таким образом, считая лидера главным организатором и координатором деятельности, мы соглашаемся с взглядами многих авторов о его главной роли в процессе организованного взаимодействия людей, увеличении их работоспособности и вырабатываемости. Из числа наиболее важных способностей лидера следует выделить: способность к организации и мотивации групповой работы, умение реализовать, делегировать полномочия и ответственность, установление приоритетов, самопознание и самооценка, убеждение, аналитическое мышление, распознавание наиболее существенных факторов, системность обработки и формирования информации, разработка программ, выявление тенденций, распределение усилий и времени. Он должен абсолютно четко понимать, что такие черты поведения как тактичность, вежливость, деликатность, необходимы для «умения вести себя в обществе». Нельзя забывать о культуре общения, доброжелательности, чувстве меры, контролировать свои эмоции и стресс. Необходимо иметь свой, но непременно цивилизованный стиль поведения, свой, но обязательно добропорядочный образ, тот самый лидерский имидж, гарантирующий не только половину успеха, но и постоянное удовлетворение от деятельности.

Использованная литература

1. Вайнцвайг, П. Десять заповедей творческой личности [Текст] /П.Вайнцвайг. – М.:Прогресс, 1990.
2. Дьяченко М.И., Кандыбович Л.А. Психологический словарь-справочник. Минск, 2004. — 576 с.

3. Жеребова Н. С. Лидерство в малых группах как объект социально-психологического исследования // Психология и психоанализ власти. - Самара: БАХРАХ, 1999. Т. 2. - С. 132-140.
4. Зацепин В. И. Структура вертикального общения в коллективе // Психология и психоанализ власти. Самара: БАХРАХ, 1999. - Т. 2. - С. 141-154.
5. Зазыкин В.Г., Смирнов Е.А. Психология и акмеология лидерства: монография. М.: ЭЛИТ, 2010. — 304 с.
6. Льюис. Менеджер – наставник. Стратегия раскрытия таланта и распространения знаний. – Пер. с англ. – Минск: Амалфея, 1998.
7. Петере Т. Лидерство еще та задачка. // Искусство управления. - 2001. -№3. - С. 52-66.
8. Шигапова Л.П. Модель формирования лидерских качеств студентов вуза в деятельности органов студенческого самоуправления: из опыта АСО (КСЮИ) / Казанский педагогический журнал. — 2008. — № 2(56). — С. 83—93.
9. Mann R.D. A Review of the Relationships between Personality and Performance in Small Groups // Psychological Bulletin. 1959. July

САЛОХИДДИНОВ В. Ю.,

начальник управления науки, инноваций и международных отношений
Института государственного управления при Президенте Республики Таджикистан,
к.ф.н.
734003, г. Душанбе, ул. Саида Носира 33,
тел.: (+992) 93 505 46 86

КАЛАНДАРБЕКОВА А.Д.,

старший преподаватель кафедры языков Института государственного управления
при Президенте Республики Таджикистан,
734003, г. Душанбе, ул. Саида Носира 33,
тел.: (+992) 935 00 08 32

РАЗГОВОРНАЯ РЕЧЬ КАК ПРЕДМЕТ ИЗУЧЕНИЯ НА УРОКАХ УСТНОЙ РЕЧИ АНГЛИЙСКОГО ЯЗЫКА

Аннотация

В статье обосновываются необходимость обучения студентов основам разговорной речи и возможность использования речевых ситуаций как предмета изучения и способа обучения на уроках устной разговорной речи английского языка. Раскрывается структура речевой ситуации как предмета изучения. Ставится задача выработки важной дидактической основы, отвечающей надобностям и ожиданиям учащихся.

Ключевые слова: разговорная речь, учебное пособие, речевая ситуация, публичная коммуникация, дидактическая основа, урок, способ обучения, исследовательский материал, предмет изучения, возможность

САЛОҲИДДИНОВ В. Ю.,

сардори раёсати илм, инноватсияҳо ва робитаҳои байналмилалӣ Донишқадаи
идоракунии давлатии назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон,
н.и.ф.,
734003, ш. Душанбе, кӯчаи Саид Носир 33,
тел.: (+992) 93 505 46 86

КАЛАНДАРБЕКОВА А.Д.,

саромӯзгори кафедраи забонҳои Донишқадаи идоракунии давлатии назди
Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон,
734003, ш. Душанбе, кӯчаи Саид Носир 33,
тел.: (+992) 935 00 08 32

**Нутқи гуфтугӯӣ ҳамчун маводи омӯзиш дар дарсҳои нутқи шифоии забони
англисӣ**

Аннотатсия

Дар мақолаи мазкур зарурати омӯхтани асосҳои нутқи гуфтугӯӣ ва имконияти истифодаи ҳолатҳои нутқ ва суҳангӯӣ ба сифати маводи омӯзиш ва равишҳои омӯзиши нутқи гуфтугӯӣ бо забони англисӣ дар машғулиятҳои таълимӣ илман асоснок гардидаанд. Сохтори ҳолатҳои нутқ ва суҳангӯӣ ҳамчун маводи таҳқиқот нишон дода шуда, ҳамчунин, дар мақолаи мазкур коркарди асосҳои дидактикӣ, ки мутаносиб бо ниёзҳо ва интизороти донишҷӯён аст, матраҳ гардидааст.

***Калидвожаҳо:** нутқи гуфтугӯӣ, китобҳои дарсӣ, ҳолатҳои нутқ муоширати оммавӣ, асосҳои дидактикӣ, дарс, равиши омӯзиш, маводи таҳқиқот, мавзӯи омӯзиш, имконият*

V.Y. SALOHIDDINOV,

Head of Science and International Relations Department of
Institute for Public Administration under the President of the Republic of Tajikistan,
Candidate in Philology,
734003, Dushanbe, 33, Said Nosir str., Tel:(+992) 93 505 46 86

A.D. QALANDARBEKOVA,

Senior lecturer of Languages Department Institute for Public Administration under the President of
the Republic of Tajikistan,
Candidate in Philology, Docent,
734003, Dushanbe, 33, Said Nosir str., Tel: (+992) 935 00 08 32

Colloquial speech as a subject of study on English lesson (speaking part)

Annotation

This article considers the necessity of educating students to the basis of colloquial speech and possibility of using colloquial situations as a subject of study and the way of teaching speaking English. There is reveals the structure of colloquial situation as a learning subject. The task is to formulate important didactic basic, which meet demands and expectations of students.

***Key words:** colloquial speech, training manual, conversation, public communication, didactic base, lesson, way of teaching, research material, subject of learning, opportunity.*

Под словами «коммуникативная компетенция», по мнению Е. А. Быстровой, ныне в целом понимается «способность и реальная готовность к общению адекватно целям, сферам и ситуациям общения, готовность к речевому взаимодействию и взаимопониманию» [6, с. 27]. Понимание коммуникативной компетенции подразумевает владение определенным коммуникативным потенциалом, к которому относят «уровень потребности в общении», наличие установки на общение с другими людьми; особенности эмоциональной реакции на собеседника; собственное самочувствие человека в ситуации общения (степень

удовлетворенности общением, «уверенность в общении», а также коммуникативные умения и навыки») [6, с. 88].

Таджикистан становится перспективным партнером для иностранных предпринимателей, инвесторов, научных сотрудников и все более интересен широкому кругу туристов, привлеченных богатым культурно-историческим наследием страны и ее природным разнообразием. Все это обуславливает необходимость овладения студентами английским языком, в особенности навыками разговорной речи.

Смысл «коммуникативных умений и навыков» чаще всего интерпретируется как умение и навыки речевого общения в условиях конкретной речевой ситуации (коммуникативной ситуации, ситуации общения). Специалисты выделяют различные доминанты в составе этих навыков, с различной степенью конкретизации, но ведущими среди них неизменно остаются умение ориентироваться в условиях речевой ситуации и реализовывать любое высказывание (устное, письменное, диалогическое, монологическое) с учетом этих условий.

Приведенные понятия относятся к области методики обучения языку на уроке английского языка, которая в свою очередь, опирается на данные широкого спектра лингвистических исследований. Так, для нынешнего этапа развития лингвистики характерно включение языка в широкий контекст коммуникаций. База данного подхода была заложена в исследованиях психолингвистического, социолингвистического, риторического и других направлений. Речевое общение исследуется ими как процесс взаимодействия двух, наделенных социальными признаками собеседников, в определенной ситуации и с определенными целями обменивающихся многообразной информацией. Публичная коммуникация лишилась нормативного характера, некогда обязательного для нее. И поэтому умение адекватно понять звучащую живую речь может быть востребовано не только в ситуациях неофициальной дружеской беседы или общения в виртуальной сети, но и при просмотре телепередач, фильмов, театральных постановок, чтении газет, прослушивании песен и других аудиоматериалов.

Содержание понятия «речевое общение» анализируется через взаимосвязь речевой деятельности и речевого поведения, различаемых по уровню мотивации и осознанности, а также результату. Устная деятельность понимается как «осознанно мотивированная человеческая активность», результатом которой являются мысль и текст, а речевое поведение - как «малоосознанная активность, ... проявляющаяся в образцах и стереотипах действий, усвоенных студентом на основе подражания чужим образцам и стереотипам и на основе собственного опыта», результатом которой выступают отношения между людьми и эмоции, вызываемые данным поведением [7, с. 192-193]. Укажем, что приведенные определения нельзя считать общепринятыми, поскольку данные понятия изучаются представителями широкого спектра философских, лингвистических, педагогических, психологических отраслей науки, и в каждой из них имеют свои особенности толкования; поэтому мы их используем в качестве рабочих формулировок.

При обучении разговорной речи на уроках английского одна из студенток начала свой текст так:

- Good day dad. Are you watching friendly soccer meeting?
- Yes, Ann. It's an interesting football match. I'll watch it.

— No, you cannot watch it, because I want to watch a romantic comedy. — и т. д.

Несмотря на грамматическую правильность этого диалога, он выглядит натянутым и искусственным, не соответствующим поставленному заданию. Сами студенты после просмотра фильма на английском языке или прямых контактах с иностранными сверстниками отмечают, что носители изучаемого языка посмеиваются над «книжным» характером их английской речи. Следовательно, формирование и развитие у носителей языка коммуникативной компетенции подразумевает выработку адекватного речевого поведения в различных ситуациях общения на основе целенаправленного обучения речевой деятельности.

В языкознании под термином «речевая ситуация» понимается «1) ситуация речи, ситуативный контекст речевого взаимодействия; 2) набор характеристик ситуативного контекста, значимых для речевого поведения участников речевого события, влияющих на выбор ими речевых стратегий, приемов, средств» [7, 191]. Всевозможные аспекты этих характеристик, влияющих на построение собеседниками диалогического единства реплик или построение автором того или иного текста монолога, осваивали и описывались в психолингвистике (Н. И. Жинкин, А. А. Леонтьев и др.), социолингвистике (Е. Д. Бахтин, Г. О. Винокур, М. М. Поливанов, Л. П. Крысин и др.), риторике (А. К. Михальская, Т. А. Ладыженская и др.), методике преподавания русского языка как иностранного (А. Р. Арутюнов, И. А. Зимняя, Е. И. Пассов и др.). В риторике, как говорит А. К. Михальская, компоненты речевой ситуации подразделяются на две группы. В главную группу входят компоненты, образующие «сцену действия» – тип и жанр речевого события, его тема, место, время общения и другие, значимые для данной ситуации «внешние» компоненты. Во вторую группу входят характеристики участников общения – социальный статус, роли, намерения (мотивы), цели, взаимоотношения, взаимоожидания партнеров, строящиеся на правилах и нормах социально-речевого поведения, принятые в данном социуме в целом и в социальной группе, в частности [5, 7]. Рассмотрим подробнее на второй группе компонентов речевой ситуации, подробнее всего раскрываемой в теории социальных ролей, где ключевыми понятиями являются понятия социальной роли и социального статуса. Л. П. Крысин приносит им следующее определение: социальная роль – это «нормативно одобренный обществом образ поведения, ожидаемый от каждого, занимающего данную социальную позицию» [3, 134]. В то же время, социальная позиция, или статус, понимается как «формально установленное или молчаливо признаваемое место индивида в иерархии социальной группы» [3, 134]. Иными словами, статус отвечает на вопрос: «Кто он?», а роль на вопрос: «Что он делает?».

Социальный статус собеседника зависит от суммы постоянных социальных признаков (пол, возраст, степень образованности, место жительства – деревня, город, тот или иной регион, род занятий). Социальные роли являются переменными (один и тот же человек на работе может «играть» роль шефа и подчиненного, на улице – пассажира и пешехода, дома – отца, мужа, сына и т.д.) и могут изменяться быстро и двусторонне (пассажир – пешеход, покупатель – пациент и т. д.).

Подобные факторы задают выбор языковых единиц в той или иной речевой ситуации в соответствии с понимаемым и принимаемым речевым образцом, который соответствует ожиданиям партнера по общению. Элемент ожидания является существенным компонентом социальной роли, поскольку в каждой из них обществом «предписывается» осуществление

определенных вербальных и невербальных норм, соблюдения которых вправе ожидать каждый из собеседников, а, значит, и обоюдно выполнять их. «Исполнение» роли подвержено социальному контролю и непременно получает общественную оценку, а сколько-нибудь значительное отклонение от образца, осуждается. В то же время – это исполнение может варьироваться от личности к личности, от одной социальной группы к другой, в зависимости от социальных и личностных характеристик человека, но, не выходя за определенные рамки.

Ситуации общения подразделяются на симметричные и асимметричные обстоятельства, в зависимости от соотношения в них ролевых позиций. И так, в своих поведенческих и речевых проявлениях каждый человек остается неповторимой индивидуальностью, в одно и то же время находясь в рамках социальных ролей, отношений с окружающими, предписаний и обязательств.

Далее, основными составляющими речевой ситуации являются мотивы и цели общения собеседника. Подобный параметр ситуации, как мотив говорящего выделяется не всеми исследователями. Чаще всего этот аргумент и цель общения различаются по степени осознанности (мотив как намерение, потребность, цель – как осознанная задача). Общительная цель говорящего определяется всем набором условий конкретной речевой ситуации. Кроме собственно получения или передачи той или иной информации, любой говорящий преследует конкретную личностно-значимую цель: попросить, отказать, поздравить, посочувствовать или вызвать сочувствие, рассказать, уверить, переубедить, доказать свое мнение, поделиться впечатлениями, волнениями и т. п. Правильная постановка коммуникативной цели и учет всех остальных компонентов ситуации необходимы для выбора подходящих уместных стратегий, тактик речевой деятельности и их реализации в процессе использования имеющихся в запасе собеседника речевых и неречевых средств общения.

Как было сказано, учет всей совокупности условий речевой ситуации влияет на выбор конкретных речевых (лексико-грамматических, интонационно-мелодических) и неречевых (жесты, мимика) средств каждым собеседником и реализацию на их основе той или иной модели коммуникативного акта. От полноты и адекватности учета всех компонентов ситуации, а также от объема, подвижности средств общения, имеющихся в запасе собеседника, зависит результативность коммуникативного акта в целом.

Студент в процессе общения автоматически учитывает все компоненты речевой ситуации и пользуется речевыми и неречевыми средствами общения на основе уже сложившихся у него стереотипов речевого поведения (в данном случае успешность общения зависит от разнообразия и подвижности адекватных речевых стереотипов, оформленных в разных языковых (стилистических) кодах, свойственных конкретной языковой личности).

Студент, имеющий не только разнообразный запас языковых средств и богатый опыт их использования, но и запас знаний о закономерностях и правилах речевого и неречевого поведения, может осознанно варьировать их в условиях каждой конкретной ситуации. В случаях, когда человек попадает в непривычную ситуацию (незнакомый собеседник, ролевые взаимоотношения, тематика общения и т.д.), имеющихся в его привычном запасе речевых средств и шаблонов оказывается недостаточно. Итак, в ситуациях общения и выработки на ее основе адекватного речевого поведения, должна являться центральной образовательной

задачей уроков устной (разговорной) речи. Решение этой задачи достигается в процессе реализации следующих назначений работы:

– Развитие побудительно-мотивационной этапа речевой деятельности учащихся в процессе изучения и разыгрывания конкретных речевых ситуаций.

– Развитие ориентировочно-прогностической фазы речевой деятельности, понимаемое как:

а) формирование навыка ориентироваться в условиях речевой ситуации (анализировать ее компоненты);

б) формирование навыка элементарно оценивать свои и чужие высказывания с точки зрения их адекватности заданной ситуации, находить и исправлять ошибки.

в) формирование навыка элементарно прогнозировать результат своего и чужого речевого высказывания.

Эти задачи можно реализовать в том случае, если сама речевая ситуация станет на уроках устной речи и предметом изучения, и способом обучения. Использование речевых ситуаций, как способа обучения эффективному общению на языке, активно разрабатывалось в методике преподавания английского языка (А. Р. Арутюнов, И. А. Зимняя, Е. И. Пассов, В. Л. Скалкин и др.). В работах ученых разрабатывались различные модели, классификации речевых ситуаций как способа обучения свободному общению на неродном языке, выделялись методические условия, обеспечивающие эффективность обучения и т.д. В работах разных методистов неоднократно доказывалась мысль о том, что освоение языка и навыков общения на языке проходит наиболее эффективно в процессе организованного речевого взаимодействия студентов в различных естественных и искусственно моделируемых на уроках речевых ситуациях.

Проанализируем содержание и последовательность работы по моделированию речевой ситуации и коммуникативного акта на уроке (как способа обучения). Содержание работы показано в виде серии последовательных «шагов», где 1-4 шага направлены на обучение анализу речевой ситуации (формирование ориентировочно-прогностической фазы деятельности), а 5-7 шага – на обучение адекватному речевому и неречевому поведению в заданной ситуации (формирование исполнительской фазы деятельности).

– Описание обстоятельств ситуации учителем. Это может быть сделано вербально с опорой на жизненный опыт и/или имеющиеся представления детей, наглядность (сюжетные картинки, заранее подготовленную студентами инсценировку или quiz, отрывки из кинофильмов и т.п.).

– Общий анализ (уточнение) условий ситуации. Этот этап работы нацелен на формирование у студентов, по вопросам учителя, ее основных компонентов. Анализ нужно проводить по серии основных вопросов в сжатой форме (Who? - Whom? -Why? speak) или в полной (Where? - When? – What about? — Why? speak).

Использование же речевых ситуаций на уроках, как способа обучения, позволит сформировать у студентов адекватные образцы речевой деятельности в различных ситуациях общения, развивать коммуникативную активность студентов в целом, будет способствовать переносу учебных коммуникативных умений и навыков в условия их реальных речевой деятельности и речевого поведения.

Литература

1. Архарова, Д. И. Речь и культура общения (практическая риторика): Учеб. пособие / Д. И. Архарова, Г. А. Долинина, А. П. Чудинов. - Урал. гос. пед. ун-т.- Екатеринбург, 1997. - 132 с.
2. Крысин, Л. П. Социолингвистические аспекты изучения современного русского языка / Л. П. Крысин. - М.: Наука, 1989. -186 с.
3. Лысенко С. А. Орализация как тенденция развития интернет-коммуникации // Вестник ВГУ. Сер. : Филология. Журналистика. 2008. № 2.
4. Ладыженская, Т. А. Уроки риторики в школе: Кн. для учителя / Т. А. Ладыженская, Н. В. Ладыженская [Текст]. - М: Изд. Дом «С-Инфо», изд-во «Баласс», 2000. - 80 с.
5. Михальская, А. К. Основы риторики: Мысль и слово: Учеб. пособие для учащихся общеобразовательных учреждений / А. К. Михальская. - М.: Просвещение, 1996.- 416 с.
6. Обучение устной речи в школе: учеб. пособие для студентов педагогических вузов / Е. А. Быстрова, С. И. Львова, В. И. Капинос и др.; под ред. Е. А. Быстровой. - М.: Дрофа, 2004. - 240 с.
7. Педагогическое речеведение. Словарь-справочник. - Изд. 2-е, испр. и доп. / Под ред. Т. А. Ладыженской и А. К. Михальской; сост. А. А. Князьков. - М.: Флинта, Наука, 1998. - 312 с.
8. Трунова В. А. Развитие речи у учащихся на основе речевой ситуации (на материале украинской школы): Дисс. ... канд. пед. наук / В. А. Трунова. - Киев, 1989. - 140 с.

САМИГУЛЛИНА ГАЛИНА САВЕЛЬЕВНА,

доцент кафедры теории и методики географического и экологического образования Института управления, экономики и финансов
Казанского федерального университета
кандидат педагогических наук,
Тел: 8-905-316-11-81, e-mail: galinaterra@yandex.ru

ФОРМЫ ИМПЛЕМЕНТАЦИИ ПОЛИКУЛЬТУРНОГО ОБРАЗОВАНИЯ В ШКОЛЕ И ВУЗЕ

Аннотация

Статья посвящена поликультурному образованию в школе и вузе. Международные, отечественные нормативно-правовые документы признают роль географии в поликультурном образовании. Формами имплементации поликультурного образования являются научно-практические конференции, семинары, круглые столы, проблемные лекции, ментальные эссе.

***Ключевые слова:** поликультурное образование; имплементация; географическое образование; концепция.*

САМИГУЛЛИНА ГАЛИНА САВЕЛЬЕВНА,

дотсенти кафедраи назария ва методикаи таҳсилоти ҷуғрофиёӣ ва экологии
Донишкадаи идоракунӣ, иқтисодиёт ва молияи
Донишгоҳи федералии Қазон,
номзади илмҳои педагогӣ,
тел: 8-905-316-11-81, e-mail: galinaterra@yandex.ru

Шаклҳои татбиқи таҳсилоти чандфарҳангӣ дар мактаб ва муассисаҳои таълимии олии

Аннотатсия

Мақола ба масъалаи таҳсилоти гуногунфарҳангӣ дар мактаб ва муассисаҳои таҳсилоти олии бахшида шудааст. Санадҳои меъриии ҳуқуқии байналмилалӣ ва ватанӣ нақши ҷуғрофияро дар таҳсилоти чандфарҳангӣ эътироф мекунанд. Шаклҳои татбиқи таҳсилоти чандфарҳангӣ фарогири конференсияҳои илмию амалӣ, семинарҳо, мизҳои мудаваар, маърузаҳои проблемавӣ, эссеҳои ақлонӣ мебошад.

***Вожҳои калидӣ:** таҳсилоти чандфарҳангӣ, татбиқ, таҳсилоти ҷуғрофиёӣ, консепсия, конференсияи илмию амалӣ, семинар, мизи мудаваар*

SAMIGULLINA GALINA SAVELYEVNA,

Associate Professor,
Theory and Methods of Geographical and Environmental Education Department,

Institute of Management, Economics and Finance
Kazan Federal University
Candidate of Pedagogical Sciences,
Тел:8-905-316-11-81, e-mail: galinaterra@yandex.ru,

Forms of implementation of multicultural education in schools and universities

Annotation

The article is devoted to multicultural education in schools and universities. International and domestic legal documents recognize the role of geography in multicultural education. Forms of implementation of multicultural education are scientific and practical conferences, seminars, round tables, problem lectures, and mental essays.

Key words: multicultural education; implementation; geographical education; concept.

Принятая Генеральной Ассамблеей ООН в 2000 году Декларация «Тысячелетие» (Millennium), доклад Международной комиссии по образованию ЮНЕСКО (1997 г.), Хартия Земли, Люцернская декларация, ФГОС общего основного и среднего (полного) образования по географии, Концепция этнокультурного образования в РФ, Федеральный закон РФ «Об образовании» (статья 7) включают идею привития уважения к другим культурам, религиям, традициям, языкам, ценностям народов мира и России.

В 2018 году в России принята Концепция географического образования (КГО). Принятие Концепции географического образования связано со многими аспектами. Один из важнейших аспектов – роль географии в поликультурном образовании.

С точки зрения принятого федерального государственного стандарта основного (1-9 классы) и полного среднего образования (10-11 классы) вопросы поликультурного образования являются неотъемлемой частью обучения географии тройные: предметных, личностных и метапредметных результатов обучения.

КГО уделяет внимание формированию российской гражданской идентичности обучающихся, сохранению и развитию культурного разнообразия многонационального народа России; уважению к своему и другому народу, их культуре, духовным традициям.

Вопросами поликультурного образования можно заниматься, как в учебное, так и внеучебное время.

Относительно содержания и приоритетов образования, в том числе географического, воспитание интернационализма сменилось больше на формирование установок толерантного поведения.

В толковом словаре В. Даля толерантность понимается гораздо шире, чем терпимость. Это преклонение; терпимость к чужим мнениям, верованиям, поведению; уважение к просьбе; отдай, даруй милость, милосердие, пользу, поклонись просьбе, желанию; уважать причины, ходатайства; снисходительно к нуждам соседа, принимая их близко к сердцу; снисходительно к человеческим слабостям, простите их и т.д.

В учебное время при формировании установок толерантного поведения необходимо руководствоваться историческим, ценностно-изменчивым, личностно-ориентированным,

социокультурным подходами; использованием методов: сравнительно-сопоставительного, «критических инцидентов», «культурных капсул», ролевых игр, «аудиомотора» и т.д.

Богатейший материал можно найти в книгах В. Овчинникова, материалах методических журналов «География», «География и экология в школе XXI века», «География в школе» и т.д.

Одной из форм имплементации поликультурной парадигмы во внеучебное время являются школьные, вузовские, научно-практические конференции.

По предложению Межрегиональной Ассоциации учителей географии России в нашем вузе проведены две научно-практические конференции «География в поликультурном мире» (2010, 2014 гг.).

Данная форма была воспринята не только как часть творческих педагогических усилий учителей и преподавателей географии, обеспечивающих культурно-социальную идентификацию личности, открытую иным культурам, национальностям, расам, верованиям; но и как возможность разорвать профессиональную изоляцию, поделиться творческими теоретическими исследованиями и практическим опытом работы преподавателей средней и высшей школы России, Белоруссии, Казахстана, Туркменистана, Украины, Эстонии.

С огромным интересом были выслушаны выступления А.А. Лобжанидзе «Поликультурное образование как фактор сохранения культурного многообразия человечества в условиях глобализации», Д.В. Зайца «О роли географии в воспитании толерантности, гуманного межнационального общения», С.А. Горохова «География религий в поликультурном мире».

И.И. Барина, главный редактор журнала «География и экология в школе XXI века» организовала дискуссию, захватившую всех участников круглого стола.

На базе лицея № 83 Приволжского района г. Казани участники конференции просмотрели мастер-классы Г.И. Чугуновой «Взаимодействие культур народов Поволжья».

Мастер-класс И.Н. Клюкиной «Народная кукла своими руками», учителя географии гимназии №75 г. Казани убедительно показали уникальную возможность географии – взаимодействие урочной и внеурочной деятельности.

Ежегодно клуб И.Н. Клюкиной проводит открытые заседания и мастер-классы по русским костюмам, географии народной игрушки, народным художественным промыслам России и Татарстана.

Актуальность поликультурного развития личности, по мнению Т.Д. Стрельниковой, обусловлена динамическими изменениями культурного, информационного, экономического, правового пространства [1, с. 11].

Формирование российской гражданской идентичности силами школьных предметов, в том числе географии невозможна, к такому мнению пришёл Э.Л. Файбусович, хотя бы по тому, что перед географией стоит множество задач.

В благополучные, в этом смысле советские годы, на радио и телевидении проходили декады культур республик, фестивали в школах.

По мнению Э.Л. Файбусовича, на поликультурное благополучие влияет и официальный запрет на антисемитские и прочие высказывания, и декады культур республик, и знание сильных сторон культуры этносов [2, с. 13].

Широкое общение культур народов в СССР подтверждало идею о том, что все народы трудолюбивы и талантливы, а потому заслуживают уважения [2, с. 15].

Мне, человеку не славянского происхождения, удаётся не часто встречать информацию, греющую моё этнопсихологическое сознание.

Все старания современного школьного учителя разбиваются информацией со страниц СМИ, телевизионных таблоидов против гастарбайтеров.

Очевидно, что информационная война против гастарбайтеров, связана со множеством факторов.

На первый план выходят экономические причины миграции: возможность выжить в условиях самоустранения государств от решения проблем занятости, и как следствие миграции населения.

Большей консолидации российского общества будет способствовать, по мнению А.А. Лобжанидзе, движение в направлении признания схожести особенностей повседневной жизни во внеэтнической сфере [1, с. 3].

О.А. Балабейкина, преподаватель из Санкт Петербурга считает, что положительному восприятию иной этнической культуры, способствует выявление связей в формировании национального костюма и современной моды, межкультурного заимствования [1, с. 64].

Концепцией географического образования, принятой в России в 2019 г., уделяется внимание проведению экспедиций.

Этнокультурный образовательный и учебный ресурс этнографических экспедиций раскрыт М.А. Ворониной (г. Уссурийск). Группой студентов-географов школы педагогики Дальневосточного федерального университета проведены полевые этногеографические исследования северного Дунбэя (КНР) [2, с. 53].

Опыт изучения и приобщения к языку и национальной культуре малочисленных народностей Хабаровского края ведётся кафедрой ТиМО Хабаровского Краевого Института развития образования.

С целью сохранения родного языка малочисленных народов Хабаровского края, созданы электронные фонетические справочные пособия по удэгейскому, нивхскому, негидальскому, ульчскому и орочскому языкам.

Помимо фонетических пособий вышло электронное пособие «Национальные промыслы коренных народов Дальнего Востока»: оленеводство (в основном северные народы), охотничий и рыболовный промыслы [2, с. 54].

По мнению А.Н. Любарского, Л.В. Тарасовой организовать процесс воспитания толерантности педагог сможет на основе деятельностного и ценностного подходов, используя музейный потенциал Санкт-Петербурга: уникальные коллекции Музея антропологии и этнографии имени Петра Великого (Кунсткамеры) и Российского Этнографического музея [23, с. 59].

В рамках предпрофильной подготовки девятиклассников О.В. Пановой, учителем географии Амурской области, создан элективный курс по выбору «Народы нижнего Амура», основная цель которого – формирование представления об этнической картине Нижнего Амура, знакомство с самобытностью проживающих там народов, определение возможности их самореализации [2, с. 131].

Изучение географии Эстонии невозможно представить без учебных экскурсий и походов, конференций и исследовательских работ, изучение в курсе географии разделов: естественная география и антропогеография мира; естественная география и антропогеография Эстонии; Европа; мировая общественная география.

За последние годы ученики побывали также в Польше, Южной Эстонии, городах Пярну и Нарва, на островах Сааремаа и Муху, посетили города ближайших соседей – Ригу, Вильнюс, Хельсинки, Санкт-Петербург, Москву, города «Золотого кольца», Псков, Великие Луки [1, с. 47].

В системе повышения квалификации практикуются социокультурные практикумы, мнемотурниры.

В КФУ обучаются студенты разных стран, кроме того, национальный состав Республики Татарстан исторически не однороден, что объясняется географическим положением. В республике проживают кроме татар и русских, чуваша, марийцы, коми, украинцы, грузины, издавна здесь поселились армяне.

По роду преподавательской деятельности мне довелось вести курс «Этнокультурная география и этногенез в школьном географическом образовании».

Первая лекция начинается с выписанных слов и словосочетаний: халхин (*монгольское*), барса кельмес (*казахское словосочетание*), кюн (*якутское*), тере (*эстонское*), за безбедность (*словенское*), юрта (*казахское*), агаш саут (*осетинское*) и т.д.

В группе не мало студентов татар, относящихся к тюркской группе языков.

Из перечисленных слов и словосочетаний, за исключением словенского, все остальные имеют тюркское происхождение.

Правописание приведённых слов отличается от татарского правописания. Но в целом студенты справились с распознаванием смысла слов.

Цель задания – захват внимания, привлечение непроизвольного внимания студентов, развитие аналогового фонетического слуха.

Следующая форма имплементации поликультурного образования – параллельное анкетирование. Преподаватель и студенты отвечают на одни и те же вопросы.

В анкете было предложено написать 10 понравившихся произведений культуры народов мира.

Мне, как преподавателю, было очень приятно, несмотря на большую разницу в возрасте, обнаружить общие точки культурных предпочтений.

В этом списке оказались: еврейская мелодия «Хава Нагила», фильм «В бой идут одни старики», лунная соната Бетховена, «Аве Мария» Шуберта и (или) Гуно, татарская «Киек казлар» и т.д.

Коммуникативный диалог культур строится на общечеловеческих свойствах восприятия мира.

Поэтому студентам было предложено написать эссе «Моё первое представление о языке (языках)».

Г.С.Самигуллина, преподаватель дисциплины: «в 4-5 лет я думала, что Ленин собрал всех людей и договорился с ними говорить только на русском языке. Но возникал другой вопрос, как тогда его поняли люди?».

Айсылу Гафурова, студентка: «В детстве я жила в деревне, где 91% населения составляли татары и чувашаи. Так я и думала, что в России живут только татары и русские. Часто слышала слова: «чувашаи», «удмурты», «якуты», «мордва» и всегда думала, что это крупные группы русских людей».

Вероника Данилова, студентка, опрашивала соседскую девочку 6 лет: «Народ это много людей. Они живут в городах по много человек, по четверо или пятеро живут в домах. Все эти люди работают и помогают друг другу. Они говорят на русском, татарском и испанском языках. Бывают злые, хорошие, ленивые».

Ксения Недоваркова, студентка, опрашивала мальчика Данилу, 5 лет. На вопрос, что такое этнос, он показал на нос – это нос.

Даша Бильчич, студентка: «В 5 лет не понимала, почему все люди на свете не могут говорить на одном языке – русском, а весь мир – одной страной Россией».

Зульфат Галяутдинов, студент: «В детстве этнос я представлял как один народ в одной деревне, который помогает друг другу и ест одно национальное блюдо».

Булат Шамсутдинов, студент: «Я в 5 лет жил в Атнинском районе, где 99 % населения составляют татары. До школы я не знал русского языка. Тогда я знал о существовании татар, русских и всё. Марийцы, которые часто приезжали в наш район, я считал русскими, так как они говорили на русском. Всех людей, которые говорили на русском, я считал русскими».

Сравнительный анализ представлений преподавателя, превосходящего по возрасту своих студентов и ответов студентов, позволяет сделать выводы:

1. ответы студентов достойны ответов так называемого цифрового поколения, когда источником знаний выступает не только учитель и даже не учебник;
2. часть студентов росла в поликультурном пространстве;
3. у студентов выражено этнокультурное сознание (рис.1).

Рис1. Ментальная карта представлений студентов группы 14.5-380 о происхождении языков

География, как традиционная школьная дисциплина, должна внести свой вклад в формирование багажа знаний современного ученика. Усилия преподавателей географии

должны быть направлены на преодоление пассивной культурной позиции учащихся, на становление активного культурного начала их личности [1, с. 43].

Литература

1. География в поликультурном мире: Материалы XIV Всероссийской научно-практической конференции, посвященной 15-летию Ассоциации учителей географии России (1-3 ноября 2010 года ТГГПУ, г. Казань)/ Под ред. И.Т. Гайсина, Г.С. Самигуллиной – Казань: изд-во ТГГПУ, 2010 – 227с.

2. География в поликультурном мире: Материалы II Всероссийской научно-практической конференции с Международным участием (Казань, 3-4 марта 2014 г.) / Отв. ред. Г.С. Самигуллина – Казань, 2014. – 226с.

МАВЛОНАЗАРОВ С.С.

мудири кафедраи амнияти технологияҳои иттилоотӣ ва илмҳои табиатшиносии
Донишкадаи идоракунии давлатии назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон,
н.и.п.,
734003, Душанбе, к.Саид Носир 33,
Тел.:224-83-93, Email: silmon@ mail.ru

ОДИНАЕВ Р.С.

докторанти аз рӯи ихтисос дар Пажӯҳишгоҳи рушди маориф
ба номи Абдурахмони Ҷомии академияи таҳсилоти Тоҷикстон,
734003, ш. Душанбе, кӯчаи Айни45,
тел.: (+992)227-17-29, Email: Rahmonali-91@ mail.ru

ТАТБИҚИ СИСТЕМАИ АМАЛИЁТИИ ANDROID БАРОИ ТАҲСИЛОТИ ФОСИЛАВӢ БО ИСТИФОДА АЗ ТЕХНОЛОГИЯИ ИТТИЛООТИЮ ИРТИБОТӢ

Аннотатсия

Мақолаи мазкур оид ба истифодаи технология, иттилоот ва такмили технологияҳои иттилоотӣ дар марҳилаи кунунӣ таълиф карда шудааст. Қобили зикр аст, ки технологияи иттилоотӣ барои ҳамкорӣ ва муоширати байни омӯзгор ва донишҷӯ, интиқоли иттилоот ва беҳтар намудани сифати таҳсилот ва дарку фаҳми маводи таълимӣ истифода мешавад. Дар айни замон, тақрибан тамоми сохторҳои таълимӣ бо истифодаи компютер ва барномаҳои он фаъолона ба роҳ монда шудаанд.

***Вожаҳои калидӣ:** технологияҳои иттилоотию иртибототӣ, омӯзиши барномасозӣ, иттилоот, телефонҳои мобилӣ, Интернет, интиқоли иттилоот,*

МАВЛОНАЗАРОВ С.С.

заведующий кафедрой информационной безопасности, технологий и естественных наук
Института государственного управления при Президенте Республики Таджикистан, к.п.н.,
734003, г. Душанбе, ул. Саид Носир 33,
Тел.:224-83-93, Email: silmon@ mail.ru

ОДИНАЕВ Р.С.

Докторант философии PhD НИИ развития образования имени
Абдурахмон Джомии академии образования Таджикистана,
734003, г. Душанбе, ул. Айни45,
тел.: (+992)227-17-29, Email: Rahmonali-91@ mail.ru

Внедрение операционной системы Android для дистанционного обучения с использованием информационно-коммуникационных технологий

Аннотация

В данной статье проанализировано современное общество в использовании технологий, информации и информационных технологий. В этом случае информационные технологии используются для взаимодействия между учителем и учеником, передачи информации и улучшения качества образования и понимания учебных материалов. В то же время все учебные заведения развиваются с использованием коммерческих и операционных программ.

Ключевые слова: информационные и коммуникационные технологии, обучение программирование, информация, мобильные телефоны, Интернет, передача информации

S.S. MAVLONAZAROV

Head of Information Security, Technologies and Science Department of Institute for Public Administration under the President of the Republic of Tajikistan, заведующий кафедрой,
Candidate in Pedagogy,
734003, Dushanbe, 33, Said Nosir str., Tel:224-83-93,
Email: silmon@mail.ru

R.S. ODINAEV

PhD Doctoral candidate on philosophy of Research Institute for education development named by Abdurakhmon Jomi of Academy of Education of Tajikistan,
734003, Dushanbe, 33, Said Nosir str., Tel: (+992)227-17-29,
Email: Rahmonali-91@mail.ru

Implementation of Android operating system for distance education using information and communication technologies

Annotation

This article analyzes modern society in the use of technology, information and informational technologies. In this case, informational technologies are used to interact between the teacher and the student, information transfer and improve the quality of education and understanding of educational materials. At the same time, all educational institutions are developing using commercial and operational programs.

Key Words: information and communication technologies, education, programming, information, mobile phones, Internet, information transfer.

Дар айни замон, ҷомеаи муосир дар истифодаи технология, иттилоот ва такмили технологияҳои иттилоотӣ таваҷҷуҳи хоса зоҳир менамояд. Дар ин ҳол технологияи иттилоотӣ барои ҳамкорӣ ва муоширати байни омӯзгор ва донишҷӯ, интиқоли иттилоот ва беҳтар намудани сифати таҳсилот ва дарку фаҳми аводи таълимӣ

истифода мешавад. Дар айни замон, тамоми сохторҳои таълими бо истифодаи компютер ва барномаҳои он фаъолона ба роҳ монда шудаанд.

Пешрафт дар ин самт хеле назаррас мебошад. Донишҷӯён бештари вақти худро бо истифодаи телефонҳои мобилӣ ва компютерҳо мегузаронанд. Бо дарназардошти ин қабил тағйироти глобалӣ, ташкили курсҳои омӯзишӣ барои дастгоҳҳои мобилӣ амри зарурӣ мебошад.

Дар муқоиса бо дигар барномаҳои системакунанда Android бо хусусиятҳои зерини худ аз дигар системаҳои амалиётӣ оператсионӣ фарқ мекунад, ки онро барои маҷмӯи васеи дастгоҳҳо - аз смартфонҳо то ба автомобилҳо ва роботҳои хонагии дорои захираҳои системавӣ, рамзи кушодаи ройгон, қобилияти ба даст овардани замимаҳои тарафи сеюм аз манбаъҳои нопурра имконпазир мебошад, мавриди истифода қарор медиҳанд.

Дастгоҳҳои системаи мазкур ба таври васеъ дар доираи паҳншавии нархҳо пешкаш шудаанд.

Ҳамаи ин сифатҳо ба тавзеъ ва тақсимооти байни истифодабарандагони ин системаи амалиётӣ таъсир мерасонанд. Ҳамин тариқ, системаҳои Android дар аксар ҳолатҳо талаботдоранд ва барномаҳое, ки барои ин система таҳия шудаанд, дорои функцияҳои гуногун мебошанд ва барои боз ҳам ташаккул ёфтани иртиботот ёрии бениҳоят бузург мерасонад [1].

Имрӯз, Android яке аз системаҳои маъмултарин барои телефонҳои замонавии смартфон мебошад ва маълум аст, ки шумораи смартфонҳо ба суръати ғавқулдои сарсомовар дар ҳоли афзоиш мебошанд. Дар ин ҳолат гуфтан ба мавридаст, ки системаи амалиётӣ Android дар ташаккули системаҳои технологияҳои замони муосир таъсири бамаврид ва бесобиқа гузошта истодааст.

Дар баробари ин барои мо зарур аст, ки барои боз ҳам ташаккул ёфтани ин система ба курсҳои омӯзиши барномасозии системаи Android, ки таъсис дода шудааст, фаъолона иштирок намоем.

Айни ҳол, платформаҳои Android ва iPhone дар ҷойгоҳи аввал ҷойгир шудаанд. Аммо ин платформаҳо танҳо дар як ҳолат метавонанд пурра кор кунанд, агар онҳо дар барномаҳои телефонҳои мобилӣ пайваست карда шаванд [2].

Муштариҳои дастгоҳҳои мобилӣ ҳоло ҳеҷ фарди махфӣ нест. Почтаи электронӣ, шабакаҳои иҷтимоӣ ва дастрасии Интернет барои мо ба мисли зарурати ҳамон як соат ва ё барои мисол, як қалам аст. Дар охири соли гузашта, маҷмӯан тавлиди смартфонҳо ба арзиши 1,30 млрд доллар расид. Дастгоҳҳои Android арзиши умумии 1,06 млрд. доллари ИМА-ро ташкил медиҳанд, ки ба 81,5 фоизи бозор мувофиқат дорад [4].

Департаменти мазкур барои ташкили курсҳои фосолавӣ дар низоми барномасозии Android дар системаи Opensystem бахшида шудааст.

Чанбаҳои назариявии тархрезӣ ва татбиқи курсҳои омӯзишӣ оид ба барномарезии дар системаи Android

Системаи амалиёт яке аз мафҳумҳои асосии алоқаманд бо амалиёти компютер ва нармафзор мебошад. Дар бештари ҳолатҳо дар адабиёти илмӣ дар концепсияҳои зиёди ба технологияи компютерӣ алоқамандбуда маълум нест, ки баъзан дар тасвири пурраи он чӣ гуна ва чӣ тавр дар компютери муосир кор мекунад. Нигоҳдори бевосита ба концепсияи системаи амалиётӣ хос аст.

Дар баъзе сарчашмаҳо системаи оператсионӣ ҳамчун "системаи интерфейс" барои истифода бурдани компютер пешбинӣ шудааст[5].

Бо системаи амалиётӣ мо як воситаи барномавӣ (барнома ё маҷмааи барномавӣ), ки захираҳои системаи компютерӣ, истифодаи барномаҳои корбар ва компютери (компютер) ҳангоми боркашӣ идора мекунад, меномер.

Системаи амалиётӣ (OS) маҷмӯи асосии барномаҳои компютерист, ки идоракунии таҷҳизотро бо мошини электронӣ, бо файлҳо, вуруд ва баромади иттилоот, иҷрои барномавӣ ва иртиботот таъмин мекунад [6].

Android OS дар айни замон маъмултарин системаи мобилӣ мебошад. Бартарии ин система дар он аст, ки Google ин системаро ба таври аниматсионӣ тақсим мекунад ва шумораи зиёди истеҳсолкунандагони технологияи алоқаи мобилӣ инҳоянд. Фурӯшавӣ яке аз афзалиятҳои асосии ин системаи амалиётӣ нисбат ба дигарон мебошад.

Рушди ин системаи амалиётӣ дар соли 2003 оғоз шуд, аммо он воқеан танҳо 2 сол пас аз дарёфти Google [7] маълум гардид.

Дар моҳи июли соли 2005 Google, Android Inc. -ро харидорӣ кард. 5-уми ноябри соли 2007, ширкати мазкур, расман кушодани Open Alliance ва расман кушодани платформаи мобилии кушодаи Android эълон кард ва 12 ноябри соли 2007, иттифоқан

як гунаи (варианти) якуми бастаи Android Developer SDK ва emulator Android -ро ҷорӣ намуд.

23 сентябри соли 2008 амалкарди гунаи якуми системаи амалиётӣ расман эълон гардид. Аз оғози равиши якуми платформа, чанд навсозии система ба вуқӯъ омад. Ин навсозӣ, чун қоида ислоҳ кардани хатогиҳои ошкоршуда ва илова намудани функсияҳои нави системаро такмил меод.

Дар соли 2009, беш аз 4 навсозии платформа пешниҳод карда шуд. Дар моҳи октябри ҳамон сол, равиши системаи Android 2.0 бо якчанд ҳисобҳои Google ва дигар навоариҳо дастгирӣ карда шуд ва баъд аз навсозӣ каме дар дохили равиш (2.1), тасвири торнамии зинда ва намоиши қуттӣ тағйир ёфт [8].

Дар нимаи дуюми соли 2010 Google, version 2.2 -ро дарбар мегирад ва дар охири соли 2010 - Android 2.3.

22-юми феввали 2011 платформаи планшети Android 3.0 расман ифтитоҳ гардид.

Дар таърихи 31 октябри соли 2013, Google равиши навбатии Android 4.4 амалиётӣ, ки ба ширкати «KitKat» шоколад дар мувофиқа бо истеҳсолкунанда Nestlé номида шуд, волриди амал кард.

Барои бори аввал KitKat дар Nexus 5 пайдо шуда буд; Ин равиши Android ба кор дар маҷмӯи васеи дастгоҳҳои 512 MB RAM ҳамчун ҳадди ақал тавсиф карда шудаанд.

25-уми июни соли 2014 Google, Android L -ро ҷорӣ кард, ки ҳоло барои таҳиягарон дастрас аст.

Соли 2014, системаи амалиётӣ дастгоҳҳои Android Wear дастгоҳи амалкунанда эълон карда шуд. Ҳамчунин дар Google ба равиши Android Auto (автомашинаҳо) ва телевизорҳои Android (барои телевизорҳо) пешниҳод карда шуд, бинобар ин Android танҳо системаи дастӣ барои дастгоҳҳои мобилӣ буд.

15 октябри соли 2014 Google оғози расмии Android 5.0 Lollipop -ро эълон кард [9].

Шумораи истифодабарандагони планшетҳо ва смартфонҳо ҳамасола ба таври назаррас афзоиш меёбанд.

Ширкатҳои Google ва Apple истеҳсолкунандагони асосии нармафзор (системаҳои амалиётӣ) барои дастгоҳҳои мобилӣ мебошанд. Шумораи зиёди истифодабарандагон аз тамоми ғӯшаҳои дунё дастгоҳҳоро асосан дар ин ду платформа харидорӣ мекунанд. Мо таҳлили муқоисавии ин ду системаронишон медиҳем (ҷадвали 1.1.1).

Муқоисаи системаҳои амалиётӣ Android ва iOS

(Ҷадвали 1.1.1).

Меъёр	Android	iOS
-------	---------	-----

Интерфейс	Истифодабарандаи Android OS метавонад сенсорҳоро идора кунад, ки он мумкин аст аз як мизи корӣ ба таври дигар, агар зарур бошад, бо имконияти зиёд кардан ё кам кардани андозаи онҳоро имконпазир бошад. Тугмаҳо ба тартиб дароварда мешаванд ва онҳоро метавонанд дар мизи корие, ки барои истифодабаранда мувофиқ аст, тартиб дода шаванд.	Истифодабарӣ ва мониторинги Android дараҷаи достокоро, ки ба таври фаврӣ, дар якҷоягӣ бо дӯкони дигар, инчунин зарари қисмонӣ ва напардохтани насупорандаҳоро дар бар мегирад. Тугмаҳо ба тартиб дароварда мешаванд ва ки дар як он метавонӣ ва тӯҳфаи фазоиро, ки аз он иборат аст, дар якҷоягӣ бо захираи лозим ва ғайра ба даст оварӣ.
Сервизифадорӣ	Android вижагиҳои зиёд дорад. Шумо метавонед рӯйхати барномаҳоеро, ки пештар истифода нашуда буданд, бубинед ва ғайра. Барномаҳои Android метавонанд дар речаи бисёрҷониба кор кунанд. Онҳо ҳатто хизмати худро давом медиҳанд яъне "дар замина", навиштан.	Ин гуна имконият вучуд надорад.
Истеъмоли батарея	Истеъмоли зиёди неру. Сатҳи фаврии батареяҳо.	Барномаҳои пӯшида неруи зиёд истеъмол намеkunанд, батарея ба ҷунин андоза маснаф
Кастомизация	Барои интихоби профили шахсӣ аз тарҳрезӣ ба рингтонҳо, имконоти зиёде мавҷуданд.	Барои интихоби профили шахсӣ имконоти зиёде вучуд дорад - аз тарҳрезӣ ба рингтонҳо. Бо вучуди ин, имконият барои
Барномаҳо	Дар як қатор барномаҳои гуногун ва барномаҳои корӣ ба даст омадааст.	Дар як қатор барномаҳои гуногун барномаҳои корӣ ба даст омадааст.
Навсозӣ	Android дорои баъзе маҳдудиятҳо аст. Навгониҳо барои намунаҳои муайяни дастгоҳҳо ҳамеша дастрас нестанд.	Навсозии IOS бештар мунтазам ва дар айни замон дастрасӣ ба ҳамаи дастгоҳҳо, новобаста аз амсилаи худ ва солна озод
Забони барномасозӣ	Java	Swift Objective-C
Муҳити иҷро	Мошини маҷозии (Dalvic, ART)	Рамзи нативӣ ва китобхонаи Cocoa
Китобхонаи мувофиқ	Androidv SDK	iOS SDK

1. Дастрас будани Android OS, доштани мубодилаи мустақими файл, қобилияти насб кардани барномаҳо, ки аз мағоза ё корти хотираи компютерҳо насб нашудаанд, замимаҳо, ки аз тарафи таҳиягарони сеюм насб мешаванд.

2. Имкониятҳои вебсайтҳо дар Android OS, ба шумораи зиёди истифодабарандагон дастрас аст.

3. Суръатбахшии системаи Android дар якҷоягӣ бо системаҳои дигари амалиётӣ.

4. Истифодаи интерфейси стандартӣ бо таҷҳизоти дигар осонтар гардида ва барои истифодабарандагон ба осонӣ дастрас мегардад.

Аз оғози соли 2013, 70% смартфонҳои истифодабарандагон аз тамоми ҷаҳон бо Android OS таъмин карда шуданд. Сатҳи густирандаи маҳсулот аз ҷониби брендҳои ҷаҳонии Samsung, Aseg, NTS, ва ғайра фароҳам мешавад. Бо категорияҳои гуногуни нархҳо ба паҳншавии смартфонҳои Android тамоми гурӯҳҳои аҳоли саҳм мегузоранд [10].

Android OS ҳоло дар тамоми ҷаҳон паҳн шудааст ва истифодабарандагон бисёр функсияҳои гуногунро пешниҳод мекунад. Баъзе аз шумо шояд аллакай медонед, ки дар ҳар як равиши системаи амалиётии Android, таҳиягарони соҳибхисос функсияҳои махсус доранд, ки ноаён дар танзими дастгоҳ пинҳон шудаанд.

Ғайр аз ин, шумо наметавонед ин қобилиятҳои махсуси Android OS-ро, ҳатто барои дастбӯӣ ба вижаҳои иловагии смартфон ва ё планшет пайдо кунед.

Ин феҳрист барои Android 4.x ва равишҳои ибтидоӣ ва миёна дода шудааст. Ҳар касе, ки аллакай ин сатҳро истифода мекунад, системаи амалиётӣ метавонад дар ҳаракат бошад.

Нусхаи охири системаи амалиётии Android, аллакай дастрас аст. Шумо метавонед дастгоҳи худро нав кунед ва вижаҳои нави равиши 6.0 Marshmallow -ро дастрас кунед [11].

Шумораи истифодабарандагони дастгоҳҳо дар системаи амалиётии Android рӯз то рӯз зиёд мешаванд. Аммо на ҳама дар бораи баъзе вижаҳои системаи Android медонанд, ки бо дастгоҳ ҳатто бештар осонтар кор мекунанд.

1. Системаи Android ба шумо имкон медиҳад, ки тамосҳои мизи кориро барои робитаҳо эҷод кунед.

2. Тақрибан ҳамаи амсилаҳои системаи Android имкон медиҳад, ки ҷустуҷӯро бо истифодаи овоз истифода баранд. Барои ин, шумо метавонед ба микрофон дар веб сомонаи ҷустуҷӯи Google метавонед калимаи ҷустуҷӯшавандаро, ё ҳатто ибораро дар саҳифаи ҷустуҷӯи Google муроҷиат кунед. Ҳамин тавр, шумо метавонед SMS, паёмҳо дар паёмҳои онлайн нависед ё сабт кунед.

3. Тағйири "Роҳбарияти энергетикӣ" ба шумо имкон медиҳад, ки Wi-Fi, Bluetooth, GPS ва браузерҳои экранро бевосита аз мизи кории Android ба кор баред ва шумо дар танзими ҷустуҷӯ ниёз надоред, шумо бояд муҳтаворо дар экран паҳн кунед ба сайти "Widgets" биравед ва дар он ҷо интихоб кунед

4. Дар Android OS, барои истифодаи ҳамоҳангсозӣ ва бозгашти тамосҳои барномаҳои тарафи сеюм зарур нест. Ҳисоби Gmail як маҳзани бузург барои робитаҳо мебошад. Ҳангоми истифодаи Gmail аз компютер барои ворид намудани робитаҳо ва таҳрир кардани онҳо, вироишҳои нав ва робитаҳо ба таври худкор дар системаи амалиётии Android пайдо мешаванд.

5. Агар шумо браузери Google Chrome -ро истифода баред, шумо метавонед паёмхоро захира кунед. Барои ин корро танҳо барои системаҳои Android ва тамдиди ба Google Chrome зеркашӣ кунед.

6. Вақте ки шумо USB-ро ба компютери худ пайваст мекунад, паёми "Enable USB Storage" пайдо мешавад. Ин имкон медиҳад, ки корти хотираи Android OS бевосита, ҳамчун дискҳои USB истифода бурда шавад.

7. Яке аз афзалиятҳои Android OS дар ин аст, ки шумо метавонед хотираи дохилии Android-ро барои нигоҳдории комили ҳамаи файлҳо, о интиқол додан, нусхабардорӣ, нест кардан ва ғайра истифода баред.

8. Тамоми суратҳо, пайвандҳо ва ё ягон файлҳои дигар метавонанд дар як қатор хизматрасониҳое, ки аз ҷониби сохтори дохилии "Access" дарҷ шудаанд, ғавран мубодила шаванд. Тақрибан ҳамаи хизматҳои маълум аз шабакаҳои иҷтимоӣ ба ҳадамоти мубодилаи файлҳо дастгирӣ карда мешаванд.

9. Махфӣ нест, ки онлайни Android OS аксаран барои ҳамоҳангсозии иттилоот меравад. Бисёр истифодабарандагон аксар вақт намедонанд, ки чӣ гуна ғаъолона истифода бурдани трафики интернетӣ ва сипас онҳо аз ҳисоби маблағи ками ба ҳисоб гирифта мешаванд. Барои рад кардани дастрасӣ ба шабакаи Интернет, беҳтар аст, ки барномаи алоҳидаи APN-Switch-ро пахш карда ва widget барномаи дар мизи кори бударо насб кунанд, беҳтар аст.

10. Нобуд сохтани системаи Android дар системаҳои хеле ҳассос барои бастанӣ барномаҳо нест. Баъзан, ин боиси пастшавии системаи Android мегардад. [12].

Ба ташкили иҷрои барномаҳо дар системаи амалиётии Android таваҷҷуҳ карда шавад. Тавре ки қаблан қайд шуда буд, замимаҳо барои системаи амалиётии Android дар таркиби барномасозии Java таҳия карда мешаванд, ки он ба файл бо равиши арк таҳия шудааст, пас ин файл барои насб кардани замимаҳо дар дастгоҳҳои Android OS, баъд аз ҳар як насби системаи амалиётии Android, барнома "ғаъолият мекунад" дар қуттии беҳатарии худ, чӣ гуна назар мекунад:

- Android OS системаи амалиётии сершумор мебошад, ки дар он ҳар як замима ҳамчун як истифодабарандаи алоҳида истифода мешавад;

- Бо ноаёнӣ системаи амалиётӣ ҳар як дархости ID-и корбарро таъйин мекунад, ки он танҳо бо система истифода мешавад ва ба номгӯй номаълум аст;

- Системаи амалиётӣ ба ҳамаи файлҳои дархостӣ ҳуқуқҳои дастрасиро муқаррар мекунад: Дастрасӣ ба унсурҳои замима бо истифодабаранда бо ID ном дорад;

Ҳар як барнома як раванди алоҳидаи Linux дорад, ки он дар ҳолати зарурӣ барои ҳадди аққал як ҷузъи барнома истифода мешавад, вақте ки ягон ҷузъи барнома, ё система барои озод кардани хотираи дигар (эҳтимолан эҳтимоли муҳимтар) истифода нашавад;

Раванди мазкур нусхаи алоҳидаи таҷҳизоти виртуалии Dalvik дорад, бинобар ин, рамзи барномаро дар ҷудокунӣ аз дигар барномаҳо кор мекунад.

Ин ғояҳо дар амалисозии барнома дар системаи амалиётии Android принципи имтиёзҳои ҳадди ақалро иҷро мекунанд, яъне ҳар як ариза танҳо ба ҷузъҳои зарурӣ

барои фаъолияти худ иҷозат дода намешавад. Ҳамин тавр он барои муҳити атроф хеле беҳатар аст.[13]

Бо ин мақсад, Google, дар оғози ҳар моҳ муҳофизати беҳатари гунаҳои ҷорӣ, Android OS барои дастгоҳҳои Nexus-ро эълон мекунад.

Дар натиҷаи таҳлилҳо маълум гардид, ки системаи Android дар ташаккули системаи технологияи муосири иттилоотӣ таъсири назарас дорад [14].

Адабиёт

1. Богданова М. В., Ширма М. А. Разработка учебного курса по программированию под мобильную операционную систему Android // Молодой ученый. — 2015. — №14. — С.38-41

1. Уськин П. Н., Разработка мобильного приложения информационной поддержки деятельности сервис-инженера // Министерство образования и науки Российской Федерации - 3с

2. [Электронный ресурс]-<http://chezasite.com/forum/threads/android-skin-pack.21836/>

3. [Электронный ресурс] http://www.avalon.ru/PPS/Android/Courses /About/? Course_ID =1839

4. Курьин Р.В., Машечкин И.В., Терехин А.Н. Операционные система – конспект лекций – Москва-2006. – 50с.

5. Ключко В.И., Романов Д.А., Романова М.Л. Операционные системы: учеб. пособие / Кубан. Гос. Технол. ун-т. – Краснодар: изд-во КубГТУ, 2009. – 80с.

6. [Электронный ресурс]- <http://droidway.ru/11-chto-takoe-android.html>

7. [Электронный ресурс] :<http://android-help.ru>.

8. Алимбиева А.Н., Челебаев С.В., «Операционная система Android». Научная статья: «Новые информационные технологии». Выпуск 2015.

9. Одинаев Р. С., «Программирование управления мобильными работами с использованием ОС Android». Научная статья: "Наука и образование". Выпуск 20-24 апреля 2015 год

10. [Электронный ресурс] <http://nigurenko.ru/blog/android/943-sekrety-android-i-spryatannye-programmy-dlya-4x.html>

11. [Электронный ресурс] <http://techno.bigmir.net/help/1515138-15-sekretov-operacionnoj-sistemy-Android>

12. [Электронный ресурс] http://www.intuit.ru/studies/professional_skill_improvements/12646/courses/1191/lecture/21983?page=1

13. [Электронный ресурс] <http://pdalife.info/google-vyipustila-aprejskoe-obnovlenie-dlya-android-797p.html>

КРАТКАЯ ИНФОРМАЦИЯ О НАШИХ КОЛЛЕГАХ

БЕЛАРУСЬ

Академия управления при Президенте Республики Беларусь

Академия управления образована 29 января 1991 года на базе Республиканского Межотраслевого института повышения квалификации руководящих работников и специалистов отраслей народного хозяйства. Подчиняется Президенту Республики Беларусь. Координация деятельности осуществляется Администрацией Президента Республики Беларусь.

В структуру Академии управления входят 3 института, включая крупный НИИ теории и практики государственного управления, 6 факультетов, 20 кафедр, 7 центров, 8 структурных подразделений и 4 управления.

Деятельность академии направлена на формирование национальной школы государственного управления. В этих целях реализовываются новые учебные программы и проводятся научные исследования в области теории управления, права и экономики.

Для поступления в Институт управленческих кадров Академии управления необходимо успешно сдать централизованное тестирование.

Образовательный процесс в Академии управления направлен на реализацию государственной кадровой политики в области подготовки, переподготовки и повышения квалификации кадров в сфере управления.

С более подробной информацией можно ознакомиться на сайте www.pac.by

КАЗАХСТАН

Академия государственного управления при Президенте Республики Казахстан - учебно-методическое, научное и информационно-аналитическое учреждение, координирующее деятельность государственной службы при Президенте Республики Казахстан. Основана 18 сентября 1998 году на базе Национальной высшей школы

Государственного управления при Президенте РК и Института повышения квалификации государственных служащих при Правительстве РК.

Академия государственной службы занимается подготовкой, переподготовкой и повышением квалификации государственных служащих республики. Проводит фундаментальные и прикладные научно-исследовательские работы по проблемам государственного управления и государственной службы, готовит предложения для органов государственного управления. Выпускает научно-исследовательские труды, учебно-методические программы и учебники по основным проблемам государственного и местного управления. В состав Академии государственной службы входят: Институт подготовки управленческих кадров, научно-исследовательский институт государственного управления.

С более подробной информацией можно ознакомиться на сайте www.apa.kz

КЫРГЫЗСТАН

Академия государственного управления при Президенте Кыргызской Республики (АГУПКР) является единственным в Кыргызстане профильным образовательным учреждением в области подготовки управленческих кадров для государственных органов и органов местного самоуправления Кыргызской Республики.

В АГУПКР проводится активная политика, направленная на формирование и развитие молодежных инициатив. Для развития у студентов и слушателей Академии лидерских качеств, креативных способностей и формирования обоснованной патриотической гражданской позиции.

Миссией Академии является обеспечение государственных органов, организаций и органов местного самоуправления высококвалифицированными специалистами и научно-аналитическое обеспечение деятельности Президента Кыргызской Республики, органов государственной власти и местного самоуправления.

С более подробной информацией можно ознакомиться на сайте www.apap.kg

РОССИЯ

Российская академия народного хозяйства и государственной службы при Президенте РФ (РАНХиГС) образована в соответствии с Указом Президента Российской Федерации от 20.09.2010 г., №1140 путем присоединения к Академии народного хозяйства при Правительстве Российской Федерации (АНХ, год создания – 1977) Российской академии

государственной службы при Президенте Российской Федерации (РАГС, год создания – 1991), а также 12 других федеральных государственных образовательных учреждений.

Каждая из присоединенных академий уже имела репутацию ведущего вуза, готовящего специалистов в сфере государственной службы, государственной политики и делового управления.

Сегодня Российская академия народного хозяйства и государственной службы при Президенте РФ – это крупнейший в России и Европе вуз.

РАНХиГС имеет 58 филиалов.

С более подробной информацией можно ознакомиться на сайте www.ranepa.ru

Владимирский филиал РАНХиГС

Владимирский филиал Российской академии народного хозяйства и государственной службы при Президенте Российской Федерации ведет свою историю с 9 июня 1995 г., когда приказом президента-ректора Российской академии государственной службы при Президенте РФ (РАГС) был создан Владимирский филиал РАГС.

С образованием РАНХиГС Владимирский филиал РАГС стал филиалом Российской академии народного хозяйства и государственной службы при Президенте РФ.

Владимирский филиал РАНХиГС предлагает программы обучения для получения квалификации бакалавра, специалиста, магистра, а также обучение в аспирантуре.

Владимирский филиал РАНХиГС готовит менеджеров, специалистов по управлению персоналом, государственному и муниципальному управлению, экономистов, юристов, а также специалистов в сфере экономической и национальной безопасности.

С более подробной информацией можно ознакомиться на сайте www.vlad.ranepa.ru

Северо-западный институт управления РАНХиГС

Северо-западный институт управления - филиал Российской академии народного хозяйства и государственной службы при Президенте Российской Федерации – высшее учебное заведение в Санкт-Петербурге.

В 1995 году кадровый центр преобразован в Северо-Западную академию государственной службы (СЗАГС).

В 2010 году СЗАГС на правах филиала была присоединена к Российской академии народного хозяйства и государственной службы при Президенте Российской Федерации и была переименована в Северо-Западный институт.

Сегодня Северо-Западный институт управления – это часть самого большого вуза страны. Институт ведет подготовку, переподготовку и повышение квалификации

государственных и муниципальных служащих. СЗИУ РАНХиГС учит принимать эффективные решения. Особая привилегия института – его нишевое положение в системе вузов города: выпускник любого направления имеет право поступить на государственную службу.

С 2011 года Президентская академия включена в перечень высших учебных заведений, которые могут самостоятельно устанавливать образовательные стандарты и программы. На данный момент таким правом обладают только три вуза России: МГУ, СПбГУ и РАНХиГС. Благодаря этому в Северо-Западном институте управления в 2016 году стартовал набор на многопрофильный бакалавриат LiberalArts.

СЗИ состоит из 9 факультетов: факультет государственного и муниципального управления, факультет экономики и финансов, факультет таможенного администрирования и безопасности, юридический факультет, факультет дополнительного профессионального образования «Высшая школа государственного управления», факультет международных отношений, факультет публичного и корпоративного администрирования, факультет социальных технологий, факультет сравнительных политических исследований.

С более подробной информацией можно ознакомиться на сайте www.sziu.ranepa.ru

УЗБЕКИСТАН

Академия государственного управления при Президенте Республики Узбекистан (АГУ) является высшим учебным заведением, которая финансируется правительством и имеет определённые полномочия.

АГУ находится в городе Ташкент.

Академия государственного и общественного строительства (АГОС) основана в мае 1995 года, которая предлагает программы магистратуры и повышения квалификации в области государственного управления для должностных лиц центрального правительства и местных органов власти. Она была переименована в Академию государственного управления при Президенте Республики Узбекистан (АГУ) в 2012 году.

Структура академии

АГУ состоит из 2 факультетов, 9 кафедр, 9 административных отделов и центров, Института исследования проблем молодежи и подготовки перспективных кадров и Ученого совета, а также включает 5 территориальных филиалов, расположенных в Гулистане, Фергане, Самарканде, Карши и Ургенче.

С более подробной информацией можно ознакомиться на сайте www.dba.uz

ДАР БОРАИ МАҶАЛЛА

Маҷаллаи илмию сиёсии «Идоракунии давлатӣ» нашрияти расмии Донишкадаи идоракунии давлатии назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон буда, 3 июли соли 2017 дар Вазорати фарҳанги Ҷумҳурии Тоҷикистон ба қайд гирифта шудааст. Маҷалла 30 майи соли 2019 ба Номгӯи маҷаллаҳо (нашрияҳо)-и тақризшавандаи Комиссияи олии аттестатсионии (КОА) назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон ворид карда шуд.

Дар маҷалла рубрикаи «Президент» доимӣ буда, дар он муҳимтарин суҳанрониҳои Асосгузори сулҳу ваҳдати миллӣ-Пешвои миллат, Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон Эмомалӣ Раҳмон ҷой дода мешаванд. Инчунин дар маҷалла маводҳои пешниҳоднамудаи муаллифони аз рӯйи мазмуну муҳтаво ба се бахш: 1. Идоракунии давлатӣ ва идоракунии захираҳои инсонӣ, илмҳои ҳуқуқшиносӣ ва иқтисодиёт; 2. Илмҳои иҷтимоӣ-гуманитарӣ ва масъалаҳои муносибатҳои байналмилалӣ; 3. Сиёсати иттилоотӣ, технологияҳои иттилоотӣ, илмҳои табиатшиносӣ ҷудо карда шудаанд.

16 майи соли 2019 маҷаллаи илмию сиёсии “Идоракунии давлатӣ” ба маҳзани маълумоти таҳлилии “Шохиси илмии тақризшавандаи Россия” (Российский индекс научного цитирования) таҳти № 197-05/2019 ворид карда шудааст.

Ҷамчунин соли 2019 аз ҷониби Маркази байналмилалии бақайдгирии нашриёти даврӣ воқеъ дар шаҳри Париж ба маҷаллаи “Идоракунии давлатӣ” рақами ISSN 2664-0651 дода шудааст.

Маҷалла дар як сол чор маротиба дар ҳаҷми то 160 саҳифа ҷоп мешавад.

Суроға: 734003, Ҷумҳурии Тоҷикистон, ш. Душанбе, кӯчаи Саид Носир, 33, тел.: +(992 37) 224-17-86, 224-31-58.

E-mail: info.did@tj.

ИНФОРМАЦИЯ О ЖУРНАЛЕ

Научно-политический журнал «Государственное управление» – официальное издание Института государственного управления при Президенте Республики Таджикистан зарегистрирован 3 июля 2017 года в Министерстве культуры Республики Таджикистан

30 мая 2019 года журнал был внесен в Перечень рецензируемых журналов (изданий) Высшей аттестационной комиссии при Президенте Республики Таджикистан.

Рубрика «Президент» в журнале является постоянной и в ней публикуются важнейшие выступления Основателя мира и национального единства – Лидера нации Эмомали Рахмона.

Также в журнале публикуются статьи авторов в трех рубриках: 1. Государственное управление и управление человеческими ресурсами, юридические науки, экономические науки; 2. Социально-гуманитарные науки и вопросы международных отношений; 3. Информационная политика, информационные технологии, естественные науки.

16 мая 2019 года научно-политический журнал «Государственное управление» включен в информационно-аналитическую и библиографическую базу данных «Российский индекс научного цитирования (РИНЦ)» под № 197-05/2019.

В 2019 году Международный Центр регистрации сериальных изданий, расположенный в Париже, присвоил журналу «Государственное управление» номер: ISSN 2664-0651.

Периодичность выхода журнала – 4 раза в год.

Адрес: 734003, Республика Таджикистан, г. Душанбе, улица Саида Носира, 33, тел.: +(992 37) 224-17-86, 224-31-58.

E-mail: info.did@tj

MAGAZINE INFORMATION

The scientific and political journal "Public Administration" - the official publication of the Institute of Public Administration under the President of the Republic of Tajikistan was registered on July 3, 2017 at the Ministry of Culture of the Republic of Tajikistan

On May 30, 2019, the journal was included in the List of peer-reviewed journals (publications) of the Higher Attestation Commission under the President of the Republic of Tajikistan.

The "President" column in the journal is constant and it publishes the most important speeches of the Founder of Peace and National Unity - Leader of the Nation Emomali Rahmon.

The journal also publishes articles by authors in three sections: 1. State management and human resources management, legal sciences, economic sciences; 2. Social sciences and humanities and issues of international relations; 3. Information policy, information technology, natural sciences.

On May 16, 2019, the scientific and political journal "Public Administration" was included in the information-analytical and bibliographic database "Russian Science Citation Index (RSCI)" under No. 197-05 / 2019.

In 2019, the International Center for the Registration of Serial Publications, located in Paris, assigned the magazine Public Administration the number ISSN 2664-0651.

The frequency of the magazine is 4 times a year.

Address: 734003, Republic of Tajikistan, Dushanbe, 33 Said Nosir Street, tel.: +(992 37) 224-17-86, 224-31-58.

Email: info.did@tj

ТАЛАБОТ БАРОИ ЧОПИ МАҚОЛА

Дар ҳар як мақолаи илмӣ пешниҳодгардида бояд маълумоти зерин чой дошта бошад:

1. МАЪЛУМОТ ДАР БОРАИ МУАЛЛИФ/ МУАЛЛИФОН

- насаб, ном ва номи падари муаллиф/ муаллифон (бо забони тоҷикӣ, русӣ ва англисӣ);

- номи пурраи мақомот – вазифа, рутба, унвони илмӣ, агар хоричӣ бошад – шаҳр, давлат (бо се забон);

- почтаи электронии муаллиф/муаллифон (телефон барои тамоси муҳаррирон).

2. НОМИ МАҚОЛА

Бо забонҳои тоҷикӣ, русӣ ва англисӣ оварда мешавад.

3. КАЛИДВОЖАҲО

Бо забонҳои тоҷикӣ, русӣ ва англисӣ оварда мешаванд. Калидвожаҳо ё ибораҳо аз якдигар бо аломати вергул (,) ҷудо карда мешаванд.

4. АННОТАТСИЯ

Бо забонҳои тоҷикӣ, русӣ ва англисӣ оварда мешавад.

5. ОРОИШИ МАТН

Ҳошияҳои саҳифа: 3 см - аз чап; 1 см - аз рост; 2 см - аз боло ва 2 см - аз поён.

Намуди ҳуруф: Times New Roman TJ анд.14; Times New Roman 14 кгл (барои матни русӣ).

Фосилаи камтарини миёни сатрҳо - аз 1.5.

Сархат: 1.25.

Талабот ба матн ва истинодҳои дохили матн: «навъи китобӣ»; бидуни саҳифагузорӣ; бе кўчонидани калима аз сатр ба сатр; истиноди библиографӣ ба сарчашма дар дохили матн, бо ишораи рақамҳо дар дохили қавси кунҷӣ: «[1]»ишора карда мешавад. Агар саҳифа дошта бошад: «[1, 12]». Такрори истинод бо ишораи рақами истиноди қаблӣ ва рақами саҳифаи нав меояд.

Барномаи таҳрирӣ: бастаи барномаҳои Microsoft Office - Word 2003 ё Word 2007.

Номи мақола: дар маркази сатр; бе фосила; бо ҳарфҳои калон.

Матн: баробаркунӣ – «аз рӯйи паҳно».

Ҳаҷми мақола: на камтар аз 7 саҳифа (барои мақолаи илмӣ)

ШАКЛИ НАМУНАВИИ БАРАСМИЯТДАРОРИИ ФЕҲРИСТҲОИ БИБЛИОГРАФӢ

МАҚОЛА АЗ МАҚАЛЛАҲО ВА МАҚМӢАҲО

Ахбори Маҷлиси Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон, с. 2004, №12, қ.1, мод. 699.

Баҳриддинов С.Э. Доир ба баъзе масъалаҳои назарияи пешгирии ҷинояткорӣ // Идоракунии давлатӣ. 2011. №1. С. 68-72.

МОНОГРАФИЯҲО:

Тарасова В.И. Таърихи сиёсии Амрикои Лотинӣ: китоби дарсӣ барои мактаби олий. – нашри 2-юм. – М.: Проспект, 2006. С. 305-412.

АВТОРЕФЕРАТҲО

Глухов В.А.Таҳқиқот, коркард ва бунёд кардани низоми электронии санадрасонӣ дар китобхона: Автореф. дисс. ... номз. илм.техн. наук. - Новосибирск, 2000. -18 с.

ДИССЕРТАТСИЯҲО

Фенухин В.И. Низоъҳои этносиёсии дар Россияи муосир: дар мисоли минтақаи Қафқози Шимолий: Дисс. ... номз. илм. сиёсӣ. - М., 2002. С. 54-55.

ШАРҲҲОИ ТАҲЛИЛӢ

Иқтисодиёт ва сиёсати Россия ва давлатҳои хориҷаи наздик : шарҳи таҳлилий, апр. 2007 / Акад. Илм. Россия, Пажӯҳиш. иқтисоди ҷаҳонӣ ва муносибатҳои байналмилалӣ. - М.: ПИЦМБ, 2007. - 39 с.

МАВОДИ КОНФЕРЕНСИЯҲО

Бостоншиносӣ: таърих ва дурнамо: маҷ.мақ. Конфр. якуми минтақавӣ, Ярославл, 2003. 350 с.

ҲУҶҶАТҲО АЗ ИНТЕРНЕТ

Смертина П. Бонқдорӣи исломӣ ба Россия омад. [Манбаи электронӣ] //URL:<http://www.banki.ru/news/bankpress/> (санаи мурочиат: 12.09.2016).

Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи тарбияи ҷисмонӣ ва варзиш» аз 5 март
соли 2007 [Манбаи электронӣ] //URL:<http://mmk.tj/ru/legislation/legislation-base/2007/>
(санаи мурочиат: 12.10.2016).

ТРЕБОВАНИЯ ДЛЯ ОПУБЛИКОВАНИЯ СТАТЕЙ

В каждой статье должны быть указаны следующие данные:

1. СВЕДЕНИЯ ОБ АВТОРАХ

- фамилия, имя, отчество автора / авторов (на таджикском, русском и английском языках);

- полное название организации – должность, звание, ученая степень, если иностранец / иностранцы – указать страну, город (на трех языках);

- электронная почта автора / авторов;

– телефон автора / авторов для связи редакторов

2. НАЗВАНИЕ СТАТЬИ

Приводится на таджикском, русском и английском языках.

3. КЛЮЧЕВЫЕ СЛОВА

Приводятся на таджикском, русском и английском языках. Ключевые слова или словосочетания отделяются друг от друга знаком точка с запятой (;)

4. АННОТАЦИЯ

Приводится на таджикском, русском и английском языках.

5. ОФОРМЛЕНИЕ ТЕКСТА

Поля: 3 см. слева; 1 см. справа; 2 см. сверху, 2 см. снизу.

Шрифт: Times New Roman 14 кгл; Times New Roman Tj 14 кгл (для таджикского текста).

Интервал: 1.5.

Абзацный отступ: 1.25.

Ориентация: книжная, без простановки страниц, без переносов, библиографическая ссылка на источник внутри текста обозначается цифрами внутри квадратных скобок: «[1]». Если имеется страница: «[1,12]». Повтор ссылки – с указанием номера прежней ссылки и новой цифровой страницы.

Редактор формул: пакет Microsoft Office - Word 2003 или Word 2007.

Название статьи: по центру, без отступа, прописными буквами.

Текст: выравнивание по ширине.

Объем страниц: не менее 7 страниц.

ПРИМЕРНЫЙ ФОРМАТ ОФОРМЛЕНИЯ БИБЛИОГРАФИЧЕСКИХ СПИСКОВ

СТАТЬИ ИЗ ЖУРНАЛОВ И СБОРНИКОВ

Ахбори Маджлиси Оли Республики Таджикистан, 2004 г., № 12, ч. 1, ст. 699.

Мирзоев А.А. Доир ба баъзе масъалаҳои назарияи пешгирии ҷинояткорӣ // Законодательство. 2011. № 1. С. 68-72.

МОНОГРАФИИ

Тарасова В.И. Политическая история Латинской Америки : учебник для вузов. – 2-е изд. – М. : Проспект, 2006. – 412 с.

АВТОРЕФЕРАТЫ

Глухов В.А. Исследование, разработка и построение системы элек-тронной доставки документов в библиотеке : Автореф. дисс. ... канд. техн. наук. – Новосибирск, 2000. –18 с.

ДИССЕРТАЦИИ

Фенухин В.И. Этнополитические конфликты в современной России: на примере Северо-Кавказского региона : Дисс. ... канд. полит. наук. – М., 2002. – 215 с.

АНАЛИТИЧЕСКИЕ ОБЗОРЫ

Экономика и политика России и государств ближнего зарубежья : аналит. обзор, апр. 2007 / Рос. акад. наук, Ин-т мировой экономики и междунар. отношений. – М. : ИМЭМО, 2007. – 39 с.

МАТЕРИАЛЫ КОНФЕРЕНЦИЙ

Археология: история и перспективы: сб. ст. Первой межрегион. конф. – Ярославль, 2003. – 350 с.

ИНТЕРНЕТ-ДОКУМЕНТЫ

Смертина П. Исламский банкинг пришел в Россию [Электронный ресурс] //URL:<http://www.banki.ru/news/bankpress/> (дата обращения: 12.09.2016).

Закон Республики Таджикистан «О физической культуре и спорте» от 5 марта 2007 года [Электронный ресурс] //URL:<http://mmk.tj/ru/legislation/legislation-base/2007/> (дата обращения: 12.10.2016).

REQUIREMENTS FOR PUBLISHING ARTICLES

Each article should contain the following data:

1. INFORMATION ABOUT THE AUTHORS

- surname, name, patronymic of the author / authors (in Tajik, Russian and English);
- the full name of the organization - position, title, academic degree, if a foreigner / foreigners - indicate the country, city (in three languages);
- email of the author / authors;
- telephone number of the author / authors for communication of editors;

2. TITLE OF THE ARTICLE

It is given in Tajik, Russian and English.

3. KEYWORDS

They are given in Tajik, Russian and English. Keywords or phrases are separated by a semicolon (;)

4. ANNOTATION

It is given in Tajik, Russian and English.

5. TEXT DECORATION

Margins: 3 cm to the left; 1 cm to the right; 2 cm above, 2 cm below.

Font: Times New Roman 14 kg; Times New Roman TJ 14 kg (for Tajik text).

Interval: 1.5.

Indentation: 1.25.

Orientation: portrait, without page layout, without hyphenation, bibliographic reference to the source inside the text is indicated by numbers inside square brackets: "[1]". If there is a page: "[1,12]". Repeat link - indicating the number of the previous link and a new digital page.

Formula Editor: Microsoft Office Suite - Word 2003 or Word 2007.

Article title: in the center, without indentation, in capital letters.

Text: justified.

Page size: at least 7 pages.

AN APPROXIMATE FORMAT FOR THE DESIGN OF BIBLIOGRAPHIC LISTS

ARTICLES FROM JOURNALS AND COLLECTIONS

Akhbori Majlisi Oli of the Republic of Tajikistan, 2004, No. 12, part 1, Article 699.

Mirzoev A.A. Doir ba basze mas'alaxoi nazariai peshgirii ҷinoyat-korӣ // Legislation. 2011. No 1. S. 68-72.

MONOGRAPHS

Tarasova V.I. The Political History of Latin America: A Textbook for High Schools. - 2nd ed. - M.: Prospect, 2006. -- 412 p.

ABSTRACTS

Glukhov V.A. Research, development and construction of an electronic document delivery system in a library: Abstract. diss. ... cand. tech. sciences. - Novo-sibirsk, 2000. –18 p.

THESES

Fenukhin V.I. Ethnopolitical conflicts in modern Russia: the example of the North Caucasus region: Diss. ... cand. watered sciences. - M., 2002. -- 215 p.

ANALYTICAL REVIEWS

Economics and politics of Russia and neighboring countries: analit. Review, Apr 2007 / ROS. Acad. Sciences, Institute of World Economy and International relationship. - M.: IMEMO, 2007. -- 39 p.

CONFERENCE MATERIALS

Archeology: History and Prospects: Sat. Art. The first interregion. conf. - Yaroslavl, 2003. -- 350 p.

INTERNET DOCUMENTS

Smertina P. Islamic banking came to Russia [Electronic resource] //URL:<http://www.banki.ru/news/bankpress/> (accessed: 09/12/2016).

The Law of the Republic of Tajikistan “On Physical Culture and Sport” dat-ed March 5, 2007 [Electronic resource] //URL:<http://mmk.tj/ru/legislation/legislation-base/2007/> (accessed: October 12, 2016).

ОБУНА БА МАҶАЛЛА

Донишкадаи идоракунии давлатии назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон ба таваҷҷуҳи олимони дохил ва хориҷи кишвар мерасонад, ки маҷаллаи илмию-сиёсии «Идоракунии давлатӣ» аз 30 майи соли 2019 ба Номгӯи маҷалла ва нашрияҳои тақризшавандаи Комиссияи олии аттестатсионии назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон (КОА) ворид гардидааст.

Маҷаллаи мазкур бо мақсади нашр намудани мақолаҳои илмии олимони соҳаи идоракунии давлатӣ ва баланд бардоштани сатҳи дониши ҳуқуқии шаҳрвандон соле чор маротиба нашр мегардад.

Олимони ватанию хориҷӣ бо риояи талаботи муайяншуда метавонанд мақолаҳои илмӣ, таҳлилий ва оммавии худро дар соҳаҳои идоракунии давлатӣ ба маҷаллаи илмию-сиёсии «Идоракунии давлатӣ» пешниҳод намоянд.

Ҳамзамон, Донишкадаи идоракунии давлатӣ барои обуна шудан ба маҷаллаи «Идоракунии давлатӣ» аз мақомоти давлатӣ, ташкилоту муассисаҳо, новобаста аз шакли моликиятшон ва шаҳрвандон даъват ба амал меорад.

Обуна ба маҷаллаи «Идоракунии давлатӣ» дар ҳамаи шӯъбаҳои Хадмоти алоқаи назди Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон анҷом дода мешавад.

Индекси обуна: 77756

Нархи яксолаи обуна – 200 сомонӣ

Реквизитҳои бонкӣ:

Ташкилоти дастраскунанда: Донишкадаи идоракунии давлатии назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон

Бонк: Сарраёсати Хазинадорӣи марказии Вазорати молияи Ҷумҳурии Тоҷикистон, шаҳри Душанбе

Суратҳисоб: 20204972712010100002

Ҳисоб кор: 22402972000002

БИК: 350101800

РМА: 020015231

Суроға: шаҳри Душанбе, кӯчаи Саид Носир, 33;

телефон: +(992 37) 224-17-86, 228-90-71;

Суроғаи электронӣ: info.did@tj

ПОДПИСКА НА ЖУРНАЛ

Институт государственного управления при Президенте Республики Таджикистан информирует о том, что журнал «Государственное управление» с 30 мая 2019 года включен в Перечень ведущих рецензируемых журналов и изданий Высшей аттестационной комиссии при Президенте Республики Таджикистан (ВАК).

Периодичность журнала четыре раза в год.

Отечественные и зарубежные авторы, с соблюдением установленных требований, могут опубликовывать свои научные, аналитические и популярные статьи в журнале «Государственное управление».

Институт государственного управления при Президенте Республики Таджикистан приглашает государственные органы, организации и учреждения, независимо от форм их собственности и граждан подписаться на журнал «Государственное управление».

Подписка на журнал «Государственное управление» осуществляется во всех отделениях Службы связи при Правительстве Республики Таджикистан.

Подписной индекс: 77756

Цена на годовую подписку – 200 сомони

Банковские реквизиты:

Получатель: Институт государственного управления при Президенте Республики Таджикистан

Банк: Главное управление центрального казначейства Министерства финансов Республики Таджикистан, город Душанбе

Расчетный счет: 20204972712010100002

К/счет: 22402972000002

МФО: 350101800

ИНН: 020015231

Адрес: город Душанбе, улица Саида Носира 33;

телефоны: +(992 37) 224-17-86, 228-90-71;

электронный адрес: info.did@tj

MAGAZINE SUBSCRIPTION

The Institute of Public Administration under the President of the Republic of Tajikistan informs that since May 30, 2019, the journal "Public Administration" has been included in the List of leading peer-reviewed journals and publications of the Higher Attestation Commission under the President of the Republic of Tajikistan (HAC).

The frequency of the magazine is four times a year.

Domestic and foreign authors, in compliance with the established requirements, can publish their scientific, analytical and popular articles in the journal "Public Administration".

The Institute of Public Administration under the President of the Republic of Tajikistan invites government bodies, organizations and institutions, regardless of their form of ownership and citizens, to subscribe to the journal "Public Administration".

Subscription to the magazine "Public Administration" is carried out in all branches of the Communications Service under the Government of the Republic of Tajikistan.

Subscription Index: 77756

Annual subscription fee - 200 somoni

Bank details:

Recipient: Institute of Public Administration under the President of the Republic of Tajikistan

Bank: Main Department of the Central Treasury of the Ministry of Finance of the Republic of Tajikistan, Dushanbe

Bank account: 20204972712010100002

K / account: 22402972000002

MFI: 350101800

TIN: 020015231

Address: Dushanbe city, Said Nosir street 33;

Phones: +(992 37) 224-17-86, 228-90-71;

email address: info.did@tj

ИДОРАКУНИИ ДАВЛАТӢ

МАҶАЛЛАИ ИЛМӢ-СИЁСИИ ДОНИШКАДАИ ИДОРАКУНИИ
ДАВЛАТИИ НАЗДИ ПРЕЗИДЕНТИ ҶУМҲУРИИ ТОҶИКИСТОН

№ 3(43), 2019

Мураттиб
Таиров С.С.

Тарчумонхо
Шарифов Ҷ.
Зухурова С.Р.

Маҷалла дар донишкадаи идоракунии давлатии назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон таҳия гардида, дар матбааи ба таъби расидааст.

Ба матбаа 04.08.2019 супурда шуд. Ба ҷоп08.2019 имзо шуд.
Андозаи 60x84 1/8. Ҷопи офсетӣ. Ҷузъи ҷопии шартӣ 19.
Супориши № Адади нашр 300 нусха.

Нишонӣ: 734003, ш. Душанбе, кӯчаи Саид Носир, 33. Email: info@did.tj
Тел.: 224-83-93, 224-17-86 (факс)

Составитель
Таиров С.С.

Переводчики
Шарифов Дж.
Зухурова С.Р.

Журнал подготовлен к печати в Институте государственного управления при Президенте Республики Таджикистан. Напечатан в типографии

Сдано в печать Разрешен к печати Бумага Формат Шрифт
Условный печатный лист Тираж

Адрес: 734003, г. Душанбе, ул. Саид Носир,, 33. Email: info@did.tj
Тел.: 224-83-93, 224-17-86 (факс)